

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MONTHLY REVIEW

KASIM
2017/4

BAĞIMSIZ SOSYALİST DERGİ

Fiyatı: 20 TL

Devrim ve Karşıdevrim, 1917-2017
John Bellamy Foster

Kuzeyden Güneye Devrim
Samir Amin

Ekim Devrimi’nden Yarına Kalan
21.Yüzyıl Sosyalizminde Emek Süreçleri
Gamze Yücesan-Özdemir

Ekim Devrimi ve Kapitalizmin Bekası
Prabhat Patnaik

Ekim Devrimi ve 21.Yüzyılda Sosyalizm

“Ekim Devrimi İnsanlık İçin Büyük Bir Kazanımdır” - Korkut Boratav

- Ekim Devrimi ve Proletarya Diktatörlüğü:
Sovyet Tipi Demokrasi
Tülin Öngen ve Kansu Yıldırım
- Ekim Devrimi ve Birleşik Halk Muhalefeti
Melih Pekdemir
- Batı Solu ve Rus Devrimi
Dianna Johnstone
- Egemenlikteki Dönüşüm, Kendi Kaderini
Tayin Meselesi ve Sovyet İhtilali
Ali Murat Özdemir
- Ekim Devrimi ve Lenin’in Rolü
İlhan Kamil Turan
- Yüz Yıl, Yüz Mesaj
Tamas Krausz
- Ekim Devrimi’nde Hukuksal Kuruluş
Onur Karahanoğulları
- Ekim Devrimi Neden Önemli ?
Hayri Kozanoğlu
- Ekim Devrimi’nden *Biennio Rosso*’ya:
Gramsci ve İtalyan Konsey Hareketi
Mehmet Yetiş ve Tijen Demir
- Kapitalizmden Kaçış İçin Büyük Kavga
Bernard D’Mello

KRİTİK : Petrograd’da Bolşevik Devrimi
Ebubekir Aykut

KRONOLOJİ : Ekim Devrimi

MONTHLY REVIEW

KURUCULAR: LEO HUBERMAN (1903- 1968)- PAUL SWEEZY (1910- 2004)
HARRY MAGDOFF (1913- 2006) EDİTÖR: JOHN BELLAMY FOSTER

122 West 27th Street, New York, NY 10001 USA web: monthlyreview.org
tel: 212-691-2555 u fax:212-727-3676 e-mail: mrmag@monthlyreview.org

MONTHLY REVIEW TÜRKİYE

EDİTÖR: Gamze YÜCESAN-ÖZDEMİR

EDİTÖR YARDIMCILARI: Kansu YILDIRIM, Hakan TANITTIRAN

YAYIN KURULU:

Korkut BORATAV

Tülin ÖNGEN

Hayri KOZANOĞLU

Galip YALMAN

Filiz ZABCI

Mehmet YETİŞ

Ali Murat ÖZDEMİR

Gamze YÜCESAN-ÖZDEMİR

Monthly Review Türkiye

Redaksiyon Derneği Adına

Sahibi: Uğur Çepe

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Mutlu Erol Kahya

Mithatpaşa Caddesi 45-15 Kızılay-Ankara

mrdergi@gmail.com

Kapak Tasarım: Sinan Demirkaya

Dizgi: Eylem Bahadır

Baskı : Patika Ajans

Adakale Sokak 4/b Kızılay-Ankara

Sertifika No. 32796

Telefon : 0312 4312211

Monthly Review Türkiye'de yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Monthly Review Türkiye'de çıkan yazıların telif hakkı dergiye aittir, izin almadan çoğaltılamaz ve kopyalanamaz.

Monthly Review Türkiye yılda dört sayı olarak yayınlanır.

İÇİNDEKİLER

EDITÖRDEN

1

Gamze Yücesan- Özdemir

KRONİK

**Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejiminin ve
Kararnamelerin Siyasal ve Sınıfsal Analizi**

5

Monthly Review Türkiye Yayın Kurulu

SÖYLEŞİ

**“Ekim Devrimi’ni ve 20. Yüzyılın Reel Sosyalizmlerini
İnsanlık İçin Büyük Bir Armağan
Olarak Görmemiz Gerekir”**

27

Korkut Boratav

MAKALELER

Devrim ve Karşıdevrim, 1917-2017

33

John Bellamy Foster

Kuzeyden Güneye Devrim

49

Samir Amin

**Ekim Devrimi ve Proletarya Diktatörlüğü:
Sovyet Tipi Demokrasi**

65

Tülin Öngen ve Kansu Yıldırım

Yüz Yıl, Yüz Mesaj

79

Tamas Krausz

Ekim Devrimi ve Birleşik Halk Muhalefeti

97

Melih Pekdemir

Ekim Devrimi'nden Yarına Kalan:	
21. Yüzyıl Sosyalizminde Emek Süreçleri	115
<i>Gamze Yücesan-Özdemir</i>	
Ekim Devrimi ve Kapitalizmin Bekası	129
<i>Prabhat Patnaik</i>	
Ekim Devrimi'nde Hukuksal Kuruluş	143
<i>Onur Karahanoğullan</i>	
Ekim Devrimi'nden Biennio Rosso'ya:	
Gramsci ve İtalyan Konsey Hareketi	159
<i>Mehmet Yetiş ve Tijen Demir</i>	
Ekim Devrimi Neden Önemli	173
<i>Hayri Kozanoğlu</i>	
Egemenlikteki Dönüşüm,	
Kendi Kaderini Tayin Meselesi ve Sovyet İhtilali	177
<i>Ali Murat Özdemir</i>	
Batı Solu ve Rus Devrimi	215
<i>Dianna Johnstone</i>	
Ekim Devrimi ve Lenin'in Rolü	225
<i>İlhan Kamil Turan</i>	
Kapitalizmden Kaçış İçin Büyük Kavga	245
<i>Bernard D'Mello</i>	
KRİTİK	
Petrograd'da Bolşevik Devrimi	267
<i>Ebubekir Aykut</i>	
EKİM DEVRİMİ KRONOLOJİSİ	283

GAMZE YÜCESAN- ÖZDEMİR

Ekim Devrimi başka bir dünyanın kapısını açarak, belirli bir ülkenin yurttaşları için değil hepimiz için açarak, kendi öncesindeki devrimlerin tümünden ileri gitmiştir. O kapının kapatılamaz olduğunu, önüne perde çekip ışığını yok etmeye çalışanlar kadar o kapıdan geçmek isteyenler de bilmektedir. Devrimle birlikte “üretimin koordinasyonunda piyasaların kaçınılmazlığı” düşüncesi, “insanın kendi geleceğini planlamasının mümkün olmadığı inancıyla” birlikte yerle bir olmuştur. Devrim olmuştur ve bitmemiştir. Dünde kalmaz, şimdiyi kurar ve yarınsızlığa direnir. 100. yılında bugün, Ekim Devrimi’ni selamlamak yalnızca anımsamakla değil; aynı zamanda insanlığın en büyük çabasını yarına taşıyacak bağlıkları, teorileri ve pratikleri sahiplenmekle mümkündür. Devrim’i selamlamak, 21. yüzyılda sosyalizmi yeniden talep etmek ve inşa etmektir.

21. yüzyılın başında “Kapitalizm kendisiyle birlikte tüm halkları ve gezegeni açık bir yok oluşa doğru götürürken, bu toplumsal sisteme alternatif bir sosyalist ufku bugün değil de ne zaman tartışacağız?” sorusu hiç olmadığı kadar güncel hale gelmiştir. Devrimin 100. yılında sosyalizm, geçmiş reel deneyimlerin olumsuz çağrışımlarıyla ötelenmesi gereken değil; yeniden kurulması gereken bir insanlık düşüdüdür.

Ekim Devrimi’nin teorik temelleri, emperyalizm ve piyasalarla mücadelesi, devrimci özneye ilişkin kavrayışı ve devrime doğru yürüyüş stratejisi, 21. yüzyılda sosyalizm tartışmalarına önemli kazanımlar ve dersler sağlayabilecektir. Ekim Devrimi, her şeyden önemlisi, bugün “ne istemediğini bilen” fakat “ne istediğini kapitalizmin sınırları içine hapseden” sol siyaset için kerteriz noktası olmayı sürdürmektedir.

Ekim Devrimi, 21. yüzyıl sosyalizminin teorik temelleri için kapitalizmi tarihsel ve bütünsel bir sistem olarak analizi etmeyi ve bu analizde Marksizmin sömürü, üretim ilişkileri ve sınıf mücadeleleri gibi temel kavramlarını merkeze almayı vurgulamaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerini incelerken emperyalizm analizini tekrar gündeme getirmektedir. 21. yüzyılda sosyalizm perspektifi, Marksizmin zengin teorik ve yöntemsel birikimi ile sınıfı ve kapitalist üretim ilişkilerini canlı, gerçek ve yaşayan kavramlar olarak ele almalıdır.

Ekim Devrimi, 21. yüzyılda sosyalizm mücadelesine devrimci özne olarak halk sınıflarını çağırmaktadır. Devrimci özne tartışması 21. yüzyılda proleterleşmenin yeni görünüşleri ve bileşenleri üzerine düşünmeyi gerekli kılar. Sınıf ve siyaset ilişkisinde, sınıfın siyaset alanında kendini çıplak biçimde göstermediği, sınıfsallığın kültürel, siyasal ve ideolojik öğelerle bir arada oluşmakta, çözülmemekte ve yeniden oluşmakta olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Ekim Devrimi, 21. yüzyılda sosyalizm tartışmalarına kapitalizmi ve onun uzantısı olarak emperyalizmi aşacak stratejiler ve mücadele yöntemleri sunmaktadır. Kendiliğindenlik, eşitsiz gelişme, kolektif irade, karşı hegemonya ve sınıf bilinci gibi kavramlar ve kavrayışlar yeniden tartışılmalıdır. 21. yüzyılda sosyalist strateji tartışmaları komite, konsey, sovyet deneyimlerinin analizleri ve halk-hareket-parti değerlendirmeleri ışığında yürütülmelidir.

Ekim Devrimi ve 21. yüzyılda sosyalizmi birlikte düşünmek, gelecek ufku doğrultusunda birleşmişlik, inanç ve dayanışma bağları ile kurulan mücadele içinde yer almaktır. Devrimde görülen yoldaşlık birçok değer taşır: Sorumluluk, irade, kararlılık, gözüpeklik, alçakgönüllülük, öz-benliğe güven, toplumsal olana sadakat ve samimiyet. Devrimde görülen yoldaşlık ve sorumluluk, bugün liberalizmden sosyalist siyasete sızan aktivizmden, sosyal medya aktivizminden ve sözleşme temelli bireysel sorumluluk kavrayışından oldukça farklıdır. Dolayısıyla toplumsal sorumluluğu, iradeyi, samimiyeti, gözüpekliliği ve alçakgönüllülüğü mücadelede yeniden var etmeliyiz.

“*Ekim Devrimi ve 21. Yüzyılda Sosyalizm*” dosyasında Devrim’i selamlarken, sosyalizmi yeniden var etme mücadelesi veren *Monthly Review* çevresinden çok değerli isimler var: John Bellamy Foster, Samir Amin, Tamas Krausz, Prabhat Patnaik, Dianna Johnstone, ve Bernard D’Mello. Dosyamıza Türkiye’den de çok önemli katkılar yapıldı: Korkut Boratav, Tülin Öngen, Hayri Kozanoğlu, Melih Pekdemir, Onur Karahanoğulları, Ali Murat Özdemir, Mehmet Yetiş, Tijen Demir, İlhan Kamil Turan ve Kansu Yıldırım.

Bu sayıda *Kronik* bölümünü ülkemizdeki Olağanüstü Hal Rejimi ve Kanun Hükmünde Kararnamelere ayırdık. Olağanüstü rejiminin bir yılını incelediğimiz *Kronik*’te, emeğe yönelik sistemli saldırıların ve sermaye sınıflarına sunulan “imkan”ların üzerinde durduk. Olağanüstü hal döneminde devlet ve sınıf ilişkilerini değerlendiren *Kronik*, *Monthly Review Türkiye* Yayın Kurulu üyelerinin kolektif çabası ile yazıldı: “*Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejiminin ve Kararnamelerin Siyasal ve Sınıfsal Analizi*”.

Kritik bölümünde ise Rabinowitch'in 1917 Ekim Devrimi'ne dair kapsamlı üçlemesi inceleniyor: *Bolşevikler İktidara Geliyor, Devrim Doğru, Bolşevikler İktidarda*. Ebubekir Aykut, Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi arasındaki siyasal gelişmeleri ve Bolşevik iktidarının ilk yılını ele alan Rabinowitch'in kitaplarını değerlendiriyor.

Bu sayımıza Ekim Devrimi'nin 100. yılına özel olarak bir Kronoloji'ye yer veriyoruz. İlhan Kamil Turan'ın hazırladığı Kronoloji'de 1917-1922 yılları arasındaki önemli olaylar ve gelişmeler derleniyor.

"Ekim Devrimi ve 21. yüzyılda Sosyalizm" dosyasını sizlere sunarken, biliyoruz ki, yüzyıl önce olduğu gibi bugün de emekçi halk sınıflarının hem büyük hayaller kurma kapasitesi hem bu hayalleri gerçekleştirme güçleri vardır. Zira alternatif bir sosyalist toplum özlemi, insanlık onuru, eşitlik ve dayanışma için verilen mücadelelerde her zaman var olmuştur. Dolayısıyla, fırtınalı gökyüzünde sosyalist ufka sahip çıkalım. 21. yüzyılda sosyalizmi yeniden talep edelim, inşa edelim!

Herkese iyi okumalar. Gelecek sayıda buluşmak üzere...

Türkiye’de Olağanüstü Hal Rejiminin ve Kararnamelerin Siyasal ve Sınıfsal Analizi

MONTHLY REVIEW TÜRKİYE YAYIN KURULU

15 Temmuz 2016 tarihindeki darbe girişiminin ardından, darbe süreciyle ve “Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapılanması”yla (FETÖ/PDY) ilişkisi olanlara karşı mücadele amacıyla 20 Temmuz 2017 tarihinde ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL),¹ yakın dönem Türkiye siyasal yaşamında pek çok açıdan *ilk* olma özelliği taşıyor. Bugüne kadar Doğu ve Güneydoğu’da belirli il ve ilçeleri kapsayan OHAL ilk kez ülke genelinde ilan edildi ve üçer aylık periyodlarla 18 ayı kapsayacak biçimde beş kez uzatıldı.²

19 Ekim 2016’da sona eren üç aylık OHAL kararı beş kez yenilenerek kesintisiz sürdürüldü. Son duruma göre 19 Ocak 2018 gece yarısına kadar OHAL geçerli kalacaktır.³

Kararnameler, yeni bir siyasal momentin oluşturulmasında, daha özel bir ifade ile “yeni” bir *siyasal alanın inşasında* işlevseldir. OHAL uygulamasının *sui generis* özelliği 23 Temmuz 2016 tarihinden itibaren peş peşe çıkartılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile devlet ölçeğinde büyük çaplı düzenlemelerin gerçekleştirilmesi. Kararnameler aracılığı ile tasfiyeler, kapatmalar, kayyum atanması gibi ekonomi ve siyaset kurumlarını ilgilendiren yasal ve idari düzenlemeler hayata geçirildi.

AKP iktidarı, 2010 yılından itibaren yürüttüğü “mevzi savaşı” ile devlet aygıtı içinde şu ana kadar hiçbir partinin ulaşamadığı hareket alanına erişti. Büyük siyasi davalar (Ergenekon, Balyoz, vd.), yargı mekanizmasının, devlet biçiminde ve siyasi temsilde önemli değişimler yaratmak için işlevselleştirilebileceğini kanıtladı. Yargının, biçim ve temsil hususlarında işlevselleştirilebilmesi süreci sol-liberal kesimlerin yoğun desteğiyle güçlendirildi: Askeri vesayet orta-

dan kaldırılıyordu! Demokrasi, sol-liberallerin “uzman” beyanatlarıyla tasdiklenen iktidar, 2002 senesinden sonra oluşan tarihsel bloğa ait ittifaklar zincirini, Türkiye’ye has toplumsal çelişkilerin ertelenemez hale geldiği 2015 senesine kadar sürdürdü. İttifaklar yapısal faktörler nedeniyle bozulmaya başladığında iktidar bloğu içerisinde artan gerilimler hemen hemen tüm kurumları etkisi altına aldı. An itibarıyla temel unsurları henüz tam olarak belirlenmemiş yeni bir tarihsel bloğu oluşturacak yeni ittifaklar geliştirme süreci yaşanmaktadır. Bu süreç ne sadece siyaset alanı sınırları içerisinde ne de siyaset alanının mutlak belirleyiciliğinde gelişecektir. Yeni bir birikim stratejisiyle desteklenmedikçe OHAL rejiminin imkanları Türkiye’de yönetimin istikrarlı işleyişi için tek başına yeterli olamayacaktır. İçinde bulunduğumuz anda yeni birikim rejiminin neye benzeyeceği hususunda ortaya atılabilecek görüşler, olanlardan (somut verilerden) ziyade olamayanlara referansla tartışılabilmektedir.

Parlamentar sistemin kabul edilebilecek sınırları içerisinde kaldığında Mecliste tıkanabilecek veya yüksek yargıda iptal edilmesi gündeme gelecek uygulamalar, 2011 tarihinden bu yana gerçekleştirilen ve en etkilisi de bu sene içerisinde yürürlüğe giren Anayasa reformları ile etkisi azaltılan parlamentonun gölgesinde hayata geçmektedirler. Türkiye’de OHAL biri yıl aşkın bir süredir yürütme erkinin yeni yasal tekniklerle daha da güçlendirilmesiyle ilerliyor. Meşruiyeti ve hukuka uygunluğu uzunca bir süre tartışılmış olan 16 Nisan Anayasa Değişikliği Referandumu yürütmenin cumhurbaşkanlığı merkezinde güçlendirildiği 40 yıllık bir dönüşüm sürecinin en son noktasını teşkil etmekle kalmamış, parlamentar sisteme de son darbeyi vurmuştur. Kararnameler ile askeri ve sivil bürokrasi, yüksek yargı, temel hak ve özgürlükler, üniversiteler ve eğitim kurumları üzerinde idarenin “yüksek” tasarrufları eskisinden daha kolay hayata geçmeye başlamıştır.

Sermaye birikiminin ve varit birikim modelinin krizi, mülkiyet kurumuna siyasi müdahalenin boyutlarının aşırı biçimde genişlemesine neden olmuş, bu süreçte TMSF merkezi bir yer edinmiştir. Kararnameler kapsamında yıkılan tarihsel bloğun önemli unsurlarından biriyken terörist örgüt statüsüne kavuşan Cemaate ait 965 şirkete el koyulmuş, kayyım yetkileri de TMSF’ye devredilmiştir. Şirketlerin aktif büyüklükleri 46,8 milyar TL’yi aştı. 2018 yılı bütçesi, kesin hesabı ve Sayıştay’ın denetim raporunun görüşüldüğü TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu’na bilgi veren Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ, mevduat sigortacılığı kapsamında fonun rezervinin 30 Eylül itibarıyla yaklaşık olarak 30,9 milyar Türk Lirası

olduğunu bildirdi. 15 Temmuz sonrası FETÖ operasyonları çerçevesinde 43 ildeki bin 19 şirkete kayyum atandığını, 49 bin 928 kişinin istihdam edildiği bu şirketlerin toplam aktif büyüklüğünün yaklaşık 46,8 milyar TL, toplam cirolarının yaklaşık 17,6 milyar TL, öz kaynaklarının da yaklaşık 19,7 milyar TL olduğunu açıkladı.⁴

OHAL koşullarında devletin tüm kurumlarıyla birlikte yeniden düzenlenmesi, söz konusu düzenlemenin kabul edilebilir bir birikim rejimi ile desteklenmemesi durumuyla birlikte ele alınmalıdır. Birikim rejiminin eksikliğinde, söz konusu kapsamlı düzenlemelerin maruz kalınan (*ad hoc*) sıkıntılara göre ortaya koyulmuş değişiklikler olması ihtimali diğer ihtimaller karşısında güçlenir. Söz konusu ihtimal güçlendikçe daha önceki dönemde iktidarı destekleyen “merkeze yürüyen çevre”, “demokrasi”, kimlik, “siyasal İslam”, “çok kültürlülük” ve sair düsturlar zemin kaybederler. OHAL sürekliliği istikrarsızlığa cevap olarak genişlediği sürece, “süreklilik kazanan OHAL’in” ürettiği kararlarda cisimleşen çelişkiler, “tutarlı” bir otoriterlikten (diktatörlük ve benzeri “kötü” şeylerden) çok, yoğun kriz ve istikrarsızlık dönemlerine tekabül eden kasımlara benzer. Bu süreçte iş yapma tarzı, düşman ceza hukukunu (*Feindstrafrecht*) andıran bir içerik kazanabilir. Düşman-suçlu ayrımının ortadan kaldırıldığı yargı kararlarında FETÖ/PDY ile mücadele amacının ötesine gidilebilir, eski tarihsel bloğun FETÖ dışındaki radikal-liberal ortakları ve bunun yanı sıra darbe girişimi ile ilgisi bulunmayan sol muhalif kişi ve kurumlar da daha yoğun olarak şiddet aygıtının etki alanına girebilir (ki bunun örneklerini de yaşadık).

OHAL, bu anlamda iki temel boyuta sahiptir. Birinci boyut, devletin yeniden yapılanması sürecinde AKP iktidarına tehdit oluşturduğu düşünülen (ve yıkılan tarihsel bloğun içerisinde yer almış) kişi ve kurumların tasfiyesidir. İkinci boyut ise, sınıfsal niteliği ile emeğin anayasal, yasal ve tüm kazanılmış haklarına (daha doğrusu bu haklardan kalanlara) saldırıdır. AKP iktidarının sermaye fraksiyonlarına çeşitli güvenceler sunduğu, OHAL emeğin haklarına saldırı için doğrudan bir araca dönüşmektedir. Bu boyutun bir yüzü emeğe yönelik sistematik baskı ve iş cinayetleri, diğer yüzü ise Türkiye Varlık Fonu gibi sermayeyi besleyecek yeni mekanizmaların kurulmasıdır.

Birinci Boyut: Kararnameler ve İhraçlar

OHAL dönemi, siyasi iktidar içinde hasımlardan arınma olarak görülmektedir ve bu durum uyarınca Kararname bohçaları hazırlanmaktadır. Darbe girişimi ve FETÖ/PDY ile ilgisi bulunmayan sol muhalefet de bu bohçaların içine atılarak tasfiye ediliyor. Kararnamelerin asli fonksiyonlarından birisi, AKP için tehdit oluş-

turduklarına inanılan kadroların kamu kurum ve kuruluşlarından tasfiyesidir. Kararname dalgalarını dört alt başlıkta detaylandırarak “Birinci Boyut” a dair genel bir durum özeti çıkartabiliriz:

a) Kararnamelerin kronolojisi, b) Kamu kurumlarındaki ihraçlar ve iadeler, c) OHAL’de akademinin durumu, d) İhlal Edilen Haklar

a) Kararnamelerin Kronolojisi

23 Temmuz 2016 tarihinden bu yana 20/7/2016 tarihli ve 2016/9064 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla ülke genelinde ilan edilen OHAL kapsamında “darbe teşebbüsü ve terörle mücadele çerçevesinde alınması zaruri olan tedbirler ile bunlara ilişkin usul ve esaslar” belirlenmektedir.⁵ Milli güvenlik ve iç güvenlik için tehdit oluşturduğu tespit edilen ve düşünülen FETÖ/PDY ve diğer örgütlerle irtibatı belirlenen kişi ve kurumlara yönelik cezai yaptırımlar başlatılmıştır. Aidiyet ve/veya iltisaklı olduğu düşünülen kişiler hakkında çalıştıkları kurumdan ihraç edilmeleri; kurum, dernek, vakıf, basın yayın kuruluşları hakkında kapatma kararları verilmiştir.

Bu çerçevede genel uygulamada *Olağanüstü Hal Kapsamında Ahnan Tedbirler* ve *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemelere* yönelik Kararnameler yayımlandı. 23 Temmuz 2016 tarihinden itibaren Resmi Gazete’de otuza yakın Kanun Hükmünde Kararname yayımlandı. 23 Temmuz 2016 ile 14 Temmuz 2017 tarihleri arasında bir yılda çıkartılan Kararnamelerin genel hatları şöyledir:⁶

667 Sayılı kararname (23 Temmuz 2016)

35 sağlık kurum ve kuruluşu, 1043 özel öğretim kurum ve kuruluşuyla özel öğrenci yurdu ve pansiyonu, 1229 vakıf ve dernek, 19 sendika, federasyon ve konfederasyonla 15 vakıf yükseköğretim kurumu kapatıldı. Kapatılan kurumlardaki öğrenciler Devlet ve Vakıf Üniversitelerine yerleştirildi.

668 sayılı KHK (27 Temmuz 2016)

FETÖ’yle bağlantılı olduğu gerekçesiyle aralarında generallerin de bulunduğu 1684 asker ihraç edildi. 3 haber ajansı, 16 TV kanalı, 23 radyo kanalı, 36’sı yerel, toplam 45 gazete, 15 dergi, 29 yayınevi ve dağıtım kanalı kapatıldı. 24 saat olan gözaltı süresi, 30 güne çıkarıldı. Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı İçişleri Bakanlığı’na bağlandı. OHAL KHK’ları kapsamında karar alan ve uygulayanlara cezai sorumlulukları olmayacağı hüküm altına alındı.

669 Sayılı KHK (31 Temmuz 2016)

TSK’dan 193, Jandarma’dan 1196 kişi ihraç edildi. OHAL süresince iflaslara erteleme geldi. Harp Akademileri, askeri okullar kapatıldı. Milli Savunma Üniversitesi kuruldu. Yük-

sek Askeri Şura'nın yapısı değiştirildi, sivil sayısı arttırıldı. Genelkurmay Başkanı atanmak için kuvvet komutanlığı yapma şartı kaldırıldı. Başta GATA olmak üzere askeri hastaneler Sağlık Bakanlığına devredildi.

670 sayılı KHK (17 Ağustos 2016)

196'sı BTK, 112'si TSK, 24'ü Sahil Güvenlik, 2360'ı Emniyet Genel Müdürlüğünden toplam 2692 kamu personeli ihraç edildi. Kapatılan özel kurumlar ile vakıfların varlıklarının hazineye geçirilmesine karar verildi.

671 sayılı KHK (17 Ağustos 2016)

Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı kapatıldı. Öğretim elemanı emeklilik yaşı 72'den 75 yükseltildi.

672 sayılı KHK (1 Eylül 2016)

Milli Eğitim Bakanlığından 28 bin, Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlardan 2018 ve üniversitelerden 2346 olmak üzere pek çok kamu kurum ve kuruluşundan 42 bin üzerinde çalışan ihraç edildi.

673 sayılı KHK (1 Eylül 2016)

Yurt dışında öğrenim gören 158 kişinin öğrencilikle ilişkileri kesildi. Kamu iştiraklerinde çalışan işçilerden terör örgütleriyle bağlantı gerekçesiyle sözleşmesi feshedilenlerin başka kamu kurumlarında istihdam edilmemesi düzenlendi.

674 sayılı KHK (1 Eylül 2016)

OHAL kapsamında kayyım atanmış şirketlerde görev TM-SF'ye devredildi. Tüzel kişiler yanında gerçek kişilere de kayyım atanması imkanı getirildi. Valilere ilde çıkabilecek olaylarda gerektiğinde TSK'dan yararlanma imkanı verildi. Terör bağlantısı nedeniyle belediye başkanlarının görevden alınabilmesine, yerlerine kayyum atanmasına yönelik düzenleme yapıldı.

675 sayılı KHK (29 Ekim 2016)

Çeşitli kamu kurumlarından 10 bin 131 kişi ihraç edildi. Daha önce 668 ve 672 sayılı KHK'larla görevden alınan memurlardan 100'e yakın kişi görevlerine iade edildi. 10 gazete, 2 haber ajansı ve 3 dergi kapatıldı.

676 sayılı KHK (29 Ekim 2016)

OHAL kovuşturmalarındaki duruşmalarda en çok üç avukat bulundurulması hükmü getirildi. Memuriyete girişte güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması zorunlu hale getirildi. İçişleri Bakanlığına yurtdışı teşkilatı kurma yetkisi verildi. Üniversitelerdeki eğilim yoklaması kaldırıldı. Rektörlerin YÖK'ün önerdiği üç aday arasından Cumhurbaşkanınca atanması kararlaştırıldı.

677 sayılı KHK (22 Kasım 2016)

15 binin üzerinde kamu çalışanı ihraç edildi, 157 memur iade edildi. 375 dernek kapatıldı. 7 gazete, 1 dergi ve 1 radyo kapatıldı. OHAL kapsamında tutuklu ve hükümlü olarak cezaevinde bulunanların yapılan her türlü sınava girmesi yasaklandı.

678 sayılı KHK (22 Kasım 2016)

Otellere bilgi belge ve kayıtları anlık olarak genel kolluk güçlerine bildirme zorunluluğu getirildi. 15 Temmuz'da hayatını kaybedenlerin yakınları zorunlu askerlikten muaf tutuldu. Belediyelerdeki grevlerin 60 gün süreyle ertelenmesinin önü açıldı. Kayyım atanan belediyelerde, belediye hizmetinin başka bir belediye tarafından yerine getirilmesine imkan sağlandı.

679 sayılı KHK (6 Ocak 2017)

2687 emniyet çalışanı, 631 akademisyen meslekten ihraç edildi. 277 kamu görevlisi görevlerine iade edildi, 83 dernek kapatıldı. Daha önce kapatılan 7 derneğin açılmasına izin verildi. KHK ile kapatılan 11 gazete açıldı. Kapatılan özel okulların borçlarında kamu alacakları öncelikli hale getirildi.

680 sayılı KHK (6 Ocak 2017)

Kamu kurumlarından 367 kişi ihraç edildi, 124 kişi görevine iade edildi. Yayın yasaklarına aykırı yayın yapan kuruluşların yayınının geçici olarak durdurulmasına karar verildi. Hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşamayan Türk vatandaşlarının; Resmi Gazete'de yapılan "Yurda dön" ilanına rağmen üç ay içinde yurda dönmemeleri halinde, bu kişilerin Türkiye vatandaşlıkları çıkarılabilmesine yönelik düzenleme yapıldı.

681 sayılı KHK (6 Ocak 2017)

TSK İç Hizmet Kanunu'nda değişiklik yapıldı. Genelkurmay Başkanının subayların sınıflandırılması, general kadrolarının belirlenmesi, görev süreleri gibi konulardaki yetkileri kısıtlandı. YAŞ kararlarındaki yetki Milli Savunma Bakanlığına devredildi. TSK'daki üst düzey atamalarda, diğer kamu görevlilerinin atanmasında uygulanan esaslar öngörüldü. Erbaş olmakta "lise mezunu" şartı kaldırıldı, ilköğretim mezunlarına erbaşlık yolu açıldı. Milli Savunma Bakanlığına TSK mensuplarına yönelik disiplin soruşturması yapma hakkı verildi.

682 sayılı KHK (23 Ocak 2017)

Emniyet, Jandarma ve Sahil Güvenlik'te disiplinle ilgili düzenleme yapıldı.

683 sayılı KHK (23 Ocak 2017)

367 kişi kamu görevinden çıkarıldı, 124 kişi iade edildi. Hakkında soruşturma başlatılanların doçentlik başvuruları durduruldu. 2 televizyon kanalı kapatıldı. Çeşitli kurum ve kuruluşların yabancı para cinsinden yurtiçi ödeme yükümlülüğü olan alacaklarını Türk Lirası olarak tahsil edebilecekleri öngörüldü.

684 sayılı KHK (23 Ocak 2017)

Gözetli süresi 30 günden 7 güne düşürüldü, yedi gün daha uzatma hakkı verildi. Merkez Bankasının bazı hizmet alımları Kamu İhale Kanunu kapsamından çıkarıldı. Ön ödemeli konut satışında sözleşmeden dönme devir ve teslimi kadar değil 24 aylık süre içinde mümkün olacak ve dönme halinde istenebilecek tazminatlar artacak düzenlemesi yapıldı. Terörle Mücadele kapsamında yaralanan fakat malul sayılanlara maaş bağlanmasının önü açıldı.

685 sayılı KHK (23 Ocak 2017)

OHAL KHK'ları ile ilgili kararları incelemek üzere 7 kişilik Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu kuruldu. 2 yıl çalışacak komisyonun 1 ay içinde üyelerinin atanması hükme bağlandı. Komisyon kararlarına karşı HSYK tarafından belirlenecek Ankara İdare Mahkemelerinde iptal davası açılması düzenlendi.

686 sayılı KHK (7 Şubat 2017)

Başta Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve İletişim Fakültesi olmak üzere 330 akademisyen ile çeşitli kamu kurumlarından, 4464 kişi kamu görevinden ihraç edildi. 17 memur görevlerine iade edildi. 242 emekli polis memurunun rütbe-leri geri alındı.

687 sayılı KHK (9 Şubat 2017)

TMSF'nin kayyımlik yetkisini kullandığı şirketlerin satılması veya tasfiye edilmesi ve OHAL ile kapatılan özel radyo ve televizyonların lisans ve haklarının satılması düzenlendi. Bankacılık zimmet suçu kaldırıldı. Yüksek Seçim Kurulu tarafından seçim yasaklarına uymayan yayın kuruluşlarına yaptırım kaldırıldı.

688 sayılı KHK (29 Mart 2017)

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler personelinin 90, Sağlık Bakanlığının 83, Diyanet İşleri Başkanlığının 76 olmak üzere toplam 416 kişi kamudaki görevlerine iade edildi.

689 yılı KHK (29 Nisan 2017)

3974 kişi kamu görevinden çıkarıldı, 235 kişi görevlerine iade edildi. 14 dernek, 1 gazete, 1 dergi, 18 vakıf, 13 sağlık kuruluşu kapatıldı. Daha önceki KHK'lerle kapatılan 5 dernek tekrar açıldı. 670 sayılı Kararnamedeki "FETÖ/PDY'ye" ibaresinden sonra gelmek üzere "veya diğer terör örgütlerine" ibaresi eklendi. Böylece daha önceki KHK'lerde diğer terör örgütlerine yönelik olarak uygulanan yaptırımlara, geçmişe dönük olarak yasal dayanak kazandırıldı.

690 yılı KHK (29 Nisan 2017)

HSK üyelerinin soruşturmasında yetki Kurul'dan alınarak Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına verildi. Daha önce görevden alınan pilot subayların belli koşulları taşımaları koşuluyla yeniden istihdam edilmeleri sağlandı. Milli Savunma Bakanlığı personelinin güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması MİT ve Emniyet tarafından yapılması hükme bağlandı. Emniyet Genel Müdürlüğünde 7000 adet çarşı ve mahalle bekçisi kadrosu ihdas edildi. Rektörün yurt dışına çıkışı YÖK iznine bağlandı.

691 sayılı KHK (22 Haziran 2017)

Askerlik Kanunu'na eklenen madde ile FETÖ ile ilişkili polis yükümlülerden, yoklama kaçağı ve bakayaların Milli Savunma Bakanlığınca belirlenecek celp ve sevk esaslarına göre silah altına alınması kararlaştırıldı.

692 sayılı KHK (14 Temmuz 2017)

Emniyet Genel Müdürlüğünden 2303 kişi, İçişleri Bakanlığı'ndan 1486 kişi olmak üzere 7348 kişi ihraç edildi.

b) İhraçların Kurumlara Göre Dağılımı

Başbakan Binali Yıldırım'ın "Devlet millete değil, kendisine olağanüstü hal ilan etmiştir" açıklamasını⁷ izleyen süre zarfında FETÖ/PDY ve başka örgütlerle ilişkili olduğu düşünülen çok sayıda kamu görevlisi kamu kurum ve kuruluşlarından ihraç edildi. 27 Temmuz 2016 tarihinden itibaren ihraç listelerinin yer aldığı 13 Kararname ile bakanlıklar, kamu iktisadi teşebbüsleri, üniversiteler, yüksek yargı, üst kurullar, silahlı kuvvetlerden toplam 110 bine yakın kamu görevlisinin işine son verildi.

İlk ihraç kararnamesi özelliği taşıyan 27 Temmuz 2016 tarihli 668 sayılı Kararnameden 14 Temmuz 2017 tarihli 692 sayılı Kararnameye dek bir yıllık süre zarfında toplam 12 adet ihraç kararnamesi yayımlandı. 668 sayılı Kararname, 669 sayılı Kararname, 670 sayılı Kararname, 672 sayılı Kararname, 675 sayılı Kararname,

677 sayılı Kararname, 679 sayılı Kararname, 683 sayılı Kararname, 686 sayılı Kararname, 689 sayılı Kararname ve 692 sayılı Kararname eklerinde yer alan listelerde 109 bin 626 kamu görevlisi ihraç edilirken, 1693 kişi için işe iade kararı verildi.⁸

OHAL' in puslu havasında darbe girişimi ve FETÖ/PDY ile bağlantılı olan kişiler dışında, uzunca bir zamandır siyasi iktidara muhalif kişi ve kurumlara yönelik de tasfiye süreci başlatıldı. AKP iktidarına muhalif kamu görevlileri; öğretmen, doktor, hemşire, teknisyen, uzman ile üniversitelerde sol ve sosyalist görüşlü akademik ve idari personel de ihraç listelerine eklendi. Gülen Cemaati veya başka yapılarla ile herhangi bir bağı olmadığı gibi Cemaat karşıtı görüşleri ve duruşları ile bilinen sol/sosyal demokrat kamu görevlilerini, muhalif sendika üyelerini devlet kurumlarından uzaklaştırmak için OHAL "Allah'ın büyük bir lütfu" olarak görüldü.⁹

27 Temmuz 2016 – 14 Temmuz 2017 tarihleri arasında yayımlanan ihraç kararnamelerinde tüm kamu kurumlarından 109 bin 626 kamu görevlisi ihraç edildi. 1693 kişi iade edildi.

c) Olağanüstü Halde Üniversitelerin Durumu

Kararname dalgalarından 19828 akademisyen olumsuz şekilde etkilendi.¹¹ 01 Eylül 2016'da yürürlüğe konan 672 sayılı Kararname ile akademisyen ihraçları başladı. Toplam 117 farklı üniversiteden 6 bin akademisyen işini kaybetti. En fazla akademisyenin ihraç edildiği üniversiteler 232 akademisyen ile Süleyman Demirel Üniversitesi, 225 akademisyen ile Gazi Üniversitesi, 188 akademisyen ile İstanbul Üniversitesi, 185 akademisyen ile Çanakkale 18 Mart Üniversitesi ve 170 akademisyen ile Pamukkale Üniversitesi oldu.¹²

Üniversitelerdeki ihraçlara dair genel bir kesit sunarsak; 672 sayılı Kararname ile 2346, 675 sayılı Kararname ile 1267, 677 sayılı Kararname ile 1184, 679 sayılı Kararname ile 786, 686 sayılı Kararname ile 330, 689 sayılı Kararname ile 582, 692 sayılı Kararname ile 356 akademisyen ihraç edildi. Olağanüstü hal kararnamelerinin bir yıllık zaman diliminde 6081 akademik ve idari personel çalıştığı kurum ve kuruluşlarda işten çıkartıldı.¹³

Kararnameler ile akademideki istihdam güvencesi de kaldırıldı. 2010 yılında yürürlüğe giren Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) kapsamında YÖK tarafından çeşitli üniversitelere atanan yaklaşık 15 bin araştırma görevlisinin kadro garantisi Eylül 2016 tarihinde çıkartılan 672 sayılı Kararname ile kaldırıldı. Pek çok üniversite, kendi bünyesindeki ÖYP kadrosunda yer alan öğretim görevlilerinin işine son vermeyi tercih etti.¹⁴

d) Hak İhlalleri

OHAL Kararnameleri ihraç listeleri ile işten çıkarma, görevden uzaklaştırma, disiplin soruşturmaları, zorla emeklilik dışında vatandaşlık haklarını kısıtlayan bazı düzenlemeler gerçekleştirildi. Vatandaşlığın feshi (*revocation of citizenship*) şeklinde tanımlanabilecek hak ihlalleri gündeme gelmektedir.¹⁵

- *Mahkumiyet kararı aranmaksızın, askeri rütbe ve memuriyetlerinin alınması*
- *Yeniden TSK'ya ve Jandarma, Sahil Güvenlik ve Emniyet Genel Müdürlüğü teşkilatlarına kabul edilmeme*
- *Bir daha kamu hizmetinde istihdam edilememe (doğrudan veya dolaylı olarak görevlendirilememe)*
- *Bu kişilerin uhdelelerinde bulunan her türlü müteveli heyet, kurul, komisyon, yönetim kurulu, denetim kurulu, tasfiye kurulu üyeliği ve sair görevlerinin sona ermesi*
- *Bu kişilerin oturdukları kamu konutlarından veya vakıf lojmanlarından on beş gün içinde tahliye edilmesi*
- *Bu kişilerin özel güvenlik şirketlerinin kurucusu, ortağı ve çalışanı olamamaları*
- *Pasaportların iptali (hususî damga ve diğer)*
- *15/7/2016 tarihinden sonra millî güvenlik gerekçesiyle görevden uzaklaştırılan kamu görevlileri hakkında ilgili mevzuatında öngörülen soruşturma açma sürelerinin olağanüstü hal süresince uygulanmaması (KHK 669)*
- *667 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 3.üncü ve 4.üncü maddeleri kapsamında kamu görevinden çıkarılanlar, uhdelelerinde taşıması, oldukları büyükelçi, vali gibi unvanları ve yüksek mahkeme başkan ve üyeliği, müsteşar, hakim, savcı, kaymakam ve benzeri meslek adlarını ve sıfatlarını kullanamazlar ve bu unvan, sıfat ve meslek adlarına bağ olarak sağlanan haklardan yararlanamazlar (KHK 670)*

İkinci Boyut: Olağanüstü Halde Emegın Anayasal Haklarına Saldırı ve Varlık Fonu

OHAL koşullarında toplumun pek çok kesiminin kaygı eşiğı yükselmişken sermaye sınıfı gayet istikrarlı olarak desteklenmekte; tereddütlü iş çevreleri teskin edilmektedir. Darbe girişimini "Allah'ın lütfu" diye nitelendirilen söylem, bugün gelinen noktada "OHAL'i grev tehdidi olan işyerine müdahale için kullanıyoruz" şeklinde bir burjuva deklarasyonuna evrilmiştir. AKP iktidarı, bir yandan partinin belli sermaye fraksiyonları ile ilişkisini canlı tutmaya ve desteklerini sağlamaya çabalarken, öte yandan OHAL'in sunduğı imkanlarla birikimin krizine yanıt bulmaya çalışmaktadır. Ancak ekonomi alanındaki çabalar, krizin büyüklüğü ölçüsün-

de mülkiyet hakkının “siyasetten azade” kutsal sınırları zorlanırken ve dış borca dayalı kaynaklarla kamusal mülkiyetin bireysel mülkiyete tahvili esasında varılmış uzlaşılar yerle yeksan olurken sarf edilmektedir. Hammadde ihracatçısı olmayan ülkeler için uluslararası işbölümüne katılım, küresel piyasalara küresel ölçekte kabul edilebilir verimlilik ve etkinlikte mal satmak olması gerekirken, Türkiye ekonomisi, geçen 20 sene içerisinde uluslararası satımı pek de kolay olmayan inşaat sektörü ekseninde örgütlenmiş, sınıflar arası dengeler de liyakat gerektirmeyen bu birikim stratejisi ekseninde yeniden biçimlendirilmiştir. Söz konusu gelişmelerin AB süreci ile desteklendiği, AB’ye bağlı gümrük politikalarının sanayi teşvik usullerinin, sübvansiyonlarının Türkiye’yi bu yolda tuttuğu da bilinmektedir. Gelineen noktada son yirmi yılın Türkiye’de kalkınma perspektifinden önemli bir kayıp oluşturduğu açıkça ortaya çıkmıştır.

Sermayenin olağan koşullarda planlayıp hayata geçiremediği uygulamalar için OHAL “bulunmaz” bir fırsat? yaratmıştır, ancak uzlaşmış bir birikim stratejisinin yokluğunda... Son yıllarda, Türkiye’de işçi sınıfı, örgütlü mücadele ile kazandığı haklardan ve edindiği mevzilerden elinde kalanları da hızla kaybetmektedir. İşçi sınıfının, düzenli bir iş, yaşanılabilir bir ücret ve sendikal örgütlenme hakları; sermayenin otuz yıldır bitmek tükenmek bilmeyen talepleri karşısında güvencesiz çalışma, iş cinayetleri, düşük ücretler, işsizlik korkusu ve uzun çalışma saatleri, iş ilişkisinin olağan unsurları haline dönüşmüşken; emekçi aileler için daha iyi bir gelecek umudu hızla sönüyor. Diğer taraftan, OHAL ve Kararname rejimi ile sermaye fraksiyonlarının emeğin örgütlü hareketini baskı altına alacak çok sayıda ek icraat hayata geçiriliyor.¹⁶

OHAL döneminde en yaygın ihlal edilen işçi haklarından birisi, Anayasa’da güvence altına alınan grev hakkıdır. AKP iktidarı, 2002 sonrasında toplam sekiz grevi ertelemişken, sadece bir yıllık OHAL uygulaması boyunca beş, büyük grevi “milli güvenlik”, “genel sağlık” ve “finansal istikrarı bozucu” olduğu gerekçeleriyle erteledi/yasakladı.¹⁷ AKP iktidarı döneminde yasaklanan önceki grevleri sıralayalım:¹⁸

- İlk yasaklanan 1 Temmuz 2003’te Petrol-İş’in örgütlü olduğu Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret AŞ’deki grevdir.
- 8 Aralık 2003’te, Kristal-İş üyesi 5 bin Paşabahçe işçisinin grevi daha başlamadan yasaklandı.
- Cam sektöründe yasağın kalkmasının ardından, Paşabahçe işçileri 30 Ocak 2004 günü greve yeniden başladı. Ancak AKP iktidarı, grevi ikinci kez yasakladı. “Milli güvenliği bozucu” gerekçesine “genel sağlık gerekçesi” de eklendi.

- 21 Mart 2004'te Lastik-İş'in toplu iş sözleşmesi görüşmeleri anlaşmazlıkla sonuçlanınca 20 ayrı fabrikada 5 binin üzerinde işçinin aldığı grev kararı Bakanlar Kurulu tarafından yasaklandı.

- 1 Eylül 2005'te, Türkiye Maden-İş'in örgütlü olduğu Erdemir Madencilik'teki grev yasaklandı.

- 27 Haziran 2014'te 5 bin 800 işçinin Şişecam'a bağlı 10 cam fabrikasında 8 gündür sürdürdüğü grev, "genel sağlığı" ve "milli güvenliği bozucu" nitelikte olduğu gerekçesiyle yasaklandı.

- 21 Temmuz 2014'te ise Bakanlar Kurulu, Çöllolar Kömür Sahası işyeri ile Çayırhan Kömür İşletmesinde, Türkiye Maden İşçileri Sendikası tarafından alınan grev kararını, "genel sağlığı" ve "milli güvenliği bozucu" nitelikte olduğu gerekçesiyle yasakladı.

- 30 Ocak 2015'te Bakanlar Kurulu, Birleşik Metal-İş'in aralarında Anadolu Isuzu, Demisaş Döküm, Federal Mogul, Sarkuysan ve Türk Prysmian Kablo'nun da olduğu 22 fabrikada uyguladığı grevi yasakladı.

OHAL döneminde yasaklanan beş grev ise şöyledir:¹⁹

- AKP'nin OHAL'de yasakladığı ilk grev Asil Çelik oldu. Toplu iş görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması üzerine Asil Çelik'te 18 Ocak 2017'de başlayacak grev yasaklandı.

- Birleşik Metal-İş'in örgütlü olduğu EMİS'e bağlı işyerlerinde 20 Ocak 2017'de başlayan grev, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da imzasının bulunduğu bir kararla "milli güvenliği bozucu" nitelikte olduğu gerekçe gösterilerek yasaklandı.

- 20 Mart 2017 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan kararla, Akbank grevi "Ekonomik ve finansal istikrarı bozucu nitelikte" olduğu gerekçesiyle başlamadan yasaklandı.

- 22 Mayıs 2017 tarihinde Şişecam işçilerinin 24 Mayıs 2017'de başlatacağı grev "Milli güvenliği bozucu nitelikte olduğu" gerekçesiyle başlamadan yasaklandı.

- Mefar İlaç Fabrikası'nda toplu sözleşme görüşmelerinden sonuç alınamaması üzerine alınan grev kararı Bakanlar Kurulu kararıyla yasaklandı. 5 Haziran 2017 tarihinde alınan kararda "genel sağlığı bozucu nitelikte" gerekçesi sunuldu.

Grev hakkına dönük engellemeler sadece grev ertelemeleri ile sınırlı kalmadı; bunların kapsamı da genişletildi. 678 sayılı Kararname ile 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 63. maddesine "Karar verilmiş, veya başlanmış, olan kanuni bir grev veya lokavt; genel sağlığı veya milli güvenliği, büyükşehir belediyelerinin şehir içi toplu taşıma hizmetlerini, bankacılık hizmet-

lerinde ekonomik veya finansal istikrarı bozucu nitelikte ise Bakanlar Kurulu bu uyuşmazlıkta grev ve lokavt altmış, gün süre ile erteleyebilir” hükmü eklendi.²⁰ Böylece Anayasa Mahkemesi’nin 2014 yılında iptal ettiği şehir içi toplu ulaşım ve bankacılık sektöründeki grev yasakları 678 sayılı Kararname ile dolaylı olarak geri getirildi. “Finansal istikrarı bozucu grev” ifadesi mevzuata girerek ekonomik nedenlerle grev erteleme de önü açıldı. Bu düzenlemenin İzmir Büyükşehir Belediyesi ile TCDD’nin ortak şirketi İZBAN’da örgütlü Demiryol-İş Sendikası tarafından 8 Kasım 2016 tarihinde başlatılan ve 8 gün süren grevin hemen ardından 22 Kasım 2016 tarihinde yapılmış, olması önemlidir.²¹

İşçi direnişlerini ilgilendiren diğer bir boyut, Olağanüstü Hal Kanunu’nun sınırlarıdır. OHAL nedeniyle toplu iş sözleşmesi hükümlerinin uygulanmasına müdahale edilemez ve toplu iş sözleşmesi süreci OHAL döneminde sınırlandırılmaz. Aynı şekilde OHAL döneminde greve çıkılabilir. OHAL grev yasağı anlamına gelmez. Grev uygulamaları OHAL ilanına yol açan sebeplerle ilgili olmadığı için OHAL Kararnameleri ile grevlerin yasaklanması hukuksuz olur. Ancak hükümetin grev erteleme yetkisi devam ettiği için, OHAL koşullarında bu uygulamaya daha kolay başvurulabilir. OHAL, Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi hükümlerine uygun yürütüldüğünde, sendikaların kapatılması ve grevlere müdahale edilmesi mümkün değildir. Olağanüstü Hal Kanunu’nun 11. madde çerçevesinde de grev uygulamasının önünde bir engel yoktur. Valilerin grevleri yasaklama yetkisi yoktur. Yine sendika kurulması, sendikal faaliyet, toplu iş sözleşmeleri görüşmeleri ve uygulaması konusunda da valilerin yetkisi yoktur.²²

Ne var ki, Olağanüstü Hal Kanunu’nun 11 (m) maddesi özellikle grev ve işçi direnişlerini etkileyebilir. Valiler bu hükme dayanarak grev ve direniş yerlerinde toplu halde bulunmayı yasaklayabilir. Ancak burada da OHAL ilanının amacına ve ölçülülük ilkesine uygun davranılması gerekir. Greve çıkan, hak aramak için işyeri önünde toplanan işçileri dağıtmak ve engellemek mevcut OHAL’in amacına ve ölçülülük ilkesine aykırıdır.²³

OHAL’in kapitalist karakterinin somut göstergelerinden birisi emek ve meslek örgütlerinin, emekçilerin hak arama mücadelelerinin “güvenlik” gerekçesi ile engellenmesi, gözaltı gibi kolluk zoru gibi uygulamalara maruz kalmalarıdır. DİSK’in “OHAL Raporu”nda saptadığı OHAL döneminde öne çıkan engellemeler şunlardır:²⁴

- DİSK tarafından 7 Haziran 2017 tarihinde çeşitli illerde düzenlenen “kıdem tazminatı iş güvencemizdir, dokunma” konulu eş zamanlı basın açıklamaları Gaziantep’te OHAL gerekçesiyle engellendi.

- DİSK üyesi Birleşik Metal-İş Sendikası ile EMİS arasında devam eden toplu iş sözleşme sürecinde Gebze'de 11 Aralık 2016 tarihinde yapılmak istenen toplantı OHAL yasağı gerekçe gösterilerek engellendi.

- Birleşik Metal-İş Sendikasına üye oldukları için işten çıkarılan Kandıra'da kurulu Yüksel Endüstri Fabrikası işçilerinin 30 Kasım 2016 tarihinde fabrika önünde yapmak istediği basın açıklamasına OHAL gerekçesiyle polis müdahale etti. Sendikamızın çok sayıda üye, yönetici ve temsilcisi gözaltına alındı.

- Birleşik Metal-İş Gebze şubesi tarafından 28 Kasım 2016 tarihinde Zorunlu Bireysel Emeklilik Sistemi gibi konularda üyelerine yönelik bilgilendirme toplantısı Valilik tarafından engellendi.

- DİSK üyesi Nakliyat İş Sendikasının MSC/MEDLOG Lojistik işyerindeki örgütlenmesine karşı hukuksuz bir saldırı yapıldı. İşlerine ve sendikalı çalışma haklarına sahip çıkmak isteyen işçilerin, işyerinin önünde beklemelerinin OHAL gerekçesi gösterilerek yasaklanmasının ardından, Gemlik Meydanı'nda 28 Eylül 2016 tarihinde konuyla ilgili basın açıklaması engellenmek istendi, gözaltılar yaşandı.

- Nakliyat-İş Sendikası tarafından 31 Aralık 2016 tarihinde Kocaeli Gebze'de üye işçilerin asgari ücrete ilişkin taleplerini dile getirmek için Kaymakamlığa yaptığı başvuru, Kocaeli Valiliği OHAL Bürosu'nun 31 Aralık 2017 tarihine kadar tüm eylemleri yasakladığı gerekçesiyle reddedildi.

- DİSK üyesi Gıda-İş Sendikası tarafından Nisan 2016 tarihinde Rize'de "ÇAYKUR'da Mevsimlik İşçiye Kadro" talebiyle başlatılan imza kampanyası Ağustos 2016'da Artvin Valiliği tarafından OHAL gerekçesiyle engellendi.

- Gıda-İş Sendikası tarafından 12 Mayıs 2017 tarihinde Hopa'da gerçekleştirilecek "Varlık Fonu" paneli, Hopa Kaymakamlığı tarafından keyfi olarak engellendi.

- DİSK üyesi Limter-İş sendikamızın Tuzla Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren Tedi AŞ işçilerini örgütlemesi üzerine işveren Tuzla'da bulunan işyerindeki 43 işçiden 27'si, Topkapı'daki diğer işyerinde ise 20 işçiden 3'ünü işten çıkardı. Atılan işçiler işyeri önünde kurdukları çadırda direnişe geçti. 12 Ağustos 2016'da direnişin 10. gününde direniş, yerine gitmek isteyen işçiler özel güvenlik ve çevik kuvvet polisleri tarafından engellendi. Gerekçe olarak ise OHAL yasakları ve Valiliğin emri gösterildi. Bunun

üzerine işçiler işyerine 100 metre uzakta bulunan yerde direnişe devam etti.

- DİSK üyesi Güvenlik-Sen üyesi üç işçi İzmir'de 1 Kasım 2016 Salı günü gerçekleştirilen operasyonlarda gözaltına alındı.

- KESK'in "İşimize geleceğimize sahip çıkıyoruz" sloganı ile 15 Ekim 2016'da gerçekleştireceği miting Ankara Valiliği tarafından "güvenlik" gerekçesiyle yasaklandı.

- KESK'in 21 Aralık 2016 tarihinde Kadıköy'den başlattığı ve ağırlıklı ihraç edilen kamu emekçilerinin katıldığı "işimi, ekmeğimi geri istiyorum" sloganıyla başlatılan "emekçi yürüyüşü" yolda polis tarafından çeşitli müdahale ve engellemelerle karşılaştı. Yürüyüş, 25 Aralık 2016'da Ankara'ya ulaştı.

- KESK'in OHAL ve ihraçlara karşı yapacağı 10-11 Aralık 2016'da Mersin, Samsun Van, İstanbul ve İzmir'de yapmak istediği kamuda yaşanan ihraçlar ve OHAL uygulamalarına karşı mitingler valilikler tarafından yasaklandı.

- Türk-İş üyesi Belediye-İş Sendikası'nda örgütlendikleri için işten çıkarılan ve aylardır direnişte olan Avcılar Belediyesi işçileri, OHAL'den hemen sonra, 21 Temmuz 2016 sabahı zabıtalara engeliyle karşılaştı. İşçilerin çadır kurmaları OHAL gerekçesiyle engellendi.

- Türk-İş üyesi Petrol-İş Sendikası'nın 26 Aralık 2016 tarihinde Türkiye Petrolleri işyerindeki (TP) sondaj, kuyu tamamlama ve jeofizik operasyonların, Ocak 2017'den itibaren TPİC'e devredilmesine karşı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı önünde yapacağı basın açıklaması OHAL bahanesiyle engellendi. Ankara Valiliği "terör eylemi olabileceğini" belirterek bakanlık önünde açıklamaya izin vermezken, Batman ve Adıyaman'daki işçilerin de Ankara'ya gitmesi engellendi.

- Petrol-İş'in örgütlü olduğu tek petrokimya tesisi olan PETKİM'de devam eden toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşma sağlanamaması üzerine 19 Haziran 2017 tarihinde eyleme geçen işçilere polis müdahale etmiştir. Şube Başkanı ve şube yöneticilerinin de aralarında bulunduğu sendika yöneticileri darp edilerek gözaltına alınmıştır.

- Çorlu'da yılbaşında çalışma dayatmasına karşı imza topladıkları için işten atılan işçiler için yapılacak eylem, 5 Ocak 2017 tarihinde OHAL gerekçesiyle yasaklandı.

- Kırklareli Paşabahçe Cam Fabrikası'ndan işten çıkarılan 90 işçinin, Tuzla'da bulunan fabrikanın genel merkezine ka-

dar başlattıkları yürüyüş, Kırklareli Valiliği tarafından yasaklandı.²⁵

İş Cinayetleri

Özellikle 2016 yılı Şubat ayı ile başlayan ve OHAL sonrası devam eden sürede iş cinayetlerinde büyük bir artış meydana gelmiştir. Temmuz 2016-Temmuz 2017 arasında tespit edilebilen iş cinayeti sayısı en az 1963'tür. Bu durum işçilerin ülkemizde ve işyerlerinde söz ve karar süreçlerindeki dışlanmasının pekiştiğini de ifade ediyor.²⁶

Metal, madencilik, enerji işkollarında ve kimya, tersane/liman, cam/çimento, ağaç/kağıt gibi sanayi işyerlerinde ölümlerin oransal olarak artması dikkat çekicidir.²⁷

İş cinayetlerinin OHAL döneminde aylara göre dağılımı şöyledir: Temmuz (2016) ayının son on gününde en az 63 işçi, Ağustos ayında en az 206 işçi, Eylül ayında en az 150 işçi, Ekim ayında en az 169 işçi, Kasım ayında en az 196 işçi, Aralık ayında en az 141 işçi, Ocak ayında en az 161 işçi, Şubat ayında en az 133 işçi, Mart ayında en az 152 işçi, Nisan ayında en az 151 işçi, Mayıs ayında en az 146 işçi, Haziran ayında en az 165 işçi, Temmuz (2017) ayının ilk yirmi gününde ise en az 130 işçi iş cinayetlerinde yaşamını yitirdi.²⁸

Türkiye Varlık Fonu

Bir OHAL ürünü olan Türkiye Varlık Fonu'nun üzerinde ayrıca durmak gerekir. Türkiye Varlık Fonu (TVF), kamu mülkiyetini özel hukuk hükümlerine tabi kılmakta; kamu varlıklarının özelleştirilmesinin önünü açmakta; "kamu yararı" gibi temel bir ilkeyi parçalamaktadır. TPAO ve BOTAŞ sermayesinde bulunan Hazineye ait hisselerin tamamı, Ziraat Bankası A.Ş.'nin sermayesinde bulunan Hazineye ait hisselerin tamamı, Halkbankası A.Ş.'nin %51 oranındaki hissesi, Borsa İstanbul A.Ş.'nin sermayesinde bulunan Hazineye ait hisselerin tamamı dahil 10'dan fazla stratejik kurum ve kuruluş Varlık Fonu'nun portföyüne alınmıştır.

Dünyada Varlık Fonlarının toplam portföyleri 7,2 trilyon doları bulmaktadır. Bu fonların yaklaşık yüzde 60'ı enerji gelirlerine dayanmaktadır. Ülkelerin merkez bankaları daha çok kısa vadeli likidite gereksinimleri için döviz rezervi tutmakta, orta ve uzun vadede daha yüksek getiri sağlamak için ise Varlık Fonları yabancı hisse senedi ve tahvil yatırımlarına yönelmektedir. 2007 küresel kapitalist kriz öncesinde bu fonlar da "finansal küreselleşme" sürecini hızlandırarak, piyasaların aşırı şişmesine katkı yaptı Varlık Fonları zamanla jeopolitik ölçekte etkili aktörler haline geldiler.

Türkiye ise kronik cari işlemler açığı veren, bütçe açıklarını sınırlamaya çalışan, Merkez Bankası'nın döviz rezervleri ile kısa vadele yükümlülüklerini bile karşılanamadığı bir ekonomiye sahiptir. Cari açığını yabancıların tasarruflarıyla karşılamaktadır. AKP iktidarının bu çerçeve içinde Körfez monarşilerine ait Varlık Fonlarının Türkiye'ye yatırım yapmaları için sürekli talepler ürettiği bilinmektedir.

Kanal İstanbul, Üçüncü Köprü, yeni hava limanı, nükleer santaller, alt yapı projeleri gibi "mega projeler" için artık yabancı kaynak bulmak zorlaşması, ABD ve AB ile diplomatik ve siyasi gerilimlerin artması, Batı'nın Türkiye'yi jeopolitik yalnızlığa itebileceği korkusu, yabancı kreditorlerin ülkeden çekilme olasılığı da dahil pek çok faktör, AKP iktidarını, Türkiye Varlık Fonu A.Ş.'yi kurmaya yöneltti.²⁹

Özel hukuk hükümlerine tabi olan ve Sayıştay denetimi dışında tutulan bir fonun, tanım gereği önce varlıkları, gelirleri bulunur, bunları ek getiri sağlamak için kullanır. Bu örnekte ise, söz konusu fona katkı sağlayacak kaynak bulunmamaktadır. Anlaşılan, menkul kıymetleştirme yoluyla, yani fonun bono ve tahvillerini satılarak kaynak sağlanması tasarlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti devleti, tahvil ihraç ederek doğrudan doğruya uluslararası piyasalardan borçlanmak yerine, kamu varlıklarını teminat gösteren yapay bir Varlık Fonu aracılığıyla "özel" dış borçlanma tasarımına sürüklenmiştir.

Kaynak yaratmak amacıyla İşsizlik Sigortası Fonu'ndaki emekçilerin paralarına, son rakamlara göre, 100 milyar lira sınırındaki paraya göz dikilmektedir. Ayrıca Zorunlu BES hesaplarında birikecek paralara da el atılabilir. Diğer bir nakit kaynağını ise özelleştirme gelirleri oluşturacaktır: Özelleştirme İdaresi'ne devredilecek TRT, TPAO, Vakıflar Genel Müdürlüğü, DSİ, ÇAYKUR, Şeker Kurumu ve Türkiye Taş Kömürü Kurumu gibi kamu kuruluşlarının varlıkları elden çıkarılabilecektir. Sorumsuz ve denetimsiz mega projelerin önündeki olası-engellerin kalkması umulmaktadır. Türkiye Varlık Fonu'na Hazine'den devredilen varlıkların aktif büyüklüğü 200 milyar dolara ulaşmıştır.³⁰

Referandum, Başkanlık ve 2019 Seçimleri

AKP iktidarının emekçi sınıflar üzerindeki baskıyı arttırması, emekçilerin birikimlerine göz dikmesi, kapitalist sınıflara grev yasakları ile doğrudan doğruya, Varlık Fonu aracılığıyla olası, potansiyel imkanlar sunması, OHAL kararnameleriyle birlikte devletin yeniden yapılandırılması, birbirinden bağımsız değil, bütünlüklü bir siyasal projenin parçalarıdır.

AKP, tartışmalı 16 Nisan Referandumu'ndan 2019 seçimlerine giden süre zarfında iktidar bloğundaki konumunu ve siyasal alandaki güvenliğini sağlamaya yönelik düzenlemelere hız vermektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın partiye dair "metal yorgunluğu görüyorum" açıklaması, 2019 seçimlerine gidilen yolda, başkanlık projesinin tahkimine yönelmiş gibi görünmektedir. Partinin yeniden organize edilmesi, gereksiz ağırlıklardan kurtulması zorunlu hale gelmektedir. "Metal yorgunluğu" açıklamasındaki "bu yıl sonuna kadar il ve ilçe belde yönetimlerini yenilemek zorundayız" ifadesi, kadro revizyonu veya Cemaatten arındırmadan fazlasıdır. 15 Temmuz'dan sonra gerek devlet kurumlarında gerekse parti içerisinde başlatılan arınma kadroları ve kurumları merkezileştirme operasyonudur. Başkanlık projesine uygun bir parti organizasyonu bu süreçlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yönetim erkinin olumsal boyutuyla başkanlık makamında toplanması egemen kitle partisinde de bazı değişiklikleri zorunlu kılar. Belediye başkanlarının "teklif üzerine" istifa ettirmelerinden görüleceği üzere, parti içerisindeki liderlik makamına muhalif bir ses ve liderin otoritesini sorgulayacak irade çıkmaması önceliklidir. Ancak söz konusu merkezileşmenin sebebi başkanlık sisteminin kendisi olduğu kadar eski tarihsel bloğun yıkılışında da aranmalıdır. Meşruiyet ve birikim krizi ve krize verilen tepkilerin ortamı belirlediği durumlarda önceki dönemde şekillendiği haliyle biçimsel demokrasinin ölçüleri kurallarının işleyişi, iktidar partisinin içinde ve dışında yeni pratiklerin oluşmasını takiben felce uğrar; büyük ölçüde ortadan kalkar. Parlamento önemsizleşir; egemen kitle partis ve lider öne çıkar.

Siyasal alanın OHAL ile birlikte rotası henüz belirsiz dönüşümü, devlet iktidarının oluşum sürecinde etkili yerde bulunanların (ya da etkin olanların) karar alma güvenliğini? tehlikeye düşürür ve ek önlemlerin geliştirilmesini, keşfedilmesini gerektirir. OHAL Kararnameleri bu noktada devreye girmekte, yeni döneme özgü siyasal alanın ön-belirsiz inşa sürecinde taşıyıcı kolonları sağlamlaştırmaktadır. 668 sayılı Kararnamenin 12'inci maddesi bu bağlamda incelenebilir. 12. Madde ile ordunun teşkilat şemasında yer alan Jandarma Genel Komutanlığı, personel, araç ve taşınmazları Emniyet Genel Müdürlüğü'nün kullanımına açıldı. Amacın, jandarma ve sahil güvenlik ile polis arasında eşgüdüm yaratmaktan ziyade polisin gücünün artırılması olduğu ortadadır.

2803 sayılı Kanunun 12 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"MADDE 12- Lüzum görüldüğü hallerde İçişleri Bakanından, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı arasında her kademedeki perso-

nel, geçici olarak görevlendirilebilir. İçişleri Bakanı bu yetkisini il valilerine devredebilir. Ayrıca, İçişleri Bakanının onayıyla; Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı silah, mühimmat, teçhizat, taşıt ve diğer taşınmazları ile taşınmazlarını birbirlerine geçici olarak tahsis edebilirler veya bedelsiz olarak devredebilirler.”

Bu maddedeki düzenleme, darbe teşebbüsünden dört yıl önce hayata geçirilmek istenmişti. Erdoğan, Başbakanlık görevini yürütürken 2013 yılında açıklanan “Demokratikleşme Paketinde” fiilen Genelkurmay Başkanlığı’na bağlı bulunan ve TSK’nin dördüncü kuvvetini oluşturan Jandarma Genel Komutanlığı’nın tamamen İçişleri Bakanlığı’na bağlanması planlanmıştı. Ne var ki, jandarma örgütünün askeri boyutunun değiştirilmesi kapsamlı bir çalışmayı gerektirdiğinden, bu reformun, söz konusu çalışmanın tamamlanmasının ardından yapılması kararlaştırıldı. Ayrıca Erdoğan 2008’de Emniyet Genel Müdürlüğü’nde katıldığı iftar yemeğinde polisler seslenirken de bu birleşmenin sinyallerini vermişti.

668 sayılı Kararname, devletin iç güvenlik hizmeti yürüten (Jandarma-Emniyet) zor aygıtlarında birleşmenin ve merkezileşmenin önünü açtı. Bu süreci bir dizi yasada çok kapsamlı değişiklik yapan; ve yeni düzenleme yer alıyor. Ayrıca ilk kez bir Kararname ile Başbakan’a ait olan yetkilerin bir kısmını Cumhurbaşkanına devreden 694 sayılı Kararname tamamlıyor. Bunların başında da istihbarat yapılanması ve devlet memurlarıyla ilgili yasal değişiklikler geliyor.³¹

694 sayılı Kararnamenin 62. Maddesi ile Bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yükümlülüklerini yerine getirmesiyle ilgili koordinasyonu sağlamak ve istihbarat çalışmalarının yönetilmesinde temel görüşleri oluşturmak, uygulamayı belirlemek üzere Cumhurbaşkanı başkanlığında Mili İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK) kuruldu. Aynı Kararname ile Milli Savunma Bakanlığı ve TSK’da görev yapan personele ilişkin istihbarat hizmetlerinin yürütülmesi; güvenlik soruşturması kapsamında Bakanlık ve TSK personeli hakkında kıta içinde veya dışında her türlü araştırma yapma yetkisi MİT’e verilmektedir.

2937 Sayılı Kanunun 5. maddesinin üçüncü ve altıncı fıkraları aşağıdaki gibi değiştirilmiş ve aynı maddenin dördüncü ve beşinci fıkraları yürürlükten kaldırılmıştır:

“Bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yukarıda belirtilen görev ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesiyle ilgili koordinasyonu sağlamak ve istihbarat çalışmalarının yönetilmesinde temel görüşleri oluşturmak ve uygulamayı belirlemek üzere, Cumhurbaşkanının başkanlığında Milli İstihbarat Koordinasyon Ku-

rule (MİKK) kurulmuştur. Kurulun sekretarya hizmetleri MİT Müsteşarlığı tarafından yürütülür."

Kamumimarisini önce eski tarihsel bloğun siyaseti doğrultusunda sonra da güvence arayışı içerisinde keşfedilen ad-hoc tedbirlerle biçimlendiren, devlet aygıtlarını yeniden düzenleyen gelişmeler hem nakıs kalmış projelerin hem de günlük tedbirlerin ürünüdür; 668 sayılı Kararname örneğinde değinilen süreklilik yukarıda tasvir edilen dinamiklerin etkisiyle "tuhaf" bir hale gelmiştir. Söz konusu karışım içerisinde sabit olan yegane şey "Cumhurbaşkanı" makamında merkezileşme olgusudur. Türkiye'nin son 40 yılında yürütmeye iktidar yoğunlaşması olgusu neoliberalizmle bağlantılıdır. Bu bağlamda devlet iktidarının aşırı merkeziyetçi formda örgütlenmesini öngören adımlar, değişik zamanlarda değişik biçimlerde hep gündemde olmuşlardır. Bu olgu, bugün, başka nedenlerle birleşerek Anayasa revizyonu ve OHAL/KHK düzenlemeleri içinde yürürlüğe konmaktadır.

Yeni anayasa için yeni bir cumhuriyet projesi gereklidir. "Anayasa hakim bir cumhuriyet projesinin normatif ifadesi" ise anayasadan cumhuriyet projesine varılması beklenemez, ancak aksi geçerlidir. Verili onca çelişkiye rağmen toplumsal bütünlüğü olduğu haliyle korumaya yönelik çaba ve çözümlerin toplamı olarak cumhuriyet projeleri zora olduğu kadar rızaya da dayanır. Toplumsal rızanın üretiminde ortaya çıkan azalmanın şiddet araçlarıyla doldurulması tek başına bir çözüm sunmaz. Yeni bir birikim rejimi, yeni bir bütünleştirici ideolojinin yokluğunda krizin derinleşmesi beklenilmelidir. Krize çözüm (erteleyici çare) üretmeye duran bütün kesimlerin anılan durumu göz önünde bulundurulması gereklidir.

Notlar

1. OHAL dönü gece ilan edildi, Hürriyet, 21.07.2016
2. OHAL 5. kez uzatıldı, Hürriyet, 17.10.2017
3. OHAL 5. Kez Uzatıldı, Bianet, 16.10.2017
4. 46 milyarlık fon AKP'nin oyuncuğu, BirGün, 03.11.2017
5. KHK / 667 Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükümünde Kararname, Resmi Gazete, 23.07.2017
6. 1 yıla damga vuran 26 KHK, Gazete Duvar, 20 Temmuz 2017, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/07/20/1-yila-damga-vuran-26-khk/>
7. Başbakan: "Devlet millete değil, kendisine olağanüstü hâl ilan etmiştir", BirGün, 21.07.2016
8. Kanun Hükümünde Kararnameler - 2016-2017, Mevzuat Bilgi Sistemi, <http://www.mevzuat.gov.tr/KHK.aspx>
9. AKP'li olmayan herkes OHAL'den etkilendi, BirGün, 21.07.2017
10. KHK'lar bazında; kurum kurum, ihraç ve iade sayıları, Memurlar.net, 01.08.2017, <https://www.memurlar.net/haber/684749/tum-khk-lar-bazinda-kurum-kurum-ihrac-ve-iade-sayilari.html>
11. OHAL'in akademideki bilançosu ne?, BBC Türkçe, 27.11.2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38090221>
12. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası ilan edilen OHAL üniversiteleri nasıl etkilendi?, BBC Türkçe, 11.07.2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40567898>
13. KHK'lar bazında; kurum kurum, ihraç ve iade sayıları, Memurlar.net, 01.08.2017, <https://www.memurlar.net/haber/684749/tum-khk-lar-bazinda-kurum-kurum-ihrac-ve-iade-sayilari.html>
14. ÖYP'li 15 bin araştırma görevlisinin geleceği belirsiz, BBC Türkçe, 16.09.2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37383762>
15. DİSK, "OHAL Emeğe Zararlıdır", (20.07.2017): 15
16. "OHAL'de Emeğin Durumu ve Emeğin Türkiyesi İçin Mücadele: Ne Oluyor? Ne Yapmalı?", Birleşik Haziran Hareketi Raporu, 27.08.2016, <http://www.birlesikhaziranhareketi.org/ohalde-emeğin-durumu-ve-emeğin-türkiyesi-için-mucadele-ne-oluyor-ne-yapmalı/>
17. DİSK, "OHAL Emeğe Zararlıdır", (20.07.2017): 20
18. AKP döneminde yasaklanan grevler, Evrensel, 12.07.2017
19. AKP'nin yasakladığı 13'üncü grev Mefar ilaç şirketi grevi oldu!, sol, 06.06.2017, <http://haber.sol.org.tr/emek-sermaye/akp'nin-yasakladigi-13uncu-grev-mefar-ilac-sirketi-grevi-oldu-198898>
20. DİSK, "OHAL Emeğe Zararlıdır", (20.07.2017): 21
21. DİSK, "OHAL Emeğe Zararlıdır", (20.07.2017): 21-22
22. Aziz Çelik, OHAL ve sendikalar hakları, BirGün, 29.07.2016
23. Aziz Çelik, OHAL ve sendikalar hakları, BirGün, 29.07.2016
24. DİSK, "OHAL Emeğe Zararlıdır", (20.07.2017): 19-20
25. Aziz Çelik, "Hakkını arayan cam işçisine OHAL engeli", BirGün, 23.10.2017
26. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi: OHAL'le geçen bir yılda en az 1963 işçi yaşamını yitirdi..., 25.07.2017, http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=18819:ohalle-gecen-bir-yilda-en-az-1963-isci-yasamini-yitirdi-is-cinayetlerine-hayir-adalet-istiyoruz&catid=149:iscinayetleri-raporlari&Itemid=236
27. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi: OHAL'le geçen bir yılda en az 1963 işçi yaşamını yitirdi..., 25.07.2017
28. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi: OHAL'le geçen bir yılda en az 1963 işçi yaşamını yitirdi..., 25.07.2017
29. Hayri Kozanoğlu, Yangından mal kaçırma fonu, BirGün, 07.02.2017
30. 200 milyar dolarlık Varlık Fonu içi tartışmalarla felç oldu, Para Analiz, 07.09.2017, <http://www.paraanaliz.com/2017/ekonomi/200-milyar-dolarlik-varlik-fonu-ic-cikismelerle-felc-oldu-160002/>
31. 693 ve 694 sayılı KHK'larda diğerlerinden farklı ne gibi düzenlemeler yer alıyor?, BBC Türkçe, 25.08.2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41052031>

“Ekim Devrimi’ni ve 20. Yüzyılın Reel Sosyalizmlerini İnsanlık İçin Büyük Bir Armağan Olarak Görmemiz Gerekir”

KORKUT BORATAV

Ekim Devrimi, “yeni tip devlet” ve “yeni tip demokrasi” inşa süreçleridir. Devrimin başta doğrudan demokrasi deneyimi olmak üzere siyasal mücadeleler tarihine katkıları neler olmuştur?

Ekim Devrimi’ni tartışırken, değerlendirirken, bu devrimin öğretilerini izleyen tüm tarihsel deneyimleri kapsamayı tercih ediyorum. Yani, 20. yüzyılın 1917’yi izleyen önemli bir bölümünde, *işçi sınıfını ve diğer emekçi sınıfları (öncelikle köylülüğü) temsil eden bir partinin* iktidara geldiği, uzunca süreler iktidarda kaldığı ve daha sonra bazı yorumcular tarafından *reel sosyalizmler* diye adlandırılan toplumların tümünü dikkate alıyorum.

20. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde dünya halklarının üçte birini kucaklamış olan bu toplumlarda üretim ve mülkiyet ilişkilerinde devrimler gerçekleşmişti. Bu tespiti, bir sonraki sorunuzda tartışacağım.

Ekim Devrimi deneyimleri, “yeni tip devlet ve demokrasi” sorusunda kastedilen siyasi iktidar alanlarında da devrimci dönüşümleri gerçekleştirmiş midir? Bu soruyu, (bazen farklı adlar taşımış da olsa) *komünist partiler* tarafından yönetilen devletlerin işçi sınıfı iktidarlara tekabül edip etmediği sorusuna dönüştürmek gerekir.

Rusya’da Ekim Devrimi’nin siyasi güzergahı, devrimin hemen arifesinde kaleme alınan *Devlet ve İhtilal*’de tasarlanmıştı. Bu yapıtta Marx ve Engels’ten de destek alan Lenin’e göre, *devlet, önce işçi sınıfı partisi tarafından fethedilecek; proleterya diktatörlüğü aracılığıyla sömürücü sınıfların tarihe karışmasını sağlayacak; sonra, iş-*

levleri sadece "nesnelerin yönetimi ile sınırlı" hale gelecek; yani, ölüp gidecektir.

Bir kere kapitalizmin *temsili demokrasileri* ile karşılaştırıldığında bu tasarımın her aşaması *doğrudan demokrasi* öğeleri içermektedir. Proletarya diktatörlüğü, *halk için sınırsız özgürlük, sömürücüler üzerinde baskı* anlamına gelir. Sınıfsız toplum aşamasında ise devletin geleneksel baskı işlevleri tarihe karışır; anarşistlerin özlemindeki *devletin ilgası, devletin kuruyup gitmesi* biçiminde gerçekleşir. Sınıf mücadelelerinin tarihsel deneyimleri içinde işçi sınıflarının kültürel ediniminin bir ögesi olan *doğrudan demokrasi* biçimleri, yeni devletin oluşma ve tasfiye aşamalarına da damgasını vuracaktır.

Marx, Engels, Lenin tezlerinin tarihsel deneyimlerle bütünleşen ve sınırsız bir demokrasi tasarımı içeren bu sentezine, *Ekim Devrimi'nin siyaset kuramı* diyebiliriz.

Teorik tasarımın reel sosyalizm deneyimlerine dönüşmesinde ise, Lenin'in yukarıdaki formüle açıkça kattığı, "*iktidarı fetheden işçi sınıfını temsil eden parti*"lerin pratikleri belirleyici oldu.

Kritik soru şudur: Komünist parti iktidarları altında devlet, *işçi sınıfı iktidarlarına ne derecede dönüşmüştür?* Farklı bir ifadeyle, *reel sosyalizmler, işçi sınıfı demokrasisini ne derecede hayata geçirmiştir?*

SSCB, Çin, Doğu Avrupa, özellikle Yugoslavya, Küba, Vietnam devrimlerinin bilançosunu, bu soru çerçevesinde değerlendirmek bu söyleşinin sınırlarını aşar; bunların tümünü, zaman ayırımı yapmayan bir genellemeye de sokmak imkansızdır. Sadece iki tespit yapabileceğimizi düşünüyorum.

Birinci olarak, komünist parti iktidarları her yerde pratiklerini *devrimci teori* olarak nitelendirilen Marksist-Leninist doktrine dayandırmıştır. Bu doktrinin *sınırsız demokrasiye açılan devlet tasarımları* kaçınılmaz olarak etkili olmuş; işçi sınıflarınca sahiplenilmiş; Parti uygulamalarını etkilemiştir.

İkinci olarak, 20. yüzyıl pratiklerine kuşbakışı baktığımızda, özellikle devrimci dönüşümlerin yaygın bir emekçiler demokrasisi içinde yaşandığı söylenebilecektir. Bu özelliğin, "normal" dönemlere taşınmasında farklılıklar vardır; ancak, günlük hayatı, işyerlerindeki yönetim ilişkilerini, Parti hayatını ve siyasi iktidarın yapısını farklı boyut ve biçimlerde etkilemiş; zaman zaman belirlemiş olduğu söylenebilir.

Dahası, reel sosyalizmlerin çökmesine, son bulmasına yol açan ana etken de, bence, işçi sınıfı demokrasisi alanlarının önce aşınması, giderek tarihe karışması; bu rejimlerin, içe kapalı parti bürokrasilerine dönüşmesi olmuştur. Böyle olduğu için, üretim ilişkileri

düzleminden başlayarak emeğin metalaşma süreçlerini emekçiler önleyememiş; sosyalist birikimlerin aşınmasına veya çökmesine karşı direnme göstermemiştir.

Reel sosyalizm deneyimlerini gelecek mücadeleler açısından nasıl değerlendirmek gerekir?

Karl Polanyi'yi izleyerek kapitalizmin “uç günahı”nı hatırlayalım: Toprağın, emeğin ve paranın *metalaşması*... Ekim Devrimi'ni örnek alan tüm reel sosyalizmler bu “günahlar”dan arınmıştı.

Toprak meta değildir: Tarımsal arazide ve kentlerde devlete ait veya kolektif mülkiyet geçerlidir. Konutlarda sadece intifa hakkı bireylere verilebilir. Ancak, köy ve kent taşınmazları, yani toprak satılamaz.

Emek meta değildir: Üretim araçları üzerinde kapitalist mülkiyet ilga edilmiştir. Bireysel gelirler, devlet işletmelerinde emeğin nicelik ve niteliğine göre belirlenir. Kolektif çiftliklerde ise, devlete intikal eden artı ürün düşüldükten sonraki hasıla, “emek puanlarına göre”, çalışanlar arasında paylaşılır. Kamu hizmetlerinde, devlet yönetiminde de “emeğin niteliğine göre maaş” ilkesi uygulanır. Ömür boyu istihdam, emeklilik, kısacası tam çalışma geçerlidir. Toplumsal hasılanın sermaye birikimine, üretken olmayan kamu hizmetlerine, tahsis edilen bölümü (toplumsal artı-ürün) ayrıldıktan sonra dağıtılan toplamı, sadece emek gelirlerinden oluşur. Kısacası, emek-dışı gelirlerin, artı-değerin olmadığı bu toplum düzeni, kapitalizmin karşıtıdır. Bu, sınıfsız bir emekçiler toplumdur.

Para meta değildir: Para, sadece bir ödeme aracıdır. Paradan para kazanılamaz; faiz bir gelir türü değildir.

Salt bu özellikleriyle dahi, Ekim Devrimi'ni ve sonrasını örnek alarak gerçekleşmiş olan 20. yüzyılın reel sosyalizmlerini, insanlık için büyük bir armağan olarak görmemiz gerekir.

Bu devrimci dönüşümler, kapitalist dünya sisteminin gelişkin kutuplarında hayata geçmemiş olmanın tarihsel bedelini ödedi. Buna rağmen, orta halli, hatta yoksul ülkelerde dahi, sömürden arınmış toplumların inşa edilebileceğini; hayatta kalabileceğini; çok önemli başarılarla damgasını vurabileceğini kanıtladı.

Bugünün sosyalistleri olarak, bir yandan burjuva ideolojisinin bu şanlı tarihsel mirası unutturma çabasına ısrarla karşı çıkmalıyız. 20. yüzyılın bir bölümünde sınıfsız toplumların yaratılabilmiş olduğunu; üstelik bu sosyalist dünyanın sanat, kültür, bilim dünyasına katkılarını; yaratıcılığını, faşizmin yenilgiye uğratan enerjisini, zararlerini ısrarla hatırlatmak ile yükümlüyüz. Aynı zamanda bu şanlı

bilançoya son veren deformasyonların ve ihanetlerin, sosyalizmden sapmanın sonuçları olduğunu vurgulamamız gerekir.

Ekim Devrimi’ni mümkün kılan irade, başka bir geleceği kurma inancı ve toplumu değiştirme sorumluluğu bugünkü sosyalist siyasetin içinde mevcut mudur?

Kapitalist dünya sisteminin merkezinde ağır ve kalıcı görünen bir meşruiyet bunalımının yaşandığı bir dönemdeyiz. Eleştirel düşünürlerin önemli bir bölümünde ve halk sınıfları saflarında *kapitalizmin geleceği yoktur* tespiti yaygınlaşıyor.

Marx ve izleyicileri, kapitalist üretim ilişkilerinin, üretim güçlerinin gelişimini kösteklediği koşullarda, toplumsal bir devrimin gündeme geleceğini belirlediler. Ancak, daha önceki toplum biçimlerinden farklı olarak, kapitalizmin son bulmasının “kendiliğinden” değil, örgütlü bir sınıfsal müdahaleye bağlı olduğunu da ileri sürdüler.

Bu müdahale biçiminin nasıl olacağı tartışması, Marksizmin sınıflı toplumlara, öncelikle kapitalizme dönük bilimsel çözümlemeleri ile aynı düzlemde değildir. Devrimi gerçekleştirme yöntemleri, stratejileri üzerinde son söz söylenemez. Ekim Devrimi’nin önerdiği ve hayata geçirdiği, *işçi sınıfını temsil eden bir partinin iktidarı fethetmesi ve proletarya diktatörlüğü ile devleti yönetmesi* seçeneğinin tarihsel olarak başarılı olabileceği kanıtlanmıştır. Ancak, bu başarının kalıcı olmayabileceği de ortaya çıkmıştır. Her türlü alternatif tartışmaya açıktır.

“Kapitalizmin vadesinin geldiği” ileri sürülen bir tarihsel ortamda, “ölüm ilanı”, Leninist bir eylem ile gerçekleşecekse, ölüm sancılarının çok daha uzun sürebileceği söylenebilir. Zira, Ekim Devrimi’ni eylem rehberi gören örgütlenmelerin dünya çapında zayıflıkları dikkat çekicidir.

Üstelik, vadesi geldiği iddia edilen kapitalizm ve emperyalizm, “gider ayak” tüm alternatifleri yıkmakta; sermayenin tahakkümünü frenlemeyi hedefleyen seçenekleri dahi tahrip etmektedir. Ölüme mahkumdur; ancak son demlerinde insanlığı geleceksiz bırakma çabası içindedir. Irmağı geçmek için kurbağanın sırtına binen akrep gibi, doğası gereği öldürerek can vermeyi yeğlemektedir.

Örnekler açıktır. Latin Amerika’daki “pembe/kırmızı” iktidarlar, yerli burjuvaziler, ABD devleti ve finans kapitalin kolektif ve insafsız saldırıları sonunda teker teker teslim alınmaktadır. Kolektif emperyalizm, Afganistan’dan Kuzey Afrika’ya uzanan Müslüman coğrafyada laik, bazıları ilerici rejimleri şiddet kullanarak yıkmış; 2011’in halk ayaklanmalarını, sınırsız kan dökerek İslamcı akım-

lara dönüştürmüştür. Avro Bölgesi'ndeki "radikal" (aslında ılımlı) iktidar girişimlerini teslimiyete zorlamıştır. Sosyal demokrasinin sınıfsal ihaneti, neo-faşist akımların Batı işçi sınıfları saflarında yaygınlaşması, iktidara yönelmesi ile sonuçlanmaktadır.

İşçi sınıfı ise dünya çapında genişlemektedir. Üretken sektörlerde yüzlerce milyon işçiden oluşan bir emek havuzu, Güney coğrafyasında yığılmıştır; büyümektedir. Batı kapitalizminde proleterleşme, çok daha farklı emek süreçleri içinde, ancak kesintisiz yaygınlaşmaktadır. Kapitalizm, sınıflı toplumlar kadar eski olan komünizm özlemi doğrultusunda son bulacaksa, bu rengarenk, çok kalabalık işçi sınıfının adım adım, aynı tarihsel rüyalar, hatta programlar altında toplanması, örgütlenmesi; iktidarı hedeflemesi gerekecektir. Ekim Devrimi'nin olumlu, olumsuz dersleri de hatırlanarak...

Bu doğrultuda örgütlü bir sınıf müdahalesinin yokluğunda ne olur? Tarihsel olarak yakın bir gelecekte, üretim güçlerindeki gelişmelerin, kapitalist üretim ilişkilerinin süregelmesini imkansızlaştıracığı öngörülmektedir. Bu, kapitalizmin "kendiliğinden yok olması" anlamına gelir.

Böyle bir son, çürüme, yıkım ve dağılma ile mi; "zamanı geldiğinde" insanlığın sosyalizmi, komünizmi yeniden, el yordamı ile keşfetmesiyle mi gerçekleşecek?

Birinci olasılık fantezi değildir. Ciddiye alalım.

Korkut Boratav, iktisat profesörüdür. *Türkiye İktisat Tarihi* (Ankara: İmge, 2012), *İstanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri* (Ankara: İmge, 2004), *Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye* (İstanbul: Yordam, 2010), *Yeni Dünya Düzeni Nereye?* (Ankara: İmge, 2004), *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm* (Ankara: İmge, 2004) başta olmak üzere çok sayıda eserin yazarıdır. Boratav, BirGün gazetesi ve sol haber portallarında güncel gelişmeleri değerlendiren yazılar kaleme almaktadır.

Devrim ve Karşı Devrim, 1917-2017

JOHN BELLAMY FOSTER

1917'nin Rus Devrimi, Karl Marx'ın *Kapital*'inin yayımlanmasının ellinci yıldönümünde patlak verdi. Ekim Devrimi daha baştan Marx'ın çözümlemesini hem onaylayan hem de yadsıyan olarak göründü. O, işçi sınıfına dayanan sosyalist bir devrimin Batı Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinden çıkageleceğini öngörmüştü. Fakat ölümünden bir yıl önce yazılmış *Komünist Manifesto*'nun 1882'den önsözü, Rusya'daki bir devrimi, "Batı'daki proleter devrim için olası bir işaret" olarak belirleyerek, bu durumu değiştiriyordu.¹ Ne var ki Rusya'da, 1917'de bir işçi-köylü devrimi Marksist liderlik altında zafer kazanmasına rağmen, Rusya hala büyük oranda gelişmemiş bir ülkedydi ve onu izleyen Almanya ve Orta Avrupa'daki ayaklanmalar güçsüzdüler ve kolayca bastırıldılar.

Bu koşullar altında Sovyet Rusya bütünüyle yalıtılmış ve tüm büyük emperyalist güçlerin Beyaz Rus kuvvetlerin yanında müdahil olduğu kuvvetli bir karşı devrimle yüzleşmiştir. Böylece "tek ülkede sosyalizm", SSCB'nin tarihi boyunca temel savunma tutumu, ona büyük oranda dışarıdan dayatılan jeopolitik bir gerçeklik olmuştur. Bu, Rusya'nın Çarist İmparatorluk'un topraklarının büyük kısmını bırakmaya zorlandığı, sonrasında onu daha da yalıtıma çalışacak Versailles Antlaşması'nın izleyeceği Brest-Litovsk Antlaşması'nın başlangıcıyla birlikte sarıhtı.

Bu, ancak kapitalizmin tekelci aşaması bağlamı içerisinde, yirminci yüzyıl kapitalizminin *differentia specificasını* oluşturmuş, devrimin ve karşı devrimin koşullarını belirleyen, V. I. Lenin'in işe koştuğu terim olarak -sömürgeciliğin tüm tarihini kapsayan

genel anlamı dışında- emperyalizmdir. On yedinci yüzyıldan itibaren, evvelce Avrupa'nın büyük kısmını şekillendirmiş sömürgeler üstünden çekişme, on dokuzuncu yüzyılın sonuyla beraber, halihazırda niteliksel bakımdan yeni türde bir mücadeleyle ikame edilmiştir: Emperyal bölgeler için değil ama gittikçe daha çok birbirine bağlanan dünya emperyalist sistemindeki gerçek küresel hegemonya için ulus devletler ve onların tekelleri arasındaki rekabet.² Bundan böyle devrim ve karşı devrim, sistemin bütün düzeylerinde karşılıklı ilişki içinde olacaktı. Merkez güçler tarafından artığın çıkarılmasıyla yoğunlaştırıldığından beri sömürünün en keskin olduğu çevrede toplanan tüm devrimci yükselişler, emperyalizme karşı ayaklanmalardı ve ana kapitalist devletler tarafından örgütlenen emperyalist karşı devrimlerle karşılanmışlardı.³ Bu durumu karmaşıklaştıran hakikat, ileri kapitalist devletler içindeki işçi sınıfının ayrıcalıklı bir kesiminin dolaylı olarak çevreden sızan artıktan yararlanıyor şekilde ve önce Friedrich Engels ve daha sonra Lenin tarafından *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*'nda kuramsallaştırılan bir fenomenin, "işçi aristokrasisi"nin doğmasına yol açıyor şekilde görülebilir olmasıdır.⁴

1967'de, Ekim 1917'den yarım yüzyıl ve Kapital'den yüzyıl sonra, Vietnam Savaşı ve Çin'deki Kültürel Devrim'in ortasında, dünya devriminin adım adım üstünlük kazanacağını ve gerçekleşen devrimlerin sadece Rusya'da değil ama aynı zamanda Çin, Küba ve diğer yerlerde de dönülmez olduğunu varsaymak hiç de anlamsız değildi. Yirminci yüzyıl kendini halihazırda insanlık tarihindeki en kanlı yüzyıl olarak kanıtlamıştı. Yine de aynı zamanda insani kurtuluş dahilinde büyük adımların dönemiydi. Dünya karşı devrim kuvvetleri, zaferlerini, en azından kısa vadede ilan etmişlerse de, bu gerçeklikten uzaktı. Herbert Marcuse'nin 1972'den *Karşı Devrim ve İsyan*'ın ilk sayfalarında açıkladığı gibi:

Batı dünyası gelişiminin yeni bir aşamasına ulaşmıştır: Bugün kapitalist sistemin müdafaası karşı devrimin içeride ve dışarıda örgütlülüğüne ihtiyaç duymaktadır. Bunun en aşırı dışavurumlarında, Nazi rejiminin korkunçluklarını deneyimlemektedir. Çinhindi, Endonezya, Kongo, Nijerya, Pakistan ve Sudan'daki toplu katliamlar, "komünist" diye nitelenen ya da emperyalist ülkelere uşaklık eden devletlere karşı ayaklanma içinde olan herkese karşı serbest kılınmıştır. Latin Amerika ülkelerinde ağır zulümler faşist ve askeri diktatörlükler altında hüküm sürüyor. İşkence dünya çapında olağan bir "sorgulama" aracı haline geldi. Dini savaşların sancıları Batı uygarlığının tepesinde yeniden canlanıyor ve

zengin ülkelerden yoksullara düzenli silah akışı, ulusal ve toplumsal kurtuluşun bastırılmasını sürdürmek için yardımcı oluyor. ...Karşı devrim büyük oranda önleyicidir ve Batı dünyasında büsbütün önleyicidir. ...Kapitalizm tüm tarihsel devrimlerin en radikali olacak bir devrimin tehdidiyle yüzleşmek için kendini yeniden örgütlüyor. Bu ilk hakiki *tarihsel dünya devrimi* olacaktır.

Bugün, Rusya Devrimi'nden yüzyıl ve *Kapital*'den yüz elli yıl sonra koşullar değişmiştir. Saatler tersine dönmüş ve küresel karşı devrimin kuvvetleri zafer kazanmış gibi gözükmektedir. 1960larda mevzi kazanıyor gibi gözükten özgürlük hareketlerinin çoğu, özellikle de çevrede, büsbütün yenilgiye uğratılmışlardır.

Ne var ki kapitalist ilerlemenin - özellikle de yerküreye dair ekolojik tehlike formunda - maddi çelişkileri birçok bakımdan, hiç olmadığı kadar ağırdır. 2007-09 Büyük Finans Krizi'nin üstteki örtüyü kaldırdığından beri, küresel tekelci-finans sermayesinin mevcut aşamasının, örneğine rastlanmamış düzeylerdeki eşitsizliği, durgunluğu ve istikrarsızlığı, uygarlığı yok eden kavgacılığı, çevreyi tahrip etmesi ve yeni formdaki politik-ekonomik reaksiyonlarıyla birlikte, sadece bu neslin geleceğini değil ama tüm nesillerin geleceğini, insanlığın acilen kurtuluşunu tehdit ettiği son derece açıktır. Eric Hobsbawn'ın yirminci yüzyılın tarihinde ifade ettiği gibi, "başarısızlığın bedeli, başka bir deyişle değişecek olan topluma alternatif karanlıktır."⁵

Dünya Ölçeğinde Reaksiyon

Eğer emperyalist karşı devrim, yirminci yüzyılın devrimci yükselişlerine karşı nihayetinde zafer kazandıysa, bu durumu nasıl anlamamız gerekir, bunun dünya devriminin geleceği bakımından anlamı nedir? Bu yanıt, emperyalist jeopolitikanın son yüzyıldaki tüm tarihinin umutsuz bir özeti içinde bir bilançoya ihtiyaç duyar.

1870'lerin ortalarından Birinci Dünya Savaşı'na kadarki dönem, kapitalist ilerlemenin mantığında niteliksel bir kopuşa işaret eder. Dönemin gözlemcileri, sömürgeci ilhakların artışından, yeni emperyal güçlerin yükselişinden ve emperyalistler arası rekabetlerin yeniden ortaya çıkmasından söz etmek için 1870'ler kadar erken, "yeni emperyalizm"den bahsediyorlardı.⁶ Tekelci sermayenin -devasa sanayi ve finans şirketleri tarafından belirlenen kapitalizm-doğuşu sistemin bu aşamasındadır. Britanya her iki açıdan da gerilerde kalırken, Almanya ve Birleşik Devletler hızla ağır sanayi çağına giriyor ve kapitalizmin tekelci aşamasının sıçrama noktasına ve sınırlarına ilerliyorlardı.⁷ Sanayi Devrimi'ne kadar uzanan kapi-

talist dünya ekonomisi üstündeki Britanya hegemonyası, ölçekte halen rakipsiz olmasına karşın, ana devletlerle rekabet edeceği çok kutuplu yeni bir düzen tarafından giderek daha fazla tehdit ediliyordu. On dokuzuncu yüzyılın son üç on yılı, o zaman Avrupa'da Büyük Buhran olarak bilinen ekonomik durgunluk yıllarıydı. Fakat aynı zamanda kapitalist gücün yörüngesindeki çarpıcı değişimlerin çağını da temsil etmişti.

Büyük kapitalist devletler içindeki emperyalizm taraftarları, bu eğilimleri gözlemleyerek, dünya sistemindeki hegemonya mücadelesine odaklanan yeni sahtebilim, jeopolitikayı geliştirdiler. Jeopolitika, Clausewitzci terimler açısından, savaşın sıklıkla fiili düşmanlıkların açığa çıkmasına yol açan başka araçlarla sürdürülmesi şeklinde anlaşılabilir. Kökleri öncelikle, her iki ulusun emperyal güçler olarak yükselişi hesaba katıldığında, 1890lardaki Birleşik Devletler ve Almanya'da bulunabilir. Bu yeni bakış açısı Birleşik Devletler'de en iyi Charles Conant'ın *Emperyalizmin Ekonomik Temeli* (1898) ve Brooks Adam'ın *Yeni İmparatorluk'u* (1902) tarafından temsil edilmiştir - her ikisi de, ABD'nin yerkürenin büyük kısımları, özellikle de Pasifik üzerindeki politik-ekonomik hegemonyasını sergilediler.⁸ Alman *Geopolitik* okulunun kurucusu ise 1890'larda Alman politikasının zorunluluğu olarak, *Lebensraum*, "yaşam alanı" terimini türeten Friedrich Ratzel'dir. Ratzel "Bu küçük gezegen içinde sadece bir büyük devlet için yer vardır" diye yazmıştı.⁹

Bununla birlikte, klasik jeopolitik çözümlene denilebilecek şey, ancak dünya savaşları arasındaki yıllarda ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmıştı. Öne çıkan teorisyeni, London Schools of Economics'in eski idarecisi ve Glasgow'dan on iki yıllık Parlamento Üyesi, Halford Mackinder'dı. *Demokratik İdealler ve Gerçeklik*'te (1919) şöyle yazar: "Tarihteki büyük savaşlar, doğrudan ya da dolaylı olarak, ulusların eşitsiz gelişiminin sonucudur." Kapitalist jeopolitikanın amacı, "tek bir Dünya İmparatorluğu"yla sonuçlanan "imparatorlukların büyümesi"ni anlatmaktır.¹⁰ Mackinder *Heartland* (Kalpgah) doktriniyle tanınır. Dünya Adası (Avrupa, Asya ve Afrika'nın iç içe geçmiş kıtaları) olarak andığı şey üstündeki hegemonya ve onun aracılığıyla tüm dünyanın kontrolüne ancak Kalpgaha (Doğu Avrupa, Rusya ve Orta Asya'yı kapsayan kıtalar arası devasa kara parçası) hükmedildiğinde erişilebileceğini öne sürdü. Kalpgah denizden erişimi olmaması sebebiyle "dünya üzerindeki en büyük kaleydi."¹¹ Yeni Avrasya çağında -geçmiş yüzyıllardaki gibi deniz gücü değil- kara gücü belirleyici olacaktı. Mackinder'in ünlü ifadesi şöyledir:

Doğu Avrupa'ya kim hükmeder ise Kalpgaha de o hükmeder:

Anayere kim hükmeder ise Dünya Adasına da o hükmeder:

Dünya Adasına kim hükmeder ise Dünyaya da o hükmeder.¹²

Mackinder'in jeopolitik stratejisi Rus Devrimi'nden etkilenmiş ve emperyalist karşı devrimi haklı çıkarmak için kullanılmıştı. Britanya hükümeti onu 1919'da, General Denikin'e ve iç savaştan Beyaz Ordu'ya dair Britanya desteğini organize etmekten sorumlu, Güney Rusya yüksek komiseri olarak atamıştı. Mackinder, Denikin'in Kızıl Ordu yenilgisinin ardından Londra'ya dönmüş ve hükümete Britanya'nın Alman sanayileşmesinden ve askerileşmesinden haklı şekilde korkmasına rağmen, Versailles Antlaşması'yla göstermelik şekilde engellenmiş olan Almanların yeniden silahlanması gerektiği raporunu vermiştir. Mackinder'e göre Almanya, Doğu Avrupa'nın ve bu durumda Kalpgahın jeopolitiğinin Bolşevik kontrolüne karşı başlıca engelini oluşturur.¹³

Mackinder dünya savaşları arasındaki dönemin böylesi fikirleri dile getiren etkili tek figür değildi. Bu aynı mantık, iki on yıl sonra Neville Chamberlain'in hükümetini, Nazi Almanyası'nı pek "yatıştırmayarak", Almanya'nın silahlarını doğu yönüne SSCB'ye doğru çevirmesi umudu içinde onunla anlaşmaya itti. Versailles Antlaşması, Thorstein Veblen'in açıkladığı gibi, esasen "Sovyet Rusya'nın zayıflatılması için bir anlaşmaydı." Bunun "Antlaşma metninin içine yazılmamış olmasına" rağmen, "metnin yazıldığı parşomenin üstünde bulunduğu söylenebilir."¹⁴

Almanya'da 1930ların ve 40ların önde gelen jeopolitika teorisyeni, Adolf Hitlerin kilit danışmanlarından Rudolf Hess'in (Nazi rejiminin Führer vekili) akıl hocası, Karl Haushofer'di. O, Britanya ve Birleşik Devletler imparatorluklarını Almanya için başlıca tehdit olarak görüyordu ve bu nedenle Anglo-Amerikan gücünü yok etmek için Almanya'nın Rusya ve Japonya ile çıkar ittifakına girerek, kıtalar arası büyük Avrasya güç bloğunun yaratılmasını salık veriyordu. Hitler-Stalin Saldırmazlık Paktı'nın imzalanmasıyla beraber şunları yazmıştı: "Şimdi nihayet Mihver güçlerinin ve Uzak Doğu'nun işbirliği ayrı şekilde, Alman ruhundan önce geliyor. Sonunda Batı demokrasilerinin Anakonda politikası [boğucu kuşatma] karşısında ayakta kalma umudu var."¹⁵

Birleşik Devletler'de dönemin en başta gelen jeopolitika düşünürü Nicholas Spykman'dı. Spykman, *Amerika'nın Dünya Politikasındaki Stratejisi*'nde (1942) ve ölümden sonra yayınlanan *Başın Coğ-*

rafyas'ında (1944) deniz gücünün tarafında olarak, Mackinder'in Kalpgahına, karaya dayanan jeopolitik stratejiye karşı çıktı. ABD, Avrupa'nın kıyı şeritlerini kontrol ederek, Ortadoğu, Uzak Doğu, Pasifik ve daha sonra SSCB tarafından kontrol edilen Avrasya Ana-yeri kuşatabilirdi. Spykman yerküre üzerinde bir Amerika-Britanya hegemonyası ihtiyacı olduğunu vurguladı ve *Batı Coğrafyası*'sında, SSCB'nin Avrupa şeritleri üzerinde bir hegemonya kurmasının önlenmesini öncelikli bir mesele olarak kabul etti. Sovyetler Birliği'nin "birleşik bir şerit"e karşı kendini savunamayacağını iddia etti.¹⁶ Spykman'ın jeopolitiği, George Kennan'ın "çevreleme" stratejisini, aynı zamanda Dış İlişkiler Konseyi'nin büyük tasarılarını da içererek, ABD dış politikası üstünde güçlü ama Soğuk Savaş ile birlikte büyük oranda unutilan bir etki ortaya koymuştur.

1943'te Mackinder, *Dışişleri*'nde, "Sovyetler Birliği'nin toprakları," üzerinde kontrol sağlamasına müsaade edilememesi gereken "Kalpgaha karşılık gelmektedir" ifadesini kullanarak, ABD imparatorluğunun küresel çıkarlarını sıraladı.¹⁷ Washington'un İkinci Dünya Savaşı sırasında benimsediği ilk jeopolitik strateji, ABD hegemonyasının, Dış İlişkiler Konseyi'nin Britanya ve Amerika imparatorluklarının Büyük Bölgesi dedikleri yerin dışına doğru, Kıta Avrupası, Ortadoğu ve Asya şeridinin daha da kuşatılması için genişletilmesini amaçlıyordu.¹⁸ Bu yeni antikomünist seferde, devrimlere karşı tüm küre çapında, ama özellikle bu stratejik bölgelerde savaşılmalıydı. Sadece Dış İlişkiler Konseyi değil ama James Burnham, Eugene Rostow, Henry Kissinger, Zbigniew Brzezinski ve Paul Wolfowitz gibi birbirini izleyen Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası strateji planlayıcıları da aynı terimleri savunmaya devam edeceklerdi.¹⁹ Washington nihayet dünya genelinde devletlere ve bölgelere, yanı sıra stratejik kaynaklara, sermaye hareketlerine, dolaşımdaki paraya ve dünya ticaretine hakim olma büyük amacına ulaşacaktı. Fakat ABD'nin hırslarının tam boyutları, ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşünü izleyen çıplak emperyalizm döneminde açık hale geldi.²⁰

Bu yeni küresel hırslara dair en berlirgin resmi açıklama, savunma politikası müsteşarı olan Wolfowitz tarafından yürütülen 1994-1999 için Savunma Planı Yönergesi'ydi (1992'de New York Times'a sızdırılan kısımları). Bu çoğunlukla yenimuhafazakarlığın yükselmesiyle ilişkilendirilerek, Wolfowitz Doktrini olarak bilinir hale geldi. SSCB'nin dünya sahnesinden çekilmesine doğrudan bir yanıt olarak hazırlanmış, ABD'nin jeopolitik stratejisinin yeni amacının Amerikan üstünlüğünü tehdit edebilecek herhangi rakip bir gücün ortaya çıkışının mutlak suretle önlenmesi olarak açıktan

açığa ilan edilmiştir - bu daimi bir tek kutuplu dünya meseleseydi. Belge, "Rusya" "Avrasya'da en güçlü askeri güç ve dünyada Birleşik Devletler'i yok edebilme kapasitesine sahip tek güç olarak kalmaya devam edecek" diyordu.²¹ Bu nedenle uzun vadede başlıca hedef olmaya devam ediyordu.

Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı, Brzezinski'nin 1997'de *Büyük Satranç Tahtası*'nda ortaya koyduğu gibi, "Birleşik Devletler ... gücünün Avrasya kıtasının üç çevre alanı, Batı Avrupa ve Doğu Avrupa'nın kısımları, Orta Asya ve Ortadoğu, Uzak Asya ve Pasifik şeridi üstünde dolaşmasıyla, artık uluslar arası bir üstünlüğe sahiptir." Amacın, Birleşik Devletleri daimi olarak "birinci ve tek hakiki küresel güç" kılan "yeni tipte bir hegemonya" ya da "küresel üstünlük" yaratmak olduğunu öne sürüyordu.²² Bu durumda yeni dünya düzeninin planlarından biri de nükleer üstünlükle desteklenen ABD'nin tek kutuplu bir güç olmasıydı. Orta düzey devletlerdeki rejim değişiklikleri jeopolitik önemde kabul edilmiş ve -daha önce Soğuk Savaş şartlarında bile tolere edilen- ABD imparatorluğunun dışı son derece önemli hale gelmişti. Burada amaç -Ortadoğu gibi kilit stratejik bölgelerde uygulaması hiç düşünülmemiş bir amaç olan- kararlı demokrasiler yaratmak değildi, ama daha çok, ABD imparatorluğunun güvenliğini tehdit edebilir ya da yayılmasını engelleyebilir "haydut devletler", asimile olmayan politik blokları ve bunlardan özellikle Avrasya Anayerin eteği üstünde ve petrol zengin Arap Yarımadası'ndakileri ortadan kaldırmaktı. Bugün İslam Devleti'nin yükselişi, bu ortadan kaldırma stratejisinden ani bir geri çekilişe dair açık bir kanıttır.

ABD'nin Savunma Planı Yönergesi'nde ilk taslağı verilmiş Sovyet sonrası çağ için büyük emperyal strateji, şimdi kapitalist, beklendiği gibi kendini toparlamış ulus, Rusya ile sonunda düşmanlıkların yeniden ortaya çıktığına dair yönlendirici bir varsayım sahipti. Buna dair öngörü dahilinde, ABD hegemonyası ve onun NATO müttefikleri, Balkanlar'da, Orta Asya'da, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da savaşlar vererek, 1992'den bugüne çeyrek yüzyıl kadar Rusya'nın etrafına kementler atarak, ileri doğru yayılmıştır.²³ Bu aynı büyük emperyal strateji tüm sistem karşıtı hareketlerin bastırılmasını, çevrenin kilit stratejik bölgelerdeki kuvvetlerini ve aynı zamanda askeri ve politik olarak Çin'i sıkıştırma girişimlerini de içeriyordu.

Birleşik Devletler'de 11 Eylül 2001 terör saldırılarını izleyen, aslen George H. W. Bush tarafından ilan edilmiş Yeni Dünya Düzeni, George W. Bush tarafından sunulan Terörizmle Savaş aracılığıyla ek ideolojik örtüsüne kavuşmuştur. Bu, daimi savaş stratejisini ve

“insani müdahaleler”i küresel çevre genelinde gerekçelendirmişti. 2003’teki Irak Savaşı’nı izleyen Ortadoğu üstünde tam egemenliği sağlama çabalarında, NATO tarafından desteklenen Birleşik Devletler, İran ve -özellikle 2011 Libya işgalinden sonra- Suriye’yi terörü destekleyen başlıca Ortadoğu devletleri olarak göstermiş, yok edilmeleri temel amacı olarak belirlemiştir. Ne var ki Ortadoğu’da ve başka yerlerde rejim değişikliği için gerçek nedenler, Wolfowitz’in 1990ların başında General Wesley Clark’a açıkladığı gibi, tam anlamıyla jeopolitiktir.²⁴

Obama yönetimi NATO’lu müttefikleriyle beraber, Batı dostu bir oligark tarafından yönetilen, eğilip bükülebilir aşırı sağ bir hükümeti yerleştirerek ve dolayısıyla açık açık Rusya’ya karşı bir Yeni Soğuk Savaş ilan ederek, 2014’teki Ukrayna darbesini hazırladı. Bu, Vladimir Putin’in meydan okurcasına, “tek kutuplu politika modeli [ABD’nin mutlak küresel üstünlüğü] sadece kabul edilemez değil ama aynı zamanda bugünün dünyasında mümkün değildir” şeklinde açıklamada bulunması, en az 2007’den beri işleyen stratejik bir kampanyayı yansıtıyordu.²⁵ Sovyetler Birliği karşısındaki uzun karşı devrim, böylece, şimdi kapitalist Rusya’yı meydana çıkarmayı amaçlayan jeopolitik bir mücadeleye dönüşmüştü. Bu son olanlara, Kırım’ın (Ukrayna’nın eski parçası) bir referandumun takip ettiği ilhakıyla; özellikle Rus uyruklulara dayanarak, sınırı üstünde bulunan Ukrayna’nın doğusundaki koşulların düzeltilmesini amaçlamasıyla; Suriye’deki Esad rejimine karşı gizli savaş yürüten ABD-Suudi finanslı savaşa karşı koyuşa müdahil olmasıyla (dolayısıyla Ortadoğu’daki başlıca müttefikinin devrilmesini önlemeyi başararak) karşılık verildi.

Dikkate çekici şekilde, Yeni Trump yönetimi, ABD kapitalist sınıfının -özellikle fosil yakıt endüstrisine ve finans sektörüne dayanan, aşağı orta sınıf ve aşırı milliyetçi ideolojiden destek alan farklı bir fraksiyonunu temsil ederek, baştan Rusya ile yumuşama (*détente*) amaçlayan jeopolitik bir değişim sinyali verdi. Buna başlıca hasımlar olarak, İslam Devleti, İran, Kuzey Kore ve Çin ile zıtlığa yoğunlaşma politikası eşlik etti- Wolfowitz ve Brzezinski’nin Avrasya Anayer yaklaşımına karşı olan Samuel P. Huntington’ın “medeniyetler çatışması” stratejisiyle ilişkili bir görüş.²⁶ Gelen yönetim, Çin’in hızlı ekonomik büyümesi ve artan bölgesel gücüyle, ABD hegemonyasına (ve ABD işlerinin) başlıca tehdidi ve böylece emperyal stratejinin başlıca hedefini oluşturduğunu ifade etti.

Ne var ki Pentagon’dan istihbarat servislerine ve büyük güvenlik yürütücülerine ABD’nin askeri-endüstriyel yapısının büyük kısmı, Rusya’nın temel hasım olmasından vazgeçilmesine kuvvetli şekilde

direnmiyorlar - düşmanla tezgah olarak resmedilen, Rus yetkililerle ön görüşmeleri dolayısıyla Trump yönetimine ihanet iması yapılan noktaya dek. Bu nedenle yönetim ulusal güvenlik dairesi içinden bugüne kadar görülmemiş sayıda sızıntıya maruz kalmış, kampanya ve seçim sonrası geçiş süresi boyunca Rusya ile görüşmelerinden dolayı incelemeye alınmıştır. ABD'nin egemen sınıflarının hakim kesimleri bakımından Rusya'nın Avrasya Anayerini tutması ve halen en baştaki nükleer rakip olmayı sürdürmesi büyük önemini korumaktadır ve bunlar ABD'nin büyük stratejisinin temel hedefi olarak kalmalıdır. NATO ittifakının istikrarı ve Avrupa'yı daimi olarak kendi hakimiyeti altında tutmaya dair tüm ABD stratejisi Rusya ile bu Yeni Soğuk Savaş'a dayanmaktadır.

ABD'nin egemen sınıfı için, ABD ekonomisinin gücü, doların üstünlüğü ve dolayısıyla Washington'un finansal gücü, tüm bunlar hep ABD'nin küresel üstünlüğüne bağlı kabul edilir. ABD'nin ve diğer ana kapitalist ülkelerin GSYİH'sındaki büyümenin durgunlaşmış olmasına rağmen, hızla büyüyen Çin'e ekonomik açıdan zemin kaybeden Batı ile beraber, Washington'ın giderek daha irrasyonel görünen jeopolitik stratejisi hala tek kutuplu dünya düzeni amacına sahiptir. Bu, ABD liderliği altında ABD, Kanada, Avrupa ve Japonya üçlü ittifakının birleşik ağırlığını; jeopolitik egemenliği; askeri ve teknolojik gücü; ve dolar aracılığıyla finansal üstünlüğü içeren stratejik varlıkların sıralanışıyla ayağa kaldırılabilir.

Bu emperyal stratejinin saldırganlığı, ABD'nin nükleer cephaneliğinin tüm üç ayağının "modernizasyon" doğrultusu altında bulunan nükleer silah kapasitesindeki mutlak egemenlik arayışında görülebilir. Amaç, zayıflatılmış Rusya'nın nükleer silahlarını korumada ve modernize etmede yıllarca geride kalmış olmasına dair Birleşik Devletler'i belirgin şekilde ileri taşıma avantajlarının tümünü kullanmaktır. ABD nükleer stratejisi şimdi "MAD'in ölümü"ne (Karşılıklı Garantili İmha-MAD) dayanmaktadır. Bu tüm caydırıcılık sistemlerinin ortadan kaldırılmasıdır.²⁷ Bu formülasyon ABD'nin stratejik doktrininin giderek Birleşik Devletler'in mevcut şekilde yeterli olduğuna, nükleer cephaneliğinin sadece küçük bir kısmını kullanırken, nükleer bir karşılaşmada üstün gelmek için ilk saldırıda (ya da karşı kuvvet saldırısında) rakibin -Rusya durumunda dahi- nükleer silahlarını yeterince ortadan kaldırma yanılgısına düşer. Kısaca, Pentagon'un planlayıcıları Birleşik Devletler'in artık nükleer silah kapasitesinde "stratejik üstünlük"ü elde ettiğine inanıyorlar.²⁸ Bu, dünya üstündeki herhangi bir düşmana karşı ilk saldırı hamlesini ilk defa 1945'ten sonra, Truman, Hiroşima ve Nagasaki'ye yüz binlerce sivilin ölümüyle sonuçlanan atom bom-

balalarının atılmasını emrettiği zaman “düşünülebilir” kılacaktı - bu askeri olmaktan çok politik bir karardı ve Soğuk Savaş'ın ilk gerçek eylemiydi.²⁹ Kaygı verici şekilde, MAD'ın yakın ölümüyle beraber, diğer taraf da, herhangi bir nükleer gerilim döneminde, kendi tarafından ilk saldırı durumunda ABD hegemonyasında bütünüyle yok edilmemek, kendi yok oluşu korkusuyla daha fazla alıkonmamak için ilk saldırıyı yapma dürtüsüne sahipti.³⁰

“Emperyalizmin esas bir özelliği” diye yazmıştı Lenin, “hegemonya için savaşı bir dizi büyük gücün arasındaki rekabettir.”³¹ Bu şekilde tehlikeler, kapitalist bir ulusun, Birleşik Devletler'in durumunda yirmi birinci yüzyıl dahilinde, bir tek kutuplu dünya ya da süper-emperyalist bir düzen istemesiyle uzun dönemde ikiye katlanır. Birleşik Devletler, yirminci yüzyılın ikinci yarısında, milyonları savaşlarda, işgallerde ve yerküre çapında kontrgerilla hareketlerinde katlederek, dünyanın en yıkıcı ulusu olduğunu göstermiştir.³² Bu kanlı miras bugün de devam ediyor: Sadece tek bir Emek Günü'nün haftasonu boyunca, 3-5 Eylül 2016'da, Birleşik Devletler altı büyük İslam ülkesine (Afganistan, Irak, Libya, Somali, Suriye ve Yemen) bombalar yağdırmış ya da füzeler ateşlemiştir. 2015'te, sadece Irak ve Suriye üstüne toplamda 22.000 bomba yağdırmıştır.³³ ABD'ye karşı olan hiçbir ülke, ABD hegemonyası tarafından ona yöneltilebilecek şiddet düzeyini azımsayabilecek bir güce sahip değildir.

Devrim: İnsanlığın Geleceği

Devrimler yirminci yüzyılda daha çok, bir sınıf savaşımı olarak, emperyalizme karşı direnişin bir ürünüydü. Lenin'in gözlemlediği gibi, en çok emperyalist dünya sisteminin “zayıf halkalar”ında patlak veriyorlardı.³⁴ Kaçınılmaz şekilde, kapitalist çekirdeğin büyük güçleri tarafından örgütlenen karşı devrimlerle yüzleşiyorlardı. Küçük bir ayaklanma dahi dünya kapitalist egemenliğine muhtemel bir tehdit olarak görülüyordu ve genellikle Ronald Reagan'ın 1983'teki şiddetli küçük ada Grenada işgali ya da Nikaragua'daki Sandinistlere karşı örtülü savaşı gibi vahşi şiddet aracılığıyla bastırılıyordu. Egemen ideoloji savaştaki büyük insan kaybı için daima hızla tarihsel bellekten silinen emperyalist karşı devrimleri değil, devrimlerin kendisini suçlar.

1970'te MR editörleri Harry Magdoff ve Paul Sweezy, Halk Birliği'nin lideri olarak, demokratik şekilde seçilmiş, ülkenin büyük sanayilerinde bulunan ABD varlıklarının kamulaştırılmasıyla başlayarak, Şili'ye sosyalizmi getireceğine söz vermiş Şili Devlet Başkanı Salvador Allende tarafından göreve başlama törenine davet edildi-

ler. Magdoff ve Sweezy, Allende'nin uzun süreli arkadaşıydılar ve göreve başlama törenindeki analizlerinde, Washington tarafından finanse edilebilir ve Şili'nin özel muhafızlarınca gerçekleştirilebilir bir kuvvetli askeri darbe ihtimaline işaret ederek, Birleşik Devletler ve Şili ordusu arasındaki yakın bağlantılardan doğan tehlikeler üzerinde duruyorlardı. Emperyalizm diye uyardılar, mevcut düzene dair engeller olduğunda hiçbir yasa tanımaz. Ve hakikaten üç yıl sonra, General Augusto Pinochet tarafından yürütülen ve ABD tarafından tertip edilen, Allende'nin ve binlercesinin hayatına mal olan iktidarın kanla alınması gerçekleşti.³⁵

Bütün bunlar, karşı devrim gerçeğiyle yüzleşmek zorunda olmayan sosyalist bir devrim olamayacağı -fakat doğmalı- tarihsel hakikatini yeniden doğrular. Esasen geçen yüzyılda devrimi ve karşı devrimi yargılamak, özel vurgu karşı devrimin gücü ve öldürücülüğü üstüne koyulmalıdır. Devrimcilerin mücadeleleri ve hataları ancak bu geniş tarihsel diyalektik kapsamında görülmelidir.

Tarih kitaplarından ana akım basına Batı'daki egemen ideoloji, 1917 Ekim Devrimi'ni başından sonuna kaçınılmaz bir başarısızlık olarak sunar. Bize SSCB'nin kendi iç yetersizlikleri ve düzeltilemez kusurları altında çöktüğü söylenir - bu hesaba karşın sıklıkla hemen hemen bir solukta Soğuk Savaş'ı "kazanan"ın ABD'nin gücü ve askeri dehası olduğu öne sürülür. SSCB tarihinin tarihi tradejiler, sosyal ve ekonomik çelişkilerle dolu olduğu reddedilemez. Rus Devrimi'ni gerçekleştirmiş insan potansiyelinin çoğu -Beyaz Rus kuvvetlerinin doğrudan Batı'nın askeri birlikleri ve silahlarıyla desteklendiği- yıkıcı İç Savaş'ta bitap düşmüştü. Sovyetler Birliği daha sonra da Stalin'in uç kolektivizasyonu ve acımasız düzenlemelerine kapıldı.³⁶

Yine de SSCB tarihi boyunca aynı zamanda sıradışı bir sanayi gelişimine erişti, işçi sınıfının koşulları genel olarak ileri taşındı ve toplum başka her yerde eksik olan mutlak ekonomik güvenceleri edindi. Wehrmacht'ın Stalingrad'taki çarpıcı yenilgisinden -savaşın dönüm noktası- ve Kızıl Ordu'nun Batı'ya doğru muzaffer yürüyüşünden (buna rağmen savaş büyük bir bedel ödetti: SSCB yirmi milyondan fazla insanı kaybetti) başlayarak, İkinci Dünya Savaşı'nda Batı'yı kurtaran Sovyetler Birliği'ydi. Sovyetler Birliği'nin hissedilir varlığı üçüncü dünyadaki insani kurtuluş hareketlerine ilham oldu. Sovyet Bloğu'nun doğuşu ve bölgedeki ekonomik ve teknolojik başarılarla beraber, SSCB'nin dünyadaki konumu 1970'lerde sağlam görünüyordu. Merkezi planlama sistemi belirli yetersizliklerine ve oldukça bürokratikleşmiş komuta ekonomisine doğru yozlaşma eğilimi içinde olmasına rağmen, kapitalist olmayan anlamda eko-

nomik ve sosyal gelişim için yeni ve birçok açıdan başarılı bir yaklaşım önerdi.

Fakat SSCB sosyalist devrimi ileri taşımada başarısız oldu. Devrim sonrası ortaya çıkan toplum, sistemdeki adaletsizliklerden doğan kendi bürokratik egemen sınıfını, *nomenklatura*'yı yarattı. SSCB'nin, Doğu Avrupa'nın (Batı işgaline karşı gerekli tampon bölge olarak görülse de) bağımsız gelişimine müsaade karşısındaki ısrarlı reddiyesi 1956'da Macaristan'daki ve 1968'de Çekoslovakya'daki işgallerde açık bir hal aldı.³⁷

SSCB yoğunluktan (teknolojik yenilik ve yaratıcı kuvvetlerin serbest bırakılmasıyla dinamik üretkenlik) çok daha fazla yaygınlığa (emeğin ve kaynakların fazlaca çalışmaya koşulması) odaklanarak, sonunda iç dinamizmini yitirdi. On yıllar boyunca Batı ile askeri, siyasi ve ekonomik rekabet tarafından bitap düşürüldü ve bu yorgunluğun kaldıramayacağı büyük silah yarışında boy ölçüşmeye zorlandı.³⁸ Tüm üstünkörü sözlerine rağmen, Mikhail Gorbachev'un yanlış yorumlanmış ve esasen felaket getiren *glasnost* (açıklık) ve *perestroika* (yenilenme) politikaları sistemi reforme etmekten çok onu büyük oranda çözdü. Sembolik olarak Berlin Duvarı ile ilişkilendirilen Doğu Avrupa'nın kaybedilişinin bu çöküşe katkıda bulunmasına rağmen, Sovyet *nomenklatura*, Sovyet gücünün elitlerinden sayısız temsilcinin ve yozlaşmış ayrıcalıklı aydın topluluğunun, Boris Yeltsin ve Batı ile işbirliği içinde, kendi kişisel ve sınıfsal çıkarının kapitalizm altında daha iyi gelişeceğine inanarak, devrim sonrası devleti yukarıdan dağıtmaya karar vermesi itibarıyla sistemin nihai felaketi olduğunu kanıtladı.³⁹

Bütün bunlara rağmen SSCB deneyimi yine de kapitalist sistemle ilk büyük sosyalist kopuş olarak yirmi birinci yüzyıl devrimine ilham vermeye ve öğretmeye devam ediyor. Hugo Chávez'in Bolivar Devrimi'ni -gerçi bütünüyle farklı bir form aldı ve şimdi ABD tarafından desteklenen bir karşı devrimle tehlikeye girdi- Sovyet örneği olmadan anlamak zor olacaktır.⁴⁰ SSCB'nin muazzam ekonomik, teknolojik ve kültürel başarıları tarihsel bellekten öylece kolay silinemez.⁴¹

Yirminci yüzyılın sonundaki kapitalist dünya krizi, nihayetinde, 1970lerden sonra halihazırda ekonomik durgunluğa gömülmüş ana kapitalist ulusları içine çekti - bununla kısmen 2007-09'daki konut balonunun patlamasıyla beraber son eren, 1980'lerin ve 90'ların birikiminin finanslaşmasıyla karşı koyuldu. Büyük Buhran'dan itibaren tam bir durgunluk başlamasıyla beraber, ileri kapitalist devletlerdeki işçi sınıfı ve alt orta sınıfın durumu düşüşe geçti. Eşitsizlik hem ulusal hem de küresel ölçüde tarihteki en yüksek düzeye ulaştı.

Tehlikeli olan, ana kapitalist ülkelerdeki devletleri istikrarsılaştıran bu anlaşılan o ki bir sonu olmayan krizdir. Farklı kapitalist ülkelerin egemen sınıfları, halkın büyüyen hayal kırıklığına, sistemi düzenleyen bir tür ağırlık olarak radikal sağı yeniden canlandırmayla karşılık veriyorlar. Bu nedenle neoliberalizm bir ölçüde neofaşizmin ya da bir neoliberal-neofaşist (ya da merkez sağ/radikal sağ) ittifakı olduğu açık olan şeyin önünü açıyor. Birleşik Devletler’de artık bilimin kendisi, iklim değişikliğinin inkarının bugün Trump’ın Beyaz Saray’ının resmi tutumu olmasıyla beraber, kapitalizme bir tehdit olarak reddedilmektedir.⁴² “Aklın yıkımı” böylece tamamlanıyor.⁴³

Karşı devrimci kuvvetler sınıf savaşımı tarihinde elbette daha önce birçok defa, ancak yeni devrimci dalgalara da neden olarak, galip geldiler. Engels, Avrupa’daki 1848 devrimlerinin yenilgilerini yorumlayarak, *Almanya’da Devrim ve Karşı Devrim*’de şöyle belirtiyor:

Kıtadaki devrimci parti -ya da daha çok partiler- tarafından savaş hattının tüm noktalarına dair daha ağır bir yenilgi alınması düşünülemez. Fakat ne çıkar? ... Şimdi artık nerede devrimci bir kıpırdanma olsa, arka planda hasım örgütlerce karşılanması önlenen kimi toplumsal isteklerin olması gerektiğini herkes biliyor.... Eğer yenilmişsek, o halde yeniden baştan başlamak dışında yapacak hiçbir şeyimiz yok.⁴⁴

Tarihsel koşullar birçok defa değişmiş olmasına karşın, bu düşünceler hala doğru gözükmektedir. Bugün toplumsal değişim için hiç olmadığı kadar çaresiz bir ihtiyaç ortada olduğuna göre, yirmi birinci yüzyılda yeni, daha devrimci bir sosyalizm yaratmak için “yeniden baştan başlamak” zorunludur. Kitlese, demokratik, eşitlikçi, ekolojik, merkezde ve çevrede devrimci değişim tek doğru insani geleceği temsil eder. Alternatif ise tüm insanlığın ölümüdür.

Çeviren: Önder Kulak

John Bellamy Foster, Monthly Review’in editörü ve Oregon Üniversitesi’nde sosyoloji profesörüdür.

Notlar

1. Karl Marx ve Frederick Engels, "Preface to the Second Russian edition of the Manifesto of the Communist Party," Teodor Shanin, ed., *Late Marx and the Russian Road* içinde (New York: Monthly Review Press, 1983), 138-39.
2. Bu çözümleme, burada, kapitalizmin tekkelci aşamasının ayrılcılığını inkar ederek, dünya ekonomisi dahilinde birbirini izleyen Hollanda, Britanya ve ABD hegemonyalarını ikerik bakımdan aynı gören pek çok dünya sistemleri teorisinden ayrılır.
3. Çevredeki devrimci yükselişlerin 1980lere kadarki tarihi için bkz. L. S. Stavrianos, *Global Rift: The Third World Comes of Age* (New York: Morrow, 1981).
4. Frederick Engels, *The Condition of the Working Class in England* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 324; V. I. Lenin, *Imperialism, the Highest State of Capitalism* (Moscow: Progress Publishers, 1939), 13-14, 106-08. Devrimin üçüncü dünyaya yönelişi ve bunun Marksist teorideki etkisi üzerine bkz. Paul M. Sweezy, *Modern Capitalism and Other Essays* (New York: Monthly Review Press, 1972), 147-65.
5. Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes* (New York: Vintage, 1994), 585.
6. R. Koebner ve H. D. Schmidt, *Imperialism: The Story and Significance of a Political Word, 1840-1960* (Cambridge: Cambridge University Press, 1965), 175.
7. E. J. Hobsbawm, *Industry and Empire* (London: Penguin, 1969), 172-93.
8. Charles A. Conant, "The Economic Basis of Imperialism," *North American Review* 167, sayı 502 (1898): 326-40.
9. Ratzel suradan alınmıştır: Robert Strausz-Hupé, *Geopolitics: The Struggle for Space and Power* (New York: Putnam, 1942), 31.
10. Halford Mackinder, *Democratic Ideals and Reality* (New York: Holt, 1919), 1-2.
11. Halford Mackinder, "The Round World and the Winning of the Peace," *Foreign Affairs* 21, sayı 4 (1943): 601.
12. MacKinder, *Democratic Ideals and Reality*, 186.
13. Brian W. Blouet, Halford Mackinder (College Station, TX: Texas A&M University Press, 1987), 172-77.
14. Thorstein Veblen, *Essays in Our Changing Order* (New York: Viking, 1943), 464.
15. Christopher Hitchens, "Chamberlain: Collusion, Not Appeasement," *Monthly Review* 46, sayı 8 (Ocak 1995): 44-55; Clement Leibovitz, *The Chamberlain-Hitler Deal* (Edmonton, CA: Editions Duval, 1995).
16. Nicholas John Spykman, *America's Strategy in World Politics* (New York: Harcourt, Brace, 1942), 19, 458-60; Geography of Peace (New York: Harcourt, Brace, 1944), 43, 57.
17. Halford Mackinder, "The Round World and the Winning of the Peace," 598.
18. Noam Chomsky, "The Cold War and the Superpowers," *Monthly Review* 33, sayı 6 (Kasım 1981): 1-10; Gabriel Kolko, *The Politics of War* (New York: Random House, 1968).
19. Bkz. John Bellamy Foster, "The New Geopolitics of Empire," *Monthly Review* 57, sayı 8 (Ocak 2006): 9-14.
20. John Bellamy Foster, *Naked Imperialism* (New York: Monthly Review Press, 2006).
21. Bkz. Foster, "The New Geopolitics of Empire," 9-12; Diana Johnstone, "Doomsday Postponed?," Paul H. Johnstone, *From MAD to Madness: Inside Pentagon Nuclear War Planning* içinde (Atlanta, GA: Clarity, 2017), 275-77.
22. Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives* (New York: Basic, 1997), 3, 10, 30-39.
23. Richard N. Haass, "The New Thirty Years War," Project Syndicate, 21 Temmuz, 2014, <http://project-syndicate.org>.
24. General Wesley K. Clark, *Don't Wait for the Next War* (New York: PublicAffairs, 2014), 37-40.
25. Putin suradan alınmıştır: Johnstone, "Doomsday Postponed?" 277.
26. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations* (New York: Simon and Schuster, 2011).
27. Johnstone, "Doomsday Postponed?" 275.
28. Johnstone, "Doomsday Postponed?" 278-84; Keir A. Lieber ve Daryl G. Press, "The New Era of Nuclear Weapons, Deterrence, and Conflict," *Strategic Studies Quarterly* 7, sayı 1 (2013): 3-14, "The Rise of U.S. Nuclear Primacy," *Foreign Affairs* 85, sayı 2 (2016): 42-54; Hans M. Kristensen, Matthew McKenzie ve Theodore A. Postoi, "How US Nuclear Force Modernization is Undermining Strategic Stability: The Burst-Height Compensating Super-Fuze," *Bulletin of the Atomic Scientists*, 1 Mart, 2017.
29. Atom bombaları atılması askeri olmaktan çok jeopolitik bir hamleydi. Öyle ki Japonlar halihazırda teslim olmak üzere görüşmelere başlamayı önermişlerdi. Fakat ABD, Rusya'nın Asya'daki ilerleyişini durdurmak ve ABD askeri gücünün büyüklüğünü göstermek için derhal ve koşulsuz bir teslimiyet istiyordu. Japonya'ya karşı atom bombası kullanılmasına o dönemde ABD ordusu içinden üst rütbeli generaller ve amiraller de karşıydı. Diana Johnstone'un ifade ettiği gibi: "Hedefler askeri değildi; etkileri de askeri olmadı." Bkz. Diana Johnstone, "The Dangerous Seduction of Absolute Power," Johnstone, ed., *From MAD to Madness* içinde, 15-30; Gar Alperovitz, *The Decision to Use the Atomic Bomb* (New York: Vintage, 1996).
30. Johnstone, "Doomsday Postponed?" 278-84; Cohn Hallinan, "These Nuclear Breakthroughs Are Endangering the World," *Foreign Policy in Focus*, April 26, 2017.

31. Lenin, *Imperialism*, 91.
32. On casualties from U.S. warfare in the periphery, especially those of civilians, bkz. John Timman, *The Deaths of Others: The Fate of Civilians in America's Wars* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 316-36. ABD askeri müdahalelerinin 1945'ten 1980'lere kadar tarihine ilişkin bkz. Gabriel Kolko, *Confronting the Third World* (New York: Pantheon, 1988).
33. Bu paragrafın parçaları su-
radan alınmıştır: "Notes from the Editors," *Monthly Review* 68, sayı 6 (Kasım 2016): kapakların içinde. Bkz. Missy Ryan, "A Reminder of the Permanent Wars," *Washington Post*, 8 Eylül, 2016; Micah Zenko, "How Many Bombs Did the United States Drop in 2015?" *Council on Foreign Relations blog*, 7 Ocak, 2016, <http://blogs.cfr.org>; Tom Engelhardt, "You Must Be Kidding: The Exasperating, Never-Ending Sprawl of American Empire," *In These Times*, 23 Eylül, 2016.
34. Lenin, *Imperialism*, 9-14.
35. Harry Magdoff ve Paul M. Sweezy, "Peaceful Transition to Socialism?" *Monthly Review* 22, sayı 8 (Ocak 1971): 1-18; "Notes from the Editors," *Monthly Review* 22, sayı 7 (Aralık 1970): kapakların içinde.
36. Ian C. D. Moffat, *The Allied Intervention in Russia, 1918-*
1920 (London: Palgrave Macmillan, 2015).
37. Bkz. Stephen Cohen, "The Breakup of the Soviet Union Ended Russia's March to Democracy," *Guardian*, 12 Aralık, 2006; Moshe Lewin, *The Soviet Century* (London: Verso, 2005), 348, 385; Samir Amin, *Russia and the Long Transition from Capitalism to Socialism* (New York: Monthly Review Press, 2016), 57-58; Paul M. Sweezy, *Post-Revolutionary Society* (New York: Monthly Review Press, 1980), 113-33.
38. Harry Magdoff ve Paul M. Sweezy, "Perestroika and the Future of Socialism," *Monthly Review* 41, sayı 10 (Mart 1990): 1-13 ve 41, sayı 11 (Nisan 1990): 1-7. SSCB tam kapasite üretime dayanan bir üretim olanakları eğrisiyle işlerken, Birleşik Devletler gibi tekelci-kapitalist ekonomiler önemli ölçüde işlemeyen bir kapasiteyle beraber, üretim olanakları eğrisinin altında işliyorlardı. Bu ilkinin daima "silah ve tereyağı" arasında bir seçimle karşı karşıya kalırken, diğerinin hem silah hem tereyağına ve esasen silah sayesinde daha fazla tereyağına yönelebileceği anlamına geliyordu. Bu anlayış "askeri Keynesçiliğin" temelidir. ABD askeri Keynesçiliğinin SSCB'yi tahrip edici bir silah yarışına zorlamasında oynadığı rol üzerine bkz. John Bellamy Foster, Hannah Holleman, ve Robert W. McChesney, "The U.S. Imperial Triangle and Military Spending," *Monthly Review* 60, sayı 5 (Ekim 2008): 2-9.
39. Mikhail Gorbachev Sovyet devletinin çöküşüne yol açan koşulların öndünü açtı, ancak kapitalist Batı'nın cesaretlendirmesiyle, seçilmiş parlamentonun askeri şekilde devrilmesine kadar ileri giden, son darbeyi vuran Yeltsin'di.
40. Bu bösbüütün abartısızdır, öyle ki Chavez'in devrimci fikirlerinin çoğu, kimi zaman kendisinin de ifade ettiği gibi, Mészáros'un SSCB'yi de içeren "sermaye sistemi"nin eleştirisinden türetilmiştir. István Mészáros, *Beyond Capital* içinde (New York: Monthly Review Press, 1995).
41. Bkz. Amin, *Russia and the Long Transition*.
42. Bkz. John Bellamy Foster, "Trump and Climate Catastrophe," *Monthly Review* 68, sayı 9 (Subat 2017): 1-17; "Neofascism in the White House," *Monthly Review* 68, sayı 11 (Nisan 2017): 1-30.
43. Georg Lukács, *The Destruction of Reason* (London: Merlin, 1980).
44. Frederick Engels, *Germany: Revolution and Counter-Revolution* (New York: International Publishers, 1969), 9-10.

Kuzeyden Güneye Devrim

SAMİR AMIN

Merkez ve çevre arasındaki Kuzey-Güney çatışması, kapitalizmin gelişiminin tüm tarihi boyunca merkezi bir etken olmuştur. Tarihsel kapitalizm dünyanın, 1492'den 1914'e kadar galip gelen Avrupalılar ve onların torunları tarafından fethedilmesinin tarihiyle iç içe geçmiştir. Bu başarı, kendi meşruiyetinin temelini oluşturdu. Üstün olduğu varsayımıyla hareket eden Avrupa sistemi modernite ve ilerlemeyle eşanlamlı hale geldi. Bu koşullarda Avrupa-merkezcilik serptildi ve emperyalist merkezlerin halkları, dünyanın zenginliği üzerinde "ayrıcalıklı" bir hak iddia edebileceklerine ikna oldular.

Tarihin bu evresinin temelden dönüştüğüne tanıklık etmekteyiz. Güney, yirminci yüzyıl boyunca açıkça görüldüğü üzere, önce yarı-çevre Rusya'da, sonraları da Çin, Vietnam ve Küba gibi çevre ülkelerde sosyalizm adına girilen devrimlerden, Asya ve Afrika'daki ulusal özgürlük hareketlerine ve Latin Amerika'daki ilerlemelere kadar yavaş yavaş uyanmaktadır. Güney'deki halkların -gittikçe zaffer kazanan- özgürlük mücadeleleri, kapitalizme meydan okumayla eskiden beri ve hala sıkı bir bağ içindedir. Bu birliktelik kaçınılmazdır. Kapitalizm ve sosyalizm arasındaki çatışmalar ile Kuzey ve güney arasındakiler birbirinden ayrılamaz. İnsanların eşitliğini ifade eden evrenselciliğin dışında bir sosyalizm tahayyül edilebilir değildir.

Güney ülkelerinde çoğu insan bu sistemin kurbanıdır, oysa Kuzey'de çoğunluk bu sistemden fayda sağlamaktadır. Buna razı gelmiş olmalarına (Güney'dekiler) veya bunu memnuniyetle karşılamalarına (Kuzeydekiler) rağmen, iki taraf da durumun bu olduğunu çok iyi bilir. Öyleyse, sistemin radikal dönüşümünün Kuzey'in gündeminde yokken Güney'in hala "fırtına bölgesi" olması, sürekli kimisi potansiyel olarak devrimci olan isyanlar yaşaması tesadüf değildir. Sonuç olarak, Güney halklarının eylemleri dünyanın dönüşümünde belirleyici olmuştur. Bu gerçeğin farkına varmak, Kuzey'deki sınıf mücadelelerinin bağlamını kurmamıza olanak tanır: bu mücadeleler, genellikle emperyalist dünya düzenini sorgulamayan eko-

nomik taleplere odaklanmışlardır. Güney'deki isyanlar ise, radikalleştirici zaman, az gelişmişliğin zorluklarıyla yüz yüze gelirler. Onların "sosyalizmleri", her zaman ilk baştaki niyetlerle mümkün olanın gerçekliği arasındaki çelişkiyi barındırır. Güney'deki halkların mücadeleleri ile Kuzey'deki halkların mücadeleleri arasındaki olası, ancak zor birliktelik, ikisinin de kısıtlılıklarını aşmanın tek yoludur.

İkinci Enternasyonal'in Avrupa Marksizmi, kapitalist gerçekliğin bu özel yönünü göz ardı etmişti. Kapitalist yayılmacılığı türdeşleştirici (oysaki kutuplaştıracıdır) olarak görmekte ve bunun sonucunda sömürgeciliğe olumlu bir tarihsel işlev atfetmekteydiler. Lenin bu basitleştirilmiş Marksizm yorumuyla bağını koparmış ve böylece o dönem yarı-çevre olan -"zayıf halka"- bir ülkede sosyalist bir devrime liderlik etmesi mümkün olmuştu. Ancak Lenin devrimin kendi ülkesinden hızla daha ileri Avrupa merkezlerine yayılacağını düşünmüştü. Bu gerçekleşmedi. Lenin emperyalizmin bu toplumlardaki yıkıcı etkilerini hafife almıştı. Mao tasavvurunu daha da ileri bir noktaya taşıdı ve Rusya'dan bile daha çevre olan bir ülkede devrimci bir stratejiyi yürürlüğe koydu.

Tarihsel kapitalizmin emperyalist niteliğinin merkezi gerçekliği kaçınılmaz bir bağıntıyı ifade eder: sosyalizme doğru giden uzun geçiş, özellikle de dünya sisteminin çevrelerinde ortaya çıkan eşitsiz ilerlemelerle gerçekleşir. Ağırlık merkezi ileri konumdaki merkezlerde bulunan bir "dünya devrimi" gündemde değildir. Lenin, Mao, Ho Chi Minh ve Castro bunu anlamış ve "sosyalizmi tek ülkede inşa etmenin" zorlu görevini kabul etmişlerdir. Troçki bunu asla anlamamıştır. Bu koşullarda başarılabılır olanın sınırları, çevrelerdeki "geri kalmış" kapitalizmin mirasından başlayarak, sapmaları ve başarısızlıklarıyla beraber yirminci yüzyılın büyük devrimlerinin sonraki tarihini de açıklar.

Diğer çevre ülkelerde, dünyayı değiştiren ilk muzaffer mücadeleler, emperyalizm karşıtı büyük halk hareketlerinin ürünüydü. Yine de, bu hareketlerin liderleri ulusal özgürlük hedeflerini kapitalizmin mantığından bir kopuşla birleştirme zorunluluğunu gereğince değerlendirmemişlerdi. Bunun yerine, bu hareketler, merkezlerdekiyle aynı hatlarda gelişen ulusal kapitalizmler inşa etme hedefiyle küresel kapitalizm içinde kalıp, kapitalist yöntemler kullanılarak merkezlere "yetiştirme" mitini beslediler. Sonuç olarak, "ulusal halkçı" dediğim hükümetlerin getirebileceği değişimler gerçekte çok sınırlı kaldı ve hızla tükenmeleri de kaosa neden oldu.

Emperyalist merkezlerdeki karşıdevrimin izlediği faşist bir yönelimin ardında, sosyalist devrimlerin yarattığı meydan okuma yatıyordu. Faşizm bir taraftan özellikle de Nazi Almanyası ve Ja-

ponya arasındaki, diğer taraftan onların asıl rakipleriyle - Birleşik Devletler ve İngiltere- olan emperyalistler arası çatışmaları aynı anda keskinleştirdi. Bu şartlar İkinci Dünya Savaşı'nda SSCB, Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık arasında rahatlıkla yapılan ittifakı açıklar. Bu durumda, bu ittifakın 1945'te Batılı güçler tarafından neden bitirildiğini de anlamak kolaylaşır.

Sosyalist ve halkçı geçiş dönemlerindeki olasılıkların tükenmesi, kendi başına Doğu'da, Güney'de veya Batı'da yeni ilerlemelerin yolunu açmamıştır. Önceki başarıların arkasındaki siyasi güçler, daha da önemlisi bu başarılarla müdahil olan halklar, yirminci yüzyıldaki ilerlemelere içkin olan sınırlılıkların ardındaki nedenleri hakkıyla değerlendirmemiştir. İşte bu nedenle tarihsel emperyalist güçler (Birleşik Devletler, Avrupa ve Japonya) tarafından yürütülen mevcut karşıdevrim, sonuçta ortaya çıkan kaosu sömürebilmiştir. Şu anda, bu kaos daha ziyade, Güney'in bazı ülkelerindeki "doğu" projelerince benimsenen yanıltıcı tepkilerin yanı sıra, diğer ülkelerdeki irrasyonel, ve nihayet faşist sapmaları teşvik etmektedir (gerici siyasal İslam ve gericisi siyasal Hinduizm örneklerinde görüldüğü gibi). Emperyalist merkezlerin kendilerinde, sosyalist ve ulusal halkçı projeler kapitalizmin eleştirel bir analizini teşvik etmemekte, tam tersine, ileri kapitalizmin mezzetlerine dair yanılsamaları güçlendirmektedir. Burada karşıdevrimin zaferi ve daha önceki kazanımların (Refah Devletin) geri çekilmesi, neofaşist tepkilerin yeniden doğuşunu teşvik etmektedir.

Bu makalede, Birleşik Devletler, Avrupa ve Japonya'nın oluşturduğu merkezi emperyalist üçlü ülkelerinde işçi sınıflarının güçsüzlüğünün ardındaki nedenleri tartışacağım. Bu analiz söz konusu halkların siyasi kültürlerini vurgulamaktadır. Siyasi bir kültür uzun bir tarihin ürünüdür; bu da her zaman her ülkenin kendisine özgüdür. Belki de okur "yargılarımı" biraz sert bulacaktır. Gerçekten de öyleler. Güney'e dair gözlemlerim de daha yumuşak olmayacaktır. Bu arada, siyasi kültürler tarihötesi, değişmeyen şeyler değildir. Değişirler, kimi zaman kötüye doğru, ama sıklıkla da iyiye doğru. Dahası, inanıyorum ki sosyalist bir perspektif içinde "çeşitlilikte yondeşmenin" inşası böyle bir değişim gerektirmektedir.

Birleşik Devletler

Birleşik Devletler'in siyasi kültürü, Fransa'da Aydınlanma'yla ve herşeyden önce, Devrim'le başlayan kültürle aynı değildir. Bu iki uyarıcı olayın mirası, farklı ölçülerde, Avrupa kıtasının büyük bir bölümünün tarihini etkilemiştir. Amerikan siyasi kültürünün oldukça farklı özellikleri vardır. New England'da kurulan Protestanlığın özel biçimi, yeni Amerikan toplumunu ve kıtanın fethedil-

mesini İncil'den alınan terimlerle meşrulaştırmaya hizmet etmiştir. Amerikan yerlilerinin katledilmesi, seçilmiş yeni halkın kutsal görevinin doğal bir parçasıdır. Bunu takiben Birleşik Devletler, "Tanrı'nın" tamamlamalarını emrettiği işi yerine getirme projesini tüm dünyaya yaymıştır. Birleşik Devletler halkı "seçilmiş insanlar" olarak yaşamaktadır.

Elbette, Amerikan ideolojisi Birleşik Devletlerin emperyalist yayılmacılığının nedeni değildir. Bu yayılmacılık sermaye birikimi mantığını izler ve sermayenin (gayet maddi olan) çıkarlarına hizmet eder. Ancak bu ideoloji bu süreç için biçilmiş kaftandır. Meseleyi karışık bir hale getirir. "Amerikan Devrimi" toplumsal olarak ithal edilmese bir bağımsızlık savaşından ibarettir. İngiliz monarşisine karşı isyan eden Amerikan kolonicileri, hiçbir şekilde ekonomik ve toplumsal ilişkileri dönüştürmek istememiş, sadece bu ilişkilerden elde edilen karı artık anavatanın yönetici sınıfıyla paylaşmak istememişlerdir. Asıl hedefleri herşeyden önce batıya yayılmaktı. Köleliğin devamı da, bu bağlamda, sorgulanmamıştı. Devrimin belli başlı liderlerinin çoğu köle sahibiydi ve bu konudaki önyargıları sarsılmazdı.

Art arda gelen göç dalgaları da Amerikan ideolojisinin güçlenmesinde bir rol oynadı. Göçmenler Birleşik Devletler'e gitmelerinin ardında yatan yoksulluk ve ezilmişlikten elbette sorumlu değillerdi. Ancak göç etmeleri, doğdukları ülkede sınıfları veya grupları tarafından paylaşılan koşulları değiştirmek için kolektif bir mücadele vermekten vazgeçmelerine ve bunun yerine yeni sahiplendikleri memleketlerinin bireysel başarı ideolojisini benimsemelerine yol açtı. Bu ideolojiyi benimsemek, sınıf bilincinin oluşmasını geciktirdi. Bu gelişen bilinç, olgunlaşmaya başladığında, yeni bir göçmen dalgasıyla yüz yüze geldi ve gerekli siyasi bilinci oluşturmada yeni bir başarısızlıkla sonuçlandı. Aynı zamanda, bu göç Amerikan toplumunun "cemaatleşmesini" teşvik etti. "Bireysel başarı" kökene bağlı bir cemaate dahil olunmasına engel değildir; bu cemaat olmadan bireysel yalıtılmışlık dayanılmaz hale gelebilir. Kimliğin bu boyutunun güçlendirilmesi -Amerikan sistemi bunu geliştirir ve teşvik eder- sınıf bilincinin ve yurttaş fikrinin oluşmasının zararına yapılıır. Cemaatçi ideolojiler işçi sınıfında sosyalist bir ideolojinin yokluğunda onun yerini alamaz. Bu, siyahi cemaatler gibi en radikal olanları için bile geçerlidir.

Amerikan toplumunun tarihsel formasyonundaki etkenlerin özgül birleşimi -hakim "İncilci" dinsel ideoloji ve bir işçi partisinin yokluğu- yönetimin de facto olarak tek bir partinin, sermaye partisinin eline geçmesini sağlamıştır. Bu tek partiyi oluşturan iki kesim

aynı temel liberalizmi paylaşırlar. İkisi de dikkatini sadece sunulan budanmış ve güçsüz demokratik hayata “katılan” azınlığa yöneltmişlerdir. İkisinin de orta sınıflar arasında destekçileri vardır -zira işçi sınıfı seçimlere çok düşük oranda katılır- ve dillerini de onlara göre şekillendirmişlerdir. Her biri kapitalist çıkarların bir kesiminin oluşturduğu topluluğu (“lobileri”) ve çeşitli “cemaatlerden” destekçileri içinde barındırır. Bugünkü Amerikan demokrasisi “düşük yoğunluklu demokrasi” olarak adlandırdığım şeyin ileri bir modelidir. Seçim demokrasisi pratiğine dayanan siyasi yaşamın idaresinin, sermaye birikimi yasalarıyla yürütülen iktisadi yaşamın idaresinden tamamen ayrıldığı bir zeminde işler. Dahası, bu ayrışma tatmin edici bir şekilde sorgulanmaz, daha ziyade, genel konsensüs denilen şeyin bir parçasıdır. Yine bu ayrışma siyasal demokraside bulunan tüm yaratıcı potansiyeli ortadan kaldırır. Buyruklarına boyun eğilmesi gereken “piyasaya” karşı çaresiz kalan temsil kurumlarını (parlamentoyu ve diğerlerini) kısırlaştırır. Marx, Birleşik Devletler’de kapitalizm-öncesi bir öncül barındırmayan “saf” bir kapitalizmin kurulmasının, sosyalist mücadele için bir avantaj olacağını düşünmüştü. Ben tam tersine, bu “saf” kapitalizmin yıkıcı etkilerinin tahayyül edilebilecek en ciddi engelleri teşkil ettiğini düşünüyorum.

Birleşik Devletler’in yeni hegemonik stratejisinin bariz hedefi, Washington’ın buyruklarına direnebilecek hiçbir iktidarın varlığına tolerans gösterilmemesidir. Bunu başarabilmek için, “fazla büyük” gözüken tüm ülkeleri parçalamaya ve olabilecek en fazla sayıda, onları “koruyacak” Amerikan üslerinin kurulmasına kolayca boyun eğecek bakiye devlet yaratmaya çalışır. Sadece tek bir devletin “büyük” olma hakkı vardır: Amerika Birleşik Devletleri. Küresel stratejisinin beş hedefi vardır: üçlünün diğer ortaklarını (Avrupa’yı ve Japonya’yı) etkisizleştirip hükmü altına alarak Amerikan denetimi dışında hareket etme imkanlarını en alt düzeye indirmek; eski Sovyet ülkelerinden bazılarını NATO’nun askeri denetimi altına almak ve “Latin Amerikalaştırmak”; Ortadoğu ve Orta Asya’nın ve buralarda petrol kaynaklarının denetimini tek başına ele geçirmek; Çin’i parçalamak, diğer büyük devletlerin (Hindistan, Brezilya) tabiiyetini garantiye almak ve küreselleşmenin koşullarını müzakerede edebilecek bölgesel blokların oluşumunu engellemek; Güney’in stratejik çıkar taşımayan bölgelerini kenara itmek Birleşik Devletler’in hegemonik hırsları nihai olarak iktisadi sisteminin “avantajlarından” çok askeri gücünün fazlasıyla büyük olmasına dayalıdır. Böylece askeri gücünü ve hakimiyeti altındaki NATO’yu, yeni emperyalist düzeni olası tüm asilere dayatan “görünür yumruk” haline getirerek, üçlünün tartışmasız lideri konumuna yükselmiştir.

Bu görünüşün ardında, bariz siyasi zayıflığına rağmen elbette yine de bir halk vardır. Yine de benim önsezim değişim inisiyatifinin oradan gelmeyeceğine yönündedir -Amerika'nın hegemonya kurma güdüsünün eninde sonunda başka güdülerle çatışması mümkündür, bu da temelden bir dönüşüm hareketini başlatabilir.

Kanada veya Avusturalya Birleşik Devletler'in bir dış eyaletinden başka bir şey olabilirler mi? Kanada'nın İngiliz tarafının siyasi geleneklerine ve Quebec'in kültürel özgüllüğüne rağmen başka türlü bir Kanada tahayyül etmek zordur. Direnişlerinin dilsel boyutuna göre kutuplaşmış olan başat siyasi güçler, Kanada ekonomisinin güneydeki büyük komşularının ekonomisinden kopmasını öngörmemektedir.

Japonya

Japonya baskın bir kapitalist ekonomiye ve aynı zamanda Avrupalı olmayan bir kültürel geçmişe sahiptir. Mesele bu iki boyuttan hangisinin üstün geleceğidir: dünyanın geri kalanına karşı "üçlüdeki" diğer ortaklarıyla (Birleşik Devletler ve Avrupa) dayanışma mı, yoksa "Asyacılık" tarafından desteklenen bağımsızlık arzusu mu? Bu konudaki analizler -hatta çalgın tahminler- bir kütüphaneyi tamamen doldurabilir.

Çağdaş dünyanın jeopolitik bir analizi beni Japonya'nın, aynı Almanya gibi ve aynı nedenlerden ötürü, Washington'ın peşinden gitmeye devam edeceği sonucuna götürüyor. Burada Washington'ın İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki stratejik tercihlerinin uzun vadeli anlamına dikkat çekiyorum. Birleşik Devletler o zaman iki düşmanını -Birleşik Devletler'in dünya hegemonyasına doğru önlenemez ilerleyişini tehdit eden nadir ülkeleri- yok etmeyi değil, bu ülkelerin yeniden yapılanmasına yardımcı olmayı ve onları sadık müttefikler olmaya doğru itmeyi tercih etti. O zaman bu ittifakın açık sebebi, gerçek bir "komünist" tehdidin bulunmasıydı. Ancak bugün bile, Güney Çin Denizi'ndeki adalarla ilgili çatışmadan da anlaşılabilir gibi, Pekin hala bir düşman olarak görülmektedir.

Halkçı ve ulusal bir tepkiye dair göstergeler var mıdır? Kesinlikle, ekonomik mucizenin yavaşlaması ve tek parti iktidarının kemikleşmesi konformizm maskesinde çok küçük bir gedik açmıştır. Ama bunu arkasında belki de Çin'e yönelik bir aşağılık kompleksi vardır ve bu sık sık gün yüzüne çıkmaktadır. Yine de, bu konformizme meydan okuma amacıyla Çin'le yeniden yakınlaşma pek olası görünmemektedir. Öncelikle, Japonya'nın hakim emperyalist sermayesi nasılsa öyle kalmıştır. İkincisi, Çinliler ve Koreliler, eski düşmanlarına yönelik haklı şüphelerinin ötesinde, bu gerçeği bilmektedir.

Birleşik Krallık ve Fransa

Bir değişimin Birleşik Devletler yerine Avrupa'da başlama şansı daha mı fazladır? İlgüdüsel olarak böyle olduğuna inanıyorum. Bu görece iyimserliğin ilk sebebi, Avrupa uluslarının, inanılmaz sayıdaki muhteşem tarihi eserlerinin gösterdiği üzere, zengin bir tarihe sahip olmasıdır. Benim bu tarihe yönelik yorumum, mitlerini reddetmiş olduğum hakim Avrupamerkezcilikle kesinlikle aynı değildir. Geliştirdiğim karşı-tez, ortaçağ toplumunu niteleyen ve modernitenin ilerleyişiyle aşılan çelişkilerin aynılarının başka yerde de olduğudur. Yine de muhtemelen kendi toplumlarının "geri kalmış" ortaçağ Avrupası'ndan daha ileri olduğuna ikna olmak isteyen ve geri kalmış Orta Çağ mitinin kendisinin Avrupa modernitesinin sonraki perspektifinin bir ürünü olduğunu göz ardı eden bazı üçüncü dünya entelektüellerinin "Avrupa karşıtı" lafazanlıklarını aynı kararlılıkla reddetmekteyim. Her halükarda, modernite eşğini geçen ilk bölge olan Avrupa, o zamandan bu yana inkar etmenin saçma olduğunu düşündüğüm avantajlar elde etmiştir. Avrupa elbette çeşitlilik içerir, belli bir ölçüde türdeşleşmesine ve bir "Avrupa" söylemine rağmen. İngiltere ve Fransa modernitenin öncüleridir. Bu kaba sav, modernitenin özellikle İtalyan şehirlerinde ve daha sonraları da Hollanda'da daha eski kökleri olduğunu yadsımak anlamına gelmez.

İngiltere yeni kapitalist (daha doğrusu, merkantilist) ilişkilerin doğuşu sırasında çok çalkantılı bir dönemden geçti. Ortaçağ'ın "Neşeli İngiltere"sinden asık yüzlü püriten İngiltere'ye dönüştü, kralını idam etti ve on yedinci yüzyılda bir cumhuriyet ilan etti. Sonra her şey sakinleşti. On sekizinci yüzyılda kısıtlılıkları da olsa modern demokrasiyi icat etti, ve on dokuzuncu yüzyılda Sanayi Devrimi sırasında büyük kargaşalar olmaksızın açık uçlu bir sermaye birikimi deneyimledi. Elbette bu sınıf çatışması olmadan gerçekleşmedi, bu çatışma on dokuzuncu yüzyılın ortasında Çartist hareketle zirveye ulaştı. Ancak bu çatışmalar tüm sistemi sorgulanır hale getirecek bir noktaya kadar siyasallaşmadı.

Bunun tersine Fransa aynı aşamaları bir dizi aralıksız şiddetli siyasi çatışma ortasında geçirdi. Kapitalizmin çelişkili modernitesinin siyasi ve kültürel boyutlarını icat eden Fransız Devrimi'dir. Fransız işçi sınıfı İngiltere'deki kadar -zamanın tek gerçek proletaryası İngiltere'deydi- gelişmiş değildi. Ama mücadeleleri 1793'ten başlayarak, sonra 1848'de, 1871'de ve çok daha sonra 1936'da daha siyasallaşmıştı. Bu son dönemde kelimenin tam anlamıyla sosyalist hedefler etrafında örgütlenmişlerdi.

İzlenen bu farklı yollara pek çok açıklama getirilmiştir. Marx bunların gayet farkındaydı ve dikkatinin çoğunu bu iki toplumu analiz ederek İngiltere deneyiminden kapitalist ekonominin bir

eleştirisini çıkarmaya ve Fransa deneyiminden modern siyasetin bir eleştirisini çıkarmaya vermişti.

Britanya'nın geçmişi, belki de bugününü, İngilizlerin toplumlarının gerileyişine sabırla dayanmalarını açıklayabilir. Belki de bu edilgenlik İngilizlerin ulusal kibrinin Birleşik Devletler'e kaymış olmasıyla açıklanabilir. Amerika, İngilizlere göre yabancı bir ülke değildir. Hala yaramaz bir evlattır. 1945'ten bu yana İngiltere kayıtsız şartsız Washington'la aynı safta yer almıştır. İngiliz dilinin tüm dünyadaki olağanüstü hakimiyeti, İngiliz halkının bu çöküşü en üst raddede hissetmeden yaşamasına yardımcı olmuştur. İngilizler geçmişin şanlı günlerini, Birleşik Devletler'e yakınlıkları aracılığıyla tekrar yaşamaktadırlar.

Birleşik Krallık Avrupa'nın geleceği için kilit bir güç olmayı sürdürmektedir. Brexit saçma Avrupa inşasının kaçınılmaz yıkımının habercisi olsa da, referandumdaki zaferin arkasındaki siyasi akımlar ne liberalizmin gerici toplumsal düzenini ne de Birleşik Devletler'le aynı safta olmayı sorgulamaktadır. Dahası, küreselleşmiş bir liberalizm sistemi içinde Wall Street'in ayrıcalıklı ortağı olan Şehir (Londra Borsası -ç.n.) hala güçlü bir konumdadır ve kıtanın finans sermayesi onun hizmetleri olmadan yapamaz. Yine de Büyük Britanya için de tarihin sonu, başka yerde gelmediği gibi gelmemiştir. Ama benim hissiyatım, bu ülkenin Birleşik Devletler'le göbek bağını keser kesmez değişim yoluna tekrar katılabileceği yönündedir. Bugün böyle bir kırılmaya dair hiçbir işaret görülmemektedir.

Almanya

Almanya ve Japonya Birleşik Devletler'in iki güvenilir yardımcısıdır, birlikte Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya yerine gerçek üçlüyü, G3'ü oluştururlar -Birleşik Devletler, Almanya ve Japonya.

Ne Almanya, ne İtalya, ne de Rusya, İngiltere ve Fransa'nın başı çektiği patikalar olmadan kapitalist moderniteye ulaşmada başarılı olamazdı. Bu ifade, bu ülkelerin halklarının, gizemli bir nedenden ötürü, sadece Anglo-Fransız zekasına ayrılmış olan kapitalist moderniteyi icat etmekten aciz olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Benzer bir keşfin olanakları dünyanın başka yerlerinde de mevcuttu -mesela Çin, Hindistan veya Japonya. Ancak bir halk bir kere kapitalist moderniteyle tanıştı mı, bu insanların gideceği yolu şekillendirerek ya yeni bir merkezin ya da egemenlik altındaki bir çevrenin oluşumuna yol açar.

Almanya tarihini bu temel yöntemi kullanarak yorumluyorum. Bu şekilde, Prusya'nın hırslarının sürüklediği Alman milliyetçiliğini, -Marx'ın da şikayet ettiği- burjuvazisinin vasatlığını telafi etme biçimi olarak görüyorum. Sonuç, yeni kapitalizmi idare et-

menin otokratik bir biçimiydi. Yine de, etnikçi rengine rağmen bu milliyetçilik (İngiltere’de, asıl önemlisi Fransa’da ve daha sonra da Rusya’da görülen evrenselci ideolojilerin tersine) tüm Almanları birleştirmede başarılı olamadı (dolayısıyla bugün bile çözilemeyen Avusturya’nın ilhakı sorunu ortaya çıktı). O zaman bu, Nazizm’in canice ve cılgınca aşırılıklarını gözetten bir etken haline geldi. Ancak, felaketten sonra, bazılarının “Ren kapitalizmi” dediği bir şeyi inşa etmeye yönelik, Birleşik Devletler tarafından desteklenen güçlü bir istek de vardı. Bu, kasıtlı olarak Anglo-Fransız-Amerikan modelinden kopyalanmış bir demokratikleşmeyi seçen bir kapitalist biçimdir. Ancak Weimar Cumhuriyeti’nin (Alman tarihinde daha önceki tek demokratik dönem) kısa süren varlığını ve en azından Doğu Almanya’daki sosyalizmin muğlaklıklarını hesaba katsak bile, derin, yerel tarihsel köklerden yoksundur. “Ren kapitalizmi” aşırı liberal Anglo-Amerikan modelle veya “Jakoben” Fransa’nın devletçiliğiyle karşılaştırıldığında “iyi bir kapitalizm” değildir. Her biri farklıdır, ama hepsi aynı hastalıktan muzdariptir: yıkıcı veçhelerinin egemen hale geldiği bir aşamaya ulaşmış olan kapitalizmden. Dahası, artık “Ren kapitalizminin” ve “devletçi kapitalizmin” güneşi batmıştır. Küreselleşmiş Anglo-Amerikan kapitalizmi kendi modelini tüm Avrupa’ya ve Japonya’ya dayatmaktadır.

Kısa vadede, Almanya’nın Amerikan hegemonyası altındaki küreselleşmedeki konumu, aynı Japonya’nınki gibi, çok rahat görünmektedir. Doğu’ya doğru yayılmanın, Doğu Avrupa ülkelerine yönelik bir tür “Latin Amerikalastırma” aracılığıyla sürdürülmesi, Berlin’in yaptığı tercihin kalıcı olduğu yanılsamasını yaratabilir. Bu tercih düşük yoğunluklu demokrasi ve ekonomik ve sosyal vasatlık ile kolayca tatmin edilebilir; Avrupa Birliği ve Avro’ya verilen destekle de güçlendirilir. Eğer Hristiyan demokrat ve liberal sağ ile Sosyal demokrat soldaki siyasi sınıflar bu çıkmaz yolu izlemekte ısrar ederlerse, sağcı, hatta faşist halkçılıkların ortaya çıkma olasılığını dışarda bırakamayız -gerçi bunlar mutlaka Nazizm’in bir tekrarı olacaklar diye bir şey yoktur. Fransa’da Ulusal Cephe’nin kazandığı başarı, Avrupa’daki genel tehlikenin gerçekliğini sergilemektedir.

Uzun vadede, Almanya’nın yaşayacağı zorluklar azalmak yerine muhtemelen artacaktır. Almanya’nın mevcut iktisadi varlıkları, başka yerlerde icat edilen yazılımları bünyesine gittikçe daha çok katarak modernleşen standart sınai üretim yöntemlerine (mekanik, kimyasal) dayalıdır. Ancak diğer ülkelerde olduğu gibi, Alman halkının tutulan yolu gerçekten değiştirmenin zorunlu olduğunun farkına varması da her zaman mümkündür. İnanıyorum ki eğer Fransa (zira Fransa Almanya’yı da beraberinde sürükleyecektir) ve Rusya daha fazla inisiyatif alırsa, Avrupa için başka bir gelecek

mümkün olacaktır. Bu tercih Akdeniz’de ve Kuzey Avrupa’da da, şu ana kadar başarısızlığa uğramış olumlu değişim hareketlerin devamını getirilmesine de yol açabilir.

Güney Avrupa

1970’lerin “uzun 1968’i” sırasında, İtalya anlık olarak eleştirel analiz ve eylemin tam ortasına savrulmuştu. Hareketin gücü, İtalyan Komünist Partisi’nin içine kapalılığına rağmen, o zamanın “orta-sol” devletini belli bir biçimde etkilemek için yeterliydi. İtalyan tarihinin bu mutlu devri sona ermiştir. Şimdi ancak bunu mümkün kılan toplumun zayıflıklarını inceleyebiliriz. Ulusal yurttaşlığın yeterince gelişmemiş olması, belki, İtalyan devletlerinin çoğunun yöneticilerinin yabancı olduğu gerçeğiyle açıklanabilir. Halk onları genellikle mümkün olduğu kadar kandırılacak rakipler olarak görüyordu. Bu zayıflık, yükselen bir faşizmden beslenen bir popülizmin ortaya çıkışında ifade bulmuştu. Fransa’da olduğu gibi İtalya’da da İkinci Dünya Savaşı sırasındaki özgürlük mücadelesi neredeyse bir iç savaş gibi yürümüştü. Sonuç olarak faşistler 1945’ten sonraki yıllarda aslında gerçekten ortadan kaybolmamış, ancak saklanmak zorunda kalmışlardı. Ülke ekonomisi, İtalyanlara şu andaki krize kadar iyi bir yaşam standardı sağlayan “mucizeye” rağmen, hala çok kırılmıştır. Ancak İtalyan siyasal alanını tamamen hakimiyeti altına almış Avrupa tercihine verilen kayıtsız destek, kanımca, ülkenin kendini içinde bulduğu çıkmaz sokağın temel nedenidir.

Avrupa projesine verilen aynı düşüncesizce destek, İspanya’da, Portekiz’de ve Yunanistan’da faşizme son veren halk hareketlerinin, radikal potansiyellerini gerçekleştirilmede başarısız olmalarına ciddi bir katkıda bulunmuştur.

Liderinin sessizce ölmesiyle Frankoculuğun sona erdiği, bu arada da İspanyol faşizminin temel payandasını oluşturan aynı burjuvazinin geçiş sürecini iyiden iyiye hazırladığı İspanya’da bu potansiyel sınırlıydı. İşçi ve halk hareketinin üç bileşeni -sosyalist, komünist ve anarşist- 1970’lerin sonlarına kadar kanlı baskısını sürdüren, Birleşik Devletler tarafından antikomünizm ve Amerikan üslerini kabul etme karşılığında desteklenen bir diktatörlük tarafından yok edilmişti. 1980’de Avrupa İspanya’nın Avrupa Topluluğu’na katılması için aynı zamanda NATO’ya da katılmasını -yani Washington’ın hegemonyasına teslimiyetinin tamamen resmileşmesini kabul etmesini!- şart koştu. İşçi hareketi, 1970’lerde yeraltında kurulmuş “işçi komiteleri” aracılığıyla geçiş sürecinde bir rol oynamaya çabaladı. Maalesef halk ve aydın sınıflarının diğer kesimlerinin desteğini kazanamayan bu radikal kanadın, gerici burjuvaziyi geçiş sürecinin denetimini ele geçirmekten alıkoymayacağı ortadaydı.

1974 Nisan'ında Portekiz'de silahlı kuvvetlerin Salazarcılığa son veren isyanını, omurgasını hem resmi Komünist Parti'den hem de Maocu akımlardan gelen komünistlerin oluşturduğu büyük bir halkçı dalga takip etmişti. Egemen gruptaki bu eğilimin yenilgiye uğraması, komünist liderliği, pek ürkek olan sosyalistlerin lehine tasfiye etti. O zamandan beri, siyasal alan uykuya yatmış durumdadır.

Yunanistan'da da generallerin düşüşünden sonra tercihin Avrupa yönünde olacağı pek belli değildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Komünist Parti, Yugoslavya'da olduğu gibi tek bir faşizm karşıtı cephe oluşturmayı başarmıştı. Yunanistan ve Yugoslavya diğerleri gibi Alman işgalcilere sadece "direnmekle" kalmadılar; İtalyan ordusunun 1943'teki -Almanların pek çok birliği onların topraklarına konuşlandırılmasına neden olan- ani çöküşünde belirleyici bir rol oynayan gerçek bir savaş vermeyi sürdürdüler. 1945'te bir devrime dönüşen Yunan direnişi, Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'nın ortak müdahalesiyle yenilgiye uğratıldı. Dahası, Yunan sağı, sadece "kozmpolit" komprador burjuvazinin yararına olacak biçimde, ülkelerinin Avrupa projesini içinde şekillendiren NATO'ya dahil edilmesinden sorumludur.

Tekelci kapitalizmin sistemsel krizinin derinleşmesi, Güney Avrupa'nın kırılgan ülkelerinde benzeri görülmemiş bir toplumsal felakete yol açmıştır. Bu kriz Batı Avrupa'nın, özellikle de Almanya'nın neredeyse yarı-sömürgesi haline gelmiş Doğu Avrupa ülkelerini de vurmaktadır. Öyleyse son zamanlarda, Berlin'in ve Brüksel'in dayattığı aşırı kemer sıkma politikalarını reddederek bazı heyecan verici zaferler kazanan büyük halk hareketlerinin ortaya çıkışı daha kolay anlaşılabilir. Yine de, bu ülkelerdeki genel kanının henüz Avrupa sistemini bozguna uğratmayı öngörmediğini kabul etmek gerekir; çoğu insan kafalarını kuma gömüp kendilerini bu Avrupa'nın iyileştirilebileceğine ikna etmeyi tercih etmektedir. Sonuç olarak, bu hareketler felç olmuş durumdadır.

Kuzey Avrupa

Farklı nedenlerden ötürü Kuzey Avrupa ülkeleri şu ana kadar Avrupa projesine kuşkuyla yaklaşmışlardır.

Olof Palme'nin liderliği altında İsveç, küreselci, enternasyonalist ve tarafsız bir yol izlemeye çalışmıştır. Ülkenin daha yakın tarihli Avrupa tercihiyle ve sosyal demokrat güçlerinin sağa kaymasıyla başlayan tersine dönüş ise çok ani olmuştur. Ancak bu dönüş, bizi İsveç'in istisnai deneyiminin zayıf noktalarına daha yakından bakmaya zorlamaktadır: Palme'nin belki de fazla kişisel olan rolü; uzun zamandır bu görece yalıtılmış ülkeye kapanmış olan ve dün-

yayı 1968'den sonra ciddi ölçüde bir naiflikle, gecikerek keşfeden gençlerin yanılsamaları; ama bir de İkinci Dünya Savaşı sırasındaki bir şekilde lekeli ve uzun zamandır gizli tutulan geçmişi.

Norveç toplumu küçük köylülerden ve balıkçılardan oluşmaktaydı; İsveç veya Danimarka'daki gibi aristokrat bir sınıf yoktu. Dolayısıyla eşitlik meselelerine fazlasıyla duyarlıydılar. Şüphesiz ki bu durum, aşırı sol partisinin görece gücünü ve şu ana kadar Avrupa'nın cazip çağrısına direnmiş olan sosyal demokratik güçlerin radikal eğilimlerini açıklar. Yeşiller diğer ülkelerde örgütlenmeden önce bu ülkede ortaya çıktılar. Ancak, ülkenin NATO'ya üye olması ve Kuzey Denizi petrolerinden gelen finansal zenginlik (uzun vadede bir şekilde yozlaştırıcı olan bir zenginlik), bu olumlu eğilimlerin önüne geçmektedir.

Finlandiya'nın Rus Devrimi sırasında hiç mücadele vermeden kazandığı bağımsızlık, genellikle itiraf edilenden daha düşük seviyedeki bir ortaklaşmış talebin sonucuydu. Finlandiya Grandüklüğü zaten Rus İmparatorluğu'ndan büyük oranda özerkti - o zamanın düşüncesine göre bu gayet tatmin edici bulunuyordu. Yönetici sınıflar Çarlığa Batık ülkelerinininki kadar büyük bir bağlılıkla hizmet ediyorlardı. İşçi sınıfları Rus Devrimi'nin programından habersiz değillerdi. İşte bu nedenle bağımsızlık ülkenin sorunlarını halletmedi, bu sorunlarla ancak gerici güçlerin (önce emperyal Almanya'nın, daha sonra da Müttefiklerin desteğiyle) kıl payı kazandığı İç Savaş'ın sonunda baş edilebildi. Bu güçler daha sonra faşizme doğru kayarak İkinci Dünya Savaşı'nda faşist güçlerin müttefiki haline geldiler. NATO propagandasının kabul edilemez gibi gösterdiği "Finlandizasyon", aslında sadece, Avrupa'nın yeniden inşasına Atlantikçi ittifaktan daha iyi bir temel oluşturabilecek olan bir tarafsızlıktı. Finlandiya'nın Avro'ya katılmasıyla mali alanda üstünlük kazanmış olan Avrupalı baskılar, bu ilginç tarihsel mirası yiyip bitirmeyi başarabilecek mi?

Alman ekonomisine fazlasıyla bağımlı bir ekonomiye sahip olan Danimarka'dan herhangi bir şey beklenebilir mi? Bu bağımlılık, Avro meselesindeki muğlak ve kafası karışık oylama dizisinde de görülebileceği üzere nevroitik bir şekilde deneyimlenmektedir. Ancak fazlasıyla tipik sosyal demokrat güçlerin şu andaki gidişata karşı koyabileceklerini zannetmiyorum. "Kızıl-yeşil ittifak", sonuç olarak, gayet yalıtılmış bir durumdadır.

Hollanda'nın on yedinci yüzyılda, İngiltere ve Fransa'dan bile önce ilk burjuva devimine sahne olduğu gayet iyi bilinir. Ancak Hollanda Birleşik Krallığı'nın mütevazı boyutları bu ülkenin, rekabetçi öğrencilerinin yaptığı şeyi başarmasına engel oldu. Bu tarihin

kültürel miras kaybolmuş olmasa dahi, bugün Hollanda'nın ekonomik ve finansal sistemi mark/Euro ortamında işlev göstermektedir.

Avrupa'nın Geleceği Ne?

1970'ler ve 1980'lerde, Avrupa'da İsveç, Finlandiya, Avusturya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın oluşturduğu "tarafsız" bir Kuzey-Güney ekseninin mümkün olduğunu ve bu eksenin hem Batı hem de Doğu Avrupa ülkelerinde olumlu etkileri olacağını düşünüyordum. Batıdakileri Atlantikçi saflarını yeniden düşünmeye teşvik edebilir ve Fransa'da da olumlu bir yankı yapabiliirdi. Maalesef, De Gaulle artık yoktu ve Gaulle taraftarları generalin NATO'ya yönelik çekinmelerini tamamen unutmuşlardı. Böyle bir eksen Doğu Avrupa ülkelerinin merkez-sol konumlara kaymasına olanak tanıyarak daha sonradan sağa düşmelerini engelleyebilirdi. Bu proje, gerçekten sosyal ve bu yüzden ulusal bileşenlere saygılı bir yirmi birinci yüzyıl sosyalizmi tarifine açık, sahici bir "öteki Avrupa" inşasını başlatabilirdi -bu Avrupa, Birleşik Devletler'den bağımsızlaşabilir ve Sovyet bloğu ülkelerinde reform demeye geçecek bir dönüşümü kolaylaştırabilirdi. O dönemde sadece sınırlı bir ekonomik topluluktan ibaret olan Brüksel Avrupası'na eşlik edecek bu inşa mümkündü. Hatta bu fikirleri, ilgili ülkelerin sol liderlerine sunmam bile mümkün olmuştu ve hoşnut kaldıkları izlenimini edinmiştim. Ama bu fikirlerin devamı getirilmedi.

Avrupa solu riskleri iyi değerlendirmemiş ve Brüksel'in başını çektiği Avrupa projesinin gelişimini desteklemiştir. Bu başından itibaren, Monnet tarafından oluşturulan (ki Monnet'nin ateşli anti-demokratik fikirleri, J. P. Chevènement'in *La Faute de Monsieur Monnet* (Bay Monnet'nin Kabahati) kitabında da anlatıldığı gibi, gayet iyi bilinmektedir) gerici bir projedir. Avrupa projesi, Washington'ın geliştirdiği Marshall Planı'yla beraber, İkinci Dünya Savaşı'nın sessizliğe gömdüğü sağcı güçleri ve hatta faşistleri ıslah etmek, böylece herhangi bir kapsamdaki siyasal demokrasi pratiğini boşa düşürmek için tasarlanmıştı. Komünist partiler bunun farkına vardılar. Ancak o dönemde, "Sovyet" Avrupa'ya karşı bir alternatif artık mümkün değildi. Bu partilerin daha sonra projeye kayıtsız şartsız katılması da, "Avrokomünizm" adı ardına gizlense de, daha evla değildi.

Bugün Avrupa Birliği, kıta halklarını "liberal" ve Atlantikçi (NATO) bir tercihle sağlamlaştırılan bir çıkmaza hapsedmekle kalmamış, Avrupa'nın çatışmacı siyasal kültürünün yerine Amerika'nın "konsensüs" kültürünü geçirerek Avrupa'nın "Amerikanlaşmasının" aleti haline gelmiştir. Avrupa'nın, üçlünün kolektif

emperyalizminin çıkarı için gezegenin sömürülmesinden doğan avantajların farkına vararak Atlantikçiliğe nihai olarak teslim olması tahayyül edilemez değildir. Birleşik devletler'le olan "çatışma", ganimetin paylaşılması ile ilgilidir, başka bir şey değil. Eğer proje herkese karşı yürütülürse, o zaman Avrupa halklarının ilerlemesine asıl engeli Avrupa kurumları teşkil edecektir.

Öyleyse Avrupa'nın yeniden inşası, şu andaki projenin bozulmasını gerektirir. Bugün, Avrupa-Atlantik projesini olduğu haliyle sorgulamak ve hem sosyal hem de dünyanın geri kalanına karşı emperyalist olmayacak alternatif bir Avrupa inşa etmek mümkün müdür? Ben mümkün olduğunu düşünüyorum ve hatta herhangi bir yerde doğan alternatif bir projenin başlangıcının kısa sürede tüm Avrupa'da olumlu bir yankı bulacağını düşünüyorum. Eğer buna cesaret edebilirlerse, Avrupa halklarının hala geleceğin dünyasını şekillendirmede oynayacak önemli bir rolleri olduğunu gösterebileceklerine inananlardan biri de benim. Bu olmazsa, en güçlü olasılık Avrupa projesinin bir kaosa sürüklenmesidir - bu da Washington'ı pek de üzmeyecektir. Eğer sol güçler bunu başarma cesaretini gösterebilirlerse Avrupa sosyalist olacaktır, ya da yok olacaktır.

Değişimin ancak Fransa doğru yönde bazı cesur girişimlerde bulunursa başlayabileceğini düşünüyorum. Bu, Almanya'nın ve sonuç olarak tüm Avrupa'nın da aynı tarafa yönelmesine yol açacaktır. O zaman Çin ve Rusya'yla bir yakınlaşmanın yolu açılacaktır. Avrupa'nın uluslararası siyasal sahnedeki konumu, Washington'ın tüm dünyada tahakküm kurma projesini desteklediği sürece ehemmiyetsizliğe mahkumdur. Eğer Avrupa yukarıda bahsedilen hattı izlerse, o zaman ekonomik gücünden sahici bir çok-kutuplu dünyanın inşası için faydalanabilir. Bunda başarısız olursa, "Batı", Amerikan olmayı, Avrupa Alman olmayı sürdürecektir; Kuzey-Güney çatışması merkeziliğini koruyacak ve olası herhangi bir ilerleme büyük ölçüde küresel sistemin çevreleriyle sınırlı kalacaktır -diğer bir deyişle, yirminci yüzyılın bir "yeniden çevrimi" yaşanacaktır.

Son olarak, neoliberal küreselleşme sisteminin son evresine girdiğine dikkat çekmek istiyorum: sistemin içe doğru patladığı, diğer şeylerin yanı sıra Brexit'te, Trump'ın seçilmesinde ve neofaşizmin çeşitli biçimlerde yükselişinde açıkça görülebilir. Bu sistemin utanç verici sonu, dünyanın her tarafında potansiyel olarak devrimci bir durum yaratmaktadır. Ancak bu potansiyel, ancak radikal sol güçler sunulan fırsatları nasıl yakalayacaklarını bilirlerse ve emperyalist güçlerin finans sermayesinin kozmopolitliğine karşı işçilerin ve halkların enternasyonalizminin yeniden inşasına dayanan cesur saldırı stratejileri tasarlayıp hayata geçirebilirlerse gerçekliğe dö-

nüşebilir. Eğer bu gerçekleşmezse, o zaman gelecek felaketin bir sorumlusu da Batı'daki, Doğu'daki ve Güney'deki sol güçler olacaktır.

Çeviren: Ezgi Kaya

Samir Amin Dakar, Senegal'deki Üçüncü Dünya Forumu'nun yöneticisidir. *Russia and the Long Transition from Capitalism to Socialism* (Monthly Review Press, 2016) son kitabıdır.

Notlar

1. Jean-Pierre Chevènement, *La Faute de Monsieur Monnet: La République et l'Europe* (Paris: Fayard, 2006).

Ekim Devrimi ve Proletarya Diktatörlüğü: Sovyet Tipi Demokrasi

TÜLİN ÖNGEN ve KANSU YILDIRIM

“Bütün İktidar Sovyetlere!”... 1917 yılının Ekim günlerinde ve sonrasında, farklı zaman ve mekanlarda somutlaşarak yeni bir dünyanın deklarasyonu olan bu şiar, dünya devrimleri tarihinde eşsiz bir yere sahiptir. Şiara eşsizliğini kazandıran, ezilen sınıfların (yoksul işçi ve köylülerin) kapitalist sınıfların ve otokratların siyasal ve toplumsal egemenliğini parçalama yolunda önemli bir aşama kaydetmeleridir. Daha yalın bir ifadeyle “devletin dümeninin başına”¹ ezilen sınıfların geçtiğini işaret etmektedir.

Ekim Devrimi’ni 19. ve 20. yüzyılda toplumsal kırılmalara yol açan siyasal olaylardan farklılaştıran en önemli *içerik*, Devrim’i izleyen süreçte inşa edilmeye çalışılan devlet tipidir. Çarlık otokrasisinin hükümranlılığına ve kapitalist sınıfların siyasal egemenliğine son veren Devrim, ezilen sınıfların kazandığı mevziinin korunmasında ve yeni mevziilerin kazanılmasında devlet iktidarını ele geçirmeye odaklanır. Devlet iktidarının ele geçirilmesi tek başına bir anlam ifade etmediği içindir ki, sınıfsal bir dönüşüm eşliğinde yeni bir siyasal alanın (demokrasi) inşa süreci de başlatılmıştır.

V.I. Lenin, bu bağlamda, Ekim Devrimi’nin siyasal ve toplumsal sonuçlarından bahsederken, iki önemli uğrak üzerinde durur. Birincisi, *yeni tip devlet*; ikincisi, *yeni tip demokrasi*.²

Birbiriyle bağlantılı bu iki uğrak, devlet ve sınıf ilişkisinin karakterindeki dönüşümü imlediği gibi, *burjuvazi olmadan ve burjuvaziye karşı* yönetmenin diğer adıdır. Yeni tip devlet ve yeni tip demokrasi, burjuva demokrasinin sınırlarına sıkışmış siyasal temsil ilişkilerinde köklü değişimi beraberinde getirmekte, *zenginler için demokrasi* anlayışını sonlandıracak bir moment yaratmaktadır.

Ezilen ve sömürülen sınıfların, işçi sınıfının siyasal önderliğinde yeni tip ilişkileri belirli bir toplum ve teritorya ölçeğinde yerleştirebilmelerinin yolu, devlet iktidarını ele geçirmeleri ve zor aygıtlarını kontrol edebilmeleridir. Bu açıdan *yeni tip devlet* işçi sınıfı iktidarının sürekliliğinde her anlamda kaçınılmazdır. Hakim sınıf ilişkilerinin ortadan kaldırılması ve yeni tip toplumsal üretim ilişkilerinin yerleştirilmesinde *zor aygıtlarının* kontrolü gereklidir: Ezen sınıfların her tür siyasal karar mekanizmasından dışlanma sürecinde ve ezilen sınıfların siyasi ve iktisadi denetimi elinde tutabilmesinde açığa çıkacak sınıf savaşımında *devlet* özel bir öneme sahiptir.

Bu makalede Ekim Devrimi'nden sonra inşa edilen *yeni tip devlet* ve *yeni tip demokrasiyi* inceleyeceğiz. Lenin'in devlet ve idareye ilişkin görüşleri eşliğinde, *yeni tip devlet* olgusunun Marksist devlet teorisindeki izdüşümüne, *yeni tip demokrasi* olgusunun ise doğrudan demokrasi deneyiminde sınıf denetimi ve kontrolü boyutlarına odaklanacağız. Böylelikle Lenin'in "iktidar sorunu kuşkusuz her devrimin en önemli sorunudur" sözünde belirginleşen, işçi sınıfının siyasal egemenliğinin neden bir devlet tipini ve "diktatörlük" formunu zorunlu kıldığına yanıt aramaya çalışacağız.

Devlet: "Devlet Özel Bir Güç Örgütlenmesidir"

Marksist perspektiften devletin *ne'liğine* dair soru ve buna en uygun cevap, Ekim Devrimi ile somutlanmaktadır. Ekim Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan ve yoğunlaşan devlet iktidarı sorunsalı rastlantısal değildir. Devlet iktidarı en genel tanımıyla siyasal birliğin sınıfsal temeline işaret eder; bu bağlamda *devlet özel bir tür güç örgütlenmesidir*.³ Lenin'in Ekim Devrimi öncesinde ve sonrasında devletin sınıf karakterine ve fonksiyonuna ilişkin yazılarında devlete özel önem atfetmesinin nedeni, Devrim'in ideolojik hedefine (sınıfsız toplum) doğru seyrinde zor aygıtlarının sunacağı *imkanlardır*.

Devlet, sınıf karşıtıklarının giderilemezliğinin bir ürünü ve ifadesidir; devletin varlığı sınıf karşıtıklarının giderilemez olduğunu da kanıtlar.⁴ Sınıflı bir toplumun ifadesi olarak devlet, bir sınıfın yahut sınıflar ittifakının *egemenlik organıdır*; sınıflar arasındaki gerilimleri veya çatışmaları yumuşatır, bir sınıfın başka bir sınıfı ezmesine yönelik *araçlar* sunarak⁵ egemen sınıfların siyasal egemenliğini sürdürmesini garanti altına alır. Bu bağlamda devlet, sınıf karşıtlığının giderilmesinin nesnel olarak mümkün olmadığı yerde ve koşullarda ortaya çıkar.⁶

Lenin'in devlet yaklaşımını şekillendiren Marksist teorik öncüller, Marx'ın *Louis Bonaparte*'in *18 Brumaire*'i eseri⁷ (devlet aygıtı) ve Engels'in *Anti-Dühring* (kamusal güç ve zor) eseridir.⁸

Marx'ın Bonapartist rejim, siyasal stratejiler, siyasal iktidar başlıklarında özgün analizlerini içeren *18 Brumaire*, çağının en büyük ve biricik siyasal örgütlenmesi olan devlet tanımlarken onun karmaşıklığına dair özel betimlemelere yer verir:

*Askeri ve bürokratik muazzam örgütü ile, karmaşık ve yapma devlet mekanizması ile, yarım milyon insandan bir memurlar ordusu ve bir ikinci beş yüz bin askerlik ordusu ile, bu yürütme gücü, Fransız toplumunun bütün bedenini bir zar gibi saran ve bütün deliklerini tıkayan bu korkunç asalak yapı... (..) Bütün siyasal devrimler, bu makineyi kıracakları yerde, yetkinleştirmekten başka bir şey yapmadılar. Art arda iktidar uğruna savaşıyan partiler bu muazzam devlet yapısını ele geçirmeyi, kazananın en birinci ganimeti saydılar.*⁹

Devlet, burjuvazinin ortak çıkarlarını genel çıkar biçiminde örgütlerken "karmaşıklık", "hiyerarşi" ve "mekanizma" özellikleriyle aygıt biçimindedir. Marx'ın tanımlama biçiminden görülebileceği üzere bu aygıtın çok aksamli karmaşık yapısı onu mistikleştirdiği ölçüde, başka bir sınıf tarafından ele geçirilmesini de güçleştirir.

Engels'in *Anti-Dühring*'te ortaya koyduğu çerçeve, zor olgusunu detaylandırır. Zor, moral veya etik kalıplarda mutlak kötü veya iyi şeklinde değerlendirilemez. Verili bir toplumda mülkiyet ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesinin önünde engel teşkil etmeye başladığı dönemde, toplumsal güçler siyasal ve iktisadi basınç uygulamaya başlar.¹⁰ Marx'ın "bağrında yeni bir toplum taşıyan, eski toplumun ebesi"¹¹ cümlesinin bağlamı, zorun sınıfsal içeriğindeki siyasal boyutla anlam kazanır. Zorun ilerici karakteri, mülkiyet ilişkilerinin üretici güçler tarafından dönüştürülmesinde, gerici karakteri ise mülkiyet ilişkileriyle çelişkiye düşen toplumsal güçlerin zor tarafından baskılanmasında belirginleşir. Lenin'in de paylaştığı hakim Marksist yorum, zorun iktisadi süreçler tarafından belirlendiğini söyler ve zorun sınıf karakterine odaklanır.¹² Toplumsal üretim ilişkilerinde zorun kazandığı sınıfsal karakter, egemen sınıfların diğer sınıflara karşı zoru kullanma şekli ve dozu, devletin tipi ve biçiminin de göstergesidir.

Marx'la benzer şekilde Lenin'in eserlerinde de devletin yapısı hakkında göndermelere rastlanmaktadır. *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*'nde "devlet makinesi, yönetim aygıtı ve organı, her zamankilerdir: sürekli ordu, polis, pratik olarak görevden alınamaz,

ayrıcalıklı, halkın üstüne konmuş memurlar topluluğu”¹³ ifadesiyle devletin aygıtının zor bileşenlerine dikkat çekilir. Gerek *18 Brumaire*’de gerekse *Nisan Tezleri*’nde, Marx ve Lenin’de devletin temel bileşenleri zor aygıtlarıdır.

Lenin’in Engels ile kesişim noktası ise zorun pratik formudur. Polis ve ordudan askeri ve sivil bürokrasiye dek sıralanan zor bileşenleri, aynı zamanda, mevcut devlet tipinde egemen sınıfların siyasal-toplumsal iktidarını pekiştiren aygıtlardır. Lenin, her devletin bir özelliği olarak *kamu gücü* oluşundan ve bunun kullanılışından bahseder¹⁴. Bu nedenle burjuvazinin işçi sınıfına karşı kullandığı özel baskı gücünün karşısına başka bir tür özel baskı gücü konulmalıdır-burjuvazinin zor aygıtı parçalanmalıdır.¹⁵ Böylelikle bir özel güç, diğer bir özel gücün sönümlenme aşamasını başlatacaktır.

Yeni Tip Devlet: Sınıf Diktatörlüğü

İşçi sınıfının önderliğinde ezilen sınıfların devlet iktidarını ele geçirmesi düşüncesi Lenin ile kristalleşse de Marx’a kadar uzanır. Ekim Devrimi Marx’ın öngördüğü sosyoekonomik koşullarda gerçekleşmemiştir ancak Devrim sonrası pek çok uygulama ve yaklaşım Marksist düşünceden beslenmiştir. Lenin’in Devrim’den sonra inşa edilmeye çalışılan *yeni tip devlete* ve onun sınıf karakterine ilişkin görüşleri açık bir şekilde Marx’ta açığa çıkan iktidar nosyonuyla şekillenmiştir. Marksist bağlamın kılavuz niteliğinde özeti Lenin tarafından *Devlet ve Devrim*’de kaleme alınmıştır.

Marx’ın eserlerinde işçi sınıfına dair “birlik” ve “egemenlik” fikirleri *Felsefenin Sefaleti* ve *Komünist Manifesto*’da karşımıza çıkar. 1848 Devrimi’nin arifesinde yayımlanan bu iki eserde “birlik” ve “egemenlik” fikri, siyasal iktidar kavramına teorik ve pratik içerik kazandırması açısından kritiktir. *Felsefenin Sefaleti*’nde “birlik” düşüncesi “İşçi sınıfı, gelişme süreci içinde, eski burjuva toplumunun yerine, sınıfları ve bunlar arasındaki karşıtlığı dışlayan bir birliği koyacaktır” ifadesiyle dile getirilir. *Komünist Manifesto*’da “siyasi egemenlik” düşüncesi ise “işçi devriminde ilk adım proletaryayı hakim sınıf durumuna yükseltmek, demokrasi savaşını kazanmaktır” ifadesiyle betimlenir.

Birlik ve egemenlik kavramlarının teorik ve pratik kesişim noktası, iktidar sorunsalıdır. Marx açısından, Komün deneyimi dahil, iktidar sorunsalına dair düşünceler özne-yapı sorunsalına karşılık gelir. *Felsefenin Sefaleti*’nde “birlik” özneye verilen referans olarak “işçi sınıfı”, *Komünist Manifesto*’da “birlik” ise, öznenin de bulunduğu bir yapı içerisinde anlamlı hale gelir. Bu da, proletaryanın “egemen sınıf olarak örgütlenmesi” ve ezen sınıfları ezebileceği momentini yaratan devlettir.

Lenin, Marx'ın "birlik" ve "egemenlik" düşüncesine dair "Marx, bütün bir sosyalizm ve siyasal mücadele tarihinden ... 'egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletarya' olacağı sonucunu çıkardı. Ne var ki, Marx, söz konusu geleceğin siyasal biçimlerini keşfetmeye kalkışmadı" saptamasında bulunur.¹⁶ Proletaryanın "birliği" ve "siyasal egemenliği" sentezlenerek devlet dolayımına sokulur. Lenin açısından işçi sınıfının birleşmesi, sınıf mücadelelerinin yaşanması, belli bir toprak ve nüfus ölçeğinde "iç savaş" formunda sınıf savaşımının gerçekleşmesi proleter devrimin uğrakları arasındadır. Söz konusu uğrakları siyasal bütünlüğe kavuşturacak şey, devlet iktidarının ele geçirilmesidir.

Lenin, "egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletarya" düşüncesini Marx'ın proleter devrime ilişkin metinlerinden hareketle geliştirmiştir. Marx'ın 1852'de Weydemeyer'e yazdığı mektupta, "toplumdaki sınıfların varlığını" ve "kendi aralarındaki mücadeleleri keşfetme onurunun" kendisine ait olmadığını, burjuva tarihçilerinin sınıflar mücadelesini ve iktisatçıların da iktisadi anatomisini kendisinden çok önce ortaya koyduğunu yazar. Marx, Weydemeyer'e "sınıf mücadelesinin zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne götürdüğünü", "bu diktatörlüğün kendisinin, yalnızca, tüm sınıfları ortadan kaldırılmasını" ve "sınıfsız topluma geçişi oluşturduğunu" kanıtladığını aktarır.¹⁷

Devlet ve Devrim, Marx'ın açık bir şekilde ifade ettiği proletarya diktatörlüğü olgusunun, yani "sınıflı toplumdan sınıfsız topluma geçiş" sürecindeki zorunluluğu serimler. "Birlik" ve "siyasal egemenlik" devlet iktidarını ele geçirmekle sınırlandırılabilir bir savaşım süreci değildir. Devletin "yok olup gitmesi" için bu aygıtın ele geçirilmesi gereklidir. Anılan süreci tanımlarken Lenin, Engels'in *Anti-Dühring*'teki görüşlerini aktarma ihtiyacı hisseder: "Proletarya devlet iktidarını ele geçirir ve üretim araçlarını ilk aşamada devlet mülkiyetine dönüştürür. Ama böylece, proletarya olarak kendisini ortadan kaldırır, tüm sınıf farklılıklarını ve sınıf karşıtlıklarını ortadan kaldırır".¹⁸ Lenin'in ifadesiyle "Proletarya, hem sömürücülerin direnişini ezmek için, hem de sosyalist ekonomiyi örgütleme işinde geniş halk kitlelerine önderlik etmek için, devlet iktidarına, merkezi bir zor örgütüne, bir şiddet örgütüne gereksinim duyar".¹⁹

Marx'ın "egemen sınıf olarak örgütlenmiş" proletarya teorisi, işçi sınıfının siyasal egemenliği olarak "proletarya diktatörlüğüdür". Diktatörlük biçimi, Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da ifade ettiği üzere kapitalist devlet formunda proletaryanın burjuvaziye karşı siyasal üstünlük kazanması için, "devleti 'egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryaya' dönüştürme"²⁰ zorunluluğundan ileri gelmektedir. Görüleceği üzere devlet, Marx'ın *18 Brumaire*'de, En-

gels'in *Anti-Dühring*'te Lenin'in *Nisan Tezleri* ve *Devlet ve Devrim*'de mutabık kaldıkları biçimde "kamusal güç" niteliğinde aygıtlar bütünüdür. "Devletin yok olup gitmesi"nde aygıtların ele geçirilmesini ve aygıtlara içerik kazandırılmasını ön gerektirir.

Toplumsal üretim araçlarının mülkiyetinin azınlığın elinde olduğu bir toplumda, ezen sınıfları ezmek için gerekli şiddet kapasitesi devlet aygıtı vasıtasıyla sağlanır. Lenin'in altını çizdiği husus, "devletin sınıf karşıtlıklarının giderilemezliğinin bir ürünü ve ifadesi olduğudur". Kapitalist "devletin yok olup gitmesi" sürecinde sınıf savaşımında proletarya ve ezilen sınıflar, "sınıf egemenliği organını" ele geçirerek egemen sınıflara karşı üstünlük sağlayabilir. Aksi halde "çok küçük bir azınlık için, zenginler için demokrasi" yani "kapitalist demokrasi" devam eder ve "belirli bir sınıfın ezilmesine yönelik güç" anlamına gelen devlet ezilen sınıfları ezmeye devam eder.

Proletaryanın siyasal egemenliği tesis ettiği aşamada, proletarya diktatörlüğünün inşası tamamlandığında sınıfsız toplum ufku belirlemeye başlayacaktır: "İnsanlığı ücretli kölelikten kurtarmak için bunları [ezen ve sömürülen sınıfları] baskı altına almak zorundayız; bunların direnci zor yoluyla kırılmak zorunda ve baskının olduğu yerde, özgürlüğün bulunmadığı, demokrasinin bulunmadığı açıktır".²¹

Kapitalizmden komünizme geçiş sırasında zor gereklidir; ama bu artık sömürülen çoğunluğun sömüren azınlık üzerindeki baskısıdır. Özel bir aygıt, özel bir baskı mekanizması gerektirmektedir. Ne var ki, bu geçiş *devlet*idir; artık sözcüğün gerçek anlamıyla devlet bir devlet değildir.²² *Yeni tip devletten* bahsedilebilecek aşama tam da durasıdır: Bu da proletarya diktatörlüğüdür.

Yeni Tip Demokrasi: Sovyet İktidarı

Proletarya diktatörlüğünde siyasal egemenlik burjuva sınıf fraksiyonları ve onların oluşturduğu siyasi yapılarda değil, Sovyetlerdedir. Sovyet iktidarı, ezilen sınıfların egemen sınıf olarak karar mekanizmalarında yer almasıdır: "Ülke, geçmişte, şu ya da bu yolla zenginler ya da kapitalistler tarafından, daha da ötesi önceleri kapitalizm tarafından ezilen sınıfların kitleleri tarafından yönetilmektedir".²³ Toplumsal üretim araçlarında özel mülkiyetin ortadan kaldırıldığı *yeni tip devlet*, burjuvazinin siyasal-toplumsal egemenliğinin ortadan kaldırıldığı *yeni tip demokrasiyi* oluşturmaktadır.

Yeni tip devlette kapitalist sınıfların siyasi temsilcilerini tasfiye süreci, eşzamanlı, toplumsal üretim ve denetim süreçlerinden de tasfiyeyi içermektedir. Sovyet örgütlenmesi gelişkinlik kazandıkça

yeni tip devlet ve demokrasi kökleşecektir. Lenin'in üzerinde durduğu nokta, proletarya diktatörlüğünde sınıflar savaşımının sona ermediği, ortadan kalkmamış ve direncini yoğunlaştırmış burjuvaziye karşı siyasal iktidarı ele geçiren proletaryanın sınıf savaşımının devam ettiğidir.²⁴

Varlığını sürdüren burjuvazi ve onun müttefikleri burjuva demokrasisi formuna göre afaki bir "özgürlük" ve "eşitlik" söylemi üretirler. Lenin'in "Bentham kafalı" dediği bu söyleme kanalar ve takipçileri, burjuva rejim (toprak ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin henüz varlığını sürdürdüğü rejim) ve burjuva demokrasisi rejimi dönemindeki "özgürlük" ve "eşitlik" in gerçek yapısını fark edemez. Bu, işçilerin ücretli köleliği ve sermayenin mutlak iktidarı, sermaye tarafından emeğin ezilmesidir.²⁵

İşçi ve Köylü Sovyetleri, *yeni tip devlet, yeni ve daha yüksek* tipte bir demokrasidir. Proletarya diktatörlüğünün emekçi halk için yeni tip bir demokrasi ile kaynaştırılması, halk sınıflarının siyasal süreçlere en geniş katılımı ile birleştirilmesi kritiktir.²⁶ Sovyet demokrasinin, yani proleter demokrasinin sosyalist karakteri bu aşamada biçim kazanır; seçmenler çalışanlar ve sömürülen sınıflardan oluşurken, burjuva sınıflar dışlanacaktır. Bürokratik formaliteler ve seçimler üzerindeki kısıtlamalar kaldırılacak, seçim zamanına halk karar verebileceği gibi seçilmiş kişiyi geri çağırma hakkı da bulunacaktır. En geniş kitlesel örgütlenmenin de sağlanması ile birlikte tüm ezilen sınıfların "yönetim sanatını öğrenmesi"²⁷ gerçekleşecektir-yeni tip demokrasinin yapıtaşları oluşacaktır.

Proletarya diktatörlüğü, siyasal temsil mekanizmalarında emekçi sınıfların kontrol ve denetimini arttırdığı kadar, üretim süreçlerinde ve kamu mülkiyetinde işçi ve köylü sınıflarının kontrolünü yoğunlaştırır. Lenin, "*Devrimimizde Proletaryanın Görevleri'nden*" makalesinde *yeni tip demokrasinin* içeriğini genel hatlarıyla şöyle özetler:

- Parlamenter bir cumhuriyetin değil, İşçi, Tarım İşçisi ve Köylü Vekilleri Sovyetleri Cumhuriyetinin tüm ülkede, yukarıdan aşağı kurulması,
- Polis, ordunun ve bürokrasinin kaldırılması,
- Tüm memurların, yani işbaşına seçimle gelip herhangi bir zaman görevlerinden alınabilenlerin aylıklarının ehil bir işçinin ortalama aylık ücretini aşmaması,
- Tarım programındaki ağırlığın, Tarım İşçileri Vekilleri Sovyetlerine kaydırılması,
- Toprak mülkiyetine bütünüyle el konması,
- Ülkedeki tüm toprakların kamulaştırılması ve bu top-

rakların kullanım yetkisinin tarım işçileri ve köylü vekillerinin yerel Sovyetlerine verilmesi,

- Yoksul Köylü Vekilleri Sovyeti'nin ayrı biçimde örgütlenmesinin sağlanması,
- Ülkedeki tüm bankaların ivedi bir biçimde tek bir ulusal banka halinde kaynaştırılması ve bunun üzerinde İşçi Vekilleri Sovyeti denetiminin kurulması,
- Toplumsal üretimi ve ürünlerin dağıtımını İşçi Vekilleri Sovyeti'nin denetimine vermektir.²⁸

İşçi ve köylülerin siyasal ve iktisadi karar alma süreçlerinde aktif katılımını sağlayacak, ezilen sınıfların lehine büyük ölçekli ekonomik dönüşümleri gerçekleştirecek, yeni tip demokrasiyi sürdürebilir kılacak Sovyet iktidarındır. Devrim'den sonra Sovyet iktidarının kalıcılığına ilişkin Lenin'in detaylı tartışmaları olmuştur. Bunlar Sovyet örgütlenmesinin yapısı ve Sovyet iktidarının niteliği üzerine odaklanır. Sovyet demokrasinin kökleşmesi amacıyla siyasal temsil mekanizmalarına erişim kolaylığından bürokratik formalizmin kaldırılmasına kadar pek çok başlık saptanmıştır.

Lenin, Sovyet iktidarının pekiştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik yeni tip devletin planlı ve kapsamlı görevlerini sıralar. Kapitalizm tarafından ezilen ve sömürülen emekçi kitlelerin -siyasal birliği, sömürücü sınıfların ve küçük burjuvazinin varlıklı temsilcilerini dışlayacaktır, işçi köylü ve yarı-proleterlerin birliği oluşturulacaktır. Ne var ki, birliğin kadro yapısı en az birlik düşüncesinin kendisi kadar önemlidir. Sömürülen ve ezilen sınıfların en kararlı, aktif, sınıf bilincine sahip kesimi, devlet yönetimine bağımsız olarak, sadece teorik düzeyde değil pratik düzeyde de katılmalıdır.²⁹

Sovyet demokrasisi gereği, bütün devlet iktidarı aygıtının ve devlet yönetiminin daha önceki demokrasi formlarında görülmeyen bir şekilde kitlelerle kaynaşma sağlaması gerekmektedir. Bu da karar alma süreçlerindeki hiyerarşinin kaldırılması ve bürokratik prosedürlerin azaltılması ile mümkündür. Lenin, yeni tip demokrasinin ölçüsü olarak *daha az formalite, seçim ve görevden almanın kolaylaştırılması, mesleklerle ve fabrika, köylü ve zanaat birimleri gibi üretici ekonomik birliklerle doğrudan bağların kurulmasının* üzerinde durur.³⁰ Bürokratik prosedürleri azaltmak yolundaki en kritik adım, demokrasiye ilişkin sorunlarda burjuvazi ve proletaryanın, yoksulun ve zenginin kağıt üzerindeki eşitliğini yine kağıt üzerinde tanıma olgusundan nüfusun emekçi ve sömürülen kitlesinin özgürlükten (demokrasiden) yararlanabileceği noktaya kaydırılmasıdır.³¹

Sovyet tipi devlet ve demokrasi, emekçi yığınların devlet yapısı ve yönetimi üzerinde doğrudan nüfuzunu arttırmayı amaçlar.³² Bunun için teknik bir işbölümü uyarınca her Sovyet üyesinin dev-

let işlerinde sürekli bir görevin yerine getirilmesinden sorumlu tutulması gereklidir. Nüfusun yavaş yavaş hem Sovyet toplantılarına hem de Sovyet örgütlenmelerine katılımı teşvik edilmeli, devlet işlerinde görev almasını kolaylaştıracak siyasal-yönetmelik düzenekler inşa edilmelidir.³³

Sovyet demokrasisi, gerçek demokrasiinin hayata geçirilmesi eşliğinde, yani tüm emekçilerin gerçek eşitliğini sağlayıp sömürücüleri her türlü hakka sahip vatandaşlar kategorisi dışarısında tutarak burjuva demokrasisi normlarını ortadan kaldırılmaktadır.³⁴ Sovyet demokrasisi, burjuva demokrasisinin Orta Çağ dönemi ile kıyaslandığında onun tarihsel olarak ilericiğini simgeleyen özelliği, yani "işbaşına geleceklerin seçimine halkın katılımını sağlama özelliğini" daha ileri bir noktaya taşımaktadır.³⁵ Seçim sistemi ve seçimlerin daha sık yapılma olağanının sunulması, burjuva demokrasiinin en iyi biçimlerine kıyasla kent ve kır işçileri için çok daha basit ve kapsamlı seçim sistemi ile seçilenlerin görevden alınabilme koşullarının getirilmesi, yüksek ve yeni tip demokrasiinin prensipleri arasındadır.³⁶

Yeni tip demokrasiyi burjuva demokrasiinin formel özgürlükler alanından farklılaştıran devlet yönetiminin ilgili aşamalarında katılımı özendirmeye yönelik imkanlar sunmasıdır. Lenin, devlet denetiminin yeniden örgütlenmesi üzerine aldığı notlarda merkezde ve yerel bölgelerde bir işçi organı ya da işçilerin katılımını sağlayan organ ile denetleyicilerin olması gerektiğinden bahseder. İşçilerin katılımı eşliğinde merkezi ve yerel organlar oluşturulduktan sonra yurttaşların şikayetleri üzerine teftişlerin yapılacak, bürokratizmle mücadele ve makamın verdiği yetkilerin sınırlanması için tedbirler alınacak, emek üretkenliğinin artırılması üzerinde durulacaktır.³⁷

Yeni tip devletin siyasal egemenliği proletaryada olduğu gibi iktisadi ve idari denetimi de proletaryadadır. Lenin, 27 Ekim (9 Kasım) 1917 yılında kaleme aldığı "İşçi Denetimi İçin Tüzük Taslağı"nda proletarya diktatörlüğünün ana yapısını belirli başlıklarda irdeler:³⁸

1. Tüm ürünlerin ve hammaddelerin depolama, alım ve satımında geçerli olmak üzere işçi denetimi en az beş, işçi ve büro memuru (ikisi birlikte) çalıştıran ya da yıllık cirosu on bin rubleden fazla olan tüm sınai, ticari işyerlerini, bankaları, tarımsal ve diğer nitelikli girişimleri kapsayacak biçimde uygulamaya konacaktır.

2. İşçi denetimi, işyeri yeterince küçük olup tüm çalışanların ve büro memurlarının katılımına elverişli ise, doğrudan bir biçimde, böyle değilse, seçim sonuçlarının tutanak haline getirilip hükümete ve yerel İşçi, Asker ve Köylü Vekilleri

Sovyeti'ne bildirildiği ve hemen yapılacak bir genel toplantı sonucunda seçilen temsilciler aracılığı ile uygulanacaktır.

3. İşçi ve büro memurları temsilcilerinin izni alınmadığı sürece, herhangi bir işyerinde ya da devlet açısından önem taşıyan işletmelerde iş ertelemesi ya da işleyiş biçiminin değiştirilmesi kesinlikle yasaklanmıştır (7. maddeye bakınız).

4. Seçimle gelen temsilciler, istisnasız olarak, tüm kayıt ve defterleri gözden geçirme; hammaddelere, aletlere ve maddelere ilişkin tüm depolara girme hakkına sahiptir.

5. İşçi ve büro memurlarının seçimle gelen temsilcilerince verilen kararlar, bu işyerlerinin sahipleri için de bağlayıcı nitelikte olup, ancak sendikalar ve sendika kongreleri tarafından geçersiz kılınabilir.

6. Devlet açısından önem taşıyan tüm işletmelerde gerek bu işletmelerin sahiplerinin, gerekse işçi denetimini uygulamak üzere seçilen işçi ve memur temsilcilerinin tümü bu işyerlerinde düzen ve disiplinin sağlanmasından ve demirbaşların korunmasından devlete sorumludurlar. Görevde ihmalden, stok kayıt vb. gizlemekten suçlu bulunan şahıslar, tümüyle mülksüzleştirilme ve beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaklardır.

7. Devlet açısından önem taşıyan işletmelerden kasıt, savunma hizmetlerine ilişkin tüm birimler ile geniş halk yığınlarının zorunlu ihtiyaç maddelerini üreten işyerleridir.

8. İşçi denetimine ilişkin daha ayrıntılı kaideler, yerel işçi vekilleri Sovyetleri, fabrika komiteleri kongreleri ve bunların yanı sıra büro memurları komiteleri tarafından ve bunların temsilcilerinin genel toplantılarında saptanacaktır.

Sovyet demokrasinin sosyalist karakteri, ilk olarak seçmenlerin çalışan ve sömürülen halka dayanmasında, seçimlerin zamanına ve düzenine halkın karar vermesine, seçilmiş herhangi birini geri almada bütünüyle özgür olmalarına, emekçi halkın öncüsünün en iyi kitlesel örgütleniş biçimi yaratmasına dayanır. Bir başka deyişle, geniş ölçekli sanayide çalıştığı için sömürülenlerin en geniş kesimine önderlik etme, onları bağımsız bir biçimde yeni siyasal alanın içine çekme ve kendi deneyimleri ile onları eğitime yeteneğine sahip olan proletaryanın bu örgütleniş sayesinde demokrasi burjuva azınlığa değil, sömürülen sınıflara doğru yayılacaktır.³⁹

Bunlar Sovyet tipi demokrasinin başlıca ayırt edici yönleridir. Bu, demokrasinin burjuvazi tarafından çarpıtılmış biçiminden kopuştur, proleter demokrasi koşullarına geçirir.⁴⁰ Sovyet iktidarının özünü oluşturan, tüm devlet iktidarının, tüm devlet aygıtının

tek ve sürekli temelini kapitalizm tarafından ezilen sınıfların işçi ve yarı-proleterlerin (başkasını sövmeyen ve kendi emek güçlerinin küçük bir bölümünü de olsa sürekli olarak satan köylüler) yığınsal örgütlenmesidir.⁴¹

“Sovyetlerin ve Sovyet hükümetinin örgütlenmesini geliştirmek için aralıksız bir çaba sürdürmeliyiz” diyen Lenin, Sovyetlerin üyelerini “parlamentarlere” ya da bürokratlara dönüştürme yolunda bir küçük burjuva eğilimin varlığından bahseder. Söz konusu eğilime karşı Sovyetlerin tüm üyelerini pratik idari görevlere çekerek savaşma stratejisi benimsenmiştir. Bir çok yerde, Sovyetlerin kimi bölümleri yavaş yavaş komiserliklerle kaynaşmakta, yoksulların tümü idareciliğin pratik görevlerine çekilmiştir.⁴² Üretken alanlardaki sekiz saatlik “görevi” biten her emekçinin aynı zamanda ücretsiz devlet görevi üstlenmesini teşvik etmeye yönelik uygulamalar benimsenmiştir. Lenin, bunun sağlanması güç olduğunun farkındadır ancak “sosyalizmin nihai bir biçimde pekiştirilmesi, ancak bunun sağlanmasıyla mümkündür” der.⁴³

Devrim’in iki yılını değerlendiren Lenin, Sovyet iktidarının dünya ölçüsündeki zaferinin güvence altına alındığını bahsederken⁴⁴, bunun işçilerin devlet iktidarını elinde tutmaları sayesinde mümkün olduğunu söyler. İşçi ve Köylü Sovyetleri eşliğinde ezilen sınıfların denetim ve kontrol mekanizmalarında aktif şekilde yer almaları, Sovyet demokrasisini kökleştirirken kapitalist demokrasinin tüm akslarını dağıtır. Bu bağlamda Lenin, *Komünist Manifesto*’da geçen “proletaryayı egemen sınıf konumuna yükseltmek” ve “demokrasi savaşımını kazanmak” arasındaki korelasyonun haklılığını öne çıkarır. Kapitalist toplumsal formasyonlarda demokrasi her zaman kapitalist sömürünün sınırlarıyla kuşatılmıştır. Bunun doğrusal sonucu ise *azınlığın demokrasisi* olarak mülk sahibi sınıflara özel demokrasidir. Kapitalist toplumda demokrasi antikitede olduğu üzere *köle sahiplerinin özgürlüğü* formudur.⁴⁵

Sovyet demokrasisi, ezenlerin, sömürenlerin, kapitalist sınıfların özgürlükleri üzerine sınırlar koyar. Halkın büyük çoğunluğu için demokrasi ve zor yoluyla baskı altına alma yani halkı sömürenlerin demokrasiden yoksun bırakılması yeni tip demokrasinin *differentia specifica*’sıdır: “...kapitalizmden komünizme geçiş sırasında demokrasinin geçirdiği dönüşümdür”.⁴⁶ Halk Komiserlerine yönelik “toprak sahiplerinin, kapitalistlerin, tüccar ve bankerlerin mülksüzleştirilmeleri” ve “yoksul köylülerin Sovyet iktidarına ve bu iktidarın kulaklara karşı yürüttüğü mücadeleye katılmaları” şeklindeki çağrılar bu anlamda kıymetlidir.⁴⁷

Sonuç

Yeni tip devlet ve yeni tip demokrasinin teorik formülasyonu ile pratik varyasyonu arasında bir boşluk (*gap*) bulunmaktadır. Devrim'in kadrolarının ne kadar yetenekli olup olmadığından ziyade, hem Rusya'nın sosyoekonomik yapısı hem de kitlelerin siyasal bilinç seviyesi gibi yapısal faktörlerin sürece dahil olması bu boşluğu şekillendirir. Ekim Devrimi'nden sonra inşa edilen siyasal alan, bu bakımdan, ezilen ve sömürülen sınıflara imkanlar sunduğu gibi, zayıflıklar da taşımaktadır.

Lenin'in Devrim'den sonra farklı zamanlarda yaptığı konuşmalarda özeleştirel yaklaşım kendisini hissettirir. Örneğin açık bir şekilde "Ülkemizde Sovyet iktidarının örgütlenmesinde birçok aksaklık bulunduğunu iyi biliyoruz" der ve "Sovyet iktidarı, mucizeler yaratan bir sihir değildir. Cehaleti, kültürsüzlüğü, barbarca bir savaşın sonuçlarını, yağma dolu kapitalist düzenin ürünü olan kötülükleri hemen öyle bir gecede yok edemez." diye ekler.⁴⁸ Sovyet tipi devletin ve demokrasinin sunduğu en önemli imkan sosyalizme giden yolları açması, işçi ve köylülerin üretimin gözetimini kendi ellerine almaları olanağını sağlamasıdır. *Sovyet iktidan, sosyalizme gidişin, emekçi halk yığınlarınca keşfedilen yoldur ve bu nedenle de gerçek olan yoldur; yenilmesi mümkün olmayan bir yönetimdir.*⁴⁹

Öte yandan Lenin "İktidar Sovyetlere" sloganının -az da olsa- oldukça yanlış bir biçimde "Sovyetlerdeki çoğunluk partilerinin kabinesi" anlamında ele alındığını belirtir. Bu kavrayış biçimi, yani "Sovyetlerdeki çoğunluk partilerinin kabinesi" -SD ve Menşevik programlarında yer alanlar da dahil herhangi bir ciddi reformu uygulama yeteneğinden yoksun- *iliklerine kadar bürokratik ve yine iliklerine kadar antidemokratik nitelikli eski hükümet aygıtına hiç dokunmaksızın, tek tek bakanların değiştirilmeleri anlamına gelmektedir.*⁵⁰ Eski devlet aygıtının hakim yapısına ve işleyiş biçimine dokunmadan yüzeysel revizyonlarla yeniden düzenlemek, *yeni tip devletin inkarıdır.*

Lenin, "İktidar Sovyetlere" sloganının ise eski devlet aygıtının, demokratik nitelikte her şeyi engelleyip dışlayan (Marx'ın *Brumaire*'deki tanımına göndermeyle) *bürokratik aygıtın tümüyle köklü bir biçimde değiştirilmesi* anlamına geldiğini yazar. Eski devlet iktidarının ortadan kaldırılıp yerine Sovyetlerin, yani işçiler, askerler ve köylüler olmak üzere halkın silahlanmış, ve örgütlenmiş, çoğunluğunun geçirilmesidir. Halkın çoğunluğuna, yalnızca temsilcilerin seçiminde değil, devlet yönetiminde, reformların uygulanmasında ve öteki değişikliklerde de bağımsızlık ve girişkenlik tanıma anlamına gelir.⁵¹

Proletarya diktatörlüğü, proletaryanın burjuvaziye karşı sınıf savaşımının en kesin ve devrimci biçimidir. Bu savaşım, ancak proletaryanın en devrimci öncüsünün geri kalan milyonlarca ezilen ve sömürülen sınıfları kendisi ile beraberinde sürükleyebildiğinde başarılı olabilecektir.⁵² Kapitalist sınıflar tarafından bastırılmış, yıldırılmış, bölünmüş ve aldatılmış emekçiler yönetimi (devlet iktidarını) ele geçirerek yeni bir dünya yolunda en önemli adımı atmış olurlar. Çünkü sınıfları kaldırmak için sömürenleri, toprak sahiplerini ve kapitalistleri alt etmek, onların mülkiyet haklarını kaldırmak yetmez, ayrıca üretim araçlarının tüm özel mülkiyetini kaldırmak gerekir, kol işçileri ile kafa işçileri arasındaki ayrımı olduğu gibi kent ile kır arasındaki ayrımı da yok etmek gerekir.⁵³

Ezilen sınıfların her anlamda ve (siyaset, ekonomi, hukuk,...) her alanda egemen sınıf konumuna kavuşturacak yeni tip aygıtın ele geçirilmesidir. Proletarya devlet gücünün eski aygıtlarını harekete geçirerek değil, onu paramparça ederek, yeni bir aygıtı kurarak başarabilir. Belki de en önemli noktalardan birisi, bu yeni aygıt bir kişinin değil, örgütlü ve kolektif sınıf savaşımı eşliğinde gelişir. Lenin'in her zaman dile getirdiği üzere "Devlet gücünün bu yeni aygıtı, bu yeni tip devlet gücü Sovyet İktidarındır".⁵⁴

Tülin Öngen, siyaset bilimi profesörüdür. Sınıf, devlet, kriz ve küreselleşme alanlarında çok sayıda çalışması bulunmaktadır. *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi: Günümüz İşçi Sınıfı* (Yordam Kitap, 2014) kitabı yanı sıra pek çok Türkçe ve İngilizce kitabın bölüm yazarlığını yaptı. Toplum ve Bilim, Marksizm ve Gelecek, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, İktisat Dergisi, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Toplum ve Hekim, Praksis gibi süreli yayınlar ile çeşitli sendika yayınlarında çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Kansu Yıldırım, *Monthly Review Türkiye* editör yardımcısıdır. Beytepe Ekonomi Politik grubunun üyesidir. *Emperyalizmin Hayaletleri: Küresel Düzenlemenin Bugünü ve Kolektif Emperyalizm: Mağribten Maşınka Dönüşümün Ekonomi Politikası* adlı kitapların yazarlarından. Güncel gelişmelere dair BirGün gazetesinde yazılar yazmaktadır.

Notlar

1. V.I. Lenin, *Secme Yazilar: Devrim, Demokrasi, Sosyalizm*, (cev. Sungur Savran) (Istanbul: Yordam Kitap, 2009)
2. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, (cev. Metin Culhaoğlu) (Istanbul: Yordam Kitap, 2016), 127
3. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, (cev. M. Salim Spatar ve Celal Üster) (Istanbul: Yordam Kitap, 2016), 39
4. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 19
5. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 20
6. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 19
7. Karl Marx, *Louis Bonapartenin 18 Brumaire'i*, (cev. Sevim Belli) (Ankara: Sol Yayinlan, 2007)
8. Friedrich Engels, *Anti-Döhring*, (cev. Kenan Somer) (Ankara: Sol Yayinlan, 2010)
9. Karl Marx, *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*, 120-121
10. Friedrich Engels, *Anti-Döhring*, 223
11. Friedrich Engels, *Anti-Döhring*, 254
12. Friedrich Engels, *Anti-Döhring*, 228-229
13. V.I. Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, (cev. Muzaffer Erdost) (Ankara: Sol Yayinlan, 2010): 45
14. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 22
15. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, (cev. Muzaffer Erdost) (Ankara: Sol Yayinlan, 2012), 70
16. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 76
17. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 49-50
18. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 29
19. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 49
20. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 44
21. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 114
22. V.I. Lenin, *Devlet ve Devrim*, 116
23. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 183
24. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 170
25. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 169
26. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 127
27. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 115
28. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 11-12
29. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 96
30. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 97
31. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 97
32. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 174
33. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 97
34. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 174
35. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 174
36. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 175
37. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 169
38. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 60-61
39. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 115-116
40. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 115-116
41. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 136
42. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 116
43. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 116
44. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 194
45. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 90
46. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 92
47. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 131
48. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 148-149
49. V.I. Lenin, *Halkin Devlet Yönetimine Katilimi Üzerine*, 183
50. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 92
51. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 92
52. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 271
53. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 162
54. V.I. Lenin, *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü*, 208

Yüz Yıl, Yüz Mesaj

TAMÁS KRAUSZ

Rus Devrimi'nin yüzüncü yıldönümünde, 1917 Ekim isyanına dair en popüler "yorum", onu bir darbe veya müdahale olarak tanımlar -anaakım medyadan Amerikan tarih kitaplarına kadar hemen hemen tüm Doğu Avrupa'ya ve dünyanın geri kalanına hakim olmuş bir fikirdir bu. Rusya'da bile devrim tarihinin kriminalize edilmesi, egemen şiddet ve terör anlatısının mutlaklaştırılması çok yaygın hale gelmiştir. Yeni iktidar seçkinleri ve 1989 sonrası rejimlerin burjuvazisi, devrimin hatırasından dahi dehşete düşmektedirler. Bu manipülasyona, büyük tarihçi birliklerinin yardımıyla "hatırlama politikası" adı altında koca bir müessese adanmıştır.

Çarlığın Çöküşü: Rejim Dönüşümü

Rus monarşisini ve geleneksel Rus toplumunu paramparça eden sistemsel kriz bir anda ortaya çıkmış değildi. Liberaller ve Marksistler -Georgi Plehanov ve Pavel Milyukov, Vasili Kluçevski ve Mihail Pokrovski, V. I. Lenin ve Peter Struve, Leon Troçki ve David Riazanov- yıllardır otokratik rejimin krizi ile "Rus tarihsel gelişiminin özgüllüğü" arasındaki ilişkiye dair hararetle bir tartışma içindelerdi. 1905'te bu özgünlük su yüzüne çıktı. O sene, sayısı az ve şehirlerde yoğunlaşmış da olsa proletarya ve toprak işgali hareketlerine girişmiş on milyonlarca topraksız köylü, tüm dünyaya Çar otokrasisinin kaderinin onlara bağlı olduğunu ilan etti. Ne acımasız terör, ne Çarcı "anayasa" ne de Pyotr Stolypin'in bitmemiş tarımsal reformları otokratik rejimin içsel çelişkilerini ve toplumsal gerilimlerini yatıştırabiliyor, tam tersine onları daha da şiddetlendiriyordu.

Yirminci yüzyılın başlarında Rus sosyal demokratlar, gittikçe daha "baskıcı" hale gelen kapitalizmin yönetimi altında yapısal ve ideolojik olarak çatışan modern ve modern-öncesi toplumsal biçimlerdeki "yoğunlaşmayı", Rusya'nın modern tarihsel gelişiminin temel bir gerçeği olarak tanımlıyorlardı. Bu çok-kesimli, yarı-çevresel gelişim, Avrupa-Amerika merkez kapitalizmi ile "modern-öncesi" sömürgeleşmiş dünya arasındaki bir tür geçişi temsil ediyordu.

Bu açıdan, hiyerarşik olarak yapılanmış dünya ekonomisinde Rusya aynı anda hem bir yabancı sermaye merkezine bağlıydı, hem de Lenin'in "içsel kolonizasyon" kavramı çerçevesinde kendisi de özel bir tür sömürgeciydi. Modern kapitalizm formu kapitalizm-öncesi formları yavaş yavaş kendi sistemi içinde bir işleve indirgeyerek yeniden üretim sürecinden ve sermayenin "yarı-çevresel" bölgedeki birikiminden eşi görülmemiş karlar elde etti -evde ve dışarıda sermayenin yüzü gülerken nüfusun çoğu kan ağlıyordu. Otokrasi çoğu okuma yazma bilmeyen, ucuz işgücünün isyanını ancak gaddarlıkla zaptedebiliyordu. Bu toplumsal kitle, Rusya'nın modern sanayi proletaryası, I. Dünya Savaşı öncesindeki dönemde on mil-yonu bulmuştu.¹

Çarcı monarşide üçüncü sınıf kendi iradesiyle oluşmadı. Aslına bakılırsa, yirminci yüzyılın ilk yıllarında dahi Rusya'da Batı Avrupa tarzında, iktisadi ve siyasi açıdan bağımsız, demokratik bir burjuvazi yoktu. Bunu anlayan devrimci Rus sosyal demokratlarının çoğu, özellikle de Bolşevikler, güçlü bir orta sınıf olmadan Batılı, liberal anlamda bir yurttaş demokrasisi olamayacağı sonucuna vardılar. Dolayısıyla, sosyalist işçi hareketi topraksız köylünün "modern-öncesi" hareketiyle "bütünleşmeyi" (bir işçi-köylü ittifakı veya *smiçka* şeklinde) tamamlama çabasına girdi -ki bu 1905'teki İşçi Devrimi'yle 1917'deki Devrim ile İç Savaş'ın "bütünleştirilmesinde" başarıyla uygulanmıştı. Bunun aksine, Menşeviklerin çoğu "muhafazakar köylülük" yerine liberal burjuvaziyle ve Tüm Rusya Kurucu Meclisi'yle işbirliği yapmayı öneriyorlardı. Bu çatışma erken safhalarda, Plehanov ile Lenin'in siyasi rakipler haline gelmesiyle görünür hale geldi.

Rus ve uluslararası işçi hareketlerinin "emperyalizm" ve "kolonileşme" olarak adlandırdığı küreselleşmenin ilerlemesi, sermayenin ve büyük güçlerin iktisadi ve siyasi ilerleyişinden çok daha fazlasını ifade etmekteydi. Sermayenin gelişimi yeni biçimler aldı, savaşlar imparatorlukların yapısını aşındırdı, ulusal hareketler ve halk hareketleri ortaya çıktı ve kendilerine has yeni, içsel çelişkiler barındıran yeni ulus-devletler oluştu. Ne çar, ne bürokratlar ne de Ohranka (Çarlığın gizli polis servisi - ç.n.) -çözüm üretmek şöyle dursun- bu sorunların gerçekliğinin ve ciddiyetinin farkına varabili. 1905 Devrimi'nin çöküşünden sonra, gelişmenin yönü "otokrasinin modernleşmesine", kapitalizme giden "Prusyacı yol" denilen şeye doğru döndü. Bu şartlar güçlü, bağımsız bir burjuvazinin oluşması konusundaki tartışmaları hareketlendirdi. Bazı sosyal demokratlar bile bu liberal ilerleme yanlısılarına kendilerini kaptırmışlardı.

Devrimci Miras

Baskılara rağmen, on dokuzuncu yüzyılın devrimci mirastaki payı hem entelektüel hem de toplumsal açıdan -önce popülist *Narodniki* ile, sonraları da Marksizmin ilerleyişiyle beraber- artmaya devam etti.² Rus Sosyal Demokrat İşçiler Partisi'nde entelijansiya, -toplumsal-tarihsel özgüllükler uyarınca- yeni yeni gelişen emek hareketinin şartlarını ve hedeflerini belirledi. Eric Hobsbaw'nın çok önceden vurguladığı gibi, entelektüellerin emek hareketi üzerindeki etkisi Batı Avrupa'dan Doğu Avrupa'ya doğru gidildikçe artmaktaydı. Buna uygun olarak, on dokuzuncu yüzyıl Rus devrimci geleneği devrimin eylemlerini ve amaçlarını yönlendirerek gerçek devrim pratiğinin doğrudan bir parçası haline geldi. Rus Sosyal Demokrat Emek Partisi'nin 1903'teki İkinci Kongre'sine ait belgeler bu geleneğin temel özelliklerini yansıtır: bürokratik uzlaşının reddi ve devrimin nihai hedeflerine, proletarya diktatörlüğüne ve nihayet, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması olarak tanımlanan sosyalizme adanmışlık.

Tarihyazımı Rus sosyal demokrasisinin ve devrimci hareketin, öncelikle Rus Jakobenliğinden (Tkaçovizm), Bakunincilikten (anarşizm), Narodnikçilikten, Narodnaya Volya'dan ve Aleksandr Herzen, Nikolay Dobrolyubov ve N.G. Çernişevski gibi devrimci demokrat diye adlandırılanlardan filizlendiği saptamasını çoktan yapmıştır. Bu miras çeşitli devrimci hareketlerde farklı derecelerde bulunmaktaydı. Marksizm görece olarak daha geç bir giriş yapmış ve yüzyılın başında sadece sosyal demokratlar arasında, "kurucu baba" Plehanov'un liderliği altında kök şalmıştı. Bu miras asıl olarak Karl Marx ve Marksizm temelinde bütünleşen Aydınlanma ve Fransız sosyalizmi ile Alman sosyal demokrasisinden ilham almaktaydı.

Rusya'da sosyalist bir devrim ihtimali Marx tarafından, Vera Zasuliç'e yazdığı 1881 tarihli ünlü bir mektupta öngörülmüştü. 1905 devriminden önce bile Lenin devrimci gelişmenin merkez üssünün Rusya'ya kaydığını fark etmişti. Lenin, Marx'a dayanarak, Rus devrimini Avrupa genelindeki bir devrimin parlama noktası olarak düşünmekteydi. Hatta Marx da, Zasuliç'e mektuplarında, Rus Devrimi tek başına bırakılmadığı takdirde Batı'daki emek hareketinin de zincirlerinden kurtulacağını, böylece Rus Devrimi'nin ve sosyalizmin başarısının -kısmen köylülüğün ortak gelenekleriyle birliktelenişeceğini yazmıştı. Ancak, eğer yalnız kalırsa, Rus Devrimi asıl komünist hedefleri açısından başarısızlığa mahkûm olacaktı.

Komünist Manifesto'nun Rusça baskısına yazdıkları 1882 tarihli önsözde Marx ve Friedrich Engels yerel ve evrensel devrim ara-

sındaki mütakabiliyeti tek bir bütün halinde görmüşlerdi. Rus köy topluluklarının önemini ve bir Rus Devrimi ihtimalinin ülkenin ayrıksı gelişiminden ve merkezle ilişkisinden doğacağını kavramışlardı: “Şimdi mesele şudur: ne kadar zayıflatılmış da olsa, yine de ilkel bir biçimde toprağın ortak mülkiyetine sahip olan Rus obşçinası, daha üst, Komünist bir ortak mülkiyet biçimine doğrudan geçebilir mi? Yoksa tam tersine, önce Batı’nın tarihsel evriminde olduğuna benzer bir çözülme sürecinden mi geçmelidir? Bu soruya bugün verilmesi mümkün olan tek cevap şudur: eğer Rus Devrimi Batı’daki proleter bir devrim için işaret fişegi haline gelir ve böylece iki devrim birbirini tamamlarsa, şu anda Rusya’daki ortak toprak mülkiyeti komünist bir gelişimin başlangıç noktasını oluşturabilir.”³

Devrime Has Nitelikler

Lenin Marksçı düşünce hattını işte bu noktada devralmıştır. Çünkü Rus Devrimi, Marx ve Engels’in öngördüğü biçimde gerçekleşmedi. Yirminci yüzyılın başında, Plehanov ve Lenin köy topluluklarının geri döndürülemez bir şekilde kapitalizmin “etkisi altına girdiği” konusunda fikir birliğine varmışlardı. Aynı zamanda Batı da Rus devrimci hareketinin takip edebileceği bir model sunmamaktaydı.

Lenin’in devrimci bir “uygarlık atılımı” alternatifi, son kavramsal ve kuramsal biçimini I. Dünya Savaşı sırasında aldı. Lenin, emperyalizm çağında kapitalist “eşitsiz gelişim” yasasını yazdı. Bu bağlamda Rusya’yı “emperyalizm zincirinin zayıf halkası” diye nitelendirdi ve küresel kapitalist düzenin sekteye uğratılabileceği en iyi ve en kolay nokta olarak tanımladı. Uluslararası rekabetin ve sermaye birikiminin gerçek “kurbanlarının” -herkesten önce yarı-çevresel ülkelerdeki emekçi kitlelerin- kapitalizm karşıtı “proleter direnişin” temellerini oluşturacağına ve sömürgecilğe karşı savaşılan “demokratik, ulusal bağımsızlık hareketleriyle” bir ittifak kurulabileceğine inanıyordu. Lenin sömürgecilik karşıtı hareketlerin kapitalizm karşıtı potansiyelini abartsa da, tarihsel ve sınıfsal açıdan çeşitliliklerini kabul etmekteydi. Bu hareketleri değerlendirirken kullandığı ölçüt, hareketlerin “Orta Çağ’a” doğru mu yoksa “modern döneme” doğru mu yöneldiğiydi. Batının Avrupamerkezciliğinden ve hatta soldaki anaakım görüşlerden kopan Lenin, küresel bir direnişin olanaklarını aramaktaydı. Ancak, devrimci kriz nihayetinde - bazı açılardan, 1905 devriminin patlak vermesinin “kabahatlisi” olan Rus-Japon Savaşı’nın hatırlatır biçimde -Dünya Savaşı’yla hız kazandı.

Çarcı reform çarelerinin tükenmesi devrimci hareketlerin konumunu güçlendirmişti, ancak mantıksız bir yıkım ve kıyameti andıran bir şiddet getiren emperyalist dünya savaşı, radikal davaya daha büyük bir destek kazandırdı. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı, devrimin ilk “öncüsüydü”. 1916’da harekete geçen şey basit bir gıda kıtlığından öte, üretim sisteminin tamamen çöküşüydü. Şubat Devrimi’nden hemen sonra bir dizi üretim tesisi krizin ortasında kepenk kapattı. Bir araştırmacının yazdığına göre, “üretimdeki düşüş ve tesislerin art arda kapanması, Şubat’tan hemen sonra gerçekleşti. Özel sermaye bile, sınıfsal açıdan tamamen onlara “ait” olsa da, yeni Geçici Hükümet’e fazla bel bağlamıyordu. Bu ölümcül güven yokluğu, özel şirketlerin birbiri ardına kapanmasıyla su götürmez bir biçimde kanıtlanmaktaydı... Ekim ayı geldiğinde, sınai üretim bir önceki yıla -1916’ya- kıyasla %40 düşmüştü.”⁴ Yani ne kaos, ne şiddet, ne hastalık ne de kıtlık devrimden kaynaklanmaktaydı; bunlar daha ziyade dünya savaşının ve çarcı rejimin çöküşünün sonuçlarıydı. Bazı şirketler işçilerin ücretlerini savaş öncesi ücretlerin yarısına kadar indirdiler. İlk zamanlarda Ekim Devrimi’nin, genellikle tüm devrimlerde olduğu gibi, üretimi örgütleme konusunda gurur duyabileceği hiçbir gelişme yoktu. “Değişen Sovyet rejimine” dair tüm çabalara rağmen, azalan üretim, kıtlık ve işsizlik 1917’yi izleyen yıllarda da ciddi ölçüde varlığını sürdürdü. Gıda stoklarının yağmalanması alelade bir olaydı; pek çok kent sakini de yağma olayları yüzünden kırsal kesime sürülmüşlerdi. “Muhafazakar” köylü kapitalizm karşıtları ile modern (yarı-) proleter kapitalizm karşıtları arasındaki ittifakın cesaretlendirdiği çoğu Rus emekçisi ve köylüsü, huzursuz da olsalar yine de bu fedakarlıkları kabullenmişti.

Darbeci Lenin?

Çarcı aristokrasiyi süpürüp atan Şubat Devrimi günlerinde Bolşevikler, kamuoyunun dikkatini çok az çekmiş, daha ziyade Şubat ayaklanmasından sonra kurulan çok sayıdaki yeni özgür hareketler ve partiler arasındaki küçük bir hizip olarak görünmüşlerdi. Buna ek olarak, partinin birkaç bin üyesinin çoğu sürgündeydi veya göç etmişti. Ancak ordunun dağıtılması Bolşeviklerin yararına oldu; zira savaşın bir an önce sona erdirilmesini, kayıtsız şartsız barışı ve kapitalizme karşı “dünya proletaryasının birleşmesini” savunan tek parti onlardı.

Tüm Avrupa’da dünya savaşının yarattığı yıkım, sermaye biriminin son raddeye geldiğinin bir göstergesi gibiydi ve insanlığı kendiliğinden yapılacak bir tercihle karşı karşıya bırakıyordu. Rus Bolşeviklerinin bu duruma verdiği “cevap”, yıllar süren yöntemli,

gayretli ve fedakarlık isteyen devrimci örgütlenmenin sonucunda oluşmuştu. Şubat Devriminin sonrasında, tarih yazarlar veya devrim yapanlar onlar olmadığı halde, hızla büyüyen, içgüdüsel bir halk hareketinin başında bulunduklarını ilk fark edenler hakikaten de Bolşeviklerdi. Bolşeviklerin birkaç bin “profesyonel devrimcinin” oluşturduğu bir partiden, 1917 Ekim’inde üç yüz bin kişilik bir halk partisine dönüşmeleri tesadüf değildi. Diğer hareketler proleter bir devrimi ciddi bir hedef olarak bile görmüyorlardı ve bu anlamda Bolşevikler devrimci kesim içinde fazla bir rekabetle karşılaşmadılar. 1917 yazında yarım milyondan fazla üyesi olan bölünmüş ve heterojen Sosyalist Devrimci Parti (SD) açık bir plan sunmuyordu -ki böyle bir plan öfkeli kitlelerin devrime yönelmesini sağlayabilirdi. Geçici hükümetin SD üyesi başbakanı Aleksandr Kerenski ne savaştan çekilmeye ne de toprak reformunu başlatmaya istekliydi, bunu yapacak gücü de yoktu.

Ekim Devriminden çok önce Lenin Paris Komünü’ne sosyalist Rus devriminin olası ve doğal bir “öncülü” olarak bakmıştı.⁵ Burjuva devletin işleyişine eğilen Lenin, Rusya’da kitlesel yoksulluk ve yoksunluğun, liberal demokrasinin sunduğu yasal olanakların pratikte kullanılmasını imkansız kıldığı sonucuna varmıştı. Yoksulların demokrasiyi “satın alma” imkanı yoktu, dahası “modern ücretli köleler yokluk ve yoksulluk tarafından öylesine ezilmişlerdi ki ‘demokrasiyle ilgilenemezlerdi’, ‘siyasetle ilgilenemezlerdi’; olayların sıradan, barışçı gidişatında nüfusun çoğunluğu kamusal ve siyasal hayata katılmaktan mahrumdular.”⁶ Lenin “parazit devletin” tasfiye edilmesini “emeğin iktisadi özgürleşmesinin” siyasi bir önkoşulu olarak düşünmeye başlamıştı. Aslında, devlet ve özgürlük nosyonları birbirlerine taban tabana zıt kavramlar olarak görülüyordu -bu, ancak devrimin çözebileceği bir çelişkiydi. Burada da Lenin, sosyalizmi kurarken devlet fikrinin yok edilmesini ve yerine topluluk fikrinin getirilmesini öneren Marx’a atıfta bulunuyordu.⁷ Lenin şöyle diyordu:

Elbette Bolşevikler arasında Engels’in ve Marx’ın tavsiyelerine karşı çıkacak hiç kimse yoktur. Tek güçlük belki terim açısından çıkabilir. Almanca’da topluluk anlamına gelen iki sözcük vardır -Engels tek bir topluluğa değil, toplulukların bütünlüğüne, bir topluluklar sistemine işaret eden sözcüğü kullanmıştır. Rusça’da böyle bir sözcük yoktur, biz Fransızca “komün” sözcüğünü seçmek zorunda kalabiliriz, ancak bunun da kendine has sakıncaları vardır.⁸

Sonunda Lenin Fransızca sözcüğü tercih etti ve bu sözcük nihayetinde *communa* olarak dile yerleşti. Belki de ilk olarak, Lenin’in Petrograd’daki parti komitesi toplantısında aldığı 4 Kasım 1917 tarihli bir notta bu sözcüğe değinilmiştir.

Bu sosyalist toplumun yaratılması devrimin özü ve hedefi olarak değerlendirilmelidir. Yani devrim ücretli emekçilerin aynı zamanda hem iktisadi, hem toplumsal, hem de siyasi bir eylemiydi. Öyleyse, devrim nasıl olur da darbe olarak değerlendirilebilirdi? Aslında gerçek bir devrim ile bir darbe birbirini karşılıklı olarak dışlayan düşüncelerdir, zira ikincisi egemen sınıf içindeki hizipler arasında bir iktidar savaşına işaret eder.

Silahlı isyan, terör ve şiddet asıl süreçten soyutlanamaz, bütünü bir parçasıdır. Lenin on yıllarını Aralıkçıları, Rus Jakobenlerini ve teröristleri yalıtık "eylemcilikleri" nedeniyle eleştirerek ve böyle sadece komploculuğa dayalı "seçkinci" silahlı isyan biçimlerinin başarısızlığa mahkûm olduğunu vurgulayarak geçirmişti. Şubat Devriminden hemen önceki dönemde Lenin kuramsal ve örgütsel çabalarını dünya savaşının toplumsal etkilerini gözlemlemeye ve olası sonuçlarını çıkarmaya yöneltti. Bu çabanın ilk meyvesi bir klasik olan *Proleter Devrimin Askeri Programı*'ydı -bu program "her büyük devrimin doğruladığı" ve Rus Devrimi ile İç Savaş'ın da kısa süre içinde tekrar edeceği belirleyici bir tarihsel ders içeriyordu: sınıf savaşı mantığının zorunlu kıldığı şekilde, devrim, devrim iç savaşında, eski düzeni geri getirmeye çalışan örgütlü askeri güçlerle savaşmalıdır. Dünya savaşı sınıf çatışmalarını en üst sınırlarına kadar alevlendirdiği için, "köle sahiplerinin bu gerici ve suçlu savaşını" sadece barışçıl bir silah bırakma çağrısıyla sona erdirmek mümkün değildir -bu nedenle emperyalizm karşıtı bir ulusal savaş, iç savaşa dönüşecektir.⁹ Lenin'in tüm analizi, devrimci kitlelerin ayaklanmasının yerine geçecek herhangi bir darbenin hiçbir başarı şansının olmadığını açıkça belirtmektedir -zira darbe egemen sınıf içindeki anlaşmazlıkları "çözümlemenin" bir aracından başka bir şey değildir. Lenin Avrupa tarihine ve özellikle de devrimler tarihine hakimdi. Tarih yazımında "darbe teorisinin" temsilcileri, "darbeci ögenin" neredeyse her zaman şiddet doğuran devrimlere sıklıkla eşlik ettiğini işlerine öyle geldiği için göz ardı ederler -bu durum Hollanda'da, İngiltere'de, Fransa'da ve başka yerlerdeki burjuva devrimlerinde de bariz bir biçimde görülmüştür; ABD'de köleliğin on dokuzuncu yüzyılın en kanlı iç savaşı sonucunda kaldırıldığı gerçeğine hiç değinmeyelim bile. Bir devrimin içerdiği şiddetin -başka etkenlerin yanı sıra- karşıdevrimci direnişin kullandığı şiddetin derecesine bağlı olduğunu unutmamak gerekir.

9 Ocak 1917'de, 1905 Devriminin yıldönümünde, hala sürgünde olan Lenin Zürih Halkevi'nde bir emekçi gençlik toplantısında verdiği seminerde, ilk Rus devriminin halkçı niteliğinin, kitlesel grevin, genel grevin ve insanların öz-örgütlülüğünün önemini altını çizdi. "Grevci" kelimesi," diyordu Lenin, "köylüler arasında yepyeni

bir anlam kazandı: bir isyancıyı, bir devrimciyi ifade etmeye, önceden 'öğrenci' kelimesinin taşıdığı anlamı taşımaya başladı. Ancak 'öğrenci' orta sınıfa, 'eğitilmişlere', 'centilmenler sınıfına' dahildi, dolayısıyla da halka yabancıydı. Oysa 'grevci' halktan biriydi." Lenin kentli kitlesel grev hareketlerinin kırsal kesimdeki köylülerle birleşmesinin, çarcılığın son kalesi olan orduyu bile sarsan önemli bir devrimci yenilik olduğuna dikkat çekiyordu.¹⁰

Devrimin yanıltıcı bir biçimde darbe olarak yorumlanması, siyasi fikirler piyasasında artık raf ömrü tükenmiş bir konudur. Bu fikrin genel hatları daha 1905'te, Lenin ünlü sosyolog Max Weber'in Moskova'daki silahlı işçi ayaklanmasını "darbeci" olarak yorumlamasına itiraz ettiğinde ortaya çıkmıştı:

Batı Avrupa'nın en özgür, en cumhuriyetçi ülkelerinde bile burjuvazi "Rus barbarlığına" dair en ikiyüzlü cümleleri, en utanmaz finansal alışverişlerle birleştirmeyi gayet güzel başarmıştır -özellikle de çarcılığa verilen finansal destek ve Rusya'nın sermaye ithalatı aracılığıyla emperyalist açıdan sömürülmesi ile... Burjuvazi Moskova ayaklanmasını yapay bir şey gibi tarif etmeyi ve onu gülünecek bir şeymiş gibi ele almayı sever. Örneğin, Almanya'nın sözde "bilimsel" literatüründe, Sayın Profesör Max Weber, Rusya'daki siyasi gelişmelere dair uzun incelemesinde, Moskova ayaklanmasını bir "darbe" olarak nitelendirmektedir. "Yüksek eğitilmiş" bu Sayın Profesör şöyle demektedir: "Lenin grubu ve bir kısım Sosyalist-Devrimci bu mantıksız ayaklanma için uzun zamandır hazırlanmaktaydı."¹¹

Weber'in tam tersine, Rosa Luxemburg halk kitlelerinin 1905 devrimindeki enerjik, bilinçli ve dikkatli etkinliğinin değerini belirtiyor ve genel grevin ve Sovyetlerin dünya tarihi için önemini vurguluyordu. Gerçekten de, devrimin halkçı, kitlesel niteliği, yanıltıcı bir biçimde bir gecede olan bir isyan gibi anlatılmadığı takdirde, daha hazırlık aşamasında kendi kendilerine örgütlenen ve daha sonra İç Savaş döneminde dahi Bolşeviklerin peşinden gelmeye hazır olan milyonlarca insana bakıldığında açıkça görülebilir. Bu kitle hareketi olmadan, ne finansal ve askeri olarak Batı'dan destek alan Beyaz karşıdevrimin, ne de Sovyet Rusya'ya karşı girişilen uluslararası emperyalist müdahalenin üstesinden gelme şansları da olmazdı.

Kötü tarihçiler bugüncüdürler, bugüne geçmişte olup bitenin bir sonucu olarak bakmak yerine bugünü geçmişe yansıtırlar. Troçki kendi zamanında bile devrimlerin "sipariş üzerine yapılmadığını" vurgulamıştı, tarihçiler her ne kadar sonradan aksini ispat etmeye çalışsa da. Devrimci olaylar bir taraftan kitlelerin ve partilerinin

hızla radikalleşmesine, diğer taraftan da iktidardaki örgütlü grupların verdiği büyüklü küçüklü kararlar dizisine bağlıdır. Kitle hareketlerinden ders çıkarmış olan Lenin ve Bolşevikler, eski çarçı düzen ve bu düzenin içindeki burjuva iktidar yapısı (Duma) devam eden savaşın ve kitlesel yoksulluğun baskısı altında dağılırken, içerde bir dizi mücadele vererek, tarihsel açıdan belirleyici bir anda devrimci ayaklanmanın başına geçmelerini sağlayacak bir konuma ulaşmaya çalıştılar. O zaman asıl soru, zamanında devrimin engellenmesinin mümkün olup olmadığı değildir: buna verilecek tek cevap kesin bir “hayır” olur. Asıl soru şudur: halkçı hareketlere hangi siyasi güç tarafından, nasıl bir biçim, nasıl bir yön verilmiştir? Bu anlamda, devrimin zamanlamasını lideri olan Lenin de dahil olmak üzere hiç kimse öngöremezdi. 1916’nın sonunda bile Lenin, devrimi göreceğinden emin değildi. “Biz eski kuşaklar, yaklaşan devrimin belirleyici savaşlarını görecektik kadar yaşayamayabiliriz,” diye yazmıştı.¹² Dolayısıyla devrim hiçbir şekilde “sipariş üzerine” yapılmamıştı, ancak geriye dönülüp bakıldığında Bolşeviklerin, uzun vadede devrimin entelektüel, siyasi ve taktiksel gidişatını şekillendirme görevi için kendilerini en iyi şekilde hazırladıkları söylenebilir.

Şubat devriminden sonra Lenin Bolşevik yoldaşlarıyla stratejilerini geliştirme konusunda karşı karşıya gelip sosyalist bir devrimin hakikaten gündemlerinde olduğunu ilan ettiğinde, bireyin tarihteki devasa rolünü açıkça görmek mümkün hale geldi.¹³ Görev, yüz yılda bir gelecek olan ayaklanma şansının “sadece” farkına varmaktır. İki durumun bu meselede belirleyici bir etkisi oldu: ilk olarak, 1917 sonbaharında Bolşevikler hemen hemen her sovyette çoğunluğu ellerinde tutuyorlardı. Diğer durum ise Lenin’in, açıkça ifade ettiği üzere, “isyan sanattır” -ve tarih nadiren tamamlanmasına izin verirdüsturuna bağlılığına dayanıyordu. Troçki’nin 1917 Ağustos’unda partiye katılması tesadüf değildi, zira devrimci kitlelerin başına geçme, önderlik etme görevini yerine getirebilecek tek grubun Bolşevikler olduğuna inanıyordu. Ancak bu sıralarda hiçbir şeyin belli veya açıkça görünür olmadığını hatırd tutmak gerekir. Sivil devrimin Rus devrim sürecinin sadece bir kısmı olduğunun anlaşılması yıllar aldı. Zira sivil demokrasi demokratik bir burjuvazi olmaksızın mümkün değildir; bunu aşmanın bir yolu yoktur.

İsyancılar

O günlerin, milyonlarca insanı peşinden sürükleyen destansı akışına birkaç farklı açıdan bakılabilir. Zamanın Batı Avrupa basınının neler olup bittiğine dair en ufak fikri yoktu. Kargaşa çıkaran sarhoş denizcilere ve intikam arayışıyla zenginlere saldıran yağmacılara dair karabasanvari portreler çizen Paris *Journal de Débats* der-

gisinin 10 Kasım tarihli sayısı, “bozguncuların, hain kozmopolitlerin kudurmuşluğundan”, “ülke genelinde hakim olan kamuoyunu temsil etmediklerinden” bahsediyor ve Kornilov darbesinin “daha da büyük ölçekli” bir tekrarını talep ediyordu. Ancak Londra *Times* 19 Kasım’da daha nesnel bir bakış sunmakta, kamu düzeninin yeniden sağlandığından, Petersburg’da tramvay trafiğinin tekrar açıldığından ve sinema ve tiyatroları dolduran neşeli kalabalıklardan bahsetmekteydi: “Eğer gıda stokları yeterli olursa, şehir sükûnetini koruyacak. 10 günlük gıda stoğu mevcut. Suç oranı radikallerin denetimi altında neredeyse tamamen düşmüş durumda.” John Reed’in muhteşem *Dünyayı Sarsan On Gün*’ündeki anlatımı, burjuva gazetelerin ruh halini devam ettirmek yerine, devrimci kitlelerin havasını hissettirir - o radikal coşkuyu yansıtırken bir tür halk eserine, birincil bir tarihsel kaynağa dönüşür.

Ekim ayı geldiğinde, 20 milyon insan sovyetler biçiminde örgütlenmişti, ama daha da önce, 1917 yazında bile, sovyetlerin üye sayısı 9-10 milyonu bulmuştu. Devrim, zulüm gören ve savaşa gözleri açılan bu milyonlarca insanın toplumsal olarak kendi kendilerini örgütlemesiyle gerçekleşmişti - özellikle de silahlı işçi ve köylü sovyetlerinde, askeri ve devrimci komitelerde, fabrika ve işletme komitelerinde, profesyonel ve silahlı özsavunma örgütlerinde. Tümü gevşek bir şekilde halkın mobilizasyonu, üretim, toprak dağıtımı ve iktidar kullanımı için yapılandırılmıştı ve bunların hepsi büyük ölçüde kendiliğindenlik ve yaratıcılıkla başarılmıştı. İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi’nde kabul edilen toprak kararnamesi de böyle özgün bir üründü. Köylülerin hem toprak isteğini hem de toplumsal eşitlik arzusunu aynı anda ifade ediyordu. Toprak köylülere ilkin kamulaştırılarak veriliyordu, böylece alınıp satılamaz hale getiriliyor ve dolayısıyla piyasa koşulları ve sermaye birikimi alanından çıkarılıyordu: “toprak işleyenindi”. Bu durum devletin tahıla el koymasını içeren Savaş Komünizmi politikasından ne kadar da farklı görünüyor. Ama yine de görüldüğünden daha yakındı.

Bu “komünizm ruhu”, eski yönetici sınıfın kurumlarını büyük bir hızla silip attı. Devrimin ateşli günlerinde, kitlelere sömürden azade komünal bir toplum parmaklarının ucundaymış gibi görünmüştü: “özel mülkiyetin son saati gelip çatmıştı” (Marx). Yabancı bir sözcük kullanan devrimciler, geleceğin toplumunu “sosyalist” diye adlandırdılar. Bu halk örgütleri aynı anda hem en modern hem de en arkaik koşullardan doğmuştu. Özellikle St. Petersburg’da ve Moskova’da sanayi proletaryası içinde, sosyal demokrasinin teorisini ve pratiğini öğrenmiş, ama hala köy toplumunun geleneklerini koruyan, “yarı işçi yarı köylü” birkaç toplumsal grup vardı. Troçki,

Lenin'in köylü kökenlerini bile -anne babası entelijansiyadan olmasına rağmen- açığa çıkarmıştı.

Proleter, askeri ve köylü devrimlerin ayrıksı siyasi ve toplumsal özelliklerine, farklılaşan amaç ve araçları da eşlik etmekteydi. "Devrimci kampın" en kalabalık kesimi toprak reformu arayışındaki, bir kapitalizm karşıtı değerler geleneğine dayanan, geçmişe daha bağlı "muhafazakar" bir devrimci öge olan Obşçına köylüleriydi. Devrimin diğer bir kesimi orduydı -onlar da ya köylülerden, ya da köylü kökenlilerden, ancak tuhaf bir şekilde "gezmiş görmüş" olanlardan, silahaltında olan ama yine de silah bırakmayı bekleyenlerden oluşmaktaydı. Bu grubun çıkarları da en etkili bir biçimde yine Lenin ve Bolşevikler tarafından ifade ve temsil edilmekteydi -kendilerince, "vatanperver olmayan" bir şekilde de olsa. Bu anlamda, devrim bir tür geleneğe dönüşü ifade ediyordu ve pek çok hareketin devrimi sahiplenerek İç Savaş cephelerinde savunmaya geçmesi tesadüf değildi. Devrimin bu toplumsal katmanları Pugaçev isyanının ruhuyula, örgütsel taktiklerle ve modern Avrupa emek hareketinin sembollerleriyle birleşen anarşik bir isyan ruhuyla dolup taşmaktaydı.¹⁴ Ama devrim aynı zamanda kendi kültürünü de yaratıyordu. Rus entelijansiyası ve kültürlü orta sınıfın bir kısmı devrimin yanında saf tuttu veya devrime kendini kaptırdı, ta ki İç Savaş'ın getirdiği zorluklar onları egemen sınıfların yanına çekene ve sonunda yüz binlercesinin Batı Avrupa'ya ve ötesine göç etmesine yol açana kadar.

Bilinçlenen ve Sovyet devrimini ileri taşıyan kapitalizm karşıtı isyancı kitleler liberal demokratik seçeneğe, burjuva cumhuriyetinin dünyasına "duyarlı" değillerdi, o dünya onlara yabancıydı. Kurucu bir meclis fikrinin kamuoyunda belli bir popülerliği olsa da, burjuva demokrasisinin kavramlarını veya adetlerini veya piyasa ekonomisinin düzenleyici sistemini anlamıyorlardı. İşçilerin ve köylülerin acil ihtiyaçlarının daha toplumsal bir niteliği vardı; dönemin sloganları da bunu ifade etmekteydi ("toprak, ekmek, özgürlük", "kapitalist yönetim yıkılsın, iktidar sovyetlere verilsin!", vb.).

Beyaz Muhafızların Diktatörlüğü

Uluslararası devrimler tarihi, 1848-49 da olsun veya 1917-21'de olsun, her zaman uluslararası karşıdevrim tarihini de içerir. Rus devrimi ilk başta kolay kazanılmış bir zafer gibi görünmekteydi: yüzyıllardır sürüp giden otokrasi 1917 Şubat'ında kağıttan bir ev gibi çöküp gitmişti ve isyancılar Kış Sarayı'nı tek kurşun atmadan ele geçirmişlerdi. Ancak otokrasiyi destekleyen toplumsal sınıflar, geriye kalanları kurtarmak için ellerinden geleni yaptılar. Devrim

bu açıdan iki eşzamanlı sınavdan geçti. İlk subayların karşıdevrimiydi -generaller tarafından başı çekilen askeri diktatörlük yönetici sınıfları kurtarmaya çalıştı. Darbeci general Kornilov (onu şanına yakışır biçimde Denikin, Yudenic, Kolçak ve Wrangel takip ediyordu) 1917 Ağustos'unda bu girişimi başlattı. Ancak Ekim'de Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi, Rus "askeri karşıdevriminin" zayıflığını, ordunun dağıldığını ve bir dizi askerin devrim güçlerine katıldığını gözler önüne serdi.¹⁵ Ancak Batılı büyük güçlerin müdahalesiyle karşıdevrim bir atak daha yapabildi. İngiltere, Fransa, Birleşik Devletler ve diğerleri, askeri ve finansal olarak örgütlenilen bu karşıdevrimci silahlı kuvvetleri destekledi. Büyük güçler Sovyet Rusya'daki askeri maceralarına salt ideolojik bir zeminde değil, parçalanmış bir Rusya'yı tekrar paylaşmak umuduyla ortalığı kan gölüne çevirmeye devam etmenin yanı sıra, stratejik etki, hammadde stokları ve daha önceki sermaye yatırımlarını "geri almak" uğruna giriştiler. Bu mücadeledeki en iyi müttefikleri ancak askeri subayların diktatörlükleri olabilirdi - Beyaz generallerin monarşi geleneğine dayalı, şovenist bir "tek ve birleşik Rusya" sloganıyla eski rejimi bir biçimde yeniden kurma arzusuna rağmen.

9 Mart 1918'de, İngilizler Murmansk bölgesine çıktıklarında ve onları yazın Arkhangelsk şehrine çıkan Fransız, Amerikan ve Kanada birlikleri izlediğinde, İç Savaş görünürde bile yoktu. 5 Nisan'da uzak doğuda Japonların Vladivostok işgali başladı, kısa bir süre sonra Amerikalılar da geldi, bu arada İngilizler 1918 Ağustos'unda Bakü'deki petrol yataklarını ele geçirmeye çalıştılar -Almanlar ise Mart ayında Ukrayna'nın neredeyse tamamını işgal etmişlerdi. Türklerin Kafkaslara girmesi, İtilaf Devletleri'nin örgütlediği Çekoslovak karşıdevrimci birliklerin Rus topraklarındaki saldırıları, 1918 Mayıs'ından itibaren Baltık Denizi'nden Karadeniz'e, Kafkaslardan Pasifik Okyanusu kıyılarına kadar Sovyet Rusya'nın kritik bölgelerinin yabancıların askeri denetimi altına girdiğini gösteriyordu. 1920'de batı Ukrayna ve batı Belarus, Pilsudski'nin Fransız destekli saldırısıyla Polonya'nın eline geçti. Uluslararası emek hareketi tarafından örgütlenen Sovyet Rusya'dan Elinizi Çekin! Hareketi tüm Avrupa'yı sardı ve Rusya'daki farklı milletlere mensup on binlerce savaş tutsağı ülkede kalarak devrimi desteklemek için silaha sarıldı.

Hem devrim hem de karşıdevrim uluslararası desteğe dayanıyordu -ancak devrim generallerin farklı farklı diktatörlüklerini neredeyse sadece kendi gücüne dayanarak devirdi. Ancak halkın olabilecek en geniş biçimdeki direnişini arkasına alan merkezi bir iktidar, engin Rus topraklarına yayılmış bir İç Savaş'ı kazanabilirdi. Devrimin kitleleri nasıl cezbediği, Kızıl Ordu subaylarının

%44'ünün Çar ordusunun eski subaylarından oluşmasında görülebilir. Savaş komünizminin safra atmaya yönelik önlemlerine rağmen, yoksulluktan çok çekmiş köylüler gitgide artan sayılarda Kızıl Ordu'ya katılmaktaydı -aslında birçoğu önce Beyazlara katılmıştı, ama Çarcı generaller toprak meselesinde Sovyet iktidarıyla baş edemiyorlardı. (Şolohov'un *Ve Durgun Akarda Don* romanındaki Gregor Melehov karakteri bu tarihsel olarak belirleyici gelişmeyi mükemmel biçimde simgeler.)

Karşıdevrimin diğer bir saldırı hattı, sosyalist devrimin dizginlerini çekmek ve özel mülkiyet yapısını geri getirmek için Kurucu Meclis'i yeniden örgütlemektir. Ancak bir devrim barikatının genellikle sadece iki tarafı vardır. Bu Rusya'da 1917'den sonra özellikle geçerliydi. SD'nin hakimiyetindeki Kurucu Meclis başka bir yön izleyerek burjuva meşruiyetinin yolundan gitti. Meclis'in tek bir gün varlığını sürdürebilmiş olması, yapabileceklerinin sınırını açıkça ortaya koyar (6 Ocak 1918'de, Tauride Sarayı Muhafızları Bolşeviklerin emirleri uyarınca meclisi dağıtmıştır). Sözde ikili bir iktidar oluşturan geçici burjuva hükümetiyle Sovyetlerin mücadeleye giriştiği Şubat Devrimi'nden sonra ortaya çıkan durum, 1917 Ekim'inde yeni bir mücadele seviyesine ulaştı. Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi'nin resmi kararıyla Kurucu Meclis'in dağıtılması, devrimci rejimin kendi üstünde bir güç tanımadığını gösteriyordu: "Devrimci proletarya karşıdevrimci burjuvaziye iktidarı teslim etmez." Rus liberalizminin öncü kuvvetleri, Rus tarihsel gelişiminin özgüllüğünün bir sonucu olarak kendilerini Beyaz karşıdevrimcilerin safında buldular.

Sibiry Uraları ve Uzakdoğu'daki olaylar, eğer Bolşevikler Kurucu Meclis'in örgütsüz ve zayıf güçlerini dağıtmış olmasa bunu Amiral Kolçak'ın yapacağını -kendisi, "şu işe bakın ki" Meclis'ten kalanları Bolşeviklerden çok daha radikal biçimde, fiziksel olarak yok ederek ortadan kaldırmıştır- en açık göstergesiydi. Sovyet Rusya'da kurulan iktidar yapısı generallerin en korkutucu diktasını bile yenebileceğini göstermişti. İktidar, İç Savaş cephesinde galip gelebilmek için, askeri ihtiyaçlar gereği aynı zamanda savaşmak üzere de örgütlenmiş olan Sovyet yönetiminin elinde toplandı.

Elbette bunların hepsi devrimin, Lenin'in 1917 Eylül'ünde *Devlet ve Devrim* kitabında anahatlarını çizdiği uzun vadeli hedefleriyle çelişmekteydi. Ancak Bolşeviklerin, siyasi sınıf mücadelesini sonuna kadar götürmek için, kapitalizm karşıtı programlarından ürken sosyalist ve sosyal demokrat partilerle bir koalisyon kurmaya sıcak bakmaması, bu çelişkiyi zaten barındırmaktaydı. Karşıdevrimin askeri rejimi, içerdeki ve dışardaki -silahlı ve örgütlü- düşmanlara karşı koyabilecek bir rejim inşa etmeye çabalayan devrimciler de

dahil olmak üzere toplumun tümünde büyük bir etki bıraktı. Bu talepler ve miras kalan tarihsel arka plan, daha sonraki otoriter Sovyet yönetiminin filizlenebileceği zemini oluşturdu -ki 1920'lerde bu durum, Josef Stalin'in kişisel kültü ve diktatörlüğündeki koşullardan çok çok uzaktı.

Şu soru sorulabilir: neden Bolşevik Parti'nin diktatörlüğü 1918'in ortalarında parçalanmadı? Çağdaş dogmacılar partinin başarısını şiddet ve zora başvurmasına, Kızıl Terör'e bağlarlar. Oysa Milyukov'un kendisi bile böyle bir argüman kullanmamış, bunun yerine Bolşeviklerin yönetiminin güçlü olmaları nedeniyle değil, düşmanlarının zayıf olması nedeniyle güvenceye alınabildiğini vurgulamıştı.¹⁶ Bolşeviklerin solcu muhalifleri (Menşevikler, SD, anarşistler) ise Rus işçilerinin ve diğer grupların sadece Pugaçev isyanının ruhunun değil, otoriterliğin de cazibesine kapıldıklarını söylemekte ve bu grupların saflarındaki düzensizliğe, sınıf bilinçlerinin ve kültürlerinin yetersizliğine dikkat çekmekteydiler. Ama Menşevikler, SD ve anarşistler kendi zayıflıklarını fark edebilseler bile -ki çoğu fark etmişti- bu şekilde, gerçekçi bir tarihsel seçim yapmak yerine, burjuva demokratik cumhuriyetleriyle ancak "tarihin üstüne yükselen" bir konum almışlardı. Yine de böyle bir cumhuriyetin, varlığını sürdürmek için gerekli halk desteğine sahip olmadığının kendileri de gayet farkındaydı.

Bolşevik Parti bu destek eksikliğini telafi edebilmek için hırsla çalıştı. Siyasi kaosun ve toplumsal çözülmenin ortasında devleti ve üretimi örgütlemeye çabaladı. Son bir değerlendirme yapılırsa, devrim kendi köksap öz-örgütlülük örüntüsünden öznel bir hata-dan ötürü değil, yukarıda bahsedilen muhtelif tarihsel, siyasal, iktisadi ve psikolojik nedenden ötürü saptı.

Devlet Sosyalizmine Karşı Özyönetimci Sosyalizm

Emekçiler 1917 baharından başlayarak büyük şehirlerdeki fabrikaların denetimini yavaş yavaş ele geçirdi. İşçi denetimi kapitalist şirketlerin karlarına ciddi bir tehdit oluşturunuyordu ve fabrika sahipleri genellikle müzakere edilen ücretleri ödemekte isteksiz davranıyordu -Karkov ve Ekaterinburg'daki olaylar da bunu göstermekteydi.¹⁷ Bu durum önce sermayenin kaçışına, Ekim'den sonra da özel şirketlerin kamulaştırılmasına yol açtı. Ancak bu ikincisi doğrudan devlet denetimi anlamına gelmiyordu; pek çok alanda emeğin yeni örgütsel biçimleri hala varlığını sürdürmekteydi: işçi konseyleri veya fabrika-işletme komiteleri, otoriteleri zayıflasa da mülkiyet haklarına dayalı olarak doğrudan denetim sağlamıştı. Toplumsal özyönetim ve toplumun özyönetimi, siyasetin ve dev-

letin daha zor eriştiği alanlarda, özellikle de tarımsal üretimde daha uzun bir süre devam etti. Her üyenin kendi topluluğunun beslenmesini güvenceye aldığı, Lenin'in "sosyalizm adaları" diye adlandırdığı üretici ve tüketici kooperatifleri, 1920'lerin sonunda Stalinist dönemeçten kurtulamayacaktı. Ekim Devrimi'nin zaferinden sonra, Lenin'in *Devlet ve Devrim*'de tanımladığı hedeflere tamamen zıt biçimde, silinip gitmeye başlayan şeyin devlet değil, Sovyet özyönetimi olduğu iddia edilebilir.¹⁸ İç Savaş ve kıtlık, iktidar aygıtının karşı konulmaz çekimi ve salgın, planlanan sosyalizme "geçişin" itici kuvvetini, devrimin "proleter-sosyalist bileşenini" oluşturan Rus işçi sınıfını pratikte ortadan kaldırmıştı. Aslında, Sovyet devleti özyönetim sistemini askeri girişimleri veya ekonomik kaynakların birleştirilmesini engellemediği sürece desteklemişti.

Bu tarihsel koşullar Bolşevikleri, tek bir devrimcinin bile öngörmüş olamayacağı bir durumun içine atmıştı. "Tek ülkede sosyalizm" praksişi yetmiş sene boyunca "yeni sosyalist uygarlığa" dair bir deneme şeklinde, kendisine özgü çeşitli evreler, biçimler ve özelliklerden geçerek devam etti. 1989-91'de çöken sistemin nasıl sınıflandırılacağı elbette tartışmaya açıktır.¹⁹ Daha *Devlet ve Devrim*'de bile Lenin, kapitalizm ile "devlet sosyalizminin" kavramsal olarak birbirine karıştırılması ile ilgili polemiklere girmiş ve şöyle yazmıştı: "kapitalizm... vurgulanmalıdır zira tekelci kapitalizmin veya tekelci devlet kapitalizminin artık kapitalizm olmadığı, buna "devlet sosyalizmi" vs. denebileceği yönündeki hatalı burjuva reformcu varsayım fazlasıyla yaygındır."²⁰ Öyleyse Bolşevikler, Stalinci "devlet sosyalizmi" girişiminden o denli uzaktılar ki, bunu kabuslarında bile göremezlerdi.

Daha sonraları, İç Savaş'ı takiben, Lenin pozisyonunu değiştirerek, çok-sektörlü karma bir ekonomi yeni bir "toplumsal formasyonun" temelini atana kadar Rusya'da "bir dizi geçiş dönemine" ihtiyaç olduğunu söylemiş; komünizmin en alt basamağını oluşturan sosyalizmin henüz kurulamayacağını kabul etmişti: "zira biz okuryazar değiliz."²¹

Devrimden Geriye Ne Kaldı?

1920'lerin sonunda sosyalist Ekim Devrimi'nin "donup kaldığı" toplumun geniş kesimlerince fark edilir hale geldi.²² Bu durum çeşitli edebi formlar aracılığıyla, belki de en etkileyici biçimde İlya İlf ve Evgeni Petrov'un *Oniki Sandalye*'sinde belgelendi. Sovyet devrimi "evcilleştirilmiş", veya "yabanileşmiş", "çarpıklaşmış" veya sadece bir "modernleşme devrimine" veya "bürokratik karşıdevrime" "dönüşmüştü". Şimdi olduğu gibi o zaman da ifadeler ve tabirler dizisi,

ayrışan inançlar, kuramlar ve kavramları temsil ediyordu. Lenin'i Rus "modernleşme devriminin" kahramanı olarak metheden ve onu "Rus milli kahramanları anıtına" dahil eden belki de ilk kişi Kolçak'ın propaganda şefi Nikolay Ustryalov'du -dediğine göre Lenin Rusya'yı Orta Çağ'dan modern döneme doğru uçuşa geçirmişti. Böylece Lenin, kişiliğinde aynı anda hem Büyük Petro'yu hem Napolyon'u, hem Mirabeau'yu hem Danton'u, hem Pugaçev'i hem Robespierre'i barındırır hale geldi.²³ Bütün bu pohpohlamaya rağmen Ustryalov Lenin'in ve Ekim Devrimi'nin en önemli mirasını, tarihsel olarak tamamen özgün olan bir şeyi es geçmişti: sosyalist bir veçhe. Böylelikle Ustryalov, Kızıl Ekim'in hedefleriyle -en iyi ihtimalle- onları ütopya alanına iterek veya daha kötüsü, Nazizm'i de onların günah defterine ekleyerek baş eden zamanımızın tipik tarihçisinin veya ideoloğunun habercisi olmaktaydı. "Sosyalist veçhenin" süregiden tarihsel varoluşunun en önemli ve kalıcı kanıtı ise hümanist Sovyet kültürüdür -bu kültür devrimle olan bağıını hiç koparmamıştı. Bu veçhe uluslararası sol için ayrıca önem taşı-maktaydı, zira Sovyet gelişiminin çarpık yapılarına, gulaglara, bü-rokratik otoriterliğe yönelik eleştirisini dayandırdığı zemin buydu.

Rus Devrimi tüm dünyada, özellikle de alt sınıfların arzularını ütopya olmaktan çıkarıp gerçeklik haline getirdi: okuma yazma bilmemenin, işsizliğin, aşırı toplumsal eşitsizliğin ortadan kaldırılması; parasız eğitim ve sağlık hizmetlerinin sağlanması; kadınların ortaçağ baskısının dünyasından özgürleştirilmesi ve daha fazlası. Neredeyse bir gecede, milyonlarca insan ezilmedikleri, toplumsal öz-örgütüllükle yönetilen ve ücretli emekten azade daha insani bir toplum inşa edilebileceğine dair inançla doldu.

Devrimin bu temel hümanist değerleri -toplumsal özgürlük, toplumsal eşitlik, topluma dayanan bir ekonomi- hala zihinlerimizi işgal etmektedir. Tarihsel bir deneyim olan, dünyanın bir topluma dönüşmesi için bir *metodoloji* olarak hatırlanan Ekim Devrimi, başarısızlığa uğramış devlet sosyalizmi denemesinin çok ötesinde varlığını sürdürmüştür. Küresel etkileri açısından Ekim Devrimi, ulusal özgürlük hareketlerine ve sömürgecilğe karşı daha geniş mücadeleye cesaret vermiştir - bu sürecin gerçek sonuçları İkinci Dünya Savaşı zaferini müjdelemiştir.

Bunların hiçbiri dikkatimizi devrimden sonra gelen büyük ikilemlerden uzaklaştırmamalıdır. Lenin -Kluçevski'yi alıntılıyarak- bu ikilemleri şöyle ifade etmiştir: Büyük Petro bile barbarca koşulları ortadan kaldırmak için barbarca araçlar kullanmıştır. Gelecek kuşaklara bırakılan soru belki de budur: barbarca koşulları, barbarca olmayan araçlar kullanarak söküp atmak mümkün müdür? Be-

nim buna bir cevabım yok. Yine de eminim ki yapısal açıdan, yeni devrimlerin nesnel koşulları küresel sistemin pek çok bölgesinde sürekli mevcuttur - farklı biçimler ve farklı olgunluk derecelerinde olsalar da. Yüzüncü yılında, 1917'nin dünya-tarihsel olaylarına dönüp bakmak, bu ışıkta değer kazanmaktadır.

Çeviren: Ezgi Kaya

Tamás Krausz Budapeşte Eötvös Loránd Bilim Üniversitesi'nde tarih profesörü ve *Reconstructing Lenin* (Monthly Review Press, 2015) kitabının yazarıdır.

Notlar

1. M. I. Voeikov, "Materialnie i sotsialno-ekonomicheskie predposilki Russkoy revolyutsii," Oktyabr 1917: vizovi dlia XXI veka, der. A. A. Sorokin (Moskova: Lenand, 2008), 62-90.
2. Bu mesele Soğuk Savaş sırasında ABD'deki tarihçilerin de ilgisini çekmiştir. Bu konudaki ilk kitaplarından biri Leopold Haimson'un *Rus Marksistleri* (Cambridge: Harvard University Press, 1955) adlı çalışmasıdır. Bu konuda bir göçmen tarafından yazılan ilk kayda değer çalışmalardan biri ise Menşevik bir lider olan Fyodor Dan'in *Proiskhozhdenie bolshevizma* (New York, 1946) kitabıdır.
3. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Collected Works*, Vol. 24 (Londra: Lawrence and Wishart, 2010), 426.
4. D. O. Churakov, "Revolyutsia i sotsialno-ekonomicheskoe polozenie rabochih (konets 1917-1918)," Oktyabr 1917, der. Sorokin, 213.
5. Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz. Tamás Krausz, *Reconstructing Lenin* (New York: Monthly Review Press, 2015), 5. Bölüm.
6. V. I. Lenin, *Collected Works*, Vol. 25 (Moscow: Progress Publishers, 1964), 465.
7. Lenin, *Collected Works*, Vol. 25, 440-41.
8. Lenin, *Collected Works*, Vol. 25, 440-41, 490-91.
9. V. I. Lenin, *Collected Works*, Vol. 23 (Moscow: Progress Publishers, 1964), 77.
10. Bkz. Lenin, "Lecture on the 1905 Revolution," *Collected Works*, Vol. 23, 243-47, 250-52.
11. Lenin, *Collected Works*, Vol. 23, 250-51.
12. Lenin, *Collected Works*, Vol. 23, 253.
13. Ocak 1917'deki yukarıda bahsedilen konuşmasında Lenin şöyle demişti: "Şüphesiz, yaklaşan bu devrim ancak proleter bir devrim olabilir, hattan kelimenin daha derin anlamıyla: içeriği açısından da proleter, sosyalist bir devrim. Yaklaşan devrim bir taraftan ancak amansız mücadelelerin, ancak iç savaşların insanlığı sermayenin boyunduruğundan kurtarabileceğini
- daha da fazla gösterecektir. Diğer taraftan, ancak sınıf bilincine sahip proleterler sömürülenlerin geniş çoğunluğuna liderlik edebilecekler ve edecektir de." (*Collected Works*, Vol. 23, 252-53).
14. V. Buldakov'un *Krasnaya smuta: Piroda i posledstvi revolyutsionnogo nasiliya* (Moskova: Prezidentskiy tsentr B. N. Yeltsina, Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya, 2010) kitabı, bütün bunları "seçkinlik" çerçevesinden açıklamayı tercih eder.
15. Rus karşıdevriminin tarihi muhtemelen G. Z. Joffe'nin çalışmalarında bulunabilir.
16. P. N. Milyukov, *Rossiya na perelome: Bolshevistsky period russkoy revolyutsii* (Paris, 1927).
17. V.I. Lenin, *Slyapnikov ve Dzerjinskiy'e Kasım 1917 tarihli mektubu*.
18. Özyönetim örgütlerinin kaderi ile ilgili bkz. Alexander Rabinowitch, *The Bolsheviks in Power* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 2008).
19. Tamás Krausz ve Péter Szigeti,

der. Államszocializmus (Budapest: Eszmélet Alapítvány, 2004).

20. Lenin, *Collected Works*, Vol. 25, 447.

21. Bu kültürel devrim şimdilik ülkemizi tamamen sosyalist bir ülke yapmaya yetecektir, ama tamamen kültürel açıdan (zira biz okuryazar değiliz) ve maddi

açıdan (kültürlü olmak için maddi üretim araçlarının belli bir düzeye kadar gelişmesi gerekir, belli bir maddi temele sahip olmamız gerekir) çok büyük zorluklar doğurmaktadır." Lenin, *Collected Works*, Vol. 33 (Moscow: Progress Publishers, 1965), 467-75.

22. Troçki bu "donmayı", uzun

vadede ortaya yeni bir biçimi, "devlet sosyalizmini" çıkaran "Stalinist termidor" kavramıyla tarif etmişti.

23. Nikolai Ustryalov, *Natsional-Bolshevizm* (Moscow: Algoritm, 2003), 372-76.

Ekim Devrimi ve Birleşik Halk Muhalefeti

MELİH PEKDEMİR

Ekim Devrimi 1917’de “Oktobr” ayında aniden oluvermiş, beklenmedik bir devrim değildi. Ekim Devrimi bir sürecin sonucuydu ve bir sürecin başlangıcıydı. 1900’lerden ve daha öncesinden başlayan böyle bir sürecin okuması olmadan Ekim Devrimi kavranılamaz.

Ekim Devrimi elbette bir proleter devrimdi ama Lenin’in baştan itibaren sadece “işçi sınıfa gidin” değil, “nüfusun tüm sınıflarına gidin” (*Ne Yapılmalı?*) dediği ve otokrasiye karşı bütün halk kesimleri ni seferber etmeyi gözettiği bir sürecin ürünüydü.

Hiç kimse Ekim Devrimi’ni basitçe tekrarlamayı savunmaz, ama bazı kavramlar ve mücadele biçimleri klasik olmuşlardır, bazı ter-cihlerden vazgeçilemez: Devrim süreci, örgütlenme süreci, sosyalizm hedefi, propaganda-ajitasyon-örgütlenme, devrimciler örgütü ve halk sınıflarının örgütlenmesi...

Ekim Devrimi’ni güncelleştirmek istiyorsak, bu süreci, en azından 1900’lerden başlayan bir süreç olarak, bugünkü birleşik muhalefet hareketinin imkanlarına katkı düzleminde okumak durumundayız. Bir de tabii o süreçte belki de kaçınılmaz hataları bugün görebilmek ve onları tekrarlamamak için çaba sarf etmek kaydıyla.

Lenin ve Bolşevikler, Çarlığa karşı tüm kesimleri seferber etmekten bir an bile vazgeçmedikleri için “burjuva demokrasi” olmakla bile suçlanmışlardı. Burjuva ideolojisiyle uzlaşmayı reddet-tikleri için de, “dogmatik” ve “doktriner” olmakla...

Öte yandan, basitleştirerek söylersek, Lenin okuma yazma bilen ve matematiğin dört işleminden haberdar olan emekçilerin devleti yönetebileceklerine inanmıştı. Ama bunun hiç de böyle olamayacağı görüldü. Dolayısıyla Ekim Devrimi’nin yapamadıklarından alacağımız derslerden ilki, halk iktidar organlarının nüvelerini devrim sürecinde oluşturma çabasıdır. Bu çaba birleşik muhalefet hareketi yaratırken, halkın meclisleşmesini ve halk meclislerini örgütlemek ve kalıcılaştırmak demektir. Çünkü Bolşevikler öncülüğün, kendi

başına önden gitmek değil, peşinden gidilen bir dava ve örgütlenmeye sahip olmak, tüm ezilen sınıfları seferber edebilmek olduğunu keşfetmişlerdi.

Dolayısıyla, “Bütün iktidar Sovyetlere!” sloganı bugün de günceldir.

1905 Devrimi: Birleşik Halk Muhalefeti

Niçin bizleri Ekim Devrimi sürecinin sonları, başarıya yakın günleri değil de başlangıcı yani 1900’ler neden daha fazla ilgilen-dirmelidir?

Çünkü o yıllarda -birazdan değineceğim- *stikhiinyi* diye bir şey var ve “kendiliğinden” diye çevrilen bu kelime aslında kendiliğinden demek değilmiş! Ve bu kelimenin ardından çoğu kez “kabarma” kelimesi geliyor. Ve devrimci hareketin, örgütün bunun gerisinde kalışından yakınıyor. Aslında çok tanıdık bir durum... Aynı şekilde yerel ve Rusya çapında çalışma arasındaki ilişkiler sorunu da yakıcı, çözüm bekleyen bir sorun olarak dile getiriliyor.

Lenin, 1917 Şubat devrimi sürecinde Ağustos ayında yazdığı “*Bir Gazetecinin Günlüğünden Sayfalar: Köylüler ve İşçiler*” makalesinde 1905 öncesi ve sonrası hakkında şöyle diyordu:

1902-1903’te ve 1905-1907’deki pratiklerimizdeki... O tarihlerde, burjuva devrimi öngününde ya da tamamlanmamış bir burjuva devriminin akışı içinde bulunuyorduk ve görev her şeyden önce bu devrimi krallığın (otokrasinin) yıkılmasına kadar götürmektir.¹

Leninist devrim teorisi aşamalı bir devrimi ve kesintisiz bir süreci öngörmektedir. Aşamalardaki bileşken unsurlar (ittifakların biçimlenişi, iktidarın sınıfsal bileşimi, politik hedefler, ekonomik hedefler; ya da asgari program ve azami program) anakronik olarak gerçekleşebilir. Her iki aşama arasında bir Çin Seddi yoktur. Birleşik bir devrimdir, yani birinci aşama bütünüyle tamamlanır, sonra ikinci aşamaya geçilir diye bir kural yoktur. Dört yıl sonra Lenin, “*Ekim Devriminin Dördüncü Yıldönümü*” başlıklı makalesinde bu konuda şunları söylemektedir:

Biz burjuva demokratik devrimi daha önce kimsenin yapmadığı biçimde tamamladık. Sosyalist devrime doğru bilinçli, sağlamca ve yılmadan ilerlerken şunu biliyoruz ki sosyalist devrim burjuva demokratik devriminden bir Çin Seddi ile ayrılmamıştır. Ve yine şunu biliyoruz ki ne kadar ilerleyebileceğimizi, bu büyük ve ağır görevin ne kadarının üstesinden geleceğimizi ve nereye kadar zaferlerimizi pekiştirmede başarılı olacağımızı yalnızca mücadele belirleye-

cektir. Bunu zaman gösterecek. Fakat şimdi bile toplumun sosyalist dönüşümüne doğru yapılmış olanlar çok büyük bir miktardadır. Ve bu çökmüş, tıkanmış ve geri ülke bakımından büyük bir miktardır.

(...) Biz burjuva demokratik devriminin sorunlarını, asıl ve gerçek proleter-devrimci faaliyetlerimizin bir yan-ürünü (by-product) olarak, geçerken çözdük. Reformların, devrimci sınıf mücadelesinin bir yan-ürünü olduğunu her zaman söylemekteyiz. Burjuva demokratik reformların, proleter, yani sosyalist devrimci bir yan ürününü söyledi ve bunu yaptıklarımızla kanıtladık. Aklımıza gelmişken belirtelim ki 'İki-buçuk' Marksizm'inin kahramanları... burjuva demokratik devrimi ve proleter-sosyalist devrimarasındaki bu ilişkiyi anlayamamaktadırlar. Birincisi, ikinciye doğru gelişir, ikincisi, geçerken, birincisinin sorunlarını çözer, ikincisi, birincisinin çalışmasını pekiştirir. Mücadele ve yalnızca mücadele, ikincisinin, birincisinin sorunlarının üstesinden gelmesinde hangi ölçüde başarılı olacağına karar verecektir. Sovyet sistemi, bir devrimin diğerine nasıl dönüştüğünün en canlı kanıtlarından ya da göstergelerinden biridir.²

Bu yazıda 1905 öncesini, yani bir bakıma devrime hazırlık dönemi Lars T. Lih'in *Ne Yapmak? Bağlamında Lenin'i Yeniden Keşfetmek* kitabından yararlanarak yapacağım.³

Siyasi Özgürlüklerin Önemi

Lenin model olarak Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ni (SPD) alıyordu, ama Rusya Almanya değildi; Lih bu durumu şöyle açıklıyor:

Sosyal Demokrat modelin Rusya'ya uygulanması için büyük ve bariz bir engel vardı. Bu engel, Rusya'nın geri kalmış sanayi gelişimi ve şehir proletaryasının nispeten küçük boyutta olması değildi. Sosyal Demokratlar bakımından nispeten küçük bu proletaryayla bile yapmaları gereken epey iş vardı. Hayır, engel siyasi özgürlüğün olmamasıydı. Siyasi özgürlük, Sosyal Demokrasi için ışık ve hava demektir. Siyasi özgürlük olmaksızın, enerjik bir siyasi katılım, ülke çapında örgütlenme, gelişkin bir basın, yani aslında Sosyal Demokrasinin dünya ölçeğindeki tarihsel misyonu için proletaryayı aydınlatmayı ve örgütlemeyi amaçladığı tüm yollar imkansızdı.

Lenin, siyasi özgürlüğün tutkulu bir savunucusuydu; özellikle de 'beş S' denilebilen *svoboda, slova, soiuzov, sobraniia, stachek* (konuşma, örgütlenme, toplanma, grev özgürlükleri) konularının. Siyasi özgürlük için savaşmayı arzuluyorsanız, sosyalizme düşman olsanız

bile Lenin'in müttefiki olurdunuz. Siyasal özgürlük hedefini herhangi bir şekilde küçümsüyorsanız, kararlı bir sosyalist olsanız bile Lenin'in düşmanısınız.

Siyasi özgürlük kendi başına bir amaç değildi, ancak sosyalist hedefi gerçekleştirmek için mutlaka gerekli bir araçtı. Bu yüzden burjuva siyasi özgürlüğü burjuvaziye bırakılmayacak denli çok önemliydi.

Yine Lih'e göre ekseninde siyasi özgürlüğün kazanılmasının yer aldığı program, aslında Erfurt Programını Rusya koşullarına elverdiğince uyarlama peşindeydi:

(i) *Erfurt'a bağlılık*. Üç otorite kaynağının açıkça onaylanması:- Parti, program, Kautsky'nin yazıları.

(ii) *Birleştirme formülü*. Birleştirme formülüne bağlılık ("Sosyal Demokrasi, sosyalizm ile işçi hareketinin birleştirmesidir"). Bu taahhüt kendisini şöyle gösterir:

(a) Sosyal Demokrasinin kökenlerine dair birleştirme değerlendirmesi ve

(b) birleştirmeyi reddedenlere karşı iki cephedeki polemik savaş.

(iii) *Müjde*. Sosyal Demokrasinin misyonunun, işçilerin dünya çapında tarihsel misyonu müjdesinin [iyi haberler] yayılması olarak bir tanımı. Bu tanım, ayrıca,

(a) içgörü ve örgütlenmeyi işçi sınıfına getirmeye yönelik politik bir strateji;

(b) emekçi sınıfların "farkındalık çemberleri" modeline bağlılık;

(c) işçilerin mesaja cevap vereceğine olan güven.

(iv) *Parti ideali*. Bağımsız bir sınıf temelli siyasi parti kurmak için duyulan bir özlem. Böyle bir partinin sosyalizmin nihai hedefine açık bir bağlılığı olacak, merkezileşmiş ve disiplinli olacak, mümkün olduğunca demokratik olacak ve tam zamanlı görevliler dahil uzmanlaşma ve işbölümünün etkili bir şekilde kullanılmasını sağlayarak ülke çapında örgütlenecek.

(v) *Siyasi özgürlük*. Rusya'da devirmek demek olan, siyasi özgürlüğe kavuşmanın acilen önceliği konusunda bir ısrar.

(vi) *Halka önderlik*. Sosyal Demokrat Partinin tüm halkın partisi olabileceği yönünde bir beklenti.

(vii) *Hegemonya*. Hegemonya stratejisine bağlılık. İşçilerin birinci önceliği kesinlikle sosyalizmi elde etmek olduğundan, onlar siyasi özgürlük için ulusal mücadelenin doğal önderleridirler.

(viii) *Enternasyonalizm*. Uluslararası Sosyal-Demokrat harekete katılma ve buna layık üye olmak için bir özlem.

Gezi: *stikhiinyi* Kabarması

Lenin'in tekrar tekrar söylediği üzere, siyasi programında en acil öncelik Rusya'da siyasi özgürlüğü elde etmektir. Sosyal demokrasi içinde olsun ya da olmasın, bu önceliği paylaşmayan herkes Lenin'in siyasi düşmanıydı. Bu döneme ait yazılarında, siyasi özgürlüğün avantajları sosyalizmin avantajlarından çok daha canlı şekilde öne çıkarılmaktaydı.

Lenin, "Devrim"den bahsederken, "mutlakıyeti devirmek ve siyasi özgürlük kurmak için devrimi" kastediyordu.

Ne Yapılmalı?'da, Şubat-Mart 1901'de -öğrencilerin protestolarını desteklemek üzere işçiler sokağa çıktığında meydana gelen- "bahar olayları", Lenin tarafından bir bütün olarak *stikhiinyi* kabarmasının mecaz-ı mürseli anlamında kullanılmaktaydı. İşte bu bahar olayları, bizdeki 2013 Gezi isyanlarına benzetilebilir. Lih şöyle diyor:

Rusça *stikhiinyi* kelimesi, çeşitli anlamlar taşıyan zengin bir kelimedir, bütün anlamları da doğal bir güce dair merkezi bir metafordan kaynaklanır. *Stikhiinyi*'nin normal çevirisi şudur: "elementel" [doğadaki güçlere özgü, saf, başlıca, basit, ilkel, frenlenmemiş, ögesel]. İngilizce çevirilerde *stikhiinyi* genellikle "kendiliğinden" ["spontaneous"] diye çevrilmektedir ve soyut isim olan *stikhiinost* ise daima "kendiliğindenlik" ["spontaneity"] olarak çevrilmektedir. Ve bu tür karşılıklar ise kesinlikle Lenin'in kastettiği bir durum değildir.

Ayrıca, her ne kadar *stikhiinost*, pasif uzlaşmadan daha iyi olsa ve daha iyi şeylerin habercisi olsa bile, üstesinden gelinmesi ve yerini amaca yönelik ve örgütlü militanlıkla değiştirmesi gerekir. Tıpkı Gezi gibi!

Ekim Devrimi: Kesintisiz ve Birleşik Devrim

Lenin'in parti-devlet-devrim teorilerindeki ortak payda "iktidar" olmaktır; "demokrasi", partide-devlette kimler iktidarda (yönetimde) olacak, nasıl iktidar olacak, nereye kadar iktidar olacak vb. soruların yanıtlanmasıyla geçerli bir içerik kazanabilir. Ve bu iktidar ise ancak bir devrim ile kazanılabilir bir şeydir.

Elbette, bu çok bilinen bir gerçektir. Leninizm, bütün siyasal sorunların eksenine iktidar sorununu yerleştirir. İktidarın ancak bir devrim ile kazanılabileceği gerçeği kadar, iktidarın yine ancak bir devrim ile korunabileceği de bir gerçektir. Leninist kesintisiz devrim teorisi demokratik-sosyalist ve kültür devrimleri sürekliliğini kapsamaktadır. İşte bu yüzden, diyebiliriz ki, yaşanan (reel) sosyalizm sürecinde kültür devriminin gerekleri yerine getirilmediği için bürokrasinin yenilmesi, sosyalist demokrasinin geliştirilmesi mümkün olmamıştır.

Devrim, sosyalizmin aracıdır. Parti ve devlet hem devrimin hem sosyalizmin aracıdır. Parti devrimden önce ve devrimden sonra görece farklı işlevlere, yani muhalefet ve iktidar işlevlerine sahiptir.

Partinin niteliği devrim tarafından belirlenir. Partinin biçimini belirleyen eylemin muhtevası, devrim sürecidir. Devrim, parti eliyle eski devletin yıkılarak iktidarın alınması ve iktidarın alınmasından sonra yine parti ve bu kez özellikle Sovyetler eliyle yeni devletin yaratılmasıdır. Bu süreç sosyalizmde iktidarın alınmasından sonra devrimin, yine parti ve Sovyetler eliyle, kendi devletini de sönmülendirmesi gereği ile eş anlamlıdır. Söz konusu süreç, devrimin, sosyalizmin kurulmasındaki en etkili araç olmasından başka bir şey değildir.⁴

1905 Devrimi ve 1917 Devrimi

Burada ayrıntıya girmemek için birincisi (1905) için *İki Taktik*⁵ kitabını, ikincisi (1917) için *Nisan Tezleri*'ni ⁶ esas almakla yetinebiliriz.

Lenin, Çarlık rejiminin 1917 Şubat Devrimi ile devrilmesi üzerine Nisan ayında mühürlü bir trenle sürgünde bulunduğu İsviçre'den Rusya'nın başkenti Petrograd'a yola çıkmıştı. Finlandiya İstasyonu'nda kalabalık bir kitle tarafından karşılanan Lenin buradaki konuşmasında sosyalizm için Sovyetlerin tam iktidar olacağı bir devrim çağrısı yapmıştı. Parti tarafından izlenmesi gereken siyasi hattı ise *Nisan Tezleri*'nde kaleme aldı. Bu Tezlerde de "Tüm İktidar Sovyetlere" sloganında somutlaşan haliyle işçi, asker ve köylülerin kendiliğinden kurdukları kitle örgütlenmesi Sovyetlerin iktidarı almasını savunmaktaydı. Geçici Hükümet ile hiçbir şekilde işbirliği yapılmamasında ısrar ediyordu. Lenin ayrıca emperyalist paylaşım savaşı sırasında Avrupa genelinde sosyal-demokratların kendi hükümetlerinin savaş konusundaki politikalarını desteklemelerinden dolayı sosyal-demokrasi adının önemini yitirdiğini vurgularken şöyle demişti:

Resmî önderleri ('savaşı sonuna kadar sürdürme yanlısı' [ulusal savunma yanlısı] ve duraksayan 'kautskiciler' olan resmî önderleri) bütün dünyada sosyalizme ihanet etmiş ve burjuvazinin yanına geçmiş olan 'sosyal demokrasi' yerine Komünist Partisi adı alınmalıdır.⁷

Elbette Lenin'in devrim teorisi, *İki Taktik*'ten *Nisan Tezleri*'ne çekilen düz bir çizgi ile değil bu iki yaklaşımı bütünleştiren tarihsel süreç ve bunun teorik-siyasi çözümlemesi ile kavranabilir.

Lenin *İki Taktik*'te demokratik devrimi ele alırken bunu sosyalist devrim perspektifinde yapar. *Nisan Tezleri*'nde sosyalist devrimi ele alırken bunu demokratik devrimin sorunlarının sosyalist devrimin

yan ürünleri olarak çözüleceği perspektifi ile yapar. *Nisan Tezleri*, *İki Taktik*'in tamamlanmasıdır. Her şeyin *İki Taktik*'te yazıldığı gibi aynen gerçekleşmesini beklemek mantıksız olduğu için, kısmen gerçekleşmiş olanın, önceki formülasyonları (görevleri) eskitmiş olduğu bir yeni dönemde, *Nisan Tezleri* yazılmıştır.

1905-1917 yılları arasındaki Çarlık Rusya'sı kesintisiz devrim sürecinin tarihsel ve teorik ifade edilişinin pratikte yaşandığı bir ülkedir. *İki Taktik*, 1905 burjuva demokratik devriminin teorik bir çözümlemesi ışığında siyasi çözümler sunmuş, süreç nesnel düzeydeki ekonomik-sınıfsal dinamikler ve öznel düzeyde devrimin ve karşı devrimin müdahaleleri ve karşılıklı mücadeleleri ile gelişmiştir. Süreç içinde Stolypin dönemi ile yukarıdan aşağıya gerçekleşen burjuva devrimi kapitalist Rusya'nın ekonomik temelini geliştirmiş, burjuva demokratik devrimi görevleri yukarıdan aşağıya yöntemlerle kısmen yerine getirilmiştir. Şubat 1917 Devrimi ile otokrasinin yıkılarak demokratik cumhuriyetin ilanı, iktidarın bir sınıfın elinden diğerine geçmesiyle burjuva demokratik devriminin siyasi düzeyde tamamlanması anlamına gelmiş, ortaya çıkan özgün ikili iktidar koşullarında Lenin günün görevlerini *Nisan Tezleri*'nde sosyalist devrim çerçevesinde formüle etmiştir.

Devrim Nedir?

Ama daha önce *devrim nedir* ve özel olarak *demokratik devrim nedir* sorusuna cevabı bizzat Lenin versin:

Gerçekten, Marksist görüş açısından devrim nedir? Devrim, belli bir anda siyasi üst yapıyla yeni üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin siyasi üst yapının çöküşüne sahip olmasıyla artık eskimiş ve işe yaramaz duruma gelen bu üst yapının zorla yıkılmasıdır. Otokrasi ile kapitalist Rusya'nın bütün yapısı ve onun bütün burjuva demokratik gelişme ihtiyaçları arasındaki çelişki otokrasinin çöküşüne sebep olmuştur. Ve bu çelişki uzun süre suni olarak devam ettirildiği için çöküş daha da vahim bir hal almıştır. Üst yapı bütün noktalarda çatırdamakta, baskıya dayanamamakta ve gittikçe zayıflamaktadır. Halk, şimdi, çeşitli sınıf ve grupların temsilcileri aracılığından yararlanarak kendi gayretleriyle yeni bir üst yapıyı bizzat kendisi kurmak zorundadır. Gelişmenin belli bir aşamasında, eski üst yapının işe yaramaz hale geldiğini herkes anlar, herkes gereğini teslim eder. Şimdi görevimiz, yeni üst yapıyı hangi sınıfların kuracağına ve nasıl kuracağını saptanmasıdır...⁸

Lenin, demokratik devrimde iktidarın kaynağını böyle tanımladıktan sonra, bu görevin proletaryanın ve köylülüğün demokratik

diktatörlüğünün kurulması olduğunu vurguluyor. Demokratik devrimde iktidarın kaynağı halktır (proletarya ve köylülerdir). Ve halk yeni bir üst yapıyı (demokratik diktatörlüğü) çeşitli sınıf ve grupların temsilciliği (partileri) aracılığından yararlanarak kendi gayretleriyle bizzat kendisi kurmak zorundadır.⁹

Nisan Tezleri'nde de, Lenin'e göre, sosyalist devrimde iktidarın kaynağı yine halktır.¹⁰ *Nisan Tezleri*'nde tıpkı demokratik devrimde olduğu gibi sosyalist devrimde de Lenin iktidarın belirleyici özelliği olarak iktidarın kaynağını "yığınların dolaysız, yerel, aşağıdan gelen girişkenliği, dolaysız bir zorlama" biçiminde ifade etmiştir.¹¹

Peki, 1905'teki devrim süreci neden burjuva karakterdedir?

1905'teki devrim sürecinde henüz "Rusya'nın ulaşmış olduğu iktisadi gelişme (objektif şartlar) ve geniş proletarya yığınlarının ulaşmış oldukları bilinç ve örgütlenme derecesi (objektif şartlarla kopmaz bağları olmaz sübjektif şartlar) işçi sınıfının şu anda ve tam olarak kurtuluşunu imkansız kılmaktadır."¹² Bu nedenle gelişmekte olan, burjuva karakterde bir demokratik devrimdir.

Aradan geçen on iki yıl süresince, Lenin'in *İki Taktik*'te öngördüğü şekilde, şartlar işçi sınıfının tam olarak kurtuluşunu mümkün hale getirmişti. İşçi yığınları "sosyalizmin amaçları hakkında ve bu amaçlara ulaşmak için tutulacak yol hakkında" (özellikle savaşın hızlandırdığı tarihin akışında Şubat 1917'den sonra) proletarya partisinin öncülüğünde sürdürülen devrimci mücadelede bilinçlenmişler ve tecrübe sahibi olmuşlardır. İşçiler kurtuluşlarını kendi eserleri olarak yaratmışlar proletarya partisinin önderliğindeki yığınlar da bilinçlenerek, örgütlenerek burjuvazinin tümüne karşı açık sınıf mücadelesi ile hazırlanmış ve eğitilmişler, sosyalist devrim görevlerini üstlenebilir konuma yükselmişlerdir.

İkili İktidar

Tarih şunları yazıyor: 23 Şubat'ta (Gregoryen takvime göre 8 Mart) Petrograd'da işçiler güçlü bir protesto gösterisi yaptılar. Kadınların çoğunlukta olduğu gösterilerde "Kahrolsun İstibdat", "Ek-mek ve adalet istiyoruz" sloganları atıldı. Şubat Devrimi böylece Çarlığı devirmiş oldu ve işte "ikili iktidar" denilen ara dönem de böyle başladı. Bir yanda burjuvazinin geçici hükümeti vardı, kimi sol partilerin desteğine sahipti, öte yanda Sovyetler. Lenin ve Bolşevikler Sovyetlerin çoğunluğunu kazanmak için çaba sarf ettiler ve Eylül sonuna geldiğinde bunu gerçekleştirdiler.

Lenin daha 1905'te, "kim sosyalizme siyasi demokrasi dışında, başka bir yoldan varmak istiyorsa, kaçınılmaz olarak hem iktisadi bakımdan, hem de siyasi bakımından saçma ve gerici sonuçlara

varır" demişti.¹³ Şubat 1917 Devrimi ile otokrazi yıkıldı ve siyasi demokrasi elde edildi. Devrim, henüz "proletaryanın bilinç ve örgütlenme düzeyinin yetersizliğinden ötürü" iktidarı burjuvaziye vermişti. Devrim henüz birinci aşamasındaydı. Ama burjuva iktidarı karşısında da işçi-köylü siyaseti oluşmuş, ikili iktidar ortaya çıkmıştı. Rusya kısa süre içinde Avrupa'nın "en demokratik ülkesi" konumuna yükseldi ve burjuva demokratik devriminin gerçekleşmesi, Lenin'in yine *İki Taktik*'te öngördüğü üzere işçi sınıfının örgütlenmesinde ve bilinçlenmesinde, "bu sosyalist eğitim" işinin başarılmasında önemli bir etken oldu.

Bu süreç boyunca kitlelerin yaratıcı inisiyatifi ile ortaya çıkan Sovyet olgusu ve bunun teorileştirilmesinin önemi ve anlamı da ihmal edilmemelidir. Lenin, *İki Taktik*'i yazdığı zaman henüz orta yerde Sovyet diye bir şey yoktu; ve Lenin iktidarı "geçici devrim hükümeti" kavramıyla tanımlıyordu.¹⁴ Sovyetler, işçi yığınları tarafından savaş ve kitle örgütü olarak pratikte yaratıldılar; halk iktidar organlarının nüveleri işlevini gördüler. 1905 deneyimine sahip proletarya 1917 Şubat Devrimi'nden hemen sonra Sovyet örgütlenmesini yaratarak iktidara aday oldu, özgün bir süreç olarak bir yandan burjuvazinin geçici hükümeti diğer yanda işçi-köylü-asker Sovyetlerinin yer aldığı ikili iktidar koşulları yaşandı.

Lenin, *Nisan Tezleri*'nde Şubat 1917 burjuva devrimi ile otokrazinin yıkılmasını, yani burjuva devrimin tamamlanması şöyle tanımlıyordu:

İktidarın bir sınıftan ötekine geçişi, sözcüğün salt bilimsel anlamıyla olduğu kadar, politik ve pratik anlamıyla da bir devrimin birinci, başlıca ve esas belirtisidir. Burjuva devrimi ya da burjuva demokratik devrimi Rusya'da bu bakımdan tamamlanmıştır.¹⁵

Sorun artık burjuva demokratik devriminin, diğer bakımlardan da tamamlanmasının mı bekleneceği ya da devrimin birinci aşamasından ikinci aşamasına nasıl geçileceğinin tespiti ve bunun gerçekleştirilmesi sorununa dönüşmüştü. Lenin şöyle diyordu:

Bolşeviklerin fikirleri ve sloganları bütün içinde, tarih tarafından tamamiyle doğrulanmışlardır; ama somut gerçek olaylar bizim önceden görebildiğimizden başka şekilde oldu: daha özgün ve daha çeşitli biçimde geçti.¹⁶

Lenin'e göre artık anlamını yitirmiş genel sözleri yinelemek değil "şemaları yaşama uyarlamak" söz konusu olmalıydı:

Artık gündemde yeni bir hedef vardır. Bu, iktidarın bağrında proleter unsurlarla (...), küçük mülk sahibi ya da küçük burjuva unsurlar arasında bölünme, ayrılımdır.¹⁷

1905'teki eski formülasyonda, devrimin birinci aşaması (demokratik devrim), işçi-köylü ittifakı ile ve buna dayalı "devrimci demokratik diktatörlük" ile tanımlanmışken, 1917 Şubatında işçi-köylü ittifakı sağlanmıştı, ama köylüler (ve onları temsil eden Sosyalist Devrimciler) ile bir kısım işçiler (ve onları temsil eden Menşevikler) burjuvaziye destek vermekteydiler. İkili iktidar vardı; bir yanda burjuvazi ve hükümeti, diğer yanda Sovyet iktidarı. Ve artık yapılması gereken, eski formülasyonun (doğrulan formülasyonun), bütünüyle gerçekleşmesini beklemek, yani işçi-köylü iktidarının bütünüyle kurularak burjuva demokratik devriminin (devrimin birinci aşamasının) tamamlanması için çaba sarf etmek yerine devrimi ikinci aşamaya (Sosyalist devrime) yöneltmek, proleter unsurlar ile küçük burjuva unsurlar arasındaki bölünme-ayrılmayı sağlamak olmalıydı:

Bir demokratik cumhuriyet haline gelişi ölçüsünde burjuva devrimi tamamlanmıştır. Savaş bizi üç yılda bir, otuz yıl ileri götürdü. (...) Savaşın hızlandığı tarih ileri doğru öyle büyük adımlar attı ki, eski formülasyonlar yeni bir içerik kazandı.¹⁸

Böylece Şubat 1917 Devrimi sonrası, bir küçük burjuva devrimi süreci olarak gelişti ve en azından, devrimin ilk dört-beş ayı bakımından ortaya konulan, bir küçük-burjuva demokrasisi oldu. Gerçekten de bu dönem, sınıfsal (burjuvazi-proletarya) ve siyasal (burjuva demokrasisi-proletarya demokrasisi) bakımlarından bir ara dönem olduğu ölçüde, bu ara sınıfın, küçük burjuvazinin sınıfsal-siyasal dönemi olarak yaşandı. Lenin, daha 1905'te, proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğünün küçük burjuva demokratik cumhuriyeti -bir başka deyişle halk demokrasisi- biçimi altında yaşanacağını öngörmüş ve iktidarın bu şekilde kazanılmasıyla "küçük burjuva demokratik cumhuriyetinden sosyalizme giden yolda" yürüneceğini işaret etmişti.¹⁹ Lenin şimdi de bu ara dönemi, 1917'deki ikili iktidarın özgün biçimlenişini, Şubat 1917 Devrimi sonrasında, bir küçük-burjuva devrimi süreci olarak gelişmesi ve en azından, devrimin ilk dört-beş ayı bakımından bir küçük-burjuva demokrasisi olması şeklinde ifade ediyordu.²⁰

Lenin, Rusya'da sosyalist devrim arifesinde proletaryanın sayısal yetersizliğini (Marx'ın öngördüğü şekilde toplumun çoğunluğunu oluşturmaması) tespit ediyor ve yetersiz bilinç ve yetersiz örgütlenmesinin aşılması gerektiğini de görev olarak ortaya koyuyordu. İktidar zaten bu nedenle devrimin birinci aşamasında burjuvazinin elinde kalmıştı.

İkinci aşamaya nasıl geçildi?

Bolşevikler bu kez yoksul köylülükle ittifak kurarak uygun zamanda harekete geçtiler ve Ekim Devrimi'ni gerçekleştirdiler, teoriyi pratiğe geçirdiler ve başardılar.

Temmuz ayında büyük gösteriler düzenlendi ve gösterilere geçici hükümet bir katliamla cevap verdi. Lenin hakkında idam kararı çıkarıldı. Bu karar üzerine Lenin güvenlik amacıyla Finlandiya'ya iltica etti. General Kornilov darbe girişiminde bulundu. Ancak Bolşeviklerin etkili direnişiyle başarısız oldu. Bolşeviklerin saygınlığı ve Sovyetlerdeki desteği daha da arttı. Tüm Rusya Sovyetler Merkezi Yönetim Komitesi iktidarın alınması yönünde karar aldı. Eylül sonunda Lenin gizli bir şekilde Petrograd'a gelerek devrimi örgütlemeye girişti. Eylül ve Ekim aylarında milyonlarca işçi grevlere katıldı, fabrika ve işyerinde yönetimi ele aldı ve üretim ile dağıtımı kontrol etmeye başladı. Kırsal kesimde de benzer bir durum vardı. Büyük toprak sahiplerine karşı yoksul köylüler tarafından 4 binin üzerinde ayaklanma meydana gelmişti. Nihayet Jülyen takvimi'ne göre 25 Ekim 1917'de, (Miladi takvime göre 7 Kasım 1917) Petrograd'daki geçici hükümet silahlı ayaklanmayla devrilerek iktidar Lenin önderliğindeki Bolşeviklere ve Sovyetlere geçti.

Emperyalizmin Zayıf Halkası

Bu gelişmelerde vurgulanması gereken önemli bir husus şudur: Lenin devrim teorisini emperyalizm döneminde, emperyalizm teorisine bağlı olarak kurgulamaktaydı. Marx'ın döneminden farklı koşullar mevcuttu ve devrim imkanı bakımından emperyalizmin zayıf halkası olarak Rusya öne çıkmaktaydı. Dolayısıyla Lenin, devrim sürecinde proletaryanın köylülük ile kuracağı ittifak yanı sıra, Avrupa proletaryasının sağlayacağı yardımın önemi üzerinde de durmuştu.

İki Taktik'te, "sadece devrimin Batı Avrupa'ya yayılmasını öngören şiarları değil, batıdaki devrime katkıda bulunmak için şiarlar atmamız" diyordu. *Nisan Tezleri*'nde ise bir Avrupa devrimi konusundaki beklentileri daha da güçlenmişti:

Ve Sovyetler, Rusya'nın işçi ve yoksul köylülerinin ittifakı, sosyalizme doğru yürüyüşünde yalnız değildirler. Eğer biz yalnız olsaydık, bu görevi sonuna kadar götüremezdik. Çünkü bu görev, en doğru deyimle, uluslararası bir görevdir. Ama bizim, öteki ülkelerdeki en ileri işçilerin ordusu gibi pek büyük tükenmez bir yedek gücümüz var: Rusya'nın emperyalizm ve emperyalist savaşla ilişkisini kesmesi, her yanda işçi devriminin sosyalist devrimin olgunlaşmasını kaçınılmaz olarak hızlandıracaktır. (...) Evrensel sosyalist devrim, önüne geçilmez bir şekilde olgunlaşmaktadır.²¹

Buraya kadar anlattıklarımızı, kesintisiz devrim teorisini Türkiye'ye uyarlayan usta devrimci Mahir Çayan'ın kaleminden kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

Leninist kesintisiz devrim teorisinin özü, emperyalist dönemde, burjuva demokratik devrimini tamamlamamış bir ülkenin sosyalistlerinin karakteriyle, hedefleriyle ve ittifaklarıyla tamamen birbirlerinden farklı iki devrimin savaşını tek bir süreç içinde, vermesine dayanmaktadır. Bir başka deyişle, emperyalist dönemde, bütün ülkelerde bu devrimi zafere götürecek tek güç proletaryadır.²²

Bütün bunların günümüzdeki tarihsel ve teorik (mantıksal) anlamı nedir? Burjuva demokratik devrimin tamamlanmamış olduğu geri bir ülkede proletarya (nicelik ve nitelik olarak) tek başına iktidarı alma ve kurma gücüne sahip değildir. Proletarya için işçi-köylü iktidarı [anılan durumu günümüzde 'tüm emekçilerin iktidarı' diye okumak lazım] zorunludur. Diğer emekçi ve ezilen kesimler, kesinlikle burjuvazinin saflarında bırakılmamalıdır.

Çıkarılacak Dersler: Devrim Pratiği ve Sosyalizm

Ekim Devrimi'nden sonra sosyalizme geçiş süreci yaşandı ve önce süreçten geriye dönüş oldu ve nihayet geriye dönüş tamamlandı ve sosyalizm hedefi çöktü.

Ekim Devrimi Yenildi Mi?

Bugün, sürecin yalnızca bitişine bakılarak (bugünkü "sonuç"tan hareket edilerek) eleştirel bir "Soyut Devrimci Tarih" yazmak çok anlamsızdır. Yapılması gereken, bu sorunların neden çözülmediği konusunda spekülasyon teoriler üretmek, "devrimi suçlamak" yerine; bugün (ya da yarın) kendi somut tarihsel gerçekliğimiz koşullarında özellikle devrim sonrasındaki ikilemlerle karşılaşmamak için neler yapılabileceğine belki şimdiden karar verebilmektir. Neler yapılabileceği ise, klişe bir laf ama, bir reçete halinde somut olarak belirlenemeyeceğine göre, yapılması gereken, bu tür ikilemler karşısındaki anlayışın (tercihin) nasıl olacağını tartışmak ve bu tür ikilemlerin nüveleri (kaynakları) karşısında bugünden somut tavır almak ve bugünden somut çözüm üretmektir.

Ama sorun bu kadar da değildir.

Ekim Devrimi, tarihsel olarak, Marksist sosyalizm teorisinin öngördüğünden farklı bir düzlemde ve farklı çıkış noktalarını başlangıç olarak gerçekleştirmiştir. Kısaca hatırlatmamız gerekirse, Marksizm, sosyalizmin sanayice gelişkin ileri kapitalist ülkelerde

ve bir Avrupa devriminin sonrasında gerçekleşebileceğini öngörmüştü. Bu öngörünün ekonomik anlamı, sosyalizmin maddi temelleri hazır bir bolluk ekonomisine dönüşmesinin kolayca sağlanabilmesiydi. Üretici güçlerin gelişkin olduğu bir toplumda, üretim ilişkilerinin sosyalleşmesi, üretimdeki anarşinin de planlama ile ortadan kaldırılması sayesinde bütün toplumun bolluğa kavuşması ve bu refahın bölüşülmesi, sosyalizm demek olacaktı. Toplumsal-sınıfsal düzeyde ise, böyle sanayileşmiş bir ülkede proletaryanın çoğunluğu oluşturması durumunda, proletaryanın iktidara gelmesi, aynı zamanda, çoğunluğun iktidara gelmesi anlamına geleceği için sosyalist demokrasinin gerçekleşmesi karşısında rakip sınıf da söz konusu olmayacaktı. Üstelik sosyalist devrim, Avrupa düzeyinde gerçekleşeceği için, nispeten güçsüz bir ülkenin proletaryası diğer ülkelerin proletaryasının katkısıyla devrimi sürdürme gücüne kavuşabilecekti.

Oysa Rusya'da devrim bu öngörülerini kapsamayan bir devrim olarak gerçekleşti. Rusya, çağdaşı kapitalist ülkeler yanında nispeten geri bir ülke özelliğini taşıyordu. Bir proletarya ülkesi olmaktan ziyade bir küçük burjuvalar ülkesiydi. Sosyalizm için öngörülen düzeyde bir ekonomik temel mevcut değildi. Sosyalizmin gerçekleşmesi için bolluğun bölüşülmesi yerine, önce kıtlık ekonomisinin aşılması gerekiyordu. Toplumsal-sınıfsal düzeyde ise köylülük ülkenin çoğunluğunu oluşturuyordu ve proletaryanın iktidarı ele geçirmesi sınıfsal düzeyde çoğunluğun doğrudan iktidarda temsil edilmesi anlamına gelmiyordu. Üstelik Avrupa devriminin kesin yenilgisi sonucunda da Sovyetler proletaryası emperyalist kuşatma altında kendi imkanlarıyla, tek ülkede sosyalizmi gerçekleştirmeye mecbur kalmıştı. Kısmen Rusya'da Ekim Devrimi ile başlayan süreç, Marksist teorinin öngördüğü şekilde kapitalizmden sosyalizm yoluyla komünizme geçiş süreci değil, bundan önce, kapitalizmden, sosyalizmin maddi koşullarının yaratılacağı, "sosyalizmin inşası" düzeyinde geçiş süreci olmaktaydı.

Ekim Devrimi sosyalizme, teoride "hesaba katılmayan" bu handikaplarla girişmek durumundaydı. Ve öyle oldu. Ekim Devrimi, emperyalizm döneminde, dışsal koşulların elverişli olmadığı bir konjonktürde ve işçi-köylü ittifakı temeli üzerinde, her ittifakın zorunlu kıldığı tavizlerle birlikte kendi içsel dinamikleri ile gelişebilmek zorunda kaldı; bir başka deyişle, gelişebilmesini içsel dinamikleri zorlayarak ve köylülüğe verdiği zorunlu tavizlerle sağlayabildi.

Lenin de, zaten "Nisan Tezleri"nde, "doğrudan" ("*immediate*") görevin sosyalizmin "başlatılması" ("*introduction*") olmadığını, yalnızca ürünlerin üretimi ve dağıtımı üzerinde işçi vekilleri Sovyetlerinin doğrudan denetimine geçiş olduğunu söylüyordu.²³ Daha sonra da,

1921'de 10. Kongreye Yeni Ekonomi Politikası—NEP'i sunarken, (1905'te *İki Taktik*'te işaret etmiş olduğu) sosyalizme geçiş için gerekli iki koşulu, yani işçi köylü ittifakını ve Avrupa devrimin zaferini yeniden gündeme getirdi. Lenin'e göre "Sosyalizme derhal (*immediate*) geçiş" yalnızca "kapitalizmin gelişkin olduğu ülkelerde" mümkündü. Rusya'da ise hala "sanayideki işçiler bir azınlıktı ve küçük üreticilerin geniş bir çoğunluğu" vardı. Lenin şöyle devam ediyordu:

Böyle bir ülkede sosyalist bir devrim yalnızca iki koşul üzerinde sonuç olarak başarılı olabilir. Birincisi, bir ya da birkaç önde gelen ülkedeki bir sosyalist devrim tarafından tam zamanında desteklenmesi koşulu. Bilindiği gibi, bu koşulun ortaya çıkabilmesi için, önceden yapılanlara kıyasla daha fazlasını yapmış bulunuyoruz, fakat bunu bir gerçek haline getirmekten çok uzaktayız. Diğer koşul ise, diktatörlüğünü pratiğe geçiren ya da devlet iktidarını elinde tutan proletarya ile köylü nüfusun çoğunluğu arasındaki bir uzlaşmadır.²⁴

NEP, Avrupa devriminin yenilgiye uğradığı koşullarda, asıl olarak nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylülüğe iktidardaki proletarya tarafından, sosyalizmden verilen bir taviz olarak gündeme gelmişti.

Oysa Devlet ve İhtilaf de, "iyimser" Lenin şunları söylüyordu:

Bütün herkes yönetmeyi öğrendiği zaman ve gerçekte toplumsallaşmış üretimi bağımsızca yönettiği zaman... her insan toplumunun karmaşık olmayan temel kurallarının gözetimi bakımından duyulan ihtiyaç, artık bir alışkanlık haline gelecektir.²⁵

Yine muhasebe vb. işlemlerin denetimi için okur-yazar olmanın yeterli olacağını ekliyordu. Ama devlet yönetiminin, iktidar alındığında, hiç de bu iyimser beklentinin öngördüğü biçimde kısa sürede karmaşık olmayan bir işleme dönüşmediği, okur-yazar herkesin üstesinden gelebileceği sıradan işlere çevrelemediği pratikte yaşanılarak görüldü.

"Deneyimli" Lenin ise, 1921'e gelindiğinde artık şunları söylüyordu:

Her işçi devletin nasıl yönetileceğini bilebilir mi? Pratik insanlar bunun bir peri masalı olduğunu bilirler... Sendikalar komünizmin ve devlet yönetiminin (*administration*) bir okuludurlar. İşçiler bu okulda yıllarını harcadıktan sonra, (bunu) öğrenirler, fakat bu da yavaşça ilerler. (...) Devlet yönetiminde kaç işçi görev almıştır? Tüm Rusya çapında bir kaç bin, daha fazla değil. (...) ²⁶

Böylece, bu uzun zaman alacak süreç tamamlanmadan önce, devlet işlerinin yürütülebilmesi için eski rejimin bürokratları mecburen göreve çağrılmıştı. Ve böylece, ekonomideki güçlüklerin aşılabilmesi için köylülüğe verilen taviz, siyasi üst yapıdaki güçlüklerin aşılabilmesi için bürokrasiye verilen taviz ile tamamlanmıştı.

Ki, bu ikincisi sosyalist demokrasinin gelişimindeki tıkanmanın başlıca faktörü olarak kendini kanıtlamıştır. Lenin'in, bürokrasi şeytanını "doğrudan demokrasi" ilkesini uygulamasıyla alt etme çabaları ve bu yöndeki önerileri gerçekleşmeden, devrime ve partiye damgasını vuran Lenin dönemi de onun ölümüyle birlikte sona ermiştir.

Lenin'in devlet teorisinde, tarih tarafından doğrulanmayan ("tarihin cilve yaptığı") şu üç önemli nokta işte bu "bürokrasi sorunun-da" odaklanmaktadır:

Birincisi, teorik olarak, çoğunluğun azınlık üzerindeki diktatörlüğü daha az karmaşık daha basit bir başka aygıtı gerektirecek... idi;

İkincisi, burjuva devleti alaşağı edilince, onun özel bir ürünü olan (devletin topluma yabancılaşmasının özel bir biçimi olan) bürokrasi de etkisini yitirecek... idi;

Üçüncüsü, kapitalizmin belli işlevleri basitleştirildiği için ve her okur-yazar bu basitleşen işlevlerin üstesinden gelebileceğinden süreç içinde herkes yönetmeyi öğrenebilecek ve bürokrasi ile yönetim bir ihtiyaç olmaktan çıkarak bir alışkanlık haline dönüşebilecek... idi.

Süreç bu yönde gelişemedi, yani yukarıdaki üç husus gerçekleşemedi.

İşçi iktidarı, tek başına, çoğunluğun iktidarı olamıyordu. İktidarın toplumun çoğunluğunun desteğini alabilmesi için çoğunluğu oluşturan köylülere taviz verilmek zorunda kalınca, bu durum sosyalizmin temel meseleleri bakımından gerekli radikal çözümlerin ertelenmesi anlamına geldi. Köylülerin desteği sayesinde çoğunluğun iktidarı kurabilmesine rağmen devlet, karşı-devrime ve emperyalist müdahaleye karşı kendini savunma sürecine girmek zorunda kaldı. Devrim, iktidar alındıktan sonra da bu kez bir iç savaş olarak gelişti; sosyalist demokrasinin gerekleri ertelendi. Ancak, özellikle başlangıçta, devrim için asıl tehlike örgütlenmiş bir karşı devrimden ziyade devrimin (ve bu anlamda devletin) örgütlenmesindeki yetersizliklerden kaynaklanıyordu. Bu durum, iç savaş süreci ile pekişince, daha başlangıçtan itibaren, devletteki baskı aygıtlarının azalması yerine artması ve giderek kurumlaşması sonucuna yol açtı. Yine bu durum, devleti yönetme, ekonomiyi geliştirme görevinin henüz bu işe hazır olmayan işçi sınıfı yerine (adına) bürokratların

üzerinde kalması ve bürokrasinin tekrar kurumsallaşması demek oldu. Üstelik halkın doğrudan yönetimi olması gereken Sovyetler de ayaklanma ve karar alma organları işleviyle sınırlı kalmış, idari bakımdan yani yürütme gücü işleviyle öne çıkamamıştı.

Ve böyle ikilemelerle dolu süreçte, partiye olağan üstü rol düşmüştü. Parti, devlet bürokrasisine karşı sınıf inisiyatifinin korunması, yönetimin bürokrasiden alınarak sınıfa devredilmesi, ya da aynı anlama gelmek üzere sınıfın parti önderliğindeki bir kültür devrimi ile kendi doğrudan iktidarını kurması noktasında, evet bu noktada, parti bünyesinde de bürokratlaşma gündeme gelince, sürecin gelişim dinamikleri etkisizleşmiş, sosyalizmin dinamiklerini (parti-sınıf) giderek yitiren bir süreç, partinin devletle özdeşleşerek toplumdan giderek yabancılaştığı bir sürece dönüşmüştü.

Demek ki, çıkarılacak en önemli ders, daha işin başında, bu tür yabancılaşmaların oluşumuna imkan vermeyecek adımlar atabilmektir. Devrimciler örgütü olarak partinin her adımını birleşik halk muhalefeti hareketi ve mücadelesi boyunca, halkın meclisleşmesi (Sovyetleşmesi) yönünde atmaktan vazgeçmemesidir. “Bütün İktidar Sovyetlere!” diyebilmek için devrimci mücadelenin her aşamasında ve her alanda “söz yetki karar, iktidar halka ve halkta” diyerek yürümektir.

Melih Pekdemir, *Anne Bak Kral Çıplaklı, Meğer, Saradan ve Sahici, Ke-malistler Ülkesinde Cumhuriyet ve Diktatörlük, Politik Korner* adlı kitapların yazarıdır. 2004'ten bu yana çevirmenlik, editörlük ve BirGün gazetesinde köşe yazarlığı yapıyor.

Notlar

1. V.I. Lenin, Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi (çev. M. İ. Erdost), (Ankara: Sol Yayınları, 1979): 107.
2. V. I. Lenin, Collected Works, Cilt 33, (Moscow: Progress Publishers, 1965): 51-59.
3. Bahsi geçen kitap Ayrıntı Yayınları tarafından Kasım ayında

basılacağından sayfa numaraları veremiyorum.

4. Bu bakımdan “teorik olarak” sosyalizmin inşasında Sovyet tipi örgütlenmenin giderek parti işlevini de üstlenmesi, partiyi sönmölendirerek gereksiz hale getirmesi beklenir.

5. V. I., Lenin, Demokratik Devrimde Sosyal-Demokrasinin İki Taktiği (çev. M. İ. Erdost) (Ankara: Sol Yayınları, 1978).
6. Lenin, Nisan Tezleri.
7. Lenin, Nisan Tezleri, 12.
8. Lenin, İki Taktik, 124.
9. Bizler bu bakımdan günö-

mâzde elbette "işçi ve köylü ittifakı" ve iktidan kavramı yerine daha güncel, emekçiler iktidan kavramını ve olgusunu devreye sokmak durumundayız.

10. Halkın, bu kez bileşimi değişmiştir; halk, proletarya ve yoksul köylülüktür.

11. Lenin, Nisan Tezleri, 16.

12. Lenin, İki Taktik, 21.

13. Lenin, İki Taktik, 21.

14. Lenin, İki Taktik, 28.

15. Lenin, Nisan Tezleri, 21.

16. Lenin, Nisan Tezleri, 21.

17. Lenin, Nisan Tezleri, 22.

18. Lenin, Nisan Tezleri, 107.

19. Lenin, İki Taktik, 80.

20. Lenin, Nisan Tezleri, 98.

21. Lenin, Nisan Tezleri, 141.

22. Mahir Çayan, Kesintisiz Devrim-1.

23. Lenin, Nisan Tezleri, s. 12; E.

H. Carr, Bolshevik Revolution, Cilt 1 (W. W. Norton & Company, 1985): 91.

24. aktaran E. H. Carr, Bolshevik Revolution, Cilt 2 (W. W. Norton & Company, 1985): 277.

25. aktaran E. H. Carr, Bolshevik Revolution, Cilt 1, 251.

26. aktaran E. H. Carr, Bolshevik Revolution, Cilt 1, 254.

Ekim Devrimi'nden Yarına Kalan: 21. Yüzyıl Sosyalizminde Emek Süreçleri

GAMZE YÜCESAN-ÖZDEMİR

Ekim Devrimi, başka bir yaşamın, başka bir toplumsallığın, başka bir dünyanın mümkün olabileceğine dair insanlık tarihinin en önemli çabasıdır. Ekim Devrimi'nin tılsımını, içinde gizlediği üç *M* ile açıklayabiliriz: *Mücadele*, *Mecburiyet* ve *Meydan Okuma*. Bu yazı, Ekim Devrimi'nde gizli olan mücadele, mecburiyet ve meydan okuma uğraklarını emek sürecinin örgütlenmesinde tartışmayı amaçlıyor. Ekim Devrimi'nin 100. yılını selamlarken, sosyalizm mücadelesini barındıran bugüne ve sosyalizmin yeniden kuruluşuna tanıklık edecek yarına emek sürecinin örgütlenmesindeki kazanımları, dersleri ve birikimleri taşımayı hedefliyor.

Sovyetler Birliği'nde yaşanan sosyalist devrim ve sosyalist kuruluş süreçlerinin, bunları izleyen reform dönemi ve çözülme dinamiklerinin tarihi, içerisinde çok çeşitli örnekler barındıran devasa bir sosyalist emek süreci çözümleme alanı oluşturuyor. Bu noktada iki soru belirginleşmektedir: Ekim Devrimi ve sonrasındaki sosyalist deneyimler, eşitsizliklere, yabancılışmaya, değersizleşmeye ve sömürüye dayanan kapitalist emek sürecine alternatif oluşturabilirler mi? 21. yüzyılda sosyalizm için nasıl bir birikim oluşturdular?

Ekim Devrimi'nin emek sürecini sosyalist bir niteliğe kavuşturup kavuşturmadığı sorusuna pek çok farklı yaklaşımdan pek çok farklı cevaplar üretilmektedir. Süreç farklı teorik ve politik pozisyon-

lardan tartışılmaktadır. Tartışmalar çoğunlukla üretimin teknik örgütlenmesine ve teknik işbölümüne odaklanmaktadır: Çalışma saatleri azaldı mı? Teknoloji emekten yana örgütlenebildi mi? Üretimin bilgisi işçilere aktarıldı mı? Üretim noktası özgürleştirici bir doğaya kavuşabildi mi? Buradan ise hızla, “sosyalizm deneyimleri emek sürecini kapitalist karakterinden arındıramamıştır” sonucuna ulaşılmaktadır.¹ Buna karşın emek sürecinin teknik boyutlarının dışında, toplumsal işbölümü içindeki yeri ve içine gömülü olduğu iktisadi, siyasi ve ideolojik yapılar gölgede kalmaktadır. Tam da bu nedenle bugün, Ekim Devrimi’nin mirasında yarına kalan emek süreci tartışmasını tarihsel ve toplumsal bağlamı içinde ele almak önemlidir.

Sosyalist emek süreci deneyimlerini doğru sorularla ve doğru adreslerde tartışmak ancak Marksist epistemoloji ve metodoloji içinden mümkündür. Dolayısıyla, tartışmaya Marx ile başlayabiliriz:² Emek süreci, işin kendisinin, araçlarının ve nesnesinin birlikteliğinden oluşur. Diğer bir deyişle, insan emeğinin doğayı dönüştürdüğü her süreçte, işin; bu işte kullanılan araçların ve işin üzerinde gerçekleştiği nesnenin biraradalığıdır. Herhangi bir üretim sürecine “kapitalist” niteliğini veren şey ise emek sürecinin sömürü ile yani ortaya çıkan artığa el koyma süreci ile bir arada olmasıdır.

Marx için artı değer üretimi, yalnızca sermayenin karının kaynağını değil, aynı zamanda acımasız egemenlik mantığını da içerir. Bu nedenle, emek sürecinin Marksist analizi üretimi teknik olarak ele alan yaklaşımlardan esaslı bir biçimde ayrılır. İktisadi ilişkileri burjuva biliminin teknik yaklaşımının dışına taşır, siyasi ve ideolojik süreçleri ve bu alanların birbiri ile karşılıklı etkileşimlerini analizin içerisine çeker.

Sosyalist emek süreci emeğin vasfı, iş üzerindeki denetimi ve kendini ve toplumu yeniden üretmede özgürleştirici potansiyeli ile olduğu kadar; işçi sınıfı iktidarının koşullarının sağlanması, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kaldırılması, kamulaştırma süreçlerinin gerçekleştirilmesi, merkezi planlamanın yapılması gibi gelişmelerle de birlikte ele alınmalıdır. Sosyalist emek süreci, emekçi bir toplum yaratma çabasından, eğitimin, sağlığın, konutun ve diğer temel toplumsal gereksinimlerin bir hak olarak ortaklaşa düzenlenmesinden ayrı düşünülemez.

Bir diğer nokta, sosyalist emek süreci deneyimlerinin bugüne nasıl bir birikim bıraktığıdır. Devrimden sonraki yüzyıllık dönemde reel sosyalist deneyimler farklı tarihsel anlarda ve coğrafyalarda farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Tam da buradan hareketle, devrimin ve ardından gelen sosyalist deneyimlerin bıraktıkları

kazanımlar ve dersler, bugüne devrettiği gelecek ufku ile birlikte düşünülmelidir.

Bu yazıda, *mücadele* ve *mecburiyet* altbaşlıklarında emek sürecinde sosyalist kazanımları ve dersleri incelemek; ardından *meydan okuma* altbaşlığında ise emek süreci tartışmasında yarın için birikenleri tartışmaya açmak istiyorum.

Mücadele:

Kuruluş Yılları, Fabrika Komiteleri ve İşçi Denetimi

Sosyalist emek süreci tartışmalarının en önemli uğrağı 1917-1921 yılları arasında fabrika komiteleri aracılığıyla örgütlenen “işçi denetimi”ydi.³ İşçilerin büyük bir ayaklanmayla ve grev dalgasıyla gerçekleştirdikleri 1917 Şubat devrimi, Rusya’da işçi sınıfını yeni bir süreçle karşı karşıya bırakmıştı: İşçi denetimi. Şubat Devrimi’ni izleyen günlerde ülkenin bütün büyük sanayi merkezlerinde fabrika komiteleri kuruldu. Bu günlerde, yaygınlaşan işçi, köylü ve asker sovyetleri burjuva hükümete karşı siyasal bir odak iken, fabrika komiteleri de fabrikalarda iktisadi alana bir müdahale idi. Bu dönemde işverenlerin devrimi sabote etmek için işyerlerini kapatmaları ve on binlerce işçiyi işten çıkarmaları genel bir hal almıştı. Lenin ve Bolşevikler, fabrika komiteleri, sovyetler ve sendikalar aracılığıyla işçi denetimi sloganını, Ekim’e giden süreçte işçiler açısından yassamsal öneme sahip bir slogan olarak sahiplendiler. İşçi denetiminin uygulandığı fabrikalarda, fabrika yönetimleri, tüm resmi belgeleri, üretim stoklarını ve fabrikaya girip çıkan malları bilgisini fabrika komitesine vermek zorundaydı. Fabrikalarda tam anlamıyla ikili iktidar durumu söz konusuydu.⁴

Ekim Devrimi’nin ardından, iktidarın ele geçirilmesi ve üretim araçlarının kamulaştırılması sonrasında Bolşevikler için temel sorulardan biri üretimde kararları kimin vereceği oldu ve üretim süreçlerinde işçi denetiminin sağlanması hedeflendi. Lenin, 1919 tarihli *Proletarya Diktatörlüğü Döneminde Ekonomi ve Politika* başlıklı makalesinde, Ekim Devrimi’nin attığı ilk adımları anlatır:

Birkaç aylık bir zaman içinde, hemen hemen bütün büyük kapitalistler, fabrika, anonim şirket, banka, demiryolu vb. sahipleri de tazminat ödenmeksizin mülksüzleştirildi. Sana-yide büyük üretimin devletçe örgütlenmesi ve fabrikaların ve demiryollarının “işçilerce denetimi”nden, “işçilerce yönetimi”ne geçiş bu da, genellikle daha şimdiden başarılmıştır.⁵

İşçi denetimi ile amaçlanan, sermayenin kurduğu otoriter ilişkilerin sonlandırılması ve işçi sınıfının üretim noktasındaki egemenliğinin kurulmasıydı. İkinci olarak ise, “iktidarı almak”, hem toplu-

mu hem de üretimi yönetmekti. İşçi denetimini gerçekleştirecek yöntem ise fabrika komiteleri olarak belirlendi. Fabrika komitelerine denetim yetkisi verildi. Bu komiteler, hem işçi denetiminde hem de sosyalist devlete karşı sorumlu oldular. Fabrika komitelerinin, yönetimi yalnızca kendi işyerleriyle sınırlıydı. Bu sınırlı bakış açısı ise, sanayide dağınıklığa ve karışıklığa yol açtı ve ekonominin bütünsel değerlendirmesinde sorunlar yarattı. Dağınıklık ve karışıklığa karşı bu süreci yönetebilmek için Yüksek Ekonomi Konseyi (*Vesenka*) kuruldu, fabrika komiteleri de sendikalara bağlandı. Bu düzenlemeler ile merkezi ve yerel organlar işçi denetim mekanizmaları olarak komitelerin yerini aldı.

Sosyalist emek sürecinde bir diğer uğrak, yeni bir çalışma ahlakı ve ideolojisi geliştirmekti. Sosyalist toplumun gerektirdiği tüm duygu, disiplin ve düşüncelere sahip ve sosyalist yaşam koşullarını yaratmada bilinçli ve gönüllü bir “çalışma”yı gerçekleştirmekti. Bu açıdan tarihe geçen deneyim ise “Komünist Subotnikler” (Kızıl Cumartesiler)dir. 10 Mayıs 1919’da Moskova-Kazan demiryollarında çalışan işçilerin hiçbir ücret talep etmeden tamamen gönüllü Cumartesi günleri çalışmasıyla Komünist Subotnikler başladı. Bir yıl içinde çok fazla insanın katıldığı bir harekete dönüştü. Lenin’in de coşkuyla selamladığı bir pratik oldu: “Eğer Rusya’nın bugünkü düzeninde komünistçe bir şeyler varsa bunlar sadece Subotniklerdir.”⁶ Sosyalist ekonominin sorunlarının çözümü için gerekli olan “hızla sanayileşmek”, “yetişmek” ve “geçmek” emek süreçlerinin farklı örgütlenmesini gerekli kıldı ve Subotnikler zaman içinde sönmüldü.

Sosyalist kuruluş aşamasında önemli bir başlık da “emek üretkenliğinin artırılması”ydı. Emek üretkenliğinin artırılması, burjuva teknik anlamından tümüyle farklı olarak, devrimci iradenin işçi sınıfına taşınması olarak tanımlandı. Birim emek zamanı başına elde edilen ürün miktarını artırmak değildi; işçi sınıfının iktisadi, siyasi ve ideolojik yapılarda güçlenmesi ve devrimci atımlara sahip çıkmasıydı. O günün koşullarında, Sovyet iktidarını korumak bir anlamda Sovyet sanayini korumaktı. Lenin 1918’de *Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri* broşüründe, devrimin önündeki en acil görevin “emek üretkenliğinin artırılması” olduğunu yazıyordu:

Bütün sosyalist devrimlerde proletarya iktidarı alma sorununu çözdükten ve esas itibarıyla mülksüzleştirilenleri mülksüzleştirerek dirençlerini bastırdıktan sonra, kapitalizmden daha üstün bir toplumsal düzen yaratma, yani emek üretkenliğini artırma ve bu minvalde (ve bu amaçla) daha iyi bir emek örgütlenmesini güvence altına alma görevi zorunlu olarak ön plana çıkar.⁷

Bu amaç ise ülke çapında büyük ölçekli üretimi örgütlemeyi gerektiriyordu. Bu da Lenin'in yine *Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri* broşüründe belirttiği, Taylorist emek sürecinin uygulanma gerekliliğine işaret ediyordu. Lenin aynı broşürde şöyle der: "Sosyalizmi inşa etme olasılığı kesin olarak Sovyet iktidarı ve Sovyet idari örgütlenmesiyle kapitalizmin çağa uygun edimlerini birleştirmek konusunda elde edeceğimiz başarıya bağlıdır."⁸

Devrimin ardından gelen kuruluş yılları içinde sanayiye ayağa kaldırabilmek için, yukarıdan sosyalizm baskısı ile işçi denetiminin daha merkezileşmiş yapılara devredilmesi ve Taylorist uygulamaların dayatılması, oldukça tartışmalı bir gündemdi. Parti içinde sol kanadı destekleyen *Komünist* dergisi, parça başı ücrete, işgününün uzatılmasına, fazla mesaiye karşı çıkıyor ve üretimde işçi denetiminin sağlanmasını savunuyordu. Karl Radek, *Komünist*'in 1918 yılında yayınlanan ilk sayısında şöyle diyordu:

Eğer Rus devrimi burjuva karşı-devrimin şiddetiyle çökerse, bir anka kuşu gibi küllerinden yeniden doğar. Ama, eğer Rus devrimi sosyalist karakterini kaybederek çalışan yığınları hayal kırıklığına uğrattırsa, bu darbe Rus ve uluslararası devrimin geleceği bakımından on misli daha kötü sonuçlara yol açar.⁹

Amerika'daki üretim ilişkilerini ve kapitalizmin gelişkin formunu taşıyan Taylorizmin, ya da Marx ve Engels'in deyimıyla "iktisadi, ideolojik, entelektüel, bütün bakımlardan bağrından çıktığı toplumun damgasını taşıyan" Taylorizmin sosyalizmin genç koşullarında ülkeye getirilmesi o gün ve bugünkü sosyalizm tartışmaları için birçok kritik soruyu barındırmaktadır. Bu konuya 21. yüzyılda sosyalist emek sürecini tartışırken değineceğim.

Mecburiyet:

Sovyetler Birliği Deneyimi ve Stahanov Hareketi

Sosyalist bir devrimi ve iktidarı korumak ve yapılandırmak için 1930'lı yıllarda sosyalist emek sürecinde gündeme "sosyalist yarışma" gelir.¹⁰ Teknoloji ve büyük ölçekli dev kuruluşlar iktisadi, siyasal ve sosyal yaşamın tam merkezindedir. Sosyalist temelde üretken bir rekabetin örgütlenmesi hedefiyle ortaya çıkarılan sosyalist yarışma, işletmeler arasında rekabete yönelik bir yarış başlatır.

"Sosyalist yarışma", rutine, atalet ve bürokrasiye karşı milyonlarca emekçinin yaratıcı inisiyatifinin ortaya çıkarılacağı bir süreç olarak tanımlanır. Sosyalizmi kurma ve yaşatma zorunluluğu, emek süreçlerinde daha yoğun bir çalışmayı zorunlu kılar. Stalin, Mikulina'nın *Kitlelerin Yarışması* kitabına yazdığı önsözde şöyle diyor:

“Sosyalist yarışma, milyonlarca emekçinin yaratıcı inisiyatifine dayanan, kitlelerin içsel devrimci özeleştirisinin ifadesidir.”¹¹

1930’lı yılların sonlarına doğru ise “sosyalist yarışma” kavramı, yerini daha üstün bir aşama olarak “yaratıcı yarışma”ya bırakır. Bu dönemde, “Sovyetler’de Taylorizm” olarak anılan Stahanov hareketi de emek süreçlerini belirler.

1935 yılında bir maden işçisi, Aleksev Stahanov, vardiyasının üretimini 14 kez aşacak bir yöntem keşfeder ve verim normlarının yeniden tanımlanmasına olanak sağlar. Bu, Stahanov birliği (*brigada*) üyelerinin yeni bir iş örgütü kurmalarının sonucudur. Stahanov örneği diğer bölgelere de yayılır ve bir çalışma hareketi olarak ortaya çıkar. Stahanov hareketi, işçilerin ve işçi birliklerinin, atölye veya fabrikalarında kendileri için konmuş hedefleri aşmak için birbiriyle yarışmalarına dayanır.¹²

Stahanov hareketinin temel hedefleri, sosyalist ekonomiyi ayakta tutmaya dönük hedeflerle örtüşür: a) sosyalist yarışın örgütlenmesi; b) teknolojiden en yüksek verimi alma; c) niceliksel birikimin niteliksel patlamaya dönüşmesi; d) hurdaya ayrılan payı azaltma, israfı önleme; e) gideri azaltma, f) işçilerin birden fazla tezgahta çalışabilecek çoklu vasıf düzeyine erişmesi.¹³ Stahanov hareketi, tüm bunları gerçekleştirebilmek için çalışma sürelerini olabildiğince kısaltmayı, vardiya sayısını yüksek tutmayı hedefler. Nitekim 1930’da, Sovyet çalışma haftasının ileri kapitalist ülkelerdekinden 5-6 saat daha kısa olduğu görülür.¹⁴

Stahanov hareketi aynı zamanda, bir ideolojik kuruluş mücadelesidir.¹⁵ Bu yeni ideolojide “çalışma” yüceltilir. Böylece işçi sınıfının yaşadığı yabancılaşmanın ortadan kaldırılması hedeflenir. Ekonomik büyümeye, teknolojiye, çalışma güvenliğine, birlik ruhuna, plan hedeflerine karşı büyük bir ilgi ve duyarlılık yaratılması amaçlanır.

“Sovyetler Birliği’nde ve bütün Avrupa’da akisler yapan bu Hareketin manası nedir?” diyor soruyor Hasan Ali, 1936’da Marksizm Bibliyoteği’nden yayınlanan *Stahanof Hareketi* adlı kitapçığında. Ardından ise şöyle cevaplıyor:

Stahanof hareketi, sovyetlere has sosyalist bir harekettir. Sovyetlerde işçi, sosyalist sosyetesinin bir ferdi olarak, sosyalist sanayide, sosyalist cemiyeti hesabına, dolayısıyla kendi hesabına çalışır. Bunun içindir ki, sovyetlerde işçi iş verimini arttırmakla bizzat kendi refah seviyesini de arttırmış olur.¹⁶

Stahanov hareketi oldukça tartışma yarattı. Yerden yere vuranlar oldu. Muhalifler arasında bir yanda emek sürecinin yarattığı gelişmelerden kaygı duyan kapitalist dünyanın yazarları vardı.¹⁷

Diğer yanda ise bu emek sürecinin sosyalizm ile bağdaşamayacağını vurgulayanlar bulunuyordu. Bu eleştirilere de 21. yüzyılda sosyalist emek sürecini tartışırken değineceğim.

Meydan Okuma:

21. Yüzyıl Sosyalizminde Emek Süreçleri

Ekim Devrimi ve sosyalist deneyimler kapitalizmin egemen olduğu bir dünya sisteminin yanı başında mülkiyet ve bölüşüm ilişkilerini değiştiren bir meydan okumadır. Milyonlarca emekçi için bugün “imkansız hayaller” olarak görülen ömür boyu istihdam, emeklilik, bedelsiz sağlık, eğitim ve barınma sağlayan, işsizliğin olmadığı bir düzen için kapitalizme karşı durmadır. Sosyalizm mücadelesi, diğer bir deyişle bu meydan okuma, sürdüğüne göre, “sömürü sürecinin ortadan kalktığı, ortaya çıkan artığın paylaşımının sosyalist değerlenmeye göre gerçekleştiği toplumda emek süreci nasıl olacak?” sorusu da hala tartışmadaki önemini ve yerini koruyor.¹⁸ Bu tartışmalı noktalara dair Özoğlu’nun vurgusu önemlidir:

Bu noktalardan hareket edip iki ayrı hatta ilerlemek mümkündür. Birinci hatta, sorulara sosyalist/Marksist bir emek süreci kuramı yaratma çabasıyla yanıt aranabilir. Ya da yanıt, sosyalist bir sistemde kurgulanacak sosyalist emek süreci uygulaması hedefinde somutlanır. Bir başka deyişle, ilkinde “sosyalist emek sürecinin” tanımlanması çabasıyla ilerlenebilir, ikincisinde ise sosyalizmde emek sürecinin nasıl örgütleneceği tartışılır.¹⁹

Bu iki hat aynı zamanda teori ve politika alanlarına denk düşer. İlkinde sosyalist emek süreci üst soyutlama düzeyinde bir yapı olarak kavranabilir. İkinci düzeyde ise, toplumsal gerçekleşme alanı olarak bir formasyon şeklinde ele alınabilir. Belirtmek gerekir ki, sosyalizmde çalışma ilişkileri tartışması büyük ölçüde bu sosyalist kuruluşa olanak sağlamış mücadele sürecine ve sürece öncülük etmiş öznelliğe bağlıdır. Dolayısıyla yapılması gereken sosyalist/Marksist emek süreci kuramı içinden tarihsel anı ve konjonktürü değerlendirmektir.

Tam da bu noktada, devrimin bıraktığı dersler ve gelecek ufku nu birlikte tartışmak önemlidir. Derslere bakarken Sovyetlerdeki emek süreçlerine ilişkin önemli eleştiriler değerlendirilmelidir. Bu eleştiriler temel olarak *mülkiyet, Taylorizm, büyük ölçekli sanayi ve getirdikleri, artığa el koymamanın merkezi biçimi, işin örgütlenmesinde disiplin süreçleridir*.

Mülkiyete ilişkin eleştiri, emek süreci konusunda belki de en sık tekrarlanan konudur. Buna göre Sovyetler’de emeğin kurtuluşunu mülkiyet sorununa indirgeyen bir anlayış öne çıkar. Böylece üre-

tim araçlarının mülkiyetinin özel nitelikten kurtarılması, emeğin özgürleşmesi için yeterli sayılır. Buna karşın sadece sermayenin ortadan kaldırılması ile ne emek sürecinde bir özgürleşme ne de çalışmanın zorunluluğundan kurtulabilme mümkün olmuştur. Mülkiyetin değişmesine ilişkin anlayışın ilerletilmemesi, üretim süreçlerinin tasarlanması, yönetilmesi ve denetlenmesine ilişkin sorunun yeterince ilgi görmemesine neden olur. İşçi denetimi sürecinin, devrim sonrasında dinamizmini yitirerek, üretimin parti yönetimine ve “plan fetişizmi”ne sıkışmasının arkasında bu noktanın olduğu düşünülebilir. Bu noktada Siriani’nin deyişiyle, eğer temel konu mülkiyetse ve üretim araçlarını kimin kontrol ettiği ve yönettiği değilse, o zaman fabrika komitelerinin kontrolünün de ortak yönetim kadar konu dışı kalmasını doğal karşılamak gerekir.²⁰

Sosyalist emek sürecine ilişkin bir diğer eleştiri Taylorizmdir. Bolşeviklerin sosyalizmi kurarken kapitalizmin gelişkin üretim ilişkilerini ve onları örgütleyen Taylorizmi uyarlamış olması çok eleştiri alır. Taylorizmin ülkeye getirilmesi sosyalizm anlamında oldukça sorunludur. Uygulama (kafa emeği) ile tasarlama (kol emeği) süreçlerini birbirinden ayıran, işi küçük parçalara bölen, bu küçük parçaların sürekli tekrarına mahkum bırakan, üretim sürecinin tüm denetimini yönetime aktaran Taylorizm, sosyalist emek örgütlenmesi ile oldukça terstir.²¹ Bir sosyal bilimcinin ifadesiyle, “böylelikle, Sovyet çalışan nüfusu, Batılı işçi sınıflarıyla benzer (yalnızca ayrıntılarda farklılaşan) üretim süreci kaderine sahiptir.»²² Bu nedenle de reel sosyalizm deneyimleri kendilerini emek sürecinin kapitalist doğasından arındıramamışlardır.

Bir diğer eleştiri, Sovyetler’de teknoloji ve büyük ölçekli sanayi örgütlenmesinin Batı’nın tekrarı olmasıdır. Sovyet deneyimi, kapitalizmin Fordist birikim rejimine denk düşen üretim sistemini tekrar etmiştir. Bu anlamda sosyalist bir emek süreci tarihi yaşanmamıştır. Sovyet deneyimine bakarak, sosyalist bir emek sürecinin yapısal özelliklerini ortaya koymamız mümkün değildir. Çünkü, Sovyetler Birliği’nde ve o blokta bulunan diğer ülkelerde iş organizasyonları, kapitalist ülkelerdeki iş organizasyonlarından çok küçük farklarla ayrılır.²³

Artıya el koyma mekanizmasının “özel sermaye” yerine “merkezi” biçimde gerçekleşmesi de önemli bir eleştiri noktasıdır. Üretim baskısını “piyasa” yerine “plan” belirlemekte, “kar hırsına” karşı “plan fetişizmi” ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan sosyalist emek süreci değil, devletçi sosyalist düzenleme biçimidir.²⁴

Başka bir eleştiri de, işin örgütlenmesindeki disiplinin aşırı boyutlara ulaşmasıdır. Bir anlamda işçileri askeri disiplin altına almayı dönüşen bu uygulamalar, işçilerin üretim sürecinde kaybolan

denetim ve belirleyicilikleri ile ilgilidir. İşçilerin denetimi, üretim süreçlerinde ortadan kalktıkça, onun bilgisine sahip olamayan, tasarımdan uzaklaşan, sürecin bütününe kavrayamayan ve üretime yabancılaşan işçiler, üretim alanından başlayarak toplumsal ve politik süreçlerde de geri planda kalırlar.

Yukarıda bahsedilen tüm eleştirilerde gizli olan soru ise şudur aslında: Emekçilerden yana kazanımlara dayanan ekonominin rasyonalleştirilmesi ve hızla büyümesi mi sağlanacak, yoksa insanların özgürleştirici dönüşümüne mi ağırlık verilecek?²⁵ Bu soruda, bir yanda emekçilere iyi ücretler, ücretsiz eğitim ve sağlık sağlanabilmesi diğer yanda kapitalist kuşatmada yenilgiye uğranmaması için ekonomik büyüme hedeflendi. Ve işçi sınıfının kendini gerçekleştirebileceği ve özgürleşebileceği bir çalışma ortamının yaratılmadığı vurgulanmaktadır.

İşçi sınıfının kendini özgürleştiremediği üretim noktası, emekçilerin toplumsal ve siyasal süreçlerde de kendilerini varedememesine yol açmıştır. Üretim noktasında başlayan emeğin metalaşma süreçlerine direnememiş emekçiler, sosyalist birikimlerin aşınmasına veya çökmesine karşı da direnememişlerdir.

Tüm bu eleştirileri değerlendirirken iki nokta sürekli akılda tutulmalıdır. Birincisi, Sovyetler'de üretim noktasının organizasyonunun artı değer baskısını ve buna bağlı kapitalist rasyonalizasyonu içermemesidir. Kapitalist rasyonalizasyon işsizlik üzerinde yükselir, işçiyi maddi ve manevi olarak öldürür, işçi ücretlerini düşürür, işgünü uzatır ve iş kazalarına yol açar. Buna karşın Sovyet deneyiminde hayata geçirilenler, kapitalist rasyonalizasyon yerine bir emekçi toplumu yaratmayı hedefler. Dolayısıyla kimi uygulamalar kapitalist düzenleme ile benzerlikler içerse de ortaya çıkan sonuçlar, tümüyle farklıdır.²⁶

İkinci nokta ise, Sovyet deneyiminin ve buradaki emek süreçlerinin gerçekleştiği tarihsel, toplumsal ve yapısal koşulları göz ardı etmemektir. Devrim sonrası süreç, Sovyetler'in iç dinamikleri ile açıklanamayacak kadar zorlu yılları kapsar. Burada II. Dünya Savaşı ve faşizmle mücadele gibi acil ve zaruri süreçlerin varlığı dikkate alınmalıdır. Ayrıca Soğuk Savaş'a uzanan kapitalist kuşatmanın Sovyetler üzerindeki yer yer yıkıcı etkisi de akılda tutulmalıdır.

Devrimden sonraki yüzyıllık dönemde reel sosyalist deneyimlerde sosyalist emek süreçleri mücadele, mecburiyet ve meydan okumanın içiçeliğinde yaşanmıştır. Bu süreçler her farklı tarihsel anda ve coğrafyada farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Yaşanmış sosyalizm deneyimlerinde emek süreçleri kazanımlar-kayıplar, ileri sıçramalar-geri düşmeler sarmalında okunabilir. Sosyalizm deneyiminde emek sürecine dönük eleştirileri, bu toplumsal ve tarihsel

oluşum sürecinin karmaşık yapısı içinde değerlendirmek önemlidir.

Kazanım ve derslerden sonra gelecek ufkunu da değerlendirmek önemlidir. Sosyalist emek süreci mücadelesi ertelenmeden bugünden başlamak durumundadır. Emek süreci, içsel öğelerini ele almadan önce, onu çevreleyen iktisadi, siyasi ve ideolojik yapılar içinde düşünmeliyiz. Bu sayede emek sürecine ilişkin teknik ya da burjuva bilme biçimine sıkışmış açıklamaların ötesine geçmek mümkün olabilir. Çünkü emek süreci, teknik olarak vasıf-denetim ekseninde değil, toplumsal bir ilişkiler bütünlüğü ile varolur. Siyasal karakteri tali değil merkezi bir niteliktedir.

Sosyalist emek süreci üzerine düşünürken ilk başlık, iktisadi ve siyasal yapının nasıl örgütleneceğidir. Bu sürecin temeli, üretim araçlarının özel mülkiyetinden arınma ve üretimin örgütlenmesinde toplumsal çıkarların belirleyici kılınmasıdır. Bu da iktisadi ve siyasal alanda şu sorular üzerinde düşünmeyi gerektirir: Ülkenin insanları ne üretecek, kim için üretecek, ne kadar üretecek, ne zaman üretecek, nerede üretecek ve nasıl üretecek? Üretim araçlarının gelişmişliği ve üretkenlikte ulaşılan düzey, 21. yüzyılda emek sürecine dair yeni ufuklar açmaktadır. Günümüzdeki nüfus ve teknolojik düzey düşünüldüğünde, çalışmanın yaşamsal zorunluluğu toplumsal bir örgütlenme yoluyla insan hayatını engellemeyecek kadar azaltılabilir.

Teknolojik gelişkinliğin insan yaşamını kolaylaştırıcı niteliği ancak yeni bir sosyalist planlama anlayışıyla şekillendiğinde insanlık için anlam ifade edecektir. Diğerinde, teknolojik kolaylaştırıcılık, kapitalist üretim ilişkilerinin hizmetine sürülmeye devam edecektir.

Durmadan yenilenen ve aynı şekilde gelip geçici, bir an evvel kullanılıp atılması gereken nesnelerin üretimi yerine nesnelerin üretimi sosyalist planlama anlayışıyla şekillenmelidir. Sermaye, insanları dayanıklı olandan çok geçici olana yönlendirir. Sonsuz üretim ve tüketim için eldeki dayanıksız malları çöpe atıran bir anlayış söz konusudur. Yani sonsuz büyümeye ve tükettirmeye odaklanmış bir kapitalist ekonomik modelinin tümüyle terkedilmesi gerekir.

Diğer bir başlık, ideolojik yapının özellikleridir. Sosyalist değerlere sahip bir çalışma ideolojisinin oluşumu ve varolması yeni bir emek süreci için değerlidir. Zorunlu çalışma, toplumsal sorumluluğa ve gönüllü çalışmaya evrilmeli, çalışmanın karşılığı ise ücretli emek ilişkisinden ziyade emeğin ve gereksinimlerin karşılığına dönüşmelidir. Sosyalist çalışmayı, kapitalist çalışmanın yabancılaştı-

ricılığına karşı çalışmanın “insanlaştıricılığı” ve “özgürleştiriciliği” savunmalıdır.

İnsanın zamanda ve mekanda özgürlüğü tartışması da gündemde olmalıdır. Zamanda ve mekanda özgürlük, bireyci ve hedonist anlamların ötesinde toplumcu ve kolektif doğası ile tartışmalıyız. İnsanın zamanda ve mekandaki özgürlük arayışını, tarihle ve güncel değerlerle kurduğu bağı güçlendirmek gerekiyor.

Sosyalist emek süreci bu yapıların varlığında şekillenebilecektir.²⁷ Bu noktada yöneten-yönetilen ilişkisi öne çıkar. Kapitalizmde işçi sınıfının yarattığı değere sermaye tarafından el konulmasının kristalize hali olan yöneten-yönetilen ilişkisi, sosyalizmde üretimin gerçekleşmesi için gerekli bir koordinasyona ve ortak çabaya denk düşer. Diğer yandan, emek gücünün bugüne dek sınıfsal birikimiyle içinde barındırdığı niteliklerin, yeteneklerin ve deneyimin belirleyiciliğinde kurgulanacak bir “katılımcı denetim”den söz edilebilir.²⁸

Sosyalist emek sürecinde, üzerinde yoğunlaşılması gereken bir boyut da denetimdir. Denetimin ikili niteliği bulunur. İlki emek süreci içindeki, iş ve ürün üzerindeki denetimdir. İkincisi ise, toplumsal yaşamda etkin bir şekilde varolmayı mümkün kılan iradedir. Bireysel, toplumsal ve siyasal alanlara ilişkin söz sahibi olan, yaşamın örgütlenmesinde yer alan aktif yurttaşlar olarak bireylerin, gerek üretim sürecinde gerekse yeniden üretim alanlarında denetime sahip olmasını savunmalıyız.

Sosyalist emek sürecinde vasıf da önemli bir yerde durur. Sermaye için “vasıf” ile emek için “vasıf” kavramları aynı değildir. Sermaye için “vasıf”, artı-değer üretimi ve kapitalist sermaye birikimi için geçerli olan “bilgi” ve “becerilerdir”. Tekrarlamak gerekirse, üretim noktasında özellikle görelî artı-değeri arttırmak için gereken çalışan profilidir. Emek adına vasıf kavramı Marx’tan hareketle başlar. Vasıf, üretim noktasında işçisinin işin bütününe kavrayabilmesi ve işiyle bütünleşerek kendini ve işini geliştirebilmesini içerir. Vasıf aynı zamanda işçinin işi üzerinde denetim ve takdir yetkisini kapsar.

Sosyalist emek sürecinde vasıfla ilgili bir önemli nokta da, kapitalizmdeki yedek işgücü ordusunun olmamasıdır. İşçinin, yedek işgücü ordusunun varlığına bağlı olarak her an vazgeçilebilecek değersiz ve ikame edilebilir oluşundan ayrılması, çok daha farklı bir yapı ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla, kapitalizmde ücretleri aşağı çeken, denetime önemli katkılar sağlayan ve bunun için de varlığı istenen yedek işgücü ordusunun, sosyalizmde ortadan kalkması hedeflenir. Bu da işçinin yaptığı işle kurduğu ilişkide işini kaybetme

korkusu ve baskısının ortadan kalkmasına ve kendisini gerçekleştirmek için bir özgürlük ortamının varlığına işaret eder.

Sosyalist emek sürecinde teknolojinin doğasının kapitalizmde sahip olduğu doğadan tümüyle farklı olması mücadelesi oldukça önemlidir. Marx'ın deyişiyle, emek sürecinde makinenin sağladığı yönetim ve denetim tekniklerinin makineden değil, aslında makinenin kapitalist biçimde kullanımından doğduğu göz önünde olmalıdır. Bu nedenle teknolojinin kapitalist rasyonalizasyon ve artı değer üretiminde edindiği rolün tersine, çalışma saatlerini kısaltıcı, zorlu işleri kolaylaştırıcı ve çalışmayı hafifletici doğası öne çıkarılmalıdır.²⁹ Aynı şekilde üretimin toplumsal organizasyonunda da teknolojinin kolektifleştirici ve birleştirici yönü üzerine odaklanmalıyız. Kapitalizmde artı değeri arttırmanın bir aracı olan teknoloji; sosyalizmde işçinin yaptığı iş üzerinde denetim kurmasının bir aracıdır. Dolayısıyla, teknolojinin insanı en az yıpratıcı ve en çok özgürleştiren bir içeriğe sahip biçimde geliştirilmesinden söz etmeliyiz.

Üretimin toplumsal boyutunun sahip olması gereken verimlilik ve etkinlik gibi içerikler de sosyalist emek sürecinde yeniden değerlendirilmelidir. Etkinlik ve verimlilik kapitalizmde, piyasadaki rekabet baskısında öne geçebilmek için artı değeri arttırma yolu olarak kullanılır. Sosyalist emek sürecinde ise, piyasa mekanizmalarıyla tanımlanan etkinlik ve verimlilik kavramlarının, emeğin değer yaratma sürecinde ulaşılması hedeflenen etkinlikle yer değiştireceği söylenebilir. Etkinlik ve verimlilik, toplumsal faydayı çoğaltabilmek için planlama ile birlikte ele alınabilir. Ayrıca, sosyalist emek sürecinde etkin ve verimli olma durumunda insan ve emek boyutu da daha belirleyici olmalıdır. Verimli ve etkin olma, emeği özgürleştirici, en az yıpratmayı sağlayacak, insani niteliklerin en ileriye taşınmasına olanak tanıyacak bir ölçüt olarak düşünülmelidir.

Geleceğin sosyalist üretimini kurgulamak ve emek süreçlerini tanımlamak için elimizde değerlendirilebilecek son derece zengin örnekler bulunuyor. Bu zengin deneyimlerin teorik, politik ve pratik olarak ele alınması, sosyalizm mücadelesini barındıran bugüne ve sosyalizmin yeniden kuruluşuna tanık olacak gelecek için çok önemlidir.

Sonuçta yüz yıl önce devrim "işçilerin yalnızca büyük hayaller kurma kapasitesi olduğunu değil, aynı zamanda bu hayalleri gerçekleştirme güçlerinin de olduğunu" gösterdi.³⁰ 21. yüzyılda yine bu hayallere ve bu hayalleri gerçekleştirme gücüne sahip olmak ve sahip çıkmak, devrime gönderilecek en içten selamdır.

Gamze Yücesan-Özdemir, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, University of Reading ve University of Sussex'te öğrenim gördü. Emek çalışmaları olarak adlandırılabilir bir alanda çalışmalar yapıyor. *Monthly Review Türkiye'nin* editörüdür.

Notlar

1. B. Yaghmaian, "Socialist Labour Process Revisited" *Review of Radical Political Economics*, 26, 2, (1994): 67-92.
2. Karl Marx, *Kapital I* (çev. M. Selik) (İstanbul: Yordam, 2015).
3. İşçi denetimi dönemini derinlikli tartışan iki kaynak için bkz. M. Britton, *Bolşevikler ve İşçi Denetimi 1971'den 1921'e Devlet ve Karşı Devrim* (çev. N. Erdoğan) (İstanbul: Ayrıntı, 1990), C. Siriani, *İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi: Sovyet Deneyimi*, (çev. K. Başoğlu), (İstanbul: Belge Yayınları, 1990).
4. Britton, *Bolşevikler ve İşçi Denetimi*.
5. V.I. Lenin, "Proletarya Diktatörlüğü Döneminde Ekonomi ve Politika", *Burjuva Demokrasi ve Proletarya Diktatörlüğü*, (çev. M. Erdost) (Ankara: Sol, 1977): 206-207.
6. V.I. Lenin, "Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri", *Sovyet Deneyiminin Dersleri: Ütopik ve Bilim Dışı Sosyalizm* (R. Yörökoğlu), http://t-k-p.net/yayinlar/kitaplar/Sosyalizm%20Nedir_2.pdf.
7. Lenin, "Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri", 46.
8. Lenin, "Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri", 47.
9. Radek'ten aktaran Brinton, *Bolşevikler ve İşçi Denetimi*, 76.
10. *Sovyetler Birliği'nin endüstrileşme sürecine ve sosyalizmin kuruluş sürecine yönelik kapsamlı çalışmalar* Yalçın Kocuk'e aittir.
11. Bkz. Y. Kocuk, *Endüstrileşme Sürecinin Temel Sorunları: Sovyet Deneyimi 1925-1940* (İstanbul: Bilim Yayınları, 1975), Y. Kocuk, *Planlama Kalkınma ve Türkiye*, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1985), Y. Kocuk (1988), *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu (1925-1940)* (Ankara: Dönem, 1988).
12. J. Stalin, J. Eserler - Cilt 12 (çev. S. Kaya) (İstanbul: İnter, 1992), 101.
13. Kocuk, *Endüstrileşme Sürecinin Temel Sorunları: Sovyet Deneyimi 1925-1940*, 247.
14. Kocuk, *Endüstrileşme Sürecinin Temel Sorunları: Sovyet Deneyimi 1925-1940*.
15. Kocuk, *Endüstrileşme Sürecinin Temel Sorunları: Sovyet Deneyimi 1925-1940*.
16. Hasan Ali, *Sovyetlerde Stahanof Hareketi* (İstanbul: Marksizm Bibliyoteği, 1936).
17. *Sovyetler Birliği'nde çalışma ideolojisi tartışmaları* için bkz. P. Thompson ve C. Smith (der.) *Labour in Transition: The Labour Process in Eastern Europe and China* (London: Routledge, 1992).
18. Hasan Ali, *Sovyetlerde Stahanof Hareketi*, 22.
19. Stahanov Hareketi Üzerine değerli iki çalışma için bkz. L. H. Siegelbaum, *Stakhanovism and The Politics of Productivity in The USSR (1935-1941)* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988) ve Y. Akkaya, "Subotniklerden Stahanovistlere Sovyetler Birliği'nde Emek Süreçleri: Gotha Programı'nın Eleştirisi Anti-Dühring'e Karşı, *Praksis*, 8, (2002): 189-226.
20. Bu tartışmayı yürüten çalışmalar için bkz. B. Özoğlu, "Sosyalist Emek Sürecini Nerede Aramalı?", *Praksis*, 8, (2002): 169-188 ve B. Özoğlu, B. A. M. Özdemir ve G. Yücesan-Özdemir, "Sosyalist Emek Sürecinde Sosyalist Olan Nedir?", *Türkiye Sosyalist İktisat Kongresi*, 18-19 Aralık, İstanbul (2005).
21. Özoğlu, «Sosyalist Emek Sürecini Nerede Aramalı?», 170.
22. Siriani, *İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi*, 282.
23. *Sovyetler Birliği'nde emek süreci tartışmasında önemli bir çalışma* için bkz. Ansal, H. (1992), "Sovyetler Birliği'nde Emek Süreci", *İl. Tez*, 12, 142-168.
24. Braverman'dan aktaran Özoğlu, "Sosyalist Emek Sürecini Nerede Aramalı?"
25. Bu konuda bkz. D. Knights ve H. Willmott (der.) *New Technology and Labour Process*, (Londra: MacMillan, 1993)
26. M. Burawoy, *Üretim Siyaseti: Kapitalizmde ve Sosyalizmde Fabrika Rejimleri* (çev. Ç. Gümüşoluk) (Ankara: Nota Bene, 2015).
27. A. Birdal, "İki Sosyalist Kuruluş Deneyiminin Sürekliliği-Stahanov'dan Cheye Yeni İnsanı Yaratma Mücadelesi", *Gelenek* (2006), <https://www.gelenek.org/iki-sosyalist-kurulus-deneyiminin-surekliligi-stahanovdan-cheye-yeni-insani-yaratma-mucadelesi>
28. Hasan Ali, *Stahanof Hareketi*.
29. "Sosyalist emek süreci nasıl

olmalı?" tartışmasının yapıldığı çalışmalar için bkz. C. Warhurst, "Recognizing the Possible: The Organisation and Control of a Socialist Labour Process" *Administrative Science Quarterly*, 43,2,

(1998). 470-497, L. Hethy, "New Developments in Collective Forms of Work Organisation in Socialist Countries", *International Labour Review*, 125,6 (1986).

28. Burawoy'dan akt. Özoğlu,

"Sosyalist Emek Sürecini Nerede Aramalı?", 180.

29. Marx, *Kapital* I.

30. J. Reed, *Dünyayı Sarsan 10 Gün* (çev. R. Güran), (İstanbul: Yordam), 2015.

Ekim Devrimi ve Kapitalizmin Bekası

PRABHAT PATNAIK

Ekim Devrimi insanlık tarihinde teorik olarak tasarlanmış ve bir plana uygun olarak gerçekleştirilmiş ilk devrimdir. İngiltere ve Fransa'da gerçekleşen daha önceki burjuva devrimler gibi Şubat Devrimi de kendiliğinden gerçekleşmişken, bu durum Ekim Devrimi için geçerli değildir. Aynı zamanda karşıtlarının sıklıkla ileri sürdüğü gibi yalnızca Blanquist bir ayaklanma olmadığı da açıktır. "Devrim muhteşem bir şey, hadi bir deneyelim" türünden bir ayaklanma da değildir. Aksine, konjonktürün eksiksiz bir teorik değerlendirilmesine ve bu teorinin, Georg Lukács'ın kelimeleriyle ifade etmek gerekirse "teorinin praksiye dönüşmesi" dediği düzeye kadar gelişmesine dayanmaktadır.¹ Bu, devrimin altında yatan dönüşümü açıklayan konjonktürün, açığa çıkardığı muazzam enerjinin, dünyada yaratacağı derin değişikliklerin ve kapitalizmin biricik varoluşuna ne ölçüde tehdit oluşturduğunun teorik olarak kavranmasıdır. Bu tehdidin nihayetinde geçici olduğunun kanıtlanması, konjonktürün kendisinin, onun daha önceki teorik kavranışının öngöremediği biçimde değişmiş olmasındandır.

İşçi - Köylü İttifakı

Konjonktürün bu teorik kavranışı aşama aşama gelişmiştir. İki adım özel bir öneme sahiptir. Yirminci yüzyılın başlarına uzanan ve V.İ. Lenin'in, Alexander Martinov ve diğerlerinin üyesi oldukları Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi içerisindeki "Yeni Iskra" akımına karşı yürüttüğü polemikte de ifade ettiği ilki, kapitalistleşme geç kalmış ülkelerde, yeni yeni ortaya çıkan burjuvazinin artık mesela Fransız burjuvazisinin 1789 devriminde yaptığı yoldan, feodal düzene karşı burjuva devrimi gerçekleştirebilecek durumda olmadığı anlayışıydı.² Bunun nedeni, karşı karşıya kalınan yeni durumda feo-

dal mülkiyete yapılacak bir saldırının burjuva mülkiyetinin kendisine yönelik bir saldırıya dönüşebilme olasılığından duyulan korku idi. Bu nedenle eski feodal düzenle uzlaşmaya varma eğilimindeydi, ki bu burjuva devrimini ileriye taşıma ve özellikle de köylüyü feodal boyunduruktan özgürleştirme görevinin artık görece küçük boyutlarına ve tarih sahnesine çıkmakta gecikmiş olmasına rağmen bu ülkelerdeki proletaryaya düştüğü anlamına geliyordu.

Bu durum, işçi sınıfının önderliği altında işçi-köylü ittifakını zorunlu kılıyordu. Fakat feodal düzene karşı burjuva devrimini ileriye taşıyan böyle bir ittifak, zincirlerinden kurtulmasına bizzat yardım ettiği yeni, artık zincirlerinden boşanmış kapitalist düzen içerisinde adeta sömürülen sınıf rolüne geri dönen işçi sınıfıyla sadece bu noktada kalamazdı. Burjuva devrimini ileriye taşıyan işçi sınıfı, besbelli işçi-köylü ittifakındaki tüm bileşenlerin değişmeye devam ettiği kesintisiz bir devrimci süreçte düzeni sosyalizme doğru zorlayacaktı. Lenin'in *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* (1905) adlı eserinde ortaya koyduğu üzere,

Proletarya, otokrasinin direncini şiddet yoluyla kırmak ve burjuvazinin yalpalayan tavrını etkisizleştirmek için köylü kitlelerini kendi yanına çekerek demokratik devrimi tamamına erdirmelidir. Proletarya, burjuvazinin direncini şiddet yoluyla kırmak ve köylünün ve küçük burjuvanın yalpalayan tavrını etkisizleştirmek için nüfusun yarı-proleter unsurlarını yanına çekerek sosyalist devrimi gerçekleştirmelidir.³

Demokratik devrimi sonuna kadar götürecek ve onu sosyalizme taşıyacak olan zaman içerisinde değişen sınıf kompozisyonu ile proletarya öncülüğündeki işçi-köylü ittifakı kavramlaştırması, yalnızca konjonktürü anlamak konusunda temel bir adım olmakla kalmıyordu. (Bu cümle şöyle de olabilir: zaman içerisinde değişen sınıf kompozisyonu ile proletarya öncülüğündeki işçi-köylü ittifakı kavramlaştırması, demokratik devrimi sonuna kadar götürmek ve onu sosyalizme taşımak yalnızca konjonktürü anlamakta temel bir adım değildi.) Birkaç açıdan Marksist teori içerisinde temel bir ilerlemeyi de temsil ediyordu: Birincisi, köylülüğe yaklaşımda bir dönüşüm, köylülüğün işçi sınıfının öncülük edebileceği devrimci güçlerin saflarına dahil edilmesi idi. Fransız Devrimi'nde burjuvazinin köylülerin desteğini alma becerisi, sadece o dönem için değil daha sonra (burjuva mülkiyetine saldırmanın aynı zamanda küçük mülkiyete yönelik saldırıları da getireceği korkusunu 1789 derviminin faydalanıcıları olan Fransız köylüsü arasında yayan Adolphe Thiers sayesinde) Paris Komünü'nün yenilgiye uğratılmasında da devam etti; buna rağmen yeni konjonktürde köylü, proletarya

kampının bir parçası olabilmşti. İkincisi, köylülüğe yaklaşımdaki bu dönüşüm, aynı zamanda o zamana kadar Avrupa ile sınırlı olan Marksizmi, kapitalist gelişme derecesinin ne kadar kısıtlı olduğu önemli olmaksızın tüm dünyada geçerli olan devrimci bir doktrin haline getirdi. Ve üçüncüsü, sosyalizme aşamalı geçiş artık halkın özgürleşmesi için dünyadaki bütün ülkelerin izlemesi gereken yol haline gelmişti. Sosyalizm sadece gelişmiş kapitalist ülkelerle ilgili bir konu değildi; Marksizmi, farklı üretim biçimlerinin tarihsel zorunluluk olarak önceden belirlenmiş biçimde birbirinin ardı sıra geldiği “aşamalı teori”ye indirgeme girişimlerini tamamen reddeden az gelişmiş kapitalist ülkelerin devrimci gündemine dahil edilebilirdi. Az gelişmiş kapitalist ülkelerin sosyalizme yolculuğu farklı aşamalardan geçerek uzun erimli bir tarihsel dönüşüm şeklinde olmak durumundayken, gelişmiş kapitalist ülkelerin sosyalizme yolculuklarının daha doğrudan olabileceği bir gerçektir; fakat sosyalizm heryerdeki bütün devrimci mücadelelerin nihai hedefi olacaktı.

Emperyalizm

Konjonktürü anlamak için önemli olan ikinci teorik adım ise Lenin’in Birinci Dünya Savaşı bağlamında gelişen emperyalizm teorisi ile geldi. Karl Marx’a göre kapitalizmin içkin bir eğilimi olan sermayenin finans ve endüstri alanlarında yoğunlaşması olgusu, bu alanlarda tekelleşmeye ve her iki alanı birden yöneten ve büyük miktarlarda “finans kapitali” kontrol eden küçük bir finans oligarşisine yol açmştı ve devlet üzerinde kontrol sağlayan ve onun niteliğini değiştiren devlet yetkilileri ile “şahsi birlik” geliştirmesi olgusu kapitalizmin yeni evresinin özünü teşkil etmekteydi. Bu evrede sermayeler arasındaki rekabet, dünya çapında her biri bir diğeri pahasına “ekonomik alan” kazanmak amacıyla farklı gelişmiş kapitalist ülkelere ait olan farklı tekелci tröstler arasındaki çekişme formunu almştı; ve çoktan bu tröstler arasında paylaşılmış bir dünyada, bu gibi bir çekişme zorunlu olarak onun savaşlar yoluyla yeniden paylaşımı teşebbüsleri biçimine bürünüyordu.⁴ Bu savaşlar, ki I. Dünya Savaşı bir örneğidir, farklı ülkelerden işçileri siperlerde birbirini öldürmeye zorluyordu; ayrıca sömürgeler, yarı sömürgeler ve bağımlı ülkelerin ezilen halklarını, farklı finans oligarşilerinin karlarını arttırmak için piyon olarak öne sürüyordu. Diğeri bir deyişle kapitalizm, çoktan bölüşülmüş bir dünyayı yeniden bölüşmek için yapılan, (kapitalizm altındaki “eşitsiz gelişim”in aynı anda her yerde olmasından dolayı zorunlu olarak meydana gelen) farklı güçlerin değişen görelî güçlerini yansıtan periyodik savaşların kaçınılmaz olduğu bir aşamaya gelmişti.

Lenin'in J. A. Hobson'u takip ederek "emperyalizm" olarak adlandırdığı kapitalizmin son aşamasının bu anlayışının bazı imaları vardır. Birincisi, Marksist teorinin önemli bir unsuru, tarihsel olarak miadını doldurana kadar hiçbir üretim tarzının yerini bir diğerinin alamayacağını kabulüydu. Yine de tipik bir biçimde, bu "tarihsel miat doldurma" dar ekonomik terimlerle, uzun süren bir krizde yutulma terimleriyle tanımlanıyordu. Eduard Bernstein, bu gibi hiçbir uzun süren krizin veya "çöküş"ün ufukta görünmediği düşüncesine dayanarak onun devrimci bir biçimde alaşağı edilmesi yerine kapitalist sistem içerisinde reforma gidilmesi gündemiyle değiştirilerek Marksizm'de revizyon yapılmasını önerdi; ve Rosa Luxemburg sistemin nihai bir çöküşüne delalet eden sermaye birikimi teorisini geliştirerek devrimci görüşü savundu. Leninist argüman bu tartışmanın temelini tamamıyla değiştirdi.⁵ Kapitalizm tarihsel olarak miadını doldurmuştu veya Lenin'in tabiriyle "can çekmekteydi", çünkü emperyalist aşamasında kapitalizm, insanlığı periyodik ve yıkıcı savaşların içine çekmişti. Gelişmiş ülkelerdeki işçilere sunduğu tek seçenek ya siperlerde yoldaş işçileri öldürmek ya da silahları sistemin kendisine çevirmekti, (Luxemburg'un tabiriyle) ya sosyalizm ya da barbarlıktı.

İkinci olarak, emperyalist sömürünün kurbanları olanlar ve bu savaşlarda piyon olarak kullanılanlar, aynı zamanda bu savaşlardan dolayı bir değişime maruz kalanlar yalnızca gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçiler değil, onların yanı sıra ezilen ülkelerdeki "çalışan insanlar"dı. Bilinçleri ve (askeri eğitimi de içeren) eğitimleri bu savaşlardan ötürü büyük bir hızla gelişti ve onlar da sermaye düzenine başkaldırdı, çünkü onlar da barbarlık ve özgürleşme arasındaki aynı seçimle karşı karşıya kaldı.

Üçüncü olarak, sistem yalnızca genel anlamda tarihsel olarak miadını doldurmakla kalmamış, aynı zamanda bir dünya devrimini, gerçekleşmesi an meselesi olan bir fenomen olarak tarihin gündemine getirmişti. O halde barbarlık ve sosyalizm arasındaki seçim, emperyalizm ve ona eşlik eden savaşlardan dolayı insanlığa kendini dayatan pratik bir seçim olarak doğru yapılmalıydı.

Eğer konjonktürü anlamak için ilk adım bu konjonktürün içerisindeki bütün ülkelerin, halklarının özgürleşmesinin bir koşulu olarak farklı yollardan sosyalizme doğru ilerlemek olduğunu görmek ise, ikinci adım da bu ülkelerin yolcularının birbirine bağlı olduğunu, emperyalizmin onları, "en zayıf halkayı" kırmanın bütün zinciri tamamen çökteceği bir zincirle birbirine bağladığını kavramaktı. Ve böylesi bir konjonktürde zincirdeki bir kırılma an meselesiydi. Bu anlayışın bir sonucu, dünyanın daha önce hiçbir şekilde görmediği tarzda, Fransa, Almanya ve İngiltere'den delege-

lerin Çin, Hindistan, Meksika, Mısır ve Vietnam'dan yoldaşlarıyla bir arada bulunduğu bir Enternasyonel, Komünist Enternasyonel kurulmasıydı.

Konjonktürü Anlamak

Ekim Devrimi'nin altında yatan, kapitalizmin buhranlı devresine ulaştığı ve basit bir biçimde önceki gibi devam edemeyeceği görüşü, bunun konjonktürün tamamıyla eksiksiz bir kavranışı olduğunu ileri süren sadık anti-komünistleri dahi içeren dönemin birçok düşünürü tarafından da paylaşılıyordu. Bu nedenle John Maynard Keynes, 1933'te yazdığında şunu söylemek zorunda kalıyordu: "savaşta sonra kendimizi içerisinde bulduğumuz itibarını yitirmiş uluslararası fakat bireyci kapitalizm bir başarı değildir. Akıllı değildir, güzel değildir, adil değildir, erdemli değildir -ve bekleneni vermez. Kısacası biz onu sevmedik, ve onu küçümsemeye başlıyoruz. Fakat yerine ne konulacağını sorduğumuzda kafamız oldukça karışık".⁶ Keynes dahi zamanın kapitalizmini "küçük görmeye" başlamıştı.

Daha önce, *Başın Ekonomik Sonuçları* adlı kitabında Keynes, Lenin'in 1920 tarihli Komünist Enternasyonel'in II. Kongresi'nde dünya devriminin vaktinin geldiğini ileri sürmek için uzun bir alıntı yaptığı dünya kapitalizminin parçalanmasının etkili bir tanımını yapmıştı. Lenin'in de belirttiği üzere: "eğer bir taraftan kitlelerin ekonomik durumu artık katlanılmaz hale geldiyse ve diğer taraftan Keynes tarafından tanımlanan parçalanma gerçekleşiyse ve bütün herşeye kadir muzaffer ülkelerin önemsiz bir azınlığı arasında büyüyorsa o halde dünya devriminin iki koşulunun olgunlaşmasının eşiğindeyiz."⁷ Lenin ve Bolşeviklerin Ekim Devrimi'ni ilk kayda değer ürün olarak addettikleri dünya kapitalizminin durumuna ilişkin kavrayışları aynı zamanda birçokları tarafından da paylaşılıyordu; ve aynı zamanda bu kavrayış konjonktürün sahil bir anlayışını da temsil ediyordu.

Bu konjonktür I. Dünya Savaşı'ndan başlayıp dekolonizasyonun başladığı II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki yıllara dek sürdü. Birçok özelliği arasından en önemli olanı emperyalistler arası rekabetti. I. Dünya Savaşı, acımasız Versay Antlaşması (Keynes tarafından acımasızca eleştirilmesine Lenin dikkat çekmişti), Büyük Buhran, faşizmin yükselişi, faşist ülkelerin ilhakçı dürtüleri ve II. Dünya Savaşı öyle veya böyle emperyalistler arası şiddetli rekabet durumunun ifadeleriydi.

Hatta Sovyetler Birliği'nin varlığını sürdürmesi Lenin tarafından emperyalistler arası rekabet olgusuna atıfla açıklanmıştır. Son yazılarından biri olan "Az Olsun, Öz Olsun"da Lenin, İç Savaş esnasın-

da Rus karşıdevrimini destekleyen bazı emperyalist ülkelerin ortak askeri müdahalesinin başarısız olması meselesini Batı ve Doğu'nun emperyalist ülkeleri arasındaki çatışmalara bağlamıştır ve bu çatışmaların "bize ikinci bir fırsat verip vermeyeceğini" sormuştur.⁸

Batı ve Doğu'nun emperyalist ülkeleri arasındaki ve Versay Antlaşması'nın daha da körüklediği I. Dünya Savaşı'nın galip ve mağlupları arasındaki çatışma II. Dünya Savaşı'nda doruk noktasına ulaşmıştır. Bununla birlikte bu doruk, aynı zamanda teorik kavrayışı Ekim'in devrimci praxisinin "patlak verdiği" ve bir dünya devrimi için mücadelenin peşi sıra geldiği bir düzeyde oluşturan Lenin ve Bolşeviklerin mücadele yürüttüğü tarihsel konjonktürün sonuna gelindiğini de işaret etmektedir.

Savaşın sonu, komünist iktidarın büyük ilerlemesine; İngiltere'de seçimlerde Winston Churchill'in İşçi Partisi tarafından mağlup edilmesinin ve Fransız ve İtalyan komünist partilerinin elde ettiği muazzam gücün açık manifestolarını sunduğu gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının kararlılığına ve sömürge, yarı-sömürge ve bağımlı ülke halkları arasında eşi benzeri görülmemiş bir sabırsızlığa tanık oldu. Savaş nedeniyle zayıflayan ve yolunu kaybeden metropol sermayesi birtakım imtiyazlar vermek zorunda kalmıştı, bu imtiyazlardan en önemli üç tanesi şunlardı: dekolonizasyon; yüksek düzeyde istihdam sağlamak amacıyla, finans kapitalin her zaman böyle bir doğrudan müdahaleye karşı çıkmış ve savaş öncesi yıllarda bunu önlemekle sorumlu olmuş olsa da kabul etmek zorunda kaldığı talep yönetimine devlet müdahalesi; yetişkinlerin evrensel oy hakkına dayanan seçimler (Fransa'da dahi 1945'te getirilmiştir) yoluyla demokratik hükümetler kurulması.

Bu imtiyazlar, kapitalizmin, eski kapitalizmin yeni bir "refah kapitalizmi"ne evrilmesiyle "değiştirdiği" izlenimi yarattı. Bu düşünce, en büyük kapitalist güç olan Amerika'da yüksek istihdam seviyesine ulaşmak için devlet müdahalesinin geniş ölçekli askeri harcamalar biçiminde gerçekleşmesi olgusuna ve aynı zamanda resmi dekolonizasyon süreçlerine karşın (sıklıkla tamamlanamamıştır) basat güçlerin her yerde üçüncü dünya kaynaklarının kontrolünü yeni post-kolonyal devletlere devretmek konusunda isteksiz davranmaları olgusuna rağmen sürdürüldü.⁹ Bununla birlikte metropollerde işçilerin ve üçüncü dünya halklarının elde ettiği kazanımların aslında gerçek ve temel kazanımlar olmasından dolayı kapitalizmin temelde değiştiği algısı aynı kaldı.

Fakat bu değişikliklerin yanı sıra savaş sonrası konjonktür, Leninizmin öngördüğünün ötesine geçen, emperyalistler arası şiddetli rekabetin yerini bir gücün kapsayıcı hakimiyetinin aldığı (bazıla-

rının süper-emperyalizm olarak adlandırdığı) bir değişiklik olarak addedilen bir şey ile belirlendi. Dünya devriminin an meselesi olduğu savı tartışmalarına dayanan, başka şekilde ifade etmek gerekirse emperyalistler arası rekabet ve savaşların belirleyiciliğinde oluşan Komünist hareketin kapitalizmin emperyalist aşamasına ilişkin temel algısı, savaş sonrası konjonktürde geçerliğini yitirmişti. Şüphesiz Küba ve Vietnam devrimleri bu konjonktür esnasında gerçekleşti, fakat bu devrimler savaş sonrası dönemin özgün sonuçları olmaktan ziyade daha önceki konjonktürün gecikmiş sonuçlarıydı.

Bununla birlikte bu savaş sonrası konjonktürün kendisinin yalnızca bir geçiş dönemi olduğu ortaya çıktı. Sermayenin merkezileşmesi, Marx'ın altını çizdiği eğilim, yalnızca çok uluslu şirketlerin oluşmasına yol açmakla kalmadı, muazzam finans birliklerinin oluşmasına da neden oldu. Bu birlikler bazı kaynaklardan besleniyordu: ABD dolarının "altın kadar değerli" addedildiği, bir ons altının 35 dolar ettiği Bretton Woods'lu yıllar boyunca ABD'nin sürekli cari işlem açığından; OPEC zamlarının ardından devasa petro-dolar mevduatından; talep yönetimine devlet müdahalesi yoluyla yaratılan savaş sonrası sürekli hızlı büyüme süresince finans sistemine mevduat olarak akıtılan tasarruflardan. Bu yeni durumda dünyanın her yerine gitmek için sınırsız bir özgürlük isteyen finans kapital, ulusal sınırları yıkıp geçmeyi deneyecekti. Bu çabasında başarılı oldu ve bir "küreselleşme" rejimi inşa etti, ki bu rejim, daha önceki savaş sonrası rejimin aksine finans akışını da içerecek biçimde malların, hizmetlerin ve sermaye akışının ulusal sınırları aşarak serbest dolaşımını beraberinde getirdi.

Küreselleşme Rejimi

Küreselleşme rejiminde emperyalistler arası rekabet başka bir önemli sebepten, sadece savaş sonrası dönemde olduğu gibi tek bir emperyalist gücün ezici üstünlüğünden dolayı değil, fakat aynı zamanda finans kapitalin kendisi de küreselleştiğinden ve dolayısıyla dünyanın belirli güçlerin etki alanlarına bölünmesine kendisinin serbest küresel dolaşımına engel teşkil edebileceğinden dolayı karşı çıkması nedeniyle de sessiz kaldı.

Emperyalistler arası sessiz rekabet olgusuna birçok kişi dikkat çekerken, bunu emperyalistler arasında sürekli bir rekabet durumunun varlığına vurgu yapan Lenin'e karşı "ultra-emperyalizm" olasılığını düşünen Karl Kautsky'nin düşüncesinin doğruluğunun bir işareti olarak yorumladılar. Fakat bu görüş hatalıdır. Hem Lenin ve hem de Kautsky'nin aklında, merkezi konumu işgal eden finans kapitalin ulus-temelli ve ulus-devlet-destekli olduğu *ulusal* finans

kapitaller bağlamı vardı. Finans kapitalin kendisinin uluslararası, Lenin ve Kautsky'nin bahsettikleri finans kapitalden tamamen farklı bir oluşum olduğu bugün bu geçerli değildir. Küreselleşme çağında emperyalistler arası rekabetin susması, Kautsky'nin ileri sürdüğü gibi "dünyanın uluslararası bir şekilde birleşmiş finans kapitaller tarafından ortak bir şekilde sömürülmesi"nden değil, *uluslararası finans kapitalin ortaya çıkmasından* kaynaklanmaktadır.

Bu olgu, "çok kutupluluk" tartışmaları arasında gözden kaçırıldı. Bu noktada, çok kutupluluğun ortaya çıkmaya başladığı bir dünyada emperyalistler arası rekabetin yeniden canlanmasına tanık olabileceğimiz sıklıkla öne sürülmektedir. Fakat böyle bir kehnetin gözden kaçırdığı husus, bu bağlamda hesaba katılması gerekenin yalnızca politik faktörler olmadığı, bütün bunların ötesinde bunların altında yatan ekonomik fenomenin de hesaba katılması gerektiğidir; ve bu ekonomik fenomenin kilit unsuru, *uluslararası finans kapitalin* hegemonyasıdır.

Keynes'in 1933'teki makalesinde yaptığı "finans herşeyden önce ulusal olmalıdır" tanımının aksine bir ulus-devletler dünyasında uluslararası finans kapitale sahip olduğumuz gerçeği, günümüz küreselleşmesinin ayırt edici özelliğini teşkil eder. Bu, ulus-devletin istese de istemese de finansın taleplerini yerine getirmek zorunda olduğu anlamına gelir, aksi halde finans, ulus-devletin sınırlarını başka bir yere gitmek üzere topluca terkederek, krizi tetikler. Mahiyeti ne olursa olsun halkın seçtiği hükümetin böyle bir olayı önlemek adına aynı ekonomik politikaları, adını koymak gerekirse uluslararası finans kapitalin onayladıklarını uygulamak zorunda olması gerçeği, demokrasinin temelden sarsılması anlamına gelir. İlaveten, küreselleşmiş finans girdabına yakalanmak, bazı önemli ekonomik sonuçlar da doğurur.

Birincisi, bu devletin doğasında bir değişikliği zorunlu kılar. Sınıfsal karakterine karşın kendisini bütün toplumun üzerinde duran ve görünüşte bütünün çıkarlarını gözetten bir kurum olarak konumlandırmak yerine devlet artık ulusun çıkarlarının böyle bir sermaye ile örtüştüğü iddiasıyla küreselleşmiş finans kapitalin çıkarlarını bilhassa desteklemekle meşgul olmaya başlar. (Moody's tarafından bir ülkenin kredi notunun yükseltilmesi ulusal gurur meselesine dönüşmüştür.) Bunun özellikle de üçüncü dünya ülkeleri bağlamında temel bir yan ürün, devlet desteği ve korumasının köylü tarımını da kapsayan küçük üretici sektöründen çekilmesi ve küçük üreticilerin çok büyük kısmının çok uluslu şirketler de dahil olmak üzere büyük sermaye tarafından ele geçirilmesine yol açmasıdır.

Üçüncü dünyanın çok büyük bölümündeki anti-kolonyal mücadele, post-kolonyal rejimin köylü tarımını büyük sermaye tarafından yutulmaktan ve aynı zamanda dünya pazarının fiyat dalgalanmalarından koruyacağı sözünü vermesiyle köylülerin desteğini sağladı; ve çoğu post-kolonyal rejim genel olarak değişen derecelerde köylü tarımını ve küçük üretimi korudu ve teşvik etti. Bu gibi tedbirlerden faydalananlar şüphesiz çok büyük ölçüde bu gibi üreticiler arasında başarılı olan parçalardır; fakat bir bütün olarak sektör, *içeriden* kapitalist gelişim eğilimlerine tabi olsa da, *dışarıdan* büyük sermayenin istilasından korunmuştu. Neoliberal devlet, bu büyük sektörü bir krize sürükleyerek destek ve korumasını geri çeker. Çok sayıda küçük üretici ve bu tür üretime bağımlı emekçiler ya derin bir sefaletle sürüklenerek yavaş yavaş yok olur, mevcut olmayan işler aramak için başka şehirlere göç eder ya da (Hindistan'da olduğu gibi) kitlesel intiharlara sürüklenirler.

İkinci olarak, iş gücü rezervlerinin nisbi büyüklüğünde bir artış söz konusudur, çünkü emek talebindeki artış, GDP (gayri safi yurtiçi hasıla) büyümesindeki yüksek oranlara rağmen, bırakın yerinden edilmiş küçük üreticileri, iş gücündeki doğal artışı dahi absorbe etmeye yetecek kadar büyük değildir. Dolayısıyla işçilerin ve hatta örgütlü işçilerin reel ücretleri, emek verimliliğindeki artışa rağmen hemen hemen hiç artmamıştır. Bu durum, geniş emek rezervlerine sahip üçüncü dünya içerisindeki artığın payını yükseltmektedir ve dolayısıyla da gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.

Mamafih bu yalnızca üçüncü dünyanın gerçekliği değildir. Sermaye gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında dolaşmaya başladığından, gelişmiş ülkelerin işçileri dahi üçüncü dünyanın düşük ücretli işçilerinden gelen rekabete ve dolayısıyla ücretleri düşük tutan üçüncü dünya emek rezervlerinin yıkıcı etkilerine maruz kalırlar. Bu, gelişmiş ülke işçilerinin reel ücretlerinin, bu ekonomilerde emek verimliliği artsa dahi artmayacağı (ama tabiki üçüncü dünya seviyesine de düşmeyeceği) anlamına gelir. Artığın payında ve dolayısıyla bunun bir sonucu olarak bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğinde de bir artış söz konusudur. (Joseph Stiglitz'e göre, ABD'de ortalama bir erkek işçinin reel ücreti 1968 ile 2011 arasında yalnızca artmamakla kalmamış, aynı zamanda hafif düşüş yaşamıştır.)¹⁰ Olan özetle dünya üretiminde artığın payındaki artıştır.

Üçüncü olarak, ücret gelirleri dışında marjinal tüketim eğilimi, ekonomik artıktan elde edilen (tipik biçimde zengine tahakkuk eden) gelirlerinkinden daha fazla olduğundan tam da Baran ve Sweezy'nin 1950 ve 60'lardaki ABD ekonomisi bağlamında tartıştığı şekilde, artığın payındaki artış dünya ekonomisinde aşırı üretim eğilimini artırır.¹¹

Dördüncü olarak, bu öngörülen aşırı üretim eğilimine (Baran ve Sweezy'ye göre ABD'nin elli ve altmışlarda artan askeri harcamalar yoluyla yaptığı şey) herhangi bir ulus-devletin müdahalede bulunma kapasitesi, küreselleşme rejiminde ortadan kalkmıştır. Devlet müdahalesinin bu aşırı üretim eğilimini dengelemesi için ya bütçe açığı yoluyla ya da birikim arzusu yüksek olduğundan (gerek karlar gerekse öz sermaye üzerinden) kapitalistlerin vergilendirilmesi anlamına gelen esasen tasarruflara koyulan vergiler yoluyla finanse edilmesi gerekir. Küreselleşmiş finans girdabına kapılmış bir ekonomide hiçbir ulus-devlet, sermayenin kaçışına neden olma korkusuyla (birçok ülkede kanunla belirlenmiş olan GDP'nin %3'ünün ötesinde) bütçe açığı veya kapitalistlerin vergilendirilmesi yoluna gidemez. Ne (bütçe açığını GDP'nin %3'üyle sınırlayan) herhangi bir "mali sorumluluk kanunu" ne de sermaye kaçışına ilişkin bir endişesi olan ABD, Bretton Woods sonrası dünyada dahi para birimi halen kabul gördüğünden, "altın kadar değerli" olmak için bütçe açığı vermeye isteksizdir. Bunun nedeni, ABD şirketlerinin düşük ücret avantajı sağlamak için yurtdışına imalathaneler kurduğu küreselleşme rejiminde, mali canlandırmanın/teşviğin, söz konusu ülkenin dış borçlarını arttıracak olan Birleşik Devletler'e malların ithal edilmesi için, yurtdışında istihdam yaratmaya yol açacak olmasıdır.

Öngörülen bir aşırı üretim eğilimi bu nedenle en etkili biçimde geçici menkul varlıklar "balonu" ile sınırlandırılabilen, fakat kendisini bu gibi "balonlar" patladığında gösteren bir yapısal kriz yaratır.¹² Dolayısıyla küreselleşme rejimi, eşitsizliğin giderek artmasına, ücretlerde durgunluğa, üçüncü dünyanın çalışan nüfusunun geniş kesimlerinde mutlak bir yoksullaşmaya yol açan küçük üretimin yok olmasına ve patlaması daha büyük işsizlik yaratarak dünyanın çalışan nüfusunun koşullarını daha da kötüleştirecek olan geçici "balonlar" aracılığıyla en etkili biçimde uzaklaştırılabilecek yapısal bir kriz eğilimine yol açar. Mali muhafazakarlık, ("konjonktür yanlısı" bir etki yarattığından) yalnızca krizi şiddetlendirmekle kalmaz, aynı zamanda refah harcamalarında ve "sosyal ücretlerde"ki kesintileri de etkiler.

Sermayenin "kapitalizmin değiştiği" izlenimi yaratarak vermek zorunda kaldığı imtiyazlarla birlikte emperyalistler arası rekabetin sessizleşmesine sahne olan savaş sonrası devlet müdahaleciliği konjonktürünün aksine küreselleşme rejimi, emperyalistler arası rekabetin sessizliğine tanık olmaya devam etse de hem gelişmiş hem de az gelişmiş kapitalist ekonomilerde "kapitalizmin insani yüzü" denilen refah devleti söz konusu olduğunda "bir geriye gi-

diş'e yol açar. Emperyalistler arası rekabeti sessize alırken, uluslararası finans kapitalin egemenliği, bir kez daha kapitalizmin oldukça yağmacı olan doğasını, Keynes'in deyişiyle "adil olmadığı", "erdemli olmadığı", "verdiği sözleri tutmadığı" ve ancak ve ancak "küçük görülmeye" değer olduğu gerçeğini gözler önüne serer.

Konjonktörü Aşmak

Mevcut konjonktürde çalışan insanların sıkıntılarının üstesinden gelmek, bu amaca yönelik bir devlet müdahalesi gerektirmektedir. Bu da dolayısıyla devletin sadece çalışan insanların durumuna duyarlı olmasını değil, aynı zamanda çalışan insanların yararına olacak bir gündem izleyebilmesi için uluslararası finans kapitalin kaprislerine esir olmaktan özerkleşmesini gerektirir. Bu özerklik yalnızca iki yoldan biriyle elde edilebilir. Bu yollardan biri, uluslararası finans kapitalin çalışan insanların yararına bir gündemin hayata geçirilmesine muhalefetinin üstesinden gelebilecek tarzda büyük ulus-devletlerin bir araya gelmesidir (bir bakıma bir tür dünya-devleti yaratmak); diğeri ise tek tek veya bir grup olarak ülkelerin küreselleşmiş finans girdabından kurtularak yerine alternatif bir gündem takip edecekleri özerkliği onlara sağlayacak sermaye denetimleri koymalarıdır.

Bunu açayım. Toplam talep seviyesindeki bir artış, dünya ekonomisindeki işsizliği azaltmak için gerekli olan şeydir; bu gibi bir artışın olmadığı durumda, herhangi bir ülkenin, tıpkı Trump'ın yaptığı gibi, istihdamı yalnızca korumacılık yoluyla arttırmaya çalışması "komşuyu zarara sokma" politikası anlamına gelir, başka bir deyişle işsizliğin ihraç edilmesi, kapitalistlerin "güvenilirliğini" daha da sarsarak ve dolayısıyla toplam işsizliği ve krizi vurgulayarak diğer ülkelerin misillemesini de beraberinde getirecektir.

Ancak şaşırtıcı olmayan biçimde para politikasının artan talebi karşılamakta yetersiz olduğu bir durumda dünyadaki toplam talep artışı ancak yalnızca iki olasılığın söz konusu olduğu mali araçlar yoluyla gerçekleşebilir.¹³ Biri, uluslararası finans kapitalin isteklerine karşı koymada bazı büyük ulus-devletler tarafından koordine edilen mali teşvikler yoluyla. Fakat (tesadüfen 1930'larda bir grup Alman sendikacı ve aynı zamanda Keynes tarafından da öne sürülen) böyle bir hamle ancak bu ülkelerin işçileri tarafından sürdürülen mücadelelerle uygulanan baskının bir sonucu olarak gerçekleşebilir, ki günümüzde bunun hiçbir işareti mevcut değildir.¹⁴

Toplam talebi arttırmanın ("komşuyu zarara sokma" politikasından başka) ikinci yolu, tekil ülkelerin sermaye denetimleri uygulayarak ve bütçe açığı veya kapitalistlere uygulanan vergiler eliyle

finanse edilen büyük çaplı hükümet harcamaları yoluyla kendi ekonomilerine genişletici mali teşvikler sağlayarak kendilerini küreselleşmiş sermaye akışı girdabından çıkarmalarıdır. Böyle bir devleti ayakta tutabilecek olan işçi-köylü ittifakını oluşturma olasılığı, tek bir ülkede ülkeler arasında olduğundan çok daha büyük olduğu için, mevcut konjonktörü aşmak, varolan küreselleşme rejiminden kopmayı gerektirir (böyle bir kopuşun tam kapsamı koşullar tarafından belirlenmek zorunda olacaktır).

Tek bir ülkede (genellikle oldukça fazla küçük üretimin olduğu büyük bir üçüncü dünya ülkesinde) işçi-köylü ittifakının kurulması yoluyla mevcut konjonktörü aşmak tabiki bu hikayenin sonu olmaz. Lenin'in analizinde, demokratik devrimin bir işçi-köylü ittifakı ile tamamlanmasının, sosyalizme geçiş sürecinin bir parçası haline gelmesi nedeniyle hikayenin sonu olmaması gibi, küreselleşmeden kopulması, işçi-köylü ittifakı temelinde kurulmuş bir devletin küreselleşmenin işçiler ve küçük üreticiler üzerindeki yıkıcı sonuçlarını tersine çevirmesi, aşamalı olarak sosyalizme geçişin bir parçası olacaktır.

Diğer bir deyişle *konjonktörü aşmak*, *sistemin kendisini aşma* sürecinin bir parçası haline gelmiştir. İşçi-köylü ittifakını oluşturan devrimci güçler bu zorunluluğa kayıtsız kalsa da konjonktürün kendisini aşmak için gösterdikleri (görünüşte mütevazı) çabaya uluslararası finans kapitalin geliştirdiği muhalefet, onlara konjonktürün ötesine geçmek için bile sistemin ötesine geçme zorunluluğunu hatırlatarak (Marx'ın sözleriyle) "diyalektiği zorla" öğretecektir.

Özetle mevcut konjonktür, daha öncekilerle benzer olmayan nedenlere rağmen bir kez daha Ekim Devrimi'ni önceleyen Leninist gündemin geçerliliğini/alakasını yeniden canlandırmıştır. Köylülerin feodal boyunduruktan kurtulma arzusuna şimdi de köylülerin (benzer şekilde üçüncü dünyanın diğer küçük üreticilerinin) küreselleşme altında uluslararası finans kapitalin uyguladığı neoliberal rejimin baskılarından kurtulma arzusu eklenmiştir. Bir işçi-köylü ittifakı tarafından gerçekleştirilen herhangi bir politik müdahalenin etkili olabilmesinin koşulu olan, ulus-devletin uluslararası finans kapital karşısında otonomiye sahip olması için artık demokratik devrim, küreselleşme rejiminden kopuşu da kapsamak zorundadır. Küreselleşme, bir işçi-köylü ittifakının olasılığını ve zorunluluğunu yaratmış ve dünyayı ya böyle bir ittifakın kurulması yolunda adım atmaya ya da finans kapitalin kendi hegemonyasını tesis etmek için giderek faşizmden medet umacağı krize saplanıp kalmak arasında yapılacak bir seçimin eşğine getirmiştir.

Bununla birlikte bu noktada önemli bir soru açığa çıkar. Kapitalizm bir kez daha yalnızca “küçük görülmeyi” hakeden bir biçim almışken, emperyalistler arası rekabetin sessizliği, uluslararası finans kapitalin hegemonyasından kurtulmaya yönelik her çabayı sürdürülmesi Lenin’in dönemindekinden bile çok daha güç hale getirmektedir. Büyük kapitalist güçler arasında bir ihtilafın yokluğunda bizzat konjonktürü aşmak zorlaşır. Veya farklı bir şekilde ortaya koymak gerekirse, emperyalistler arası rekabetin sessizliği, mevcut konjonktürün baskıcı karakterine karşın ondan herhangi bir şekilde kaçmanın imkansız görüldüğü “çıkışsız” bir durum yaratmış gibi görünür.

Bu sorunun cevabı praksiste yatmak zorundayken, öne sürdüğü şey, bu sosyalizme doğru dönüşümü çok daha yavaşlatacak olsa da mevcut konjonktürü aşmak için güçlü bir işçi-köylü ittifakının korunmasının çok daha önemli hale geldiğidir. Ekim Devrimi’nin yarattığı Sovyetler Birliği’nin güçsüzlüğünün temel nedeni, işçi-köylü ittifakını sürdürmenin zorluğuydu; aslında ittifakın zorla kolektifleştirmeye bozulması, yeni sisteme kalıcı bir yara bırakan şeydi. Bu zayıflıktan kaçınılmalıdır.¹⁵ Sol içerisinde mevcut küreselleşme rejiminden kopma ihtiyacı çoğu kez anlaşılmaz, bu da solun önemli kesimlerini, şüphesiz ki farkında olmadan, neoliberalizmin hegemonyasına tabi kılar. Bu hegemonyadan kurtulmak, mevcut konjonktürü aşmak için birincil önceliklidir.

Çeviren: Aysun Gezen

Prabhat Patnaik, Yeni Delhi’deki Jawaharlal Nehru Üniversitesi, Planlama ve Ekonomik Çalışmalar Merkezi’nde Emeritus Profesördür. *Kapitalizmde Birikim ve İstikrar* (1997), *Paramın Değeri* (2009), ve *Sosyalizmi Yeniden Hayal Etmek* (2011) kitaplarının yazarıdır.

Notlar

1. Georg Lukács, *Lenin* (London: New Left, 1970).
2. V. I. Lenin, *Two Tactics of Social Democracy in the Democratic Revolution*, içinde *Selected Works*, vol. 1 (Moscow: Progress Publishers, 1977).
3. Lenin, *Two Tactics of Social Democracy*, 494.
4. V. I. Lenin, *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism*, içinde *Selected Works*, vol. 1.
5. Bu konuda bkz. Paul M. Sweezy, *The Theory of Capitalist Development* (New York: Monthly Review Press, 1956).
6. J. M. Keynes, "National Self-Sufficiency", *Yale Review* 22, no. 4 (1933): 755-69.
7. V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. 3 (Moscow: Progress Publishers, 1975), 397.
8. Lenin, *Selected Works*, vol. 3, 724.
9. Bkz. Harry Magdoff, "Militarism and Imperialism", *Monthly Review* 21, no. 9 (Subat 1970): 1-14.
10. Joseph Stiglitz, "Inequality Is Holding Back the Recovery", *New York Times*, Ocak 13, 2013.
11. Paul A. Baran ve Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital* (New York: Monthly Review Press, 1966).
12. Bu argüman daha detaylı olarak burada ortaya konmuştur: Prabhat Patnaik, "Capitalism and Its Current Crisis", *Monthly Review* 67, no. 8 (January 2016): 1-13.
13. Michal Kalecki, "Political Aspects of Full Employment," içinde *Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy 1933-1970* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1971) makalesinde hareketi teşvik etmek için para politikasının yetersiz olduğunu not düşer.
14. C. P. Kindleberger, *The World in Depression 1929-1939* (Berkeley, CA: University of California Press, 1986).
15. Bu zayıflığa katkı yapan solda geniş kabul bir görüş de piyasa için olan küçük üretimin kapitalizmin öncülü olduğudur. Bu ne tarihsel olarak ne de kuramsal olarak doğrudur. Bkz. Prabhat Patnaik, "Defining the Concept of Commodity Production", *Studies in People's History* 2, no. 1 (2015): 117-25.

Ekim Devrimi'nde Hukuksal Kuruluş

ONUR KARAHANOGULLARI

Hukukçunun Devrimi

Ekim Devrimi'nde hukuksal kuruluş, 1917 - 1936 yılları arasında, siyasal yön bulma kavgalarının izdüştüğü, yaratıcı bir süreçte gerçekleşmiştir.¹ Kuruluş dönemi, "Hukuksal Yapının Dağıtılması", "Yeni Ekonomi Politikası (NEP) Yasalaştırmaları" ve "Plan/Kolektivizasyon Döneminde Hukukun Sönümlenme Arayışı" aşamalarından geçerek Tek Ülkede Sosyalizmin benimsenmesi ve Sosyalist Hukukun kuruluşu ile sonuçlanmıştır. İlk iki dönemin, hukuk uygulamasında, yargı örgütlenmesinde, hukuk öğretiminde ve hukuk kuramındaki yaratıcılığı daha sonra, Sovyetler Birliği'ndeki üretim ilişkilerini nasıl adlandıırırsak adlandırılalım, kapitalist üretim ilişkileri ve siyasal sistemden farklılaşan öğelerin hukuksal biçimlerini içeren, bununla birlikte Kıta Avrupası hukuk biçimleri, örgütlenmesi ve kuramından fazlaca farklılaşmamış bir yapıya erişerek katılmıştır.

Ekim Devrimi'nde 100. Yılında devrimin hukukuna ilişkin bir çalışma hazırlamak, üretimin ve mübadelenin özel mülkiyet dışında, bilinçli biçimde kolektif olarak örgütlenip yönetebileceğine; çalışmanın, eğitimin, sağlığın, konutun ve diğer temel toplumsal gereksinimlerin bir hak olarak ortaklaşa düzenlenebileceğini, tatmin edilebileceğine; sivil toplum -siyasal toplum ayrımı dağıtılarak ya da yeniden kurularak bütün bunlara ilişkin kararları alacak aygıtın da demokratikleştirilebileceğine; herkesten gücüne göre ve herkeşe gereksinimine göre yapılacak zenginlik dağıtımına inananların yüzyıl önceki kavgasına bir saygı sunuşudur.

Hukukun, toplumsal ilişkileri ve devleti, siyasal ilişkileri anlamakta çelişkili bir özelliği vardır. Hukuk fakültelerindeki eğitimin dayandığı anayasa hukuku, idare hukuku, medeni hukuk (kişiler,

aile, miras, eşya), borçlar hukuku, ticaret hukuku, ceza hukuku, yargılama hukuku vb. sınıflandırma, mahkeme örgütlenmesinin işbölümlü örgütlenmesi, bir toplumsal olgu ile karşılaşan hukukçunun onu hukuksal terimlerle kolaylıkla kavramasını ve açıklamasını sağlar. Öte yandan hukukun çifte dolayımı -ilk dolayım toplumsal olguların hukuksal biçim kazanması ve ikincisi ile bu biçimlerin bilgisinin üretimiyle oluşur- sistemi kuran hukuksal konutların (aksiyomların) dışarda bıraktığı gerçekliği görmeye engel olur. Ekim Devrimi'nde hukuku inceleyen hukukçu için de aynı kolaylık ve aynı engel bulunmaktadır. Elbette olan bitenler büyük çoğunlukla hukuksal biçim almıştır. Yalnızca devrim sonrasında çıkarılan kararnameleri ve yasaları inceleyerek Sovyetlerde sosyalizmi anlayamayız. Toprakta özel mülkiyete son vermek için Toprak Kararnamesi çıkarılmıştır. Toplumsal ilişkiler devletin iradesinden geçerek toprak kararnamesi biçimini almıştır. Sovyet Devrimini inceleyen hukukçu için bu kararname özel bir önem taşımaz, binlerce kararnameden biridir. Onun üretim ilişkilerinde yarattığı büyük sonuçların ayırdına varmayabilir. Hukuksal kuruluş incelenmesi, toplumsal devrimin dökülmüş olduğu hukuksal kalıpların yeni hukuksal kurumlar, örgütlenme ve sistem doğurup doğurmadığının araştırılmasıdır.

Devrim anları ve dönemlerinde de kayıt tutulur, devrimci program, irade hukuksal kalıplara dökülür. Ancak bu kayıt ve kalıpların hukuksal biçim olarak nitelenmesi olanaklı değildir. Bu dönemlerde hukuksal biçimler zayıftır. İktidar yerleştikçe ve örgütlendikçe hukuksal biçimler de gelişir, güçlenir. Hukuk, toplumsal ilişkilerin hukuksal biçimler kazanmasıdır ama aynı zamanda bu işlevde uzmanlaşmış bir örgütlenme ve sistemdir. Sovyet Devrimi bu örgütlenmeyi de yeniden kurmuştur. Tüm hukuk kurumları, mahkemeler, özellikle hukuk fakülteleri, avukatlar, barolar vb. yeni biçimler kazanmış, hukuk düşünüyü de bu değişime uymaya çalışmıştır.

Sovyet Devrimi, üretim araçlarının, toprağın, doğal zenginliklerin ve konutların özel mülkiyetine son verirken ticareti ve bankacılığı kamulaştırırken, eğitim ve sağlık, temel toplumsal gereksinimleri kamulaştırırken bütün bu toplumsal ilişkiler hukuksal biçimler kazandı. Temel sorun, burjuva hukuku biçimlerinin kullanılıp kullanılmayacağıydı. Üretim araçlarının ve temel mübadele ilişkilerinin kamulaştırılmasından sonra ortaya çıkan üretim ilişkileri hangi hukuksal biçimlerle kurulacaktı? Yeni üretim ilişkilerini eski hukuksal biçimlerin taşıyabileceği düşüncesi, sosyalist içerikli bir sözleşme hukuku, sosyalist içerikli iş hukuku, ceza hukuku vb. kurulabileceği düşüncesi ile sosyalist hukuk arayışına girilmemesi

gerektiği, üretim ilişkilerindeki değişimin hukuksal biçimleri yavaş yavaş yıpratacağı, bozacağı, dönüştüreceği ve böylelikle devlete koşturarak hukukun da sönmüneceği düşüncesine yol açtı. Bu görüşler Devrim'in aldığı yönelime göre dönem dönem ağırlık kazandı, sonuçta baskın gelip SSCB'nin hukuk ideolojisine dönüşen birincisi oldu.

Ekim Devrimi'nde Hukuksal Kuruluş olarak adlandırdığımız dönem *Sovyet Hukuk Sisteminin Kuruluş Yılları* olarak da adlandırılabilir. Bununla birlikte 1936'dan sonra yerleşiklik kazanarak yıkılıncaya kadar varlığını sürdüren Sovyet Hukuk sistemini anlatmak gibi bir amacımız olmadığından Ekim Devrimi sonrası hukuksal kuruluşu, bir sistemin hazırlık yılları olarak ele almayıp, 1917-1936 yılları arasında kendi içinde dönemleştireceğiz.

1917 Ekim Devrimi'nden 1922 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne ve 1936 Anayasası'na kadar geçen dönemde siyasal devrim, toplumsal devrime dönüştü. Toprak mülkiyeti, üretim araçlarının mülkiyeti, çalışma, mübadele rejimi, konut, aile, kadın, çocuk, devlet örgütlenmesi, yargı, üniversiteler vb. konularda köklü değişiklikler oldu. Bu dönüşümler, hukuksal biçimler kazandılar ya da bu dönüşümlere ilişkin siyasal programlar hukuksal biçimlerle ortaya konuldu. Program nitelikli hukuksal düzenlemelerin bir bölümü toplumsal etkide bulunamadı ve kaldırıldı. Sınıfsal çatışmalar, ülkenin gelişmişlik düzeyi ve daha önemlisi Avrupa devriminin gerçekleşmemesi sonucunda Sovyet ülkesinin yalıtılması devrimci toplumsal dönüşümlerde geri adımlar atılmasına ve hukuksal kuruluştaki yeni düzenlemeler yapılmasına yol açtı.

Her ne olursa olsun Ekim Devrimi'nden sonra gerçekleştirilenler, bilinçli olarak örgütlenirse üretim araçları ve ilişkilerindeki gelişkinlik düzeyinin ve işçi sınıfının o güne kadarki savaşımının yarattığı potansiyelinin neler yapabileceğini tüm dünyaya gösterdi. Toplumsal örgütlemenin ilerici sınırlarını zorladı. Bütün bunlar hukuksal biçim kazandı.

Devrim sonrası üretim ilişkilerinin dönüşümünde ve devletin yeniden yapılandırılmasında hukukun rolü ve bu gelişmelerin hukukta aldığı biçimler tarihsel belirleyicilerden biri oldu.

Toplumsal Devrim Düzenlemeleri

1917 ile 1936 arasında hukuk kuralları biçimi alan devrimci toplumsal değişiklikler gerçekleştirildi. "Toplumsal Devrim Düzenlemeleri" dememizin nedeni, "düzenleme" sözcüğünü seçmemizin nedeni, bunların devlet tarafından kararnameler ve yasalarda kurallaştırılmış olmasıdır. Kararname ve yasalarda yazılanlar hepsi

yaşama geçemedi elbette. Bu hukuksal biçimler, örneğin, borçlar hukukunun iktisadi kamu hukuku biçimi kazanması, aynı zamanda toplumsal ilişkileri dönüştürme programı ve aracıydı. Programın hukuk işlevine, eğitsel işlev de eşlik ediyordu. 1917'nin devrimci mevzuatını incelesek, elde kalanla örtüşmediğini görebiliriz.

1917 sonrası Sovyetlerde gerçekleşen toplumsal devrim, ilk andan başlayarak tüm dünya için yeni ölçüler yaratmıştır. Kapitalist devletler, ülkelerindeki devrim ya da ayaklanma tehlikesini önlemek, böyle bir tehlike doğmasının önünü almak için sistem içi gerekli uyarlamalarda bulunmak zorunda kalmışlardır. Sovyetlerdeki yeni toplumsal düzenlemelerin kapitalist ülkeler için tehlike olmasının temel nedeni, bir ütopya olmamasıydı. Rusya'ya özgü bir düşünce sistemine değil, Batıda gelişen ileri ve devrimci düşüncelere dayanıyordu, Batıdaki işçi sınıfı mücadelesinin siyasal ve toplumsal programını benimsiyordu büyük oranda ve üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin gelmiş olduğu düzeyin toplumsal bilinçli örgütlenirse ne denli yaratıcı olabileceğini gösteriyordu. Kapitalist ülkeler zorlu bir karşı koyuşla karşı karşıyaydılar. Devletler sistem içi gerekli uyarlamaları yapmaya çalıştılar. Sovyet toplumsal devriminin yarattığı modelin kendi işçi sınıfları üzerinde yarattığı hareketlenmeyi bastırmak için giriştikleri bu uyarlamalar aynı zamanda kapitalist üretim ilişkilerinin düzenleme biçiminde de yararlı sonuçlar doğurdu, krizlerle baş edebilmenin aracı oldu. Sonuçta, Sovyetler ve onun bloku yıkılsa da devrimci toplumsal düzenlemelerinin bir bölümü kapitalist sisteminin temel kurumları olarak varlığını sürdürüyor bunun dışında, üretim araçlarının toplumsal sahipliği, gerçek çalışma hakkı, temel toplumsal gereksinimlerin piyasa dışı yöntemlerle karşılanması, üretimin ve mücadelenin planlanabilmesi gibi temel kurumları ise insanlığın ortak değerleri arasında yerini aldı.

1917'den 1936'ya kadar gerçekleşen toplumsal devrim düzenlemelerini olabildiğince hukuksal dilden kurtararak özetleyeceğiz

Üretim Araçları ve İlişkileri

Sovyet hükümeti, sanayiye devletleştirdi. Bir bölümünü sonradan kabul etse de Çarlık Rusya'nın borçlarını reddetti. 19 Şubat 1918 Kararnamesi ile toprak, toprak altında, sular, ormanlar ve besi hayvanları üzerindeki, Kiliseninkiler de dahil, her türlü mülkiyet, tazminatsız sona erdirilmiş ve bunların kullanımı emekçi halkın bütüne geçirildi. Toprak mülkiyetinin sonra erdirilmiş olması 1922 yılında kabul edilen Medeni Kanunda "toprağın mülkiyeti devlete aittir ve toprak özel ticarete konu olamaz" biçiminde kurala bağlandı.

26 Ocak 1918'de büyük özel deniz ticaret gemileri kamulaştırıldı.

Sanayinin devletleştirilmesi toprağa göre aşamalı gerçekleştirildi. O dönemin koşullarında toprak özel bir işletme tekniği gerektirmeksizin köylü tarafından işlenebilir nitelikte olduğu için toprakta özel mülkiyet kaldırılıp köylünün kullanımına bırakılmıştı. Fabrikalar ise işletme bilgisine sahip elemanlar gerektiriyordu. Üretimi kesintiye uğratmadan bir geçiş sağlayabilmek için uzlaşmacı bir çözüm bulundu. 18 Nisan 1918 Kararnamesi ile işletme sahiplerinin işletmelerini kaydetmeleri zorunluluğu getirildi ve 14 Kasım 1917 Kararnamesi ile İşçi Konseylerinin işletme yöneticileri üzerinde kurmuş oldukları denetimin sürdürülmesine karar verildi. 28 Haziran 1918'de ekonomi için öncelikli üretim alanları belirlenerek bu alanlardaki tüm sınai tesislerinin millileştirildiği ilan edildi. Küçük işletmeler bir süre daha sahiplerinde bırakıldı, 29 Kasım 1920 Kararnamesi ile mekanik araçlar kullanan işletmelerden beşten fazla işçi çalıştıranları ve mekanik araç kullanmayan işletmelerden de ondan fazla işçi çalıştıranları millileştirildi. Sovyetler için ilk hedef tamamlandı, özel girişim son derece sınırlı bir orana indirildi.

Özel ticaret yasaklandı. Ruhsatlı çalışan özel üreticiler ile çiftçilerin kendi ürünlerini satmasına izin vardı ancak meslek olarak tacirlik yasaktı. Tacirin bir değer üretmediği yalnızca komisyonluk yaptığı düşünülüyordu. 14 Aralık 1927 Kararnamesi ile bankacılık devlet tekeline alındı, sigorta şirketleri devletleştirildi.

Çalışma Hakkı

Tüm yurttaşlara çalışma hakkı tanındı. 1920'lerde başlayan devletleştirmeler ve planlı ekonomi ile çok sayıda iş yaratıldı ve işsizlik büyük oranda düştü. Çalışma süresi, haftalık altı gün ve günlük sekiz saat ile sınırlandı. 1928 yılında günlük süre yedi saate indirildi. İş uyuşmazlıkları için özel mahkemeler kuruldu. Katkıları işveren tarafından ödenen sağlık sigortası ve işsizlik sigortası kuruldu. Sağlık nedeniyle işten uzak kalan günlerde işsizlik ödemesi getirildi. 1921 yılında aile sigortası getirildi, ailenin geçimini sağlayan kişinin ölümü durumunda destek ödemesi hakkı tanındı.

Devletin herkese iş sağlaması yükümlülüğü 1936 Sovyet Anayasasına girdi. Emekli maaşı, malullük maaşı, ücretsiz sağlık vb. de Anayasa kuralı haline geldi.

Kadın - Erkek Eşitliği

Ekim Devrimi'nden sonra kadın erkek eşitliğini sağlamak için yapılanlar Çarlık Rusya'sı ve Batı hukukundan köklü biçimde farklılaşmıştır. Bolşevikler iktidarı alır almaz aile hukukunu kadın - erkek eşitliği temelinde köklü biçimde yeniden düzenledi. Evlilik ve

boşanma konusunda ayrı kararnameleler çıkarıldı. İki tarafın da boşanmak istemesi durumunda mahkemeye başvurmadan aile siciline kaydettirerek boşanma olanağı getirildi. 1918 Yılında aile hukukunu düzenleyen yasa çıkarıldı. Devrimin çıkarttığı temel yasalardan (kodlardan) ilkiydi. Yasada ortak bir aile adı alması zorunluluğu getirilmişti, ancak bu erkeğin soyadı olmak zorunda değildi. Eşlerden birinin soyadı ya da her ikisinin soyadının birleşimi aile adı olarak kullanılabilirdi. 1926 Aile Yasası, ortak aile adı alma zorunluluğunu da kaldırdı, eşlerin kendi soyadlarını korumalarına olanak tanındı. 1918 Aile Yasası, eşlerden birinin konut değiştirmesi durumunda diğerinin onu izlemesi zorunluluğunu kaldırdı. Çocuk üzerinde eşit haklar tanındı. Evliliğinin mal ortaklığı yaratmasına son verildi ve mal ayrılığı rejimi getirildi. Nafaka kurumu kaldırıldı.

1926 yılında çıkarılan yeni Aile Yasası ile 1918'in, toplumsal gelişmeyle uyumsuz olduğu düşünülen kimi düzenlemeleri değiştirildi. Köhnemiş gelenekleri yıkmayı hedefleyen 1918 Aile Yasası dönemin iktisadi ve toplumsal gelişiminin ilerisindeydi. Örneğin, mal ayrılığı rejimi tanınmıştı ama genellikle erkekler dışarda çalışıyor, kadınlar ev işlerinde çalışıyordu, erkeğin evlilik sırasında elde ettiği zenginliğe kadın boşanması durumunda ortak olamıyordu. 1926 Yasası, mal ayrılığı rejiminden vazgeçti, mal ortaklığını kabul etti. 1926 Aile Yasası, mülkiyet ilişkilerini düzenleyebilmek için resmi olmayan (kayıt dışı) evliliklerin de kayıtlı evlilik sayılacağını hükme bağladı. Bir yıllık bir sınır konulsa da 1926 Yasası nafakayı geri getirdi.

Ekim Devrimi sonrasında iş yasalarında kadınları koruyan düzenlemeler de yapıldı. İşçi çıkartılması gereken durumlarda, öncelikle kadınların işten çıkartılmasını engelleyecek kurallar konuldu. Doğum izni ve doğumdan sonra işe dönüş güvencesi getirildi. Emziren anneler için evlerine yakın yerlerde çalışma hakkı tanındı. 1922 yılında kabul edilen İş Yasası kadınlara tam maaşlı doğum öncesi ve sonrası izin hakkı tanıdı. Fiziksel güç gerektiren işlerde bu izin altı hafta önce ve altı hafta da doğum sonrasıydı.

Kürtaj

20. yüzyılın başlarında neredeyse tüm dünyada yasaklanmıştı. Çarlık Döneminde de kürtaj yapana altı yıla kadar kürtaj yaptıran kadına da beş yıla kadar hapis cezası veriliyordu. Ekim Devrimi sonrasında Sovyet hastanelerinde kürtaj yapılması serbest bırakıldı, doktorlar dışındaki kişilerin kürtaj yapması suç sayıldı. 1936'da, ekonominin ve devletin gelişmesinin anne ve çocuğun korunması sağlayabilecek düzeye geldiği gerekçesiyle kürtaj yeniden yasaklandı.

Çocuk

1918 Aile Yasasının getirdiği en köklü yeniliklerden birisi çocuk üzerindeki ortaklaşa (kolektif) velayetti. Kadının birden fazla erkekle birlikte olduğu ve çocuğun babasının belli olmadığı durumlarda kadının birlikte olduğu birden fazla erkeğin çocuğun büyütülmesinde mali sorumluluğu olması gerektiği kabul edildi. Ancak etkili olmadı ve kadınlardan destek görmedi 1926 Yasası, geleneksel anlayışa döndü ve mahkemenin çocuğun babasını belirlemesi kuralı getirildi.

1918 Aile Yasası evlilik dışında doğan çocuğa evlilik bağı altında doğan çocuklarla aynı hakları tanıdı.

1918 Yasası, evlat edinmeyi yasakladı. Ailesiz kalmış çocuğun toplum tarafından büyütülmesi gerektiği, evlat edinmenin çocuk emeğinin edinen aile tarafından sömürülmesi sonucu doğurabileceği düşünülüyordu. Bu yeni kural da uygulamada sorun yarattı. İç savaştan ve onu izleyen açlık döneminden sonra binlerce çocuk sokaklarda kaldı. Ortak çocuk bakım kurumları kurulamadı, çeteler oluşturan sokak çocukları yaşamlarını sürdürebilmek için suç işliyorlardı. 1926 yılında çıkarılan bir kararname ile evlat edinmeye yeniden olanak tanındı.

Konut

Ekimden hemen sonra ortalama bir işçi maaşından az kazanan işçiler için kiraların dondurulmasına karar verildi. Devlet fabrikaları işçileri için konut sağlamaya başladı. 20 Ağustos 1918'de nüfusu yüz binin üzerinde olup da yeterli konut bulunmayan kentlerdeki konutlar kamulaştırıldı. 1921'de kentlerdeki devletleştirilmiş konularda oturan işçilerden kira ve aidat alınması kaldırıldı. Daha sonra kiraya dönülse de kiralar yasal düzenlenmelerle belirlendi.

Ücretsiz Sağlık Hizmeti

Bu hizmetin sağlanabilmesi için 1920'lerdeki ekonomik olanaklar yeterli değildi, 1930'un sanayileşme döneminde ücretsiz sağlık hizmetleri de sağlanmaya başlandı.

Cezalandırma

Devrim sonrası suç ile savaşım için cezalandırmadan çok toplumsal dönüşümün gerekli düşüncesi belirleyici oldu. Islah kavramı ön plana çıkarıldı. Hapishaneler yerine, tutulanların iş becerileri edindikleri "düzeltici iş kampları" kuruldu. Hapis cezaları azaltıldı, cezalarda alt sınırlar belirlendi. Örneğin ağırlaştırıcı nedenlerden birini taşımayan öldürme için en az üç yıl ceza öngörülmüş-

tü. 1926 tarihli Ceza Yasasında, ceza yerine “toplumsal savunma önlemleri” terimi kullanılmaktaydı. Yasa amacını, işçi devletinde suç işleyen kişilerin toplumsal ilişkilere katılmaya yönlendirilmesi olarak belirlemişti. 1930’ların başında, ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak, artık suçluların toplumsal düzenin kurbanları olarak görülmesine son verildi, ekonomik gelişme herkese iş olanağı sağladığına ve temel gereksinimleri karşıladığına göre suçlu kişiler kendi eylemlerinin sonuçlarına katlanmak zorundaki kişiler olarak değerlendirilmeye başlandı.

1922 Ceza Yasası, eşcinselliği suç olmaktan çıkarttı. Bu suça 1926 Ceza Yasasında da yer verilmedi. Eşcinsellik 1934 yılında yeniden suç sayıldı. Sovyet hükümeti, fahişeliğe ilişkin düzenlemeleri kaldırdı, genelevleri kapattı, genelev işletmeyi ve fahişeliğe aracılık etmeyi suç haline getirdi. Mücadele için, yerel birimleri olan bir merkez konseyi kuruldu. Caydırmak için fahişelere giden erkelerin listeleri yerel gazetelerde, fabrika bültenlerinde yayımlandı. Konsey, işsiz kadınlar için ve kırsal bölgelerden kente gelen kadınlar için barınma evleri kurdu, kadınlara iş bulunması için yardım etti. 1928’de planlı ekonomi ve sanayileşme ile işsizlik ve buna bağlı olarak da fahişelik azaldı.

Sovyet Hukuk Sisteminin Oluşum Aşamaları

Tüm bunlar gerçekleştirilirken bir bölümü hem akademide görev yapan hem de devrimci siyasetin içinde olan bir bölümü ise yalnızca akademide görev yapan hukukçular arasında kuramsal ve siyasal çatışmalar, tasfiyeler yaşandı.

Toplumsal dönüşümler hukuksal biçim kazanırken ya da hukuksal düzenlemelerle toplumsal kurumlara yön vermeye çalışılırken hukuka bakış açısında ve hukuksal kuramda da dönüşümler yaşandı. Devrimci yönelime göre hukuka bakış açısı değiştiği gibi hukuk mesleğiyle uğraşanların ve hukuk kuramcılarının da konumları değişti. Tasfiyeye uğrayanlar, geri gelenler ve dönenler oldu.

İlk Yıllar, Hukuksal Yapının Dağıtılması

Devrimin hemen ardından Çarlık hukuk örgütlenmesinin dağıtılmasına girişildi. Hukuk, özel bir meslek bilgisinin ve ayrı bir uzmanlık örgütlenmesinin işi olmaktan çıkarılmak isteniyordu. Bireyler arası uyuşmazlıkların devlet örgütlenmesinin dolayısıyla değil, yalın ve kolay yöntemlerle halkın örgütlenmesi aracılığıyla çözülebileceği görüşü egemendi.

İlk yıllarda yargı örgütlenmesi dağıtıldı. NEP’in yarattığı hukuksal genişleme dönemine değin, mahkemelerin yanı sıra yerel halk girişimleriyle de uyuşmazlıklar çözülüyordu. Örneğin, köylerde,

önde gelenlerden biri ya da bir devrimci öncülüğünde komşular bir araya gelir, hakim, savcı ve avukat yardımı olmaksızın, yani devletin yardımı olmaksızın uyuşmazlıkları çözerlerdi. Mahkemelerde ise yargıçlar, konulmuş yasalara veya yöntem kurallarına göre değil de devrimci bilinçlerine, insan doğası anlayışına ve Marksist kurama dayanarak yargılama yaparlardı. Rejim düşmanlarını izlemek üzere polis içinde ÇEKA oluşturuldu ve bunları yargılamak üzere Devrimci Mahkemeler kuruldu. 1920 yılında 9. Sovyet Kongresinden sonra Devrimci Mahkemeler kaldırıldı, ÇEKA ise resmen kaldırılmış olsa da varlığını sürdürdü. Devrimin ilk yıllarında gelişen devrimci yasallık anlayışı keyfilige varabilecek esneklikteydi.

Devrimin ilk yıllarına egemen olan hukuk anlayışını 12 Aralık 1919 tarihli Ceza Kararnamesi'nin Giriş bölümünde bulabiliriz:

"İşçi sınıfı, Ekim Devrimi'nde iktidarı kazanarak, polis, ordu, mahkeme ve kilisesiyle, tüm araçlarıyla çalışan kitleleri ezmeye hizmet eden burjuva aygıtını paramparça etmiştir. Burjuva hukukunun tüm yasalarının, normlar (hukuksal kurallar) sistemi olarak tüm burjuva hukukunun, aynı işleve, yani örgütlenmiş güç aracılığıyla, toplumun çeşitli sınıfları arasındaki çıkar dengesini egemen sınıflar (burjuvalar ve mülk sahipleri) lehine sürdürme işlevini yerine getirmiş olduğu açıktır. İşçi sınıfının, var olan burjuva devlet aygıtını kendi amaçlarına uyduramadığı için onu parçalayarak kendi devlet aygıtını yaratması gerektiği gibi; burjuva dönemin kalıntısı, arşivlere kaldırılmış olması gereken yasaları da kendi amaçlarına uydurması mümkün değildir. Özel kurallar ve hukuk kuralları olmadan da silahlanmış kitleler, ezenlerin hakkından gelmiş ve gelmektedir. Sınıf düşmanlarıyla olan mücadelesinde işçi sınıfı, çeşitli zorlama tedbirleri uygulamaktadır; fakat erken dönemlerde bu güç, herhangi bir özel örgütlenme ve sistem olmadan, tekil durumların gerektirmesi üzerine uygulanmıştır. Bununla birlikte mücadele deneyimi, işçi sınıfını, bu önlemleri düzenlemeye alıştırmış, bir sistemleştirmeye yol açmış ve yeni bir hukuk doğurmuştur. Yaklaşık iki yıllık bu mücadele, elde edilen sonuçları, işçi sınıfı hukukunun somut belirimi olarak ortaya koyma; gerekli çıkarsamaları ve genellemeleri yapma olanağını şimdiden sunmaktadır. Gücünü korumak, yalıtık eylemlerini birbiriyle uyumlu hale getirmek ve merkezileştirmek için işçi sınıfı, sınıf düşmanlarını dizginleyebilecek, onlarla mücadele edebilecek kuralları geliştirmeli ve yönetmeyi öğrenmelidir. Bu, her şeyden önce, işçi sınıfı diktatörlüğünün geçici döneminde geliştirilmiş olan ve yeni toplumsal ilişkileri ihlal edenler-

le mücadele etme görevini üstlenen ceza hukuku ile ilgili bir konudur. İşçi sınıfı, bir ikna aracı olarak devleti ve devletin bir işlevi olarak hukuku ancak devrik burjuvazinin ve orta sınıfların muhalefeti kırıldığında ve komünist toplum var olduğunda ortadan kaldırabilir.”

Adalet Komiserleri ve birlikte çalıştıkları hukukçular aynı zamanda devrimcilerdi. Devrime karşı çıkanların sert biçimde ezilmesinden yana oldukları kadar düzenli bir ilerleyişten de yanaydılar. Bolşevikler ile Sol Sosyalist Devrimcilerin Koalisyonunda, ikincilerinin temsilcisi olarak Adalet Komiseri olan Shteinberg de sosyalizm yolunda düzenli bir hukuk sisteminin oluşturulmasından yanaydı. 1918’de göreve gelen Kurskii kendisi de hukukçu olan Lenin’in, ülkenin dört bir yanında farklı kararlar verilmesinden duyduğu rahatsızlıktan ve uyum yaratılması önerisinden de destek alarak, merkezileştirici bir çalışma yaptı. Kararları incelemeye, uygun bulduklarını seçerek mahkemelere örnek diye göndermeye uygun bulmadıklarını da kaldırmaya başladı. Henüz temel yasalar çıkarılmamıştı, bu uygulama karar vericilere yön gösterdi. Merkezileşmeyi ve uyumu sağlamak üzere yönlendirici talimatlar gönderdi, makaleler yazdı. Devrimin üçüncü Adalet Komiseri olan Stuçka da yargılama yöntemine ilişkin kurallar hazırladı.

Küçük Mülkiyet ve Mübadelenin Canlanması (NEP), Yasalaştırma Dönemi

İç savaş sonrasında savaş dönemi iktisat politikaları (Savaş Komünizmi) terk edildi. İlk dönemin kamulaştırma çabaları olanakların elverdiğinden ileri götürülmüştü, işletme ve yönetme becerisi yetersizdi, ekonomik kargaşa doğdu. 1921’in ilk aylarında Lenin, ekonomiyi canlandırmak için bireysel girişimi teşvik etmek gerektiğini açıkladı. Temel üretim alanları devlet tekeline alınmıştı, mübadele ilişkilerini canlandırarak günlük gereksinimleri karşılamak için özel girişime ve küçük işletmelere izin veren NEP’in uygulamaya konuldu.

NEP, sınırlı ve küçük ölçekli de olsa özel girişimin yeniden serbest bırakıldığı, köylülerin serbest ticaretine izin verildiği bir dönemdir. Mart 1921’de özel ticarete izin verildi. Kişilerin küçük ölçekli işletmeler kurmalarına ve millileştirilmiş işletmeleri kiralamalarına izin verildi. Aralık 1921’de millileştirilmiş olan küçük işletmelerin bir bölümünün eski sahiplerine verilmesine karar verildi. Eylül 1922’de dört bin sınai işletmesi özel kişilere kiralanmıştı. Sayıca çok görünen bu özel girişimler yeni Sovyet sanayi sektörünün ancak yüzde 5’lik bölümünü oluşturuyor; 1 300 000 kamu işçisine karşılık 70 000 kişi çalıştırıyordu. Özel girişimi yeniden oluş-

turmaya sanayiden çok ticaret alanında ağırlık verildi. 1923-1924 yıllarında perakende ticarete özel girişim yüzde 58,6 oranına erişti. 1925 yılında 608 300 ruhsatlı tüccar vardı. Sanayi ve ticaretteki bu tavizlere karşılık, toprak ve yeraltı zenginliklerinde özel mülkiyete dönüş olmadı, yalnızca yerli ve yabancı özel girişimcilere işletme imtiyazları verildi.

NEP'in uygulandığı dönemde devlet ve hukuk yapılanmasında da gelişme yaşandı. Temel alanları düzenleyen yasalarla, mahkeme sisteminin yeniden kademelendirilmesiyle, hukuk uygulamasında rollerin yeniden oluşmasıyla, hak ve yükümlülüklerin belirginleştirilmesiyle yavaş yavaş yeni bir hukuk sistemi oluştu.

Medeni hukuk (1922), hukuk usulü (1923), ceza hukuku ve ceza usulü, toprak hukuku, iş hukuku (1922) ve aile hukuku (1927) alanlarında Avrupa'yı örnek alan kanunlaştırmalara girildi. Yeni Sovyet Cumhuriyeti'nin ilk Medeni Yasası kabul edildi. Mahkeme sistemi yeniden kuruldu, mahkeme yapısı 1924 Anayasası ile kurulan Birlik Yüksek Mahkemesi altında birleştirildi. Meslekten yargıçlar, savcılar görevlendirildi ve avukatla temsili olanağı yeniden getirildi, barolar açıldı. Hukuksal yazın da canlanmış, ulusal hukuk dergileri yayımlanmaya başlandı. Devrimden sonra dışlanmış olan Komünist olmayan hukukçular da görevler almaya başladılar. Bunlar barolara kaydoldular, kitaplar yazdılar ve hukukun gelişiminde, içerikte olmasa da en azından biçimde eski hukuksal kalıpların kullanılmasını sağlamaya çalıştılar.

NEP canlandırdığı mübadele ilişkilerinin hukuku "istikrar", "ön-görülebilirlik", "biçimcilik" ve "uzmanlık" temellerine dayandırılmaya çalışılmıştır. Yasalaştırma döneminde, ilk yıllarda mahkemelerin kullanmakta olduğu esneklik azaltılmaya, yöntem kuralların ve maddi hukuk kurallarında istikrar sağlanmaya çalışıldı. Yasalaştırmalar, ilk yılların serbestlik ve esnekliğinden sonra, biçimsellik ve karmaşıklık yönünde bir gelişmeye yol açtı. Bununla birlikte canlanan hukuk temel üretim alanları devletleştirilmiş olan bir toplumun, Devrimin hukukudur. Yeni medeni kanunun birinci maddesi, bu yasada tanınan medeni hakların, toplumsal ve ekonomik amaçlara aykırı kullanılamayacağını kurala bağlamıştır.

Plan ve Kolektivizasyon, Hukukun Sönümlenme Arayışı

Planlı ekonomiye geçiş, tarımda kolektivizasyon, sanayi ve ticarette devlet tekelinin güçlendirilmesi hukukta yeniden yalınlaşma arayışının başlamasını sağladı. Adalet Komiserliği'nde devletin sönümlenmesi görüşü tartışılmaya başlandı. Hukuk kurallarının ve yargısal yöntemlerin azaltılması arayışına gidildi.

NEP döneminde hukuksal yapı gelişirken “yeni toplumun karmaşık bir hukuk sistemine gereksinim duyduğu” tezini benimsemeyen hukukçular da vardı. Paşukanis mübadele ilişkilerinin yeniden canlandığı NEP döneminde yazarken Sovyetlerdeki hukuku burjuva olarak nitelemekten çekinmemişti. Paşukanis sosyalist bir hukuk yaratmaya çabalamamak gerektiğini, mübadele ilişkileri sönümlendikçe onun hukuksal biçimlerinin de sönümleneceğini düşünüyordu. Bu düşüncesi, NEP terk edilince Paşukanis’in hukuk kuram ve uygulamasında belirleyici olmasını sağladı.

Sönümlenmeci kurama göre hukuk, meta mübadelesinden köken alır ve aynı zamanda ona hukuksal biçim verir, mübadele ilişkileri ortadan kalktığı oranda hukuk da devletle birlikte sönümlenip ortadan kalkacaktır. Sönümlenmeci kuram, sosyalist üretim ilişkileri kurulduğunda sosyalist hukuk olamayacağını, sosyalist üretim ilişkileri kuruldukça hukukunun sönümlenmekte olsa da burjuva nitelik taşıyacağını savunuyordu. Sosyalizm kuruldukça, devlet de hukuk da sönümlenip gidecektir. 1920’lerin sonlarında Komünist Akademi aracılığıyla parti tarafından desteklenen bu kuram dönemin hukuk düşüncesine egemen oldu. Bu ekolün hukukçuları hukuksal biçimleri zayıflatarak hukukun sönümlenmesini hedefliyorlardı. Bu amaçla NEP döneminde çıkarılmış yasalar yerine daha kısa ve basit yasalar yapılmaya ve hukuk eğitimi dönüştürülerek yeni kadrolar yetiştirilmeye çalışıldı.

Ceza hukukuna ve ceza usul hukukuna ilişkin birçok kavram terk edilerek, esnek ve basit bir *ceza siyaseti* geliştirilmeye çalışıldı. Meta mübadelesine dayanan burjuva hukuk anlayışının temeli olan *eşdeğer* kavramı ve bunun en gelişkin biçimi olarak görülen sözleşme kavramı/biçimi zayıflatılmaya çalışıldı. Özel hukuk yerine *iktisadi hukuk* kavramı geliştirildi. Burjuva olarak nitelendirilen dersler ve hocaları okullardan ve tüm hukuk araştırmaları alanından kovuldu. Fakülte programlara hukuk felsefesine, hukuk tarihine ve iktisadi hukuka yönelik dersler konulurken iş hukuku, toprak hukuku ve aile hukuku gibi dallar programlardan kaldırıldı.

1928-1932 arasında kolektifleştirmeye direnen zengin toprak sahiplerine (kulaklara) ve bir bütün olarak burjuva olarak niteleyen kesimlere karşı yürütülen mücadelede hukuksal kurumların büyük ölçüde devre dışı kalması hukukta Paşukanis’in sönümlenme kuramı ile meşrulaştırılıyordu. Burjuva hukukunun klasik kurum ve güvencelerinin devre dışı bırakılması hukukun sönümlenmekte olduğu düşüncesi ile açıklanabiliyordu. Paşukanis Stalin’in yukarıdan devrim siyaseti ile başlayan terör döneminde rol oynadı. Tasfiyelerde idarenin hukuka bağlılığı ortadan kaldırıldı, uygulamalara hukuki ve yargısal kılıflar bulundu.

Tek Ülkede Sosyalizm, Sosyalist Hukuk

Hukukun yalınlaştırılması girişimi Stalin'in politikaları ile sona erdi. Hukuksal biçimlerin sosyalist nitelik kazanmayacağı, tersine sosyalist ilişkiler geliştikçe toplumsal yaşamın hukuksal düzenleme biçiminin sönümleneceği görüşü terk edildi, "Sovyet Hukuku" ve sosyalist hukuk kavramları geliştirildi.

1930 yılında yapılan 16. Parti Kongresi'nde Stalin "devletin sönümlenmesi (ortadan kalkması) için tarihin gördüğü en güçlü devletin oluşturulması" tezini savununca "Sovyet Hukuku"nun gelişimi hızlandı. Stalin Anayasası olarak bilinen 1936 Anayasası, devlet ve hukukun sönümlenmesi hedefinin kesin olarak terk edildiği, istikrar ve güçlendirme hedefinin izleneceği yeni bir aşamanın başladığını gösteriyordu.

Siyasal tasfiyeler hukuk sistemine paralel bir terör aygıtıyla gerçekleştirdi. ÇEKA 1922 yılında kağıt üzerinde kaldırılmıştı ama İçişleri Halk Komiserliğinde başka bir adla örgütlenmesini sürdürüyordu. 1934 yılında da "toplumsal olarak tehlikeli" görülenleri yargılamak için özel divanlar kuruldu, bu divanlar Ceza ve Ceza Muhakemeleri kanuna bağlı olmadan çalıştı.

Stalin 1937 yılında, devletin sönümlenmesini hazırlamak üzere hukukun yalınlaştırılmasını savunan hukukçulardan da kurtulmaya karar verdi, 1920'lerin Hukukçular Ekolünü tasfiye etti. Stalin'in suç ortağı Vişinski bu tasfiyeler için kuramsal bir gerekçe buldu. Stuçka tasfiyeler başlamadan ölmüştü. 1922, 1923 Yasalarını hazırlayan Paşukanis, Estrin, Krylenko vb. karşı Devrim yaparak kapitalizmi yeniden kurmak amacıyla eski hukuksal biçimleri kullanmakla suçlandılar.

Avrupa Devriminden umut kesilince, kapitalist ülkelerle çevrili ve görece geri üretim ilişkilerine sahip bir ülkede sosyalizmi kurma çabası devletin ortadan kaldırılması tezinden vazgeçilmesi sonucunu doğurmuş belki de bunu zorunlu kılmıştı. Sovyetler, tek ülkede sosyalizmin kurulması ve barış içinde birarada yaşama hedeflerine yönelmişti. Bunun için devlet ve hukuk, sosyalist içerikle güçlü biçimde kurulacaktı. Paşukanis'in ve sönümlenmecî ekolün tasfiyesi bunun gereklerinden biriydi. Hukuk eğitiminden çıkarılmış olan dersler yeniden programlara konuldu. İktisadi hukuk dersi kaldırılarak Moskova Hukuk Kurumu'nun 1937 bahar dönemi programına özel hukuk dersi konuldu. Bir zamanlar Paşukanis'in yoldaşı olan Krilenko, esnek ve basit kurgulu ceza hukuku anlayışını eleştirerek Sovyetler Birliği ceza hukukunun kesin tanımlara dayanan bir ceza sistemine sahip olması gerektiğini savundu. 1937 yılında tüm ülkede okutulmak üzere Ceza Hukuku Özel Hükümler dersi

konuldu. Sönümlenme dönemde bastırılmış olan Medeni Usul ve Ceza Usul hukukları güçlendi; Aile Hukuku, İş Hukuku, Kolektif Çiftlikler Hukuku gibi dallar geri geldi. Örneğin Sovyet Sosyalist Özel Hukukunun bir dalı olarak tanımlanan Sovyet Sosyalist İş Hukuku 1938 yılında ders programlarına girdi. Aile Hukukundaki dönüşüm Haziran 1936'da, Sovyet ailesini güçlendirmek için boşanma ve kürtaja sınırlamalar getiren yasa ile başlamıştı. 1936 güz döneminde Moskova Hukuk Kurumu ders programına Aile Hukuku dersi konuldu. Altı yıldır okutulmayan Devlet (Anayasa) Hukuku 1937 bahar döneminde ve İdare Hukuku da aynı yılın güz döneminde Moskova Hukuk Kurumu'nun ders programına yeniden girdi.

Kapitalist üretim ilişkilerinin temel hukuk biçimlerini, kısmen bozarak olsa da kullanan ve sosyalist içerikli olduğu ileri sürülen Sosyalist Hukuk gelişti.

Geriye kalan

SSCB ve Doğu Blokundaki üretim ilişkilerinden içerik bulan hukuk ve bunun kuralcı-olgucu (normativist-pozitivizm) kuramı devletleriyle birlikte yıkılana kadar varlığını sürdürdü. Sönümlenmeyen hukuk ve devlet yıkıldı.

Ekim Devrimi'nden sonra gerçekleştirilen toplumsal devrim düzenlemelerinin büyük bölümü, Sovyetler ile Batı arasında kurulan etkileşimli denge sonucunda insanlığın ortak kazanımlarına dönüştü.

Devrim, kapitalist üretim ve mübadele ilişkilerinin hukuksal biçimlerini incelememize, bunlarda bulunan ortaklaşmacı ve kamucu yönelimleri kavramımıza olanak tanıyan ve sosyalist üretim ilişkilerinin kurulmasında hukukun yerini belirleyen bir kuram da bıraktı. Paşukanis'in geliştirdiği Sönümlenmecî Hukuk Kuramı, devlet gibi hukukun da burjuva toplumunun bir biçimi olduğunu, bu biçimlere sosyalist içerik verilemeyeceğini, sosyalist hukuk yaratılamayacağını, mübadele ilişkileri aşıldıkça, yani sosyalist ilişkiler kuruldukça bu biçimin de sönümlenip gideceğini savundu, savunmakta. Burjuva toplumdan devralınan biçimler eleştirilerek, bozularak, yıpratılarak kullanılacak; bunlar üretim ve mübadele ilişkilerinin kapitalist niteliği aşıldığı oranda yerini başka bir düzenleme biçimine bırakarak sönümleneceklerdir. Başlamak için iktidarın alınmasını beklemek gerekmez.

Onur Karahanogulları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde idare hukuku profesörüdür. *Kamu Hizmeti: Kavram ve Hukuksal Rejim* (Turhan Kitabevi, 2002) ve *Türkiye'de İdari Yargı Tarihi* (Turhan Kitabevi, 2005) eserlerinin yazarıdır. Evgeny B. Pasukanis'in *Genel Hukuk Teorisi ve Marksizm* (Birikim Yayınları, 2002) eserinin çevirmenidir, Marksizm ve hukukla ilgili çeşitli akademik çalışmaları bulunmaktadır.

Notlar

Bu çalışmada aktarılan tarihsel olaylara ilişkin tüm bilgiler aşağıda yer alan eserlerden derlenmiştir. Yapılan çıkarımlar, sınıflandırmalar ve değerlendirmelerin hataları ise yazara aittir.

1. Eugene Huskey, *From Legal Nihilism to Pravovoe Gosudarstvo: Soviet Legal Development, 1917-1990* (Washington, D.C.: The National Council for Soviet and East European Research, 1991)
2. John N. Hazard, "Tarihsel Deney: Ekim Devrimi Sonrası Sovyet Hukuk Kuramının Oluşumu", (çev. O. Karahanogulları), *Praksis*, no. 10, (Yaz-Güz 2003): 279-300
3. John N. Hazard, *Law and Social Change in the USSR* (London: Stevens & Sons, 1953)
4. John N. Hazard, *Settling Disputes in Soviet Society, The Formative Years of Legal Institutions* (New York: Columbia University Press, 1960)
5. John N. Hazard, *The Soviet Legal Philosophy* (Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press, 1951)
6. John Quigley, *Soviet Legal Innovation and the Law of the Western World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007)
7. Michael Head, "The Passionate Legal Debates of the Early Years of the Russian Revolution", *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, Vol. 14-1, (Ocak 2001): 3-27
8. Michael Head, "The Rise and Fall of a Soviet Jurist: Evgeny Pasukanis and Stalinism", *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, Vol. 17-2, (Temmuz 2004): 269-294
9. Michael Head, *Evgeny Pasukanis: A Critical Reappraisal* (New York: Routledge-Cavendish, 2008)
10. René David ve John N. Hazard, *Le Droit Soviétique* (Paris: LGDJ, 1954)
11. Robert Sharlet, "Stalinism and Soviet Legal Culture", içinde *Stalinism, Essays in Historical Interpretation* (der. R. C. Tucker) (New York: Norton, 1977)

Ekim Devrimi'nden *Biennio Rosso*'ya: Gramsci ve İtalyan Konsey Hareketi

MEHMET YETİŞ ve TİJEN DEMİR

Birinci Dünya Savaşı Kasım 1918'de sona erdiğinde İtalya'nın içine girdiği derin siyasal, toplumsal ve ekonomik kriz ortamı kıta Avrupa'sının birçok ülkesinde yaşanmakta olanlara benzer bir dönüşüm sürecini gündeme getirmişti. Sınıf mücadelesi koşullarının bütünüyle yeniden biçimlendiği 1919-1920 yılları, tarihsel açıdan, İtalya'nın devrimci dönemini simgeleyen *Biennio Rosso* (İki Kızıl Yıl) uğrağını oluşturur. Bu iki uzun yıl boyunca, İtalyan sosyalizmi hem siyasal örgütlenmeler ve liderlik düzeyinde, hem de kitlelerin doğrudan eylemliliği düzeyinde ilk kez devrimci bir praksis olasılığıyla karşı karşıya kaldı. *Biennio Rosso*, ideolojik ve politik yaklaşımların yönlendirilmesindeki koşullandırıcı etkisi nedeniyle, 1917 Ekim Devrimi'nin İtalya'daki yansıması olarak yorumlanabilir.

Ekim Devrimi, Antonio Gramsci'nin 1917'de kaleme aldığı ilk yazılardan itibaren göstermeye çalıştığı üzere, salt nesnel belirlemiş ilişkilerinin mekanik olarak eklemelenmesine dayalı tarihsel olayların ardışık sıralanmasının ürünü değildir.¹ Rusya'da, yapısal ve üstyapısal kertelerin organik birliğinin yansıdığı somut tarihsel blokun bileşenleri arasında yer alan sosyo-ekonomik koşullar, kuşkusuz devrimin insan iradesi ötesindeki faktörlerle şekillenen nesnellik zeminini hazırlamıştır. Ne var ki, Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi arasındaki dönemde yaşananlar, nesnel koşulların yanı sıra öznel koşulların da devrimci süreç üzerinde ne kadar etkili olabileceğini kanıtladı. Ekim Devrimi, geniş kitlelerin (özellikle işçilerin, köylülerin, askerlerin) söz konusu nesnelliğin bileşenleriyle girdiği öznel etkileşimin özgül bir sonucuydu. Sovyetler ve siyasal

parti -sınıf bilinci ve mücadele süreçlerinin önemli rol oynadığı öznellik uğrağı ile nesnellik uğrağı arasındaki maddi ilişkilerin dolayımlanması gerçekleştiren örgütlenme formları olarak- Ekim Devrimi'nin belirleyici görünüşleri arasında yer aldı. Devrimin başarısı, kendisini işçi sınıfının öncü partisi olarak inşa eden Bolşevik Partisi'nin sovyetlerde hegemonik bir konuma gelmesiyle yakından bağlantılıydı.²

Dünya savaşı sonrasında İtalyan toplumsal formasyonunun içine girdiği uzun süreli kriz koşulları, yalnızca emekçi sınıflar ve sosyalist aydınlar arasında değil, egemen sınıf fraksiyonlarını içeren iktidar bloku içinde de devrimin güncelliğine yönelik öngörülerin yaygınlaşmasına yol açtı. Savaşın bittiği Kasım 1918'den 1920'ye kadar geçen süre, işçi sınıfının iki düzeydeki örgütlenme pratiğiyle ilgili olarak olağanüstü bir hareketliliğe tanıklık etti. İtalyan işçi sınıfı, 19. yüzyılın sonlarından itibaren, siyasal düzeydeki örgütlenmesini İtalyan Sosyalist Partisi'nde (PSI), ekonomik düzeydeki örgütlenmesini ise Genel Emek Konfederasyonu'nda (CGL) sürdürmekteydi. PSI, Kasım 1919'daki genel seçimlerde yaklaşık iki milyon dolayında oy alarak parlamentoda kazandığı 156 milletvekilliğiyle ülkenin en büyük siyasal partisi haline gelmişti. Benzer bir başarıyı ekonomik mücadeleler alanında sergileyen CGL de, 1918'de 250 bin civarında olan üye sayısını 1920 yılına gelindiğinde iki milyona kadar çıkarmıştı.

Savaş boyunca işçi sınıfını katı fabrika disiplini altında tutan koşullar ortadan kalkınca, sanayi burjuvazisi siyasal ve ekonomik düzeylerdeki örgütlenmesini geliştiren daha militan bir işçi sınıfını karşısında buldu. İtalyan tarihsel bloku, ekonomik krizin de etkisiyle, sınıf mücadelelerinin sertleşmesine yol açan yapısal sorunları çözme kapasitesine sahip değildi. Üstyapılar bütünlüğü ise, ekonomik yapıdaki çelişkilerin yeniden üretimini engelleyebilecek ya da yavaşlatabilecek bir performansı sergilemekten çok uzaktı. Dünya savaşı patlak verdiğinde geleneksel iktidar bloku, kendisini oluşturan fraksiyonlar arasındaki siyasal tutunumu sağlayamadığı için güçlü bir sınıf iradesini hayata geçirememişti. Üstyapısal düzeyde egemen sınıfın bölünmesine eşlik eden faktörler, istikrarsız siyasal sistem ve kitle demokrasisinin çelişkili yapısıydı.

İtalya'nın Risorgimento sonrasındaki oligarşik liberal parlamentarizmi, sadece yönetici sınıf fraksiyonlarıyla sınırlı kalan bir siyasal katılım pratiğine dayanmaktaydı. Ne var ki, Kasım 1918'de oy hakkının genişletilmesi ve bundan sekiz ay sonra da nispi temsil ilkesinin benimsenmesi ile yeniden yapılandırılan seçim sistemi-nin yarattığı siyasal dinamikler önemli sonuçlar doğurdu.³ PSI'nin

1919 seçimlerindeki büyük başarısını bu bağlamda değerlendirmek doğru olacaktır. Savaşın derinleştirdiği sosyo-ekonomik zorluklar ile siyasal reformların ortaya çıkardığı değişikliklerin eklemlenmesinin sonucu, gerek kırsal bölgelerde gerek sanayi kentlerinde kütuplaşmanın artması ve toplumsal çatışma ikliminin doğması oldu. Risorgimento'dan itibaren ülkenin siyasal hayatına yön veren liberalizm, tarihinde ilk kez parlamentodaki temsil üstünlüğünü yitirdi. Öte yandan, Ocak 1919'da Luigi Sturzo'nun liderliği altında kurulan Katolik Halk Partisi (PPI) de, tıpkı sosyalist PSI gibi, İtalyan liberalizmini siyasal rekabet alanında zorlamaya başladı.⁴ Kasım 1919 seçimlerinde kitle partisi niteliği kazandıkları ortaya çıkan PSI ve PPI, toplam oyların yarısından biraz fazlasını aldıklarında liberal devletin siyasal düzeydeki krizi iyice belirginleşmeye başlamıştı.⁵

İtalya'nın savaş sonrası içine girdiği siyasal kriz giderek derinleşirken, Mayıs 1919'da Antonio Gramsci, Palmiro Togliatti, Angelo Tasca ve Umberto Terracini tarafından yayınlanmaya başlayan *L'Ordine Nuovo* (Yeni Düzen) dergisi, Ekim Devrimi'nin esinlendirdiği yeni bir ideolojik-politik çizginin temsilcisi oldu. Başlangıçta "sosyalist kültür dergisi" niteliğini taşıyan *L'Ordine Nuovo*, PSI içinde mücadele eden genç entelektüellerin sosyalist devrim düşüncesine yönelik bağlılıklarını yansıtıyordu. Tıpkı Rusya'da *Proletkult*'un ya da Fransa'da Henri Barbusse'ün *Clarté*'sinin yaptığına benzer bir şekilde, *L'Ordine Nuovo* da işçi sınıfı ile aydınlar arasındaki organik bağlantının kurulmasında etkili olmayı hedeflemekteydi. Togliatti ve Terracini'nin desteğini alan Gramsci, derginin yedinci sayısında yayınladığı "İşçi Demokrasisi" başlıklı yazıdan itibaren fabrika konseyleri stratejisini geliştirmeye yöneldi.⁶ Rusya'daki sovyet kurumunu İtalya koşullarında yeniden üretmeyi amaçlayan bu programatik yaklaşım, kuramsal düzeyde işçi sınıfının üç farklı örgütlenme formunun (konseyler, sendikalar ve siyasal parti) devrimci bir bakış açısıyla yorumlanmasına dayanmaktaydı. *L'Ordine Nuovo*'nun kültür amaçlı bir dergiden devrim odaklı bir siyasal mücadele aracına dönüşümünü koşullandıran temel tarihsel faktör Ekim Devrimi'ydi.⁷

Konseyler, Sendikalar ve Parti: Kuramsal Dayanaklar

Dünya-tarihsel ölçekteki büyük bir dönüşümün habercisi olan Bolşevik Devrimi'ni yakından izleyen Gramsci, devrimci sürecin bileşenlerini bir mücadele modeli oluşturmak üzere analiz ederek, daha sonraki kuramsal yaklaşımlarını üstbelirleyecek olan formülasyonları geliştirmiştir. Ekim Devrimi'nden çıkarılan derslerin

İtalya'nın toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullarına nasıl uygulanacağını araştırılması, hem teorik hem de pratik düzlemde konsey stratejisinin düşünsel algoritmasının tasarlanmasına katkıda bulunacaktı.

Başta Torino olmak üzere Piyemonte bölgesindeki işçi sınıfının ayrıntılı bir analizini yapan *L'Ordine Nuovo* topluluğu, İtalya'da ilk kez 1906'da ortaya çıkan ve savaş sırasında büyük fabrikalarda etkinlik gösteren işyeri komisyonlarının (*commissioni interne*, iç komisyonlar) işçi konseylerinin nüvesini oluşturabileceğini düşünüyordu. Bu komisyonların dönüştürülmesiyle ortaya çıkacak olan fabrika komiteleri ya da konseyleri, tıpkı Ekim Devrimi deneyiminde olduğu gibi, gündemdeki sosyalist devrimin yönetim organları olarak işlev görecekti.

Rusya'daki sovyet kavramının İtalya koşullarına tercümesi biçiminde yorumlanabilecek olan konseylerin dayanağını oluşturabilmeleri için, iç komisyonların iki önemli ilke doğrultusunda yeniden yapılandırılması zorunluydu: Birincisi, sendika üyesi olmayanlar da dahil olmak üzere, bütün işçiler temsilci seçimlerine katılacaktı; ikincisi, temsil sistemi işkoluna değil işyerine göre düzenlenecekti. Konsey stratejisinin temel siyasal hedefi, fabrikalardaki iktidarın fabrika komitelerine, devlet iktidarının da işçi ve köylü konseylerine aktarılmasıydı.⁸ Gramsci'nin sınıf savaşımında ortaya çıkan praksise ilişkin analizi, burjuvazinin denetimindeki kapitalist devlet iktidarına yönelik devrimci itirazın ancak kitlelerin bilinçli mücadelesiyle örgütlenebileceğini varsayılmaktaydı. Emekçi sınıfların kendiliğinden hareketini sınıf örgütlenmeleri dolayımıyla daha ileri konumlara taşımayı hedefleyen konsey stratejisi, işçi sınıfının en gelişkin kesimlerinin ilgisini çekecekti.⁹

İtalyan burjuvazisi, Risorgimento sonrasında kendi sınıfsal üstünlüğünü oluştururken, bağımlı sınıf ve fraksiyonlar üzerinde güçlü bir hegemonya kuramadığı gibi, iktidar bloku içinde yankılanan ideolojik ve kültürel çatışmaların üstesinden de gelememişti. Egemen sınıf, ekonomik yapı düzeyinde kapitalist piyasa ilişkilerinin ülkenin tamamına yaygınlaştırılmasını, üstyapısal düzeyde ise liberal devletin sorunsuz bir biçimde etkinlik göstermesini sağlamamıştı.¹⁰ Gramsci'nin *L'Ordine Nuovo*'da geliştirdiği siyasal strateji, İtalyan tarihsel blokunun organik krizinin devrimci çözümünü Bolşevik Devrimi'nin esinlendirdiği konsey modelinde görmekteydi.

Gramsci, konsey stratejisini ortaya attığı "İşçi Demokrasisi" başlıklı yazısında, işçilerin fabrika yönetimini üstlenmesini ve üretim araçlarının ele geçirilmesiyle birlikte demokratik özyönetimi

sağlayacak yaygın bir delege ağının kurulmasını önerdi.¹¹ Fabrika konseylerinin diğer mahalle komiteleri, kent komiteleri ve kırsal bölgelerdeki köylü komiteleriyle eklemlenmesi yoluyla geniş katılımlı bir taban örgütlenmesi oluşturulacaktı; bu örgütlenmelerin birleşmesiyle ortaya çıkacak olan işçi ve köylü konseyleri sistemi, işçi demokrasisine dayalı yeni devletin kurucu ögesine dönüştürülecekti.¹² Konsey tipindeki örgütlenme formları, demokratik özyönetim pratiklerine yer verildiği ölçüde, toplumun diğer kesimleri üzerindeki etik-politik üstünlüğü hedefleyen hegemonik yapılar olarak tasarlanmaktaydı. Konseyler, sınıf ilişkileri açısından düşünüldüğünde, kesimsel sendikalist-korporatist bilinç biçimlerinin aşılması, ulusal-popüler nitelikteki hegemonik sınıf bilinci aşamasına ulaşılmasında da önemli roller üstlenebilirdi.

Gramsci'nin konsey kuramına yakından bakıldığında, işçi sınıfının siyasal egemenliğini temsil eden sosyalist devletin, tarihsel blokun üstyapılar bütünlüğündeki özgül konumlanışıyla "etik devlet" in somutlaşmış bir formu olduğu düşünülebilir. İşçiler, yeni devlet biçiminde kamusal-yurttaş kimlikleriyle yer alacaklar; üretim sürecine özgü baskı ve zorlama koşullarının yol açtığı yalıtılma durumundan kurtularak kendi organik birliklerini kurabileceklerdi. Gramsci'ye göre, her ülkenin somut koşullarına uyarlanabilecek olan fabrika konseyleri stratejisi, işçiler arasında yarattığı enerjiye bağlı olarak, liberal parlamentarizmin öngördüğünün çok daha ötesine geçen yeni bir demokrasi modeline zemin oluşturabilirdi. Konseylerde yer alan sıradan işçilerin gündelik yaşamlarında deneyimledikleri tartışma ve yönetime katılma pratikleri, gelecekteki sosyalist devletin işleyiş mekanizmasının adeta bir provasını niteliğinde olacaktı.¹³ Gramsci, *L'Ordine Nuovo*'daki yazılarında, sınıfsız topluma geçiş sürecinde giderek daha geniş toplum kesimlerini içerecek olan konsey sistemine dayalı yeni devlet anlayışını savunurken, kendi görüşlerini anarşist ve anarko-sendikalist yaklaşımlardan farklı bir yerde konumlandırmaya özen göstermiştir. Çünkü, ona göre, işçi devleti sosyalist devrimin uygulamaya soktuğu köktenci değişimlerin başarıyla sonuçlandırılması ve nihai toplumsal özgürlük ereğine ulaşılması bakımından vazgeçilmez bir araçtı.

Gramsci, yeni devletin nüvesi olarak değerlendirdiği konseylerin meşruluğunu oluşturmak amacıyla, sendikalar ve siyasal partilere yönelik eleştirel bir yaklaşım geliştirdi. Kapitalizm koşullarında emek-gücünün meta olarak yeniden üretimindeki rolü nedeniyle, sendikaların -sınıf savaşımının gerekli örgütlenmeleri olmakla birlikte- ticari işletmelere benzer bir tarzda etkinlik gösterdiğini düşünüyordu. Bu örgütlenmeler, işçi sınıfının haklarının korunmasında

elbette etkili olmuşlardı, ancak kapitalist devletin yasal çerçevesinde konumlanmaları nedeniyle devrimci bir varoluş gösterememişlerdi.

Bu bağlamda, Gramsci sendikalarla konseyler arasında belirleyici bir farklılık olduğunu düşünüyordu. Sendikalar, “endüstriyel yasalılık” zemininde faaliyet gösterirken, işçilerin üretici değil ücretli olarak konumlandırılmasına katkıda bulunuyordu; buna karşılık, konseyler işçi sınıfının üretim temelindeki organik birliğini sağlıyordu.¹⁴ Gramsci’ye göre, PSI’nin gelişimine koşut bir ilerleme gösteren CGL, ancak konseylerin yerine getirebileceği bu temel işleve yönelik bir perspektife dahi sahip değildi. Sendikaların hiyerarşik ve bürokratik yapılara dönüşmesi, işçi sınıfının, içinde bulunduğu koşullara ve gündelik yaşam pratiğine yabancılaşmasına, böylece sınıf ile sendika arasındaki temsil düzenine kopmasına yol açmıştı. Bu nedenle, ekonomik alandaki en kapsamlı emek örgütlenmesini oluşturan sendikaların devrimci dönüşümün öncülüğünü üstlenmesi beklenemezdi.

Gramsci, üyesi olduğu Sosyalist Parti’yi de benzer bir biçimde eleştiriyordu. Bu parti, burjuva demokrasisine özgü parlamentarist sistem içinde yer almaktaydı; devrimci mücadelenin dışında kaldığı ölçüde, işçi sınıfı iktidarını temsil iddiasından da uzaklaşmaya başlamıştı. Kapitalist toplumsal formasyonlarda, tıpkı sendikalar gibi, siyasal partiler de gönüllülük esasına dayanan örgütlenmelerdi.¹⁵ Fabrika konseyleri ise, üretim sürecindeki özgürlüksüzlük durumunun üstbelirlediği zorunluluklar gereği, gönüllülük ilkesi doğrultusunda örgütlenemezdi. Bunlar, sendikalar ve siyasal partilerden farklı olarak, işçilerin -üretici kimlikleri dolayısıyla- doğal üye statüsünde etkinlik gösterecekleri örgütlenme formlarıydı. Sonuçta, devrim sürecinde işçi sınıfının kuracağı devlet -tıpkı Ekim Devrimi’nde olduğu gibi- sendikalar ya da siyasal parti yerine, üreticilerin siyasal varoluş koşullarını oluşturan konseyler üzerinden inşa edilecekti.

Biennio Rosso’nun İki Uğraşı

Gramsci’nin entelektüel liderliği altındaki *L’Ordine Nuovo*’nun savunduğu konsey stratejisi, genç sosyalistlerin kuramsal düzeydeki çalışmalarıyla sınırlı kalmadı. Gramsci ve arkadaşlarını yakından tanıyan liberal aydın Piero Gobetti’nin, *La Rivoluzione Liberale*’nin 2 Nisan 1922 tarihli sayısında tanıklık ettiği üzere, *L’Ordine Nuovo* dergisi kısa sürede sınıf bilinçli işçilerin ilgi gösterdiği bir merkez haline geldi.¹⁶ Böylece, İtalya’da işçi sınıfının en mücadeleci kesimlerinin bulunduğu Torino’daki fabrikalarda yürütülen ideo-

lojik-politik çalışmalar derginin entelektüel yönlendirmesi altına girmeye başladı. *Ordinovisti* topluluğunun Ekim Devrimi'nden etkilenerek kuramsal düzeyde geliştirdiği siyasal strateji, fabrika işçileri arasında yarattığı rezonans güçlendiği ölçüde, teori-pratik diyalektiğinin dikkat çekici bir örneği oldu.

Mayıs 1919'dan itibaren, Torino'daki iç komisyonlar -yürütülen etkili mücadeleler sonucunda- fabrika konseylerine dönüştürülmeye başladı. Yaz ayları boyunca aralıksız sürdürülen çalışmalar ürününü verdi ve Eylül 1919'da Fiat-Brevetti işletmesindeki iki bin işçinin katıldığı demokratik seçimler sonrasında, farklı bölümlerden gelen otuz iki temsilcinin saptanmasıyla birlikte ilk fabrika konseyi kuruldu. Özellikle otomobil sanayiinde etkili olan konsey hareketi, *L'Ordine Nuovo*'cuların ideolojik-politik liderliğinin sağladığı propaganda olanakları sayesinde işçi sınıfının geniş kesimleri arasında ilgi uyandırdı. Ekim ayında otuz bin metalurji işçisini temsil eden fabrika konseylerindeki yürütme komitelerinin katıldığı bir konferans düzenlendi. Aynı yılın sonuna gelindiğinde, fabrika konseyleri hareketi farklı sanayi dallarında çalışan yaklaşık yüz elli bin işçiyi kendi saflarına katma başarısını göstermişti.¹⁷ *L'Ordine Nuovo*'nun her sayısında konsey hareketinin değişik sorunlarıyla ilgili yorum yazıları yayınlanıyor; başta Rusya, İngiltere ve Fransa olmak üzere birçok ülkeden seçilen yazarların (örneğin, N. Buharin, Arthur Ransome, Jules Humbert-Droz, Béla Kun vb.) konuyla ilgili makalelerinin çevirilerine yer veriliyordu.¹⁸

Konsey hareketinin özellikle İtalya'nın kuzeyindeki sanayi merkezlerinde kısa sayılabilecek bir sürede yaygınlık kazanması, işçiler arasında yeni bir sınıf bilincinin oluşmaya başladığının kanıtıydı. Gramsci'nin kuramsal modelindeki biçimiyle, nihai hedefleri bakımından siyasal iktidarın ele geçirilmesini ve yeni bir devlet tipinin kurulmasını öngören konsey hareketinin geleneksel sosyalist politika düzleminde yarattığı sarsıntı belirleyici oldu. İkinci Enternasyonal'e özgü programatik yaklaşım doğrultusunda biçimlenen İtalyan sosyalizmi, ekonomi ve politika düzeylerini sınıf savaşımının yürütüldüğü iki ayrı örgütlenme formunun nesnel zemini olarak görüyordu. Buna göre, sosyalist parti (PSI) işçi sınıfının politika düzeyindeki temsilciliğini üstlenirken, sendikalar da (CGL) ekonomik mücadele odaklı sınıf örgütlenmesinin somut gereksinmelerini karşılamak üzere etkinlik gösterecekti.

Gerek gündelik etkinlikleri gerek siyasal hedefleri çerçevesinde, bu iki geleneksel örgütlenme formundan nitel olarak farklılaşan konseyler, hem PSI hem de CGL içindeki reformist eğilimler tarafından kuşkuyla karşılandı. Konsey hareketi doğrudan anarşist ya

da sendikalist bir yönelim sergilemese bile, İtalyan sosyalizminin egemen çevreleri işçi sınıfının anti-bürokratik ve anti-reformist tutumundan rahatsızlık duymaktaydı.¹⁹ Gramsci ve arkadaşlarının konsey modelini anarko-sendikalist olmakla suçlayan reformist sendika yöneticileri, fabrikalarda başlayan yeni hareketin geleneksel sendika örgütlenmesini zayıflatacağını düşünüyorlardı. PSI'nin maksimalist lideri Giacinto Menotti Serrati, kendi siyasal konumunu Filippo Turati'nin önderlik ettiği reformistlerden ayrı tutmaya özen göstermekle birlikte, konseylerde sendikalı olmayan işçilerin de yer alması gerektiğini savunan yaklaşımların sonuçta partinin işçi sınıfı üzerindeki etkisini kırmasından çekiniyordu. Serrati'nin yönetimindeki *Comunismo* dergisinin, *L'Ordine Nuovo* topluluğunu siyasal yönetim kurumları olan sovyetler ile üretim düzeyindeki teknik yönetim organları olan fabrika konseyleri arasındaki ayrımı bulanıklaştırmakla eleştirmesi şaşırtıcı değildi. Benzer bir eleştiri, PSI'nin boykotçu kanadının lideri Amadeo Bordiga'nın siyasal çizgisinde yayın yapan *Il Soviet* dergisinden de gelmişti.²⁰

Konsey hareketi, 1920 yılının ilk üç ayı boyunca giderek derinleşen toplumsal istikrarsızlık koşullarında gelişimini sürdürdü. Geniş kitlelerin kimi zaman kaotik görünümlere yol açan eylemliliğinin siyasal iktidar tarafından denetim altına alınması artık olanaklı değildi. Ocak ayında posta ve demiryolu işçilerinin grevi, hükümetin vermek zorunda kaldığı tavizlerle sona erdirilebilmişti. Ne var ki, devlet otoritesinin de sorgulanmaya başladığı sınıf eylemliliği, İtalya'nın birçok bölgesini etkileyen grev dalgasıyla yeniden güçlendi.²¹ Fabrika konseyleri hareketi, sosyo-ekonomik gerilimin en yüksek olduğu sanayi kenti Torino'daki bütün fabrikalara yayılmaya devam etti. Ocak 1920'de Torino'daki kimya fabrikalarının on dördünde konseyler kurulmuş, tekstil başta olmak üzere başka sanayi dallarındaki işçilerin de ilgisini çekmeye başlamıştı. Büyük fabrikalarının çoğunda konseylerin kurulduğu Torino, 1920 baharında İtalya'daki devrimci hareketin merkezi durumuna gelmişti.²²

Gramsci ve arkadaşlarının Torino'yu "İtalya'nın Petrograd'ı" olarak görmelerini haklı çıkaran konsey hareketinin gelişmesi, sanayi burjuvazisinde ciddi bir sınıfsal rahatsızlık yarattı. PSI'nin üç ana eğilimini oluşturan reformist, maksimalist ve boykotçu fraksiyonlarından hiçbirinin anlamlı desteğini alamayan konseylerin kısa sürede sermaye sınıfıyla çatışmaya girmesi kaçınılmazdı. Tırmanmakta olan toplumsal kriz karşısında sanayi sermayesinin çıkarlarını savunmak üzere Mart 1920'de kurulan Genel Sanayi Konfederasyonu (*Confindustria*), işçi sınıfı hareketini yenilgiye uğ-

ratmanın koşullarını hazırlamaya başlamıştı. Bu konfederasyonun liderliğini yürüten Gino Olivetti, fabrika konseylerinin bastırılması çağrısında bulundu. *Confindustria* yönetimi, fabrikalarda iki ayrı otoritenin olamayacağını ileri sürerek hükümetin zaman geçirmesizin duruma el koymasını talep ediyordu. Sanayi burjuvazisi, siyasi nedenlerle hükümetin harekete geçmemesi halinde kendi eylem planını uygulamaya koymakta kararlıydı.²³

Olivetti'nin sermaye sınıfı adına yaptığı çağrı üzerine çok sayıda askeri birlik Torino'ya gönderildiğinde, çatışma uğrağının yaklaşmakta olduğu kesin biçimde ortaya çıktı. İtalya'da Ekim Devrimi benzeri bir hareketin gelişmesinden endişe eden sanayi burjuvazisi, kendisi açısından en uygun koşulları sağladığına karar verince beklenen çatışmayı başlattı. Gün ışığından daha fazla yararlanmak gerekçesiyle savaş yıllarında uygulanan saatlerin ileri alınmasına yönelik bir düzenleme, çatışmanın görünürdeki nedenini oluşturdu. Mart 1920'de, bir Fiat işletmesinde çalışma saatlerinin değiştirilmesine karşı çıkan işçilerin talepleri fabrika yönetimi tarafından reddedildi ve fabrika komitesindeki temsilcilerin işine son verildi. Konsey hareketi işçilerin atılmasına karşı çıkmak üzere işyerlerinde protesto grevlerini başlatınca, sanayiciler uzun zamandır aradıkları fırsatın çıktığını düşünerek lokavt ilan ettiler. İşçi sınıfının bu lokavta karşılığı kitlesel katılımlı grevler oldu; hükümetin düzeni sağlamak gerekçesiyle asker yığdığı Torino'da ve çevre kentlerde, yaklaşık 500 bin işçi greve gitti. Nisan eylemlerinin siyasal önemini kavrayan Gramsci, işçi sınıfının açlık ya da işsizlik tehlikesi dışında, ilk kez üretim sürecinin denetimini üstlenmek amacıyla harekete geçmesinin tarihsel açıdan son derece belirleyici sonuçları olacağını düşünüyordu.²⁴

Ne var ki, Gramsci'nin bu eyleme ilişkin değerlendirmesi PSI ve CGL yönetimleri tarafından paylaşılmıyordu. Söylem düzeyinde işçi sınıfı adına mücadele ettiğini iddia eden bu örgütlerin yöneticileri, fabrikalarda mücadeleyi başlatan işçilere bekledikleri desteği vermekten kaçındılar. Gramsci ve Torino'daki sosyalist devrimcilerin grev eyleminin yaygınlaştırılması doğrultusundaki önerisini hem parti hem de sendika konfederasyonu reddetti. Nisan grevini açıkça savunan tek siyasal yapı, PSI ve CGL içindeki etkisi sınırlı olan *L'Ordine Nuovo* topluluğuydu. Sosyalist partinin ve sendikaların desteğinin yokluğunda, Torino odaklı sınıf hareketinin siyasal düzeyde ulusal bir görünüme kavuşturulması mümkün değildi. Hareketin siyasal alana aktarılamamasına bağlı olarak, Torino Çalışma Odası yöneticilerinin girişimiyle sorunun "ekonomik" çözümü gündeme alındı. 23 Nisan'da sanayicilerle imzalanan anlaşma ge-

reğince grev sonlandırıldığında, sermaye sınıfı fabrika konseyleri hareketi karşısındaki ilk zaferini kazanmıştı.²⁵ İşçi sınıfının üretim süreci üzerindeki denetimi elde etmeye yönelik radikal talebi ülke genelinde karşılık bulmadı ve konsey hareketinin ilk uğrağı görece bir yenilgiyle sonuçlandı.

Biennio Rosso'nun Eylül 1920'deki ikinci uğrağı, fabrika konseyleri hareketinin ulusal düzeyde daha belirleyici ve uzlaşmaz bir biçimde sınanmasına tanıklık etti. Torino işçilerinin Nisan'daki yenilgisinden sonra, İtalyan burjuvazisi ve devletinin, ülke siyasetini derinden etkilemeyi sürdüren genel kriz koşullarını bütünüyle denetim altına aldığı ileri sürülemez. 1920 yılının yaz aylarında, ekonomi düzeyindeki sınıf çatışmasının henüz bastırılmadığı görüldü. İşçi sınıfı sendikaları ekonomik kriz nedeniyle ücretlerin artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi talebinde bulunurken, Nisan'daki zaferinden güç alan *Confindustria* yönetimi işçilere taviz verme yanlısı değildi. Giovanni Giolitti'nin Temmuz 1920'de kurduğu yeni hükümet, tamamen ortadan kaldırılamamış olan konsey hareketini söndürmek amacıyla, işçi sınıfı ile sanayi burjuvazisini görünürde uzlaştırmaya yönelik bir tutum sergiledi. Çatışmakta olan sınıfları bir araya getirmeye çalışan sosyalist filozof Antonio Labriola'nın Giolitti tarafından çalışma bakanlığına getirilmesi bu çerçevede düşünülebilir.

Yaz ayları boyunca devam eden toplumsal huzursuzluk, 1920 sonbaharında doruğa ulaştı. Fabrika konseylerinin daha da güçlenmesinden endişe duyan sanayi burjuvazisi, konsey hareketinin sona erdirilmemesi durumunda lokavta başvurulacağı tehdidinde bulundu. Konsey liderlerinin geri adım atmaması üzerine, sanayiciler 30 Ağustos 1920'de Milano'daki Alfa-Romeo fabrikasının iki bin çalışanını işten atarak lokavt tehdidinde ciddi olduklarını gösterdiler.²⁶ Metal işçileri sendikası FIOM'un Milano bölge komitesi, işçilere bütün fabrikaların (üç yüz civarında) işgal edilmesini önerdi. *Confindustria*'nın bu öneriye yönelik tepkisi Torino, Genova ve Spezia'daki fabrikalarda genel lokavt kararının uygulamaya sokulması biçiminde oldu. Sanayi burjuvazisinin meydan okuması, işçi sınıfının militan kesimlerinde ciddi tepkilere yol açtı ve 1 Eylül günü metal işçileri çalıştıkları fabrikaları işgal etmeye başladılar. İşgal hareketi birkaç gün içinde, bütün önemli sanayi kentlerine yayıldı. Roma, Napoli, Floransa, Palermo gibi kentlerdeki işçiler de fabrikaları işgal ettiler. Yaklaşık 400 bin işçinin doğrudan katıldığı işgal eylemi, diğer sektörlerde çalışanların da verdiği destekle birlikte, toplamda yarım milyon emekçiyi konseylerin etki alanına soktu.²⁷

Özellikle Torino, Milano ve Genova'da kitlesel bir halk hareketine dönüşen fabrika işgalleri, Gramsci ve arkadaşlarının Ekim Devrimi'ndeki sovyet deneyiminden esinlenerek geliştirdikleri konsey stratejisi açısından önemli bir dönüm noktasıydı. *L'Ordine Nuovo* topluluğuna göre, Eylül işgalleri, Rusya'da sovyetlerde örgütlenen işçi sınıfının başarıyla sonuçlandığı devrim girişimini İtalya koşullarına aktarmanın nesnel zeminini oluşturmaktaydı. İtalyan sosyalistlerinin uzun zamandır bekledikleri devrim aşamasına sonunda ulaşılmış gibi görünüyordu. Bununla birlikte, Gramsci siyasal düzeydeki devrimci praksis açısından tek başına fabrikaların işgalinin yeterli olmayacağı doğrultusunda işçileri uyarmaktaydı.²⁸

Sanayi burjuvazisinin *Confindustria*'da etkin olan Milano grubu, fabrika işgallerinin gerçek anlamını gecikmeksizin kavramıştı. Bu nedenle, kısa sürede silahlı ayaklanmaya yol açabileceğini düşündükleri konsey hareketinin askeri yöntemler kullanılarak dağıtılması için hükümete baskıda bulunmaya başladılar. Hareketin kendiliğinden sönmüneceğine yönelik bir beklenti içindeki Giolitti hükümeti ise, işçilere karşı orduyu devreye sokmak yerine, reformist sendika liderliğiyle uzlaşmaya gidilmesinin uygun olacağı görüşündeydi.²⁹

Nitekim, Risorgimento sonrası İtalyan siyasetinin en önemli figürlerinden biri olan Giolitti'nin öngörüsü kısa sürede doğrulandı. PSI'nin maksimalist liderliği, bütün devrimci retoriğine karşın, fabrika işgallerinin siyasal düzeydeki temsilciliğini üstlenmekten uzak durdu. Sonradan PSI'den ayrılarak İtalyan Komünist Partisi'ni kuracak olan Bordiga fraksiyonu da, söylem düzeyinde iktidarı ele geçirip işçi devletini kurmayı hedeflediğini ileri sürse dahi, fabrika işgallerini görmezden geldi. Reformist sendika liderliği ise, işgal eylemini açıktan desteklemediği gibi, hareketin devrimci doğrultuda gelişmesini engellemeye de çalıştı. CGL yöneticisi reformist Ludovico D'Aragona, PSI'nin işgal hareketine devrimci bir yönelim kazandırması durumunda, kendisinin ve diğer sendika yöneticilerinin istifa edeceği tehdidinde bulundu. Konsey hareketine baştan itibaren hasmane bir tutumla yaklaşan CGL yönetimine göre, uğrunda çalışılması gereken temel hedef fabrikalarda sendikal etkinliğin güçlendirilmesiydi.³⁰

Sonuçta, CGL'nin 11 Eylül'de Milano'da düzenlediği geniş katılımlı bir toplantıda devrim seçeneği oylamaya konu: Partinin fabrika işgal hareketinin liderliğini üstlenmesini ve maksimalist sosyalizm programı doğrultusunda üretim araçlarının toplumsallaştırılmasını savunan devrimci önerge kabul görmedi. Oylama sonucunda devrimci eğilim 409 bin, D'Aragona liderliğindeki re-

formist eğilim 591 bin, ağırlıklı olarak FIOM üyelerinin onayladığı çekimsiz eğilim ise 93 bin oy almıştı. Böylece, uluslararası işçi sınıfı tarihinde dikkat çekici bir örnek oluşturan bu toplantıda, devrim seçeneği çoğunluk oyuyla reddedilmiş oldu.³¹

Sendika ve parti liderlikleri tarafından desteklenmediği ortaya çıkan işgal hareketi zor durumda kalmıştı. Hükümetin arabuluculuğuyla 19 Eylül'de bir araya gelen FIOM ve *Confindustria* temsilcileri uzlaşma görüşmelerine başladılar. CGL ve FIOM, işçiler için belli bir ücret artışı elde edebildi; hükümet, fabrikalardaki yönetim süreçlerinde işçi katılımını sağlamaya yönelik bir yasal düzenlemeyi parlamentoya getireceğine söz verdi. Uzlaşma sonrasında, işçiler fabrikalardaki işgalleri sona erdirmeye başladılar; Eylül ayının sonuna gelindiğinde, fabrikaların tamamı işverenlere teslim edilmişti.³² Başlangıçta bütün taraflar açısından kabul edilebilir olarak görülen bu uzlaşma, aslında konsey hareketinin yenilgisini simgelemektedir.

Gramsci, Ekim Devrimi'nin uluslararası prestij kazandırdığı sovyetlerin İtalya'daki yansımaları oluşturan konseylerin başarıya ulaşamaması sonrasında, yaptığı kapsamlı analizlerde ülkenin nesnel ve öznel koşullarını yeniden yorumlamıştır. PSI üyeliğinin ilk yıllarından itibaren koruduğu devrimci politikacı kimliğiyle, konseylerin yenilgisini kendi siyasal çizgisi doğrultusunda ele aldı. Birkaç yıl sonra, kurucusu olduğu *L'Unità*'nın 1 Ekim 1926 tarihli sayısında yayınladığı bir makalesinde, fabrika işgallerinin hem İtalya'da hem de başka ülkelerde muazzam bir devrimci etki yarattığını vurguladı. Bunun nedenini araştırırken, 1917 Devrimi'ne göndermede bulunarak, işçi sınıfının fabrika konseyleri ve işgalleri hareketinde "Rus devriminin bir olumlamasını gördüğüne" dikkat çekti. Sanayisi Rusya'dan çok daha ileri bir Batı ülkesinde, Ekim Devrimi'ni yapan proletaryadan teknik ve endüstriyel açılarıdan daha vasıflı, türdeş ve tutunumlu bir işçi sınıfının 1917 deneyimine sahip çıkması ve konsey hareketinde bu devrimi deneyimlemesi gerçekten önemliydi.³³

Gramsci'ye göre, *Biennio Rosso* dönemindeki fabrika konseyleri hareketinin olumlu özellikleri üç başlık halinde toplanabilirdi. Birinci olarak, eylemler sırasında işçi sınıfının kendi kendini yönetme yeteneği açığa çıkmıştı. İkinci olarak, işgal hareketi boyunca karşılaşılan bütün zorluklara karşın, işçi sınıfının üretim düzeyini koruma ya da aşma kapasitesine sahip olduğu kanıtlanmıştı. Gerçekten de, işgal döneminde bile fabrikalarda üretime devam edilmesi İtalyan konsey deneyiminin ayırt edici bir özelliği idi (konseylerin denetimine geçen Fiat işletmelerinde işgal öncesinden daha

fazla otomobil üretilmiş olması tipik bir örnektir). Üçüncü olarak, konsey hareketi işçi sınıfının yaratıcılık ve girişimcilik yeteneğini de göstermişti.³⁴

İşgal hareketine katılan işçi kitleleri eylemler sırasında "Rusya'da yapılanı biz de yapalım" diye sloganlar atmış, işçi sınıfının partisi olma iddiasındaki PSI Üçüncü Enternasyonal'e çoktan katılmıştı. Ne var ki, *Biennio Rosso*'da devrim eşiğinde olduğu düşünülen İtalya'da, Ekim Devrimi'ndekine benzer nesnel ve öznel koşulların yeterince olgunlaşmadığı da ortaya çıktı. İşçi sınıfının tarihsel eylemliliği, sosyalist parti ve sendikalarındaki yönetici katmanları devrimci doğrultuya yönlendirmekte başarısız oldu.³⁵ Ekonomi düzeyindeki sınıf savaşımının politika düzeyine aktarılabilmesi sonucunda, konsey hareketinin Torino'daki etkinlik gücü İtalya'nın tamamına yaygınlaştıramadı.

PSI, Ekim Devrimi sırasında Bolşevik Partisi'nin Rusya'da başarıyla uyguladığına benzer bir hegemonik stratejiyi oluşturamadığı için, geniş kitlelerin katılımına dayalı devrimci girişimin gereksinmelerine karşılık veremedi. Parti, eylemlilik halindeki kitlelerin mücadelesine siyasal bir görünüm kazandıramadı. Bolşevikler Rusya'da işçi, köylü ve asker kitlelerinin eylemliliğini iktidar hedefi doğrultusunda yönlendirmişlerdi; PSI ise, konsey hareketini -tıpkı Ekim Devrimi'nde olduğu gibi- iktidarın ele geçirilmesi amacıyla yönetme becerisini gösteremedi.³⁶ Bu koşullarda, reformist sendikaların da olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşp destek vermedikleri konsey hareketinin sönümlenerek yenilgiye uğraması kaçınılmazdı.

Mehmet Yetiş, Boğaziçi Üniversitesi İİBF mezunudur. Siyaset bilimi profesörüdür ve Antonio Gramsci üzerine çalışmaları yayınlanmıştır.

Tijen Demir, Marksist yabancılaşma kuramı, A. Gramsci ve hegemonya kuramı, devlet kuramları ve siyaset teorisi üzerine çalışmaktadır.

Notlar

1. Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, (der. Quintin Hoare), (cev. John Mathews) (Londra: Lawrence and Wishart, 1977), 34.
2. Oskar Anweiler, *The Soviets: The Russian Workers, Peasants, and Soldiers Councils, 1905-1921* (New York: Pantheon Books, 1974), 179.
3. Philip Morgan, *Italian Fascism, 1915-1945* (Houndmills ve New York: Palgrave Macmillan, 2004), 13.
4. Carmen J. Sirianni, "Workers' Control in the Era of World War I: A Comparative Analysis of the European Experience," *Theory and Society* 9, no. 1 (1980): 53-54.
5. Bu seçimlerde PSI yüzde 32.4, PPI ise yüzde 20.5 oy almıştı. Liberaller (ve müttefikleri), 220 milletvekiliği kazanmalarına karşın parlamentodaki mutlak üstünlüklerini yitirmişlerdi.
6. Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, 65-68.
7. Carlos Nelson Coutinho, *Gramsci's Political Thought*, (cev. Pedro Sette-Camara) (Leiden ve Boston: Brill, 2012), 13.
8. B. N. Ponomarev, v.d., *The International Working-Class Movement: Problems of History and Theory*, cilt 4 (Moskova: Progress Publishers, 1984), 238.
9. Quintin Hoare ve Geoffrey Nowell Smith, "Introduction," Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks* (Londra: Lawrence and Wishart, 1971): xxxviii, xl; Gwyn A. Williams, *Proletarian Order: Antonio Gramsci, Factory Councils and the Origins of Italian Communism, 1911-1921* (Londra: Pluto Press, 1975), 99.
10. Mehmet Yetiş, "Antonio Gramsci," (der. Çetin Veysal), *1900'den Günümüze Büyük Düşünürler*, cilt 1 (İstanbul: Etik Yayınları, 2009), 130-31.
11. Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, 66-67.
12. Mehmet Yetiş, "Antonio Gramsci ve İtalya'da Fabrika Konseyleri Deneyimi: 1919-1920," (der. Sina Aksin, vd.), *İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa ve Balkanlar: İdeolojiler ve Uluslararası Politika* (İstanbul: Aybay Yayınları, 1994), 146.
13. Yetiş, "Antonio Gramsci," 134-35.
14. Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, 265-66.
15. A.g.e., 260-61.
16. Piero Gobetti, "Gramsci: A 1924 Profile," Antonio Gramsci, *Gramsci's Prison Letters: A Selection* (Londra: Zwan Publications, 1988): 218.
17. Alastair Davidson, *Antonio Gramsci: Towards an Intellectual Biography* (Londra: Merlin Press, 1987), 122; Thomas R. Bates, "Antonio Gramsci and the Soviet Experiment in Italy," (der. James Martin), *Antonio Gramsci: Critical Assessments of Leading Political Philosophers*, cilt 1 (Londra: Routledge, 2002), 201.
18. Giuseppe Fiori, *Vita di Antonio Gramsci* (Bari: Editori Laterza, 1974), 144-45.
19. Carl Boggs, *The Two Revolutions: Antonio Gramsci and the Dilemmas of Western Marxism* (Boston, MA: South End Press, 1984), 73.
20. Coutinho, *Gramsci's Political Thought*, 17; Bates, "Antonio Gramsci and the Soviet Experiment in Italy," 202.
21. Christopher Seton-Watson, *Italy from Liberalism to Fascism, 1870-1925* (Londra ve New York: Methuen, 1981), 552.
22. Martin Clark, *Antonio Gramsci and the Revolution that Failed* (New Haven: Yale University Press, 1977), 88; Ponomarev, *The International Working-Class Movement*, 363.
23. Clark, *Antonio Gramsci and the Revolution that Failed*, 97; Bates, "Antonio Gramsci and the Soviet Experiment in Italy," 203-04.
24. Gramsci, *Selections from Political Writings (1910-1920)*, 310.
25. Clark, *Antonio Gramsci and the Revolution that Failed*, 108.
26. Daniel L. Horowitz, *The Italian Labor Movement* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1963), 149.
27. Paolo Spriano, *The Occupation of the Factories: Italy 1920*, (cev. Gwyn A. Williams) (Londra: Pluto Press, 1975), 60; Ponomarev, *The International Working-Class Movement*, 508.
28. A. Pozzolini, *Antonio Gramsci: An Introduction to His Thought*, (cev. A. F. Showstack) (Londra: Pluto Press, 1970), 33.
29. Spriano, *The Occupation of the Factories: Italy 1920*, 70. Alexander De Grand, *The Hunchback's Tailor: Giovanni Giolitti and Liberal Italy from the Challenge of Mass Politics to the Rise of Fascism, 1882-1922* (Westport: Praeger, 2001), 234.
30. Ponomarev, *The International Working-Class Movement*, 508-09.
31. Spriano, *The Occupation of the Factories: Italy 1920*, 91.
32. Ponomarev, *The International Working-Class Movement*, 509.
33. Antonio Gramsci, *Selections from Political Writings (1921-1926)*, (der. ve cev. Quintin Hoare) (Londra: Lawrence and Wishart, 1978), 418.
34. A.g.e., 418-20.
35. Piero Melograni, "Lenin, Italy and Fairy-Tales: 1919-20," (der. Chris Wrigley), *Challenges of Labour: Central and Western Europe, 1917-1920* (Londra ve New York: Routledge, 1993), 230.
36. Duncan Hallas, *Comintern* (Chicago: Haymarket Books, 2008), 61.

Ekim Devrimi Neden Önemli?

HAYRİ KOZANOĞLU

Ekim Devrimi'nin 100. yılı, biz sosyalistlere tarihin sayfaları arasında gezinirken, yeni bir muhasebe yapma sorumluluğu yüklüyor. Aklın sesi, olabildiğince serinkanlı, objektif, eleştirel davranmaya davet ediyor. Ne var ki, insanlık tarihinin böylesine önemli bir dönemecini, "darbe", "komplo", İnkı Medeniyeti misali çıkmaz yol diye küçümseyen, komünizmi Nazizm'le eşitleyen, kestirme yargılarla yüz yüze gelince de, kişi kendinde yüreğinden gelen coşkuyu, heyecanı, sevinci gemleme hakkı göremiyor. Zaten "eşitlik, özgürlük, adalet" mücadeleleri ancak, duygu ile mantığı, düş ile gerçeği, kararlılık ile nesnelliği bağdaştırabildiği oranda kazanılmaz mı? "Devrimci özne" objektif koşulları doğru değerlendirdiği ölçüde tarihsel sorumluluğunu yerine getirmiş olmaz mı? Aslında Ekim Devrimi de bu sentezin en somut örneği değil mi?

Amerikan Devrimi, Fransız Devrimi'nin aksine Rus Devrimi'nin devlet düzeyinde bir sahibi bulunmuyor. Zaten, "devleti sönmüldürmek" için yola çıkan bir anlayışın gerçek mirasçılarının sade yurttaşlar, tüm emekçiler, ezilenler, dışlananlar olması daha doğru değil mi?

"Ekim Devrimi neden önemlidir?" sorusuna yanıt aramak, sosyalistler açısından kuşkusuz bugünün sorunlarına isabetli çözümler bulmayı da kolaylaştıracaktır.

Birincisi, Ekim Devrimi insanlık tarihinin en önemli kavşak noktalarından biri olmaya devam ediyor. Daha sonra gerçekleşen Çin, Küba, Vietnam devrimleri, halkın emperyalizme karşı cesurca ve fedakarane mücadelelerinin saygıdeğer örneklerini oluştursa da; "devrim" fikri, yaşamın bir gün kökünden ezilenler lehine değişeceğine güven, hala esin kaynağını büyük ölçüde Rus Devrimi'nden alıyor. Kitlelerin "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre" ilkesine dayalı komünist topluma ulaşılacağı tahayyülünün gerçekleşmesine kendilerini en yakın hissettikleri dönem de yine Ekim günleridir.

İkincisi, Ekim Devrimi kesinlikle bir “darbe” yahut “kompro” değildir. 1917’nin yaz aylarından başlayarak, özellikle savaşa karşı çıktıkları için ibre Bolşeviklere dönmüş, Sovyetler’de birer birer çoğunluğu kazanmaya başlamışlardır. Tam aksine, 1917 Ağustos’unda Çarlık Orduları Komutanı Lavr Kornilov’un darbe girişimine karşı Geçici Hükümet’in imdadına koşan Kızıl Muhafızlar olmuştur. Böylelikle devrimin yolu açılmıştır. Çok referans verilen Kurucu Meclis seçimlerinde, doğrudur, Bolşevikler Sosyalist Devrimcilerin arkasından ikinci gelmiştir. Gelgelelim, devrimin kalbinin attığı şehir merkezlerinde birinci parti olmayı da başarmıştır. Blankicilik suçlaması da zaten devrim başarıya ulaştığı için geçersizdir. Kaldı ki, Blanki kapitalizmin içsel dinamiklerini kavrama gereği hissetmese de, devrimci bir değişimde işçi sınıfının bağımsız eyleminin önemini kavrayamasa da, sebatla ve ısrarla devrim inancıyla, iktidarı ele geçirmenin gereğini bilerek reformizme ve revizyonizme prim vermemesiyle de, aşağılanmayı hak eden bir figür değildir.

Üçüncüsü, Sovyetler, halkın temsilcilerinin, işçilerin, askerlerin, giderek köylülerin kendi öz örgütlenmelerinin Paris Komünü’yle birlikte tarihteki en somut örneği, demokrasinin üst formudur. Bugün “meclislerden” söz ediyorsak, Şubat Devrimi sonrası Petrograd Sovyeti’den parlak bir örnek bulabilir miyiz? Geçici Hükümet’in, burjuva yönetiminin karşısında Petrograd Sovyeti’nin “gıda tedariki, demiryolları, posta dağıtım v.b.’ni” örgütlemesi, “ikili iktidarın” en başarılı uygulaması sayılmalıdır. İşçi konseyleri, rotasyon, geri çağırma hakkı, toplumsal hiyerarşinin son bulması gibi, bugün kavram avadanlığımızı zenginleştiren örneklerin esin kaynağı da yine Sovyetlerdir. “Tüm iktidar Sovyetlere” sloganı, toplumsal mücadelelerin tarihinin en etkili mesajlarından biri olmaya bugün de devam ediyor.

Dördüncüsü, İngiliz ve Fransız devrimlerinin aksine, Ekim Devrimi büyük ölçüde Lenin’in tasarımıyla, stratejisi, taktikleri, zamanlaması planlanan ilk örnektir. Bugün dahi, “ımf”, “parti”, “özne”, “sosyalist-bilinç”, “amaç-arac birlikteliği” gibi kavramlarla kendimizi ifade ediyorsak, artıları ile eksileriyle başvuracağımız ilk kaynak Bolşevik Partisi deneyimidir.

Beşincisi, Lenin’in *Nisan Tezleri*’yle birlikte, iktidarı alma zamanı geldiğini öne sürmesi, bunun Bolşevik Partisi Merkez Komitesi’nde bile kabul görmemesi, Pravda’nın dahi, metni partiyi bağlamadığı açıklamasıyla yayınlaması da ders çıkarılacak özgün bir örnektir. Lenin burada ısrarla, inatla, kararlılıkla kişinin inandığı fikrin arkasında durarak sonuç alınabileceğini göstermiştir. Yakın

dönemde, Gezi direnişi, “yüzde 1’e karşı yüzde 99” Occupy hareketi, İspanya’daki 15 M hareketi gibi anlamlı örnekler, özellikle gençlerin tarihten ders çıkarma, programatik bütünlük arama konularındaki kayıtsızlığını da sergiledi. Bu anlamda 10 maddelik Nisan Tezleri, “yeni bir Enternasyonal inşası, işçilerin üretimi ve dağıtımı kontrol etmesi, köylülerin özlemlerine cevap olmak üzere toprak reformu” dahil olmak üzere, programatik anlamda da çok önemlidir. Bugünün merceğinden bakılınca, iç savaşta güçleri dağıtmamak için Kurucu Meclis’e sahip çıkmak daha doğru olabilirdi. Geçmişte devrim mücadelesine omuz verenleri, başta Martov, sol Menşevikler’i ve sol Sosyalist Devrimciler’i kazanmak için daha fazla çaba harcanabilirdi.

Altıncısı, “Diktatörler savaşlara, savaşlar devrimlere yol açar” sözünün doğrulanmasıdır da bir bakıma Rus Devrimi. Lenin, savaşın yol açtığı yoksulluk ve yoksunluğun, milyonlarca askerin cepheye heba olmasının getirdiği bıkkınlığı ve tepkiyi çok iyi okumuştur. Geçici Hükümet’in, biraz da Müttefikler’in gözüne girmek için savaşa devam kararı alması, sonunu getirmiştir. Sosyalist Devrimciler’in sol kanadının Bolşeviklerle ittifakı da, “savaşa muhalefet” temelinde, devrimde kritik rol oynamıştır. “Ulusal vatan savunması” adı altında emekçilerin birbirini kırmasına karşı, Lenin kendi vatanına, insanına sahip çıkmakla, devletine yedeklenmenin aynı şey olmadığını kanıtlayarak, başarıya ulaşmıştır.

Yedincisi, Ekim Devrimi Lenin’in emperyalist sistemin “en zayıf halkasından” kopacağı teşhisinin doğrulanması yanında, “ekmek, barınış, toprak” sloganı altında, burjuva devrimi yaşanmadan “işçi-köylü” ittifakıyla sosyalist devrim aşamasına geçilebileceğini de kanıtlamak açısından, tarihe kayıt düşmüştür. Daha sonraki sömürgecilğe karşı mücadeleler, cesaretini ve ilhamını buradan almıştır.

Sekizincisi, Bolşevikler Brest-Litovsk anlaşmasıyla, Lenin’in kendi ifadesiyle, “utanç verici” bir barışa imza atarak, bir anlamda siyasette gerçekçiliğin gereğini de yerine getirdiler. Çünkü Almanya’dan başlamak üzere devrim dalgasının batıya doğru halka halka yayılacağı varsayımı yanlış çıktı. Kendi aralarındaki savaşa dalıp, bir anlamda Bolşevikleri ihmal eden emperyalistler, devrimle birlikte işgale giriştiler. 1919’da, Rus topraklarında Amerikan, Fransız, İngiliz, Japon, Alman, Sırp, Polonya birlikleri at oynatıyordu. Beyazlar’la iç savaş yürütürken, bir de dış cephe açmak tamamen macera olurdu. Zaten sosyalizm Avrupa’ya yayılsaydı, Rusya’nın kaybettiği topraklarda bağımsız devletler kurulacaktı. Sorun, buralarda, Yahudi düşmanı, gerici, faşist rejimlerin boy göstermesi karşısında çaresiz kalmaktı.

Dokuzuncusu, ölüm cezasının kaldırılması, eşit oy hakkı, sivil nikah, boşanma ve kürtağın serbest bırakılması, eşcinsellere yönelik ayrımcı yasaların kaldırılması gibi temel hak ve özgürlükler anlamında da Ekim Devrimi çığır açmıştır.

Onuncusu, sosyal şovenizme savrulan İkinci Enternasyonal'den kopmakla birlikte, Alman Devrimi'nin yenilgisine rağmen enternasyonalizm fikrinin canlı tutulmasının isabeti de, gözden uzak tutulmamalıdır. Nisan 1917'de, İkinci Enternasyonal'den kopulması konusunda tek tavır gösteren ve savaşın kayıplarıyla birlikte, zamanın haklı çıkardığı kişinin Lenin olduğu da açıktır. Zaman içerisinde Üçüncü Enternasyonal'in Rus Devleti'nin reel dış politika aygıtına dönüşmesi, demokratik tartışma ve karar organı niteliğini yitirmesi, haliyle titizlikle tartışılması gereken ayrı bir konudur.

Özetle, Ekim Devrimi hala ufkumuzu genişleten önemli bir abide olarak duruyor. Eğer 21. yüzyılın sosyalizmini konuşacaksak, Eric Hobsbawm'ın ifadesiyle, 1917-1991 arasını kapsayan "Kısa 20.Yüzyıl"a, kapanmış bir parantez muamelesi yapamayız. Tabii ki Stalinizmin tüm kabul edilemez icraatlarını eleştirmeden, devrimin 1991'e uzanan süreçte bürokratik otoriter bir rejime dönüşmesini sorgulamadan, yol kat edemeyiz. Herhalde, "*Sovyetler yıkıldı da iyi mi oldu?*" sorusuyla kolay yolu seçmenin de, ya da sanki işler yolunda giderken, Stalin bürokrasinin iktidarını kurdu tezine bel bağlamanın da, çözüm olmadığını şimdiden söylemek mümkün...

Prof. Dr. Hayri Kozanoğlu, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Uluslararası Ticaret Bölümünde öğretim üyesidir. *Küreselleşme Heyulası* (İstanbul: İthaki, 2003), *Küresel Krizin Anatomisi* (İstanbul: Agora, 2009), *Yuppieler, Prensler ve Bizim Kuşak* (İstanbul: İletişim, 1993), *Uc, (ur)amayan Balon: Finans* (İstanbul: Ayrıntı, 2011) başta olmak üzere çok sayıda eserin yazarı ve editörlüğünü üstlenmiştir. BirGün gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır.

Egemenlikteki Dönüşüm, Kendi Kaderini Tayin Meselesi ve Sovyet İhtilali

ALİ MURAT ÖZDEMİR

Sovyet İhtilali'nin "hedeflenen" ve "hedeflenmeyen", "hedeflenmeyen ama beklenebilir" ve "hedeflenmeyen ve beklenmez" bir seri sonucu olmuştur. İhtilal'in egemenlik alanındaki sonuçlarının ezici bölümü "hedeflenmeyen ama beklenebilir" sonuçlar kategorisine girer. 19. yüzyıl sonlarında birkaç yarı-sömürgeleşmiş tarihsel güce verilen kısa süreli ve eksik imkan dışında sömürgeci/emperyalist ülkeler haricinde hiçbir memlekete tanınmamış olan ([uluslararası] hukuk nezdinde eşit) "hak süjeliği" statüsünün 20. yüzyılın bütünü boyunca evrenselleşmesi Sovyet İhtilali'nin derin izlerini taşır. "[Uluslararası] Hukuk önünde biçimsel eşitlik" anlamına da gelen "hak süjeliği"nin, "emperyalizmin ve küresel kapitalizmin dönüşüm aşamalarıyla", dolayısıyla, "sömürü ilişkilerinin küresel ölçekte farklı boyut ve biçimlere kavuşmasıyla", "burjuva devlet formunun krizler içerisinde uluslararasılaşmasıyla", "eşitsiz gelişme yasasıyla" ve bir seri başka dönüşümle (egemenlik hususu üzerinden kurulabilecek) doğrudan rabıtası vardır. Bu rabıtalara silsilesi, ekonomi-politik yöntemin gündelik hayatımızın almakta olduğu karmaşık biçimin izahı sürecinde istihdamıyla ilgili herkese mümbit fırsatlar sağlamaktadır. Çalışma, "egemenlikteki [sürekli] dönüşüm" ve "Sovyet İhtilali" ilişkisi üzerine anlatılanların bizim hikayemiz olduğu inancıyla yürütülmüştür.

Homojen bir uzamda tabiiyete karşı meşru güç kullanımının tekelleşerek bir sınıfın diktatörlüğüne dönüşmesi olarak tanımlayabileceğimiz egemenlik kavramı, homojen uzamın biçimlenmesini gerekli kılan esaslı iktisadi-siyasi-ideolojik dönüşümler olmaksızın günümüzdeki anlamını edinmemiş, ulus-devletlerarası sözleşme tabanlı ilişkilerde belirleyici olmamıştır. Söz konusu iktisadi-siyasi-ideolojik dönüşümler, mevcudiyetini en başından itibaren

küresel olan kapitalist üretim ilişkilerinin ilgili toplumsal formasyonlarda baskın hale gelmesine borçludur. Bu dönüşümlerin bilgisi olmaksızın “devlet iktidarının tüzel kişiliğin eylemleri olarak anonimleştirilmesi”, “üreticilerin üretim araçlarından -yavaş yavaş ve çatışmalar içerisinde- ayrılması”, “makinenin uzantısı olarak işçinin doğuşu”, “sözleşme esaslı toplum ve sözleşme esasında anlam içeren uluslararası düzenlemeler” ve sair olguların kendi hesaplarına konuşmalarını beklemek anlamsız olacaktır. Aynı şey egemenlik olarak adlandırdığımız olgu için de geçerlidir.

Kapitalist üretim ilişkileri eşitsiz olarak gelişip derinleşmeye başladığında, üretici güçlerdeki belirgin gelişme (dolayısıyla silah gücündeki eşitsizlikler) ve ilgili toplumdaki çelişkileri ertelemeye yönelik “keşifler” ekseninde gelişen politikalar, dünyayı daha önce hiç olmadığı şekilde dönüştürmüştür. Egemen (olabilecek güçteki) devletlerle, “kapitalistleşme sürecinin iç dinamiklerle gelişmediği toplumlar ve siyasi örgütlenmeleri (sömürgeler)” arasında artarak çoğalan farklılıklar nedeniyle egemenlik unsuru bütün siyasal formasyonların ortak özelliği haline gelmemiştir. Kapitalist devletin (ulus-devletlerin) belirleyici bir özelliği olarak egemenliğin, 19. yüzyıl boyunca az sayıda büyük devletin malik olduğu bir imkan olarak belirlediği bilinmektedir.

Biçimsel egemenliğin evrenselleşmesi olgusu büyük Sovyet İhtilali’nin “hedeflenmeyen ama beklenebilir” sonuçlarından birisidir. 20. yüzyıl, -son on senesine kadar- egemenlik olgusunun [aşamalı olarak] bir ilke görünümüne bürünmesi ve -biçimsel olarak da olsa- evrenselleşme istibdadı kazanmasına şahit olmuştur. Tespitimizle bağlantılı olarak Sovyet Çağı bittiğinde, -biçimsel olarak da olsa- tanınan egemenlik iddiaları [ulus-devletlerin sönümlenmesi, küreselleşme, bölgeselleşme ve benzeri “tez”lerin gölgesinde] geri plana itilmeye başlamış, Sovyetler Birliği’nin bir dünya gücü haline geldiği 1945 ve yıkıldığı 1990 tarihleri arasında geliştiği haliyle uluslararası hukuk, kendi özgün dinamikleri içinde, önceki dönemin (19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısı) bazı unsurlarını yeniden içererek dönüşmeye başlamıştır.

Egemenlik bağlamında yukarıda özeti verilen dönüşümün 20. yüzyıla düşen kısmı pek çok kriter esas alınmak suretiyle takip edilebilecektir. “Tanınma” “sömürgelerin bağımsızlaşması”, “enternasyonalizm”, “bloklaşma”, “küreselleşme”, “kendi kaderini tayin hakkı” “haydut devlet” “önleyici meşru müdafaa” “yakınsaklaşma-uyum-zoraki uyum”, “insan hakları”, “kimlik”, “özgürlük”, bu ölçütlerden birkaçıdır. “Kendi kaderini tayin hakkı” olarak bilinen yakıcı ilke-düstur-iddia, diğer ölçütlerin etkin ve birlikte kullanımını gerektirdiğinden, bu çalışmanın yürüttüğü soruşturmada hareket

noktası olacaktır. Ayrıca terim, “anti-emperyalist kurtuluş savaşlarından”, “mikro-milliyetçi emperyalist müdahalelere” kadar pek çok alanda etkin olarak kullanıldığından (dolayısıyla egemenlik ilkesine uluslararası ekonomi politik perspektiften yaklaşmayı mümkün kıldığından) hep günceldir.¹

Bu bağlamda çalışma, egemenlikteki dönüşüme ışık tutmak maksadıyla, kendi kaderini tayin hakkını tarihsel ve yapısal olarak incelemeyi hedeflemektedir. Söz konusu hedefe ulaşmak için yakın tarihin 4 döneme ayrılması uygun görülmüştür. Sömürgecilikten farklı bir olgu olarak emperyalizmin güncel siyaseti belirlediği andan İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönem ilk zaman dilimini oluşturur. Bu zaman dilimi içerisinde (1870 sonrası değil) 20. yüzyıl başı esas alınmıştır, zira klasik emperyalist dönem içerisinde kendi kaderini tayin iddiaları üzerine yorumların belirlediği uğrak burasıdır. İkinci dönem sermayenin uluslararasılaşmasında ve emperyalist politikaların biçimlenmesinde belirgin dönüşümlerin yaşandığı Amerikan Hegemonyası dönemidir. Sovyet İhtilali’nin “hedeflenmeyen ama beklenebilir” sonuçlarının Amerikan hegemonyası başlıklı bir dönemde yoğunlaşması ironiktir. Üçüncü ve dördüncü dönemler “Sovyet sonrası”na tekabül etmektedirler. Sovyetler Birliği’nin yokluğu ile etkisini doğurduğu bu süreçte iki ayrı dönem olması 2000’lerin de en az 1990’lar kadar önemli dönüşümlere sahne olmasından kaynaklanmaktadır.

20. Yüzyıl Başı

Mevcut alt başlıkta egemenlikle bağlantılı olarak kendi kaderini tayin meselesinin kökenleri değerlendirilecek, ardından kapitalist gelişme ve emperyalizm bağlamında Marksist kuramda kendi kaderini tayin meselesi irdelenecektir. Böyle bir irdeme burjuva yazınındaki haliyle kendi kaderini tayin “prensibi” ya da “hakkı” ile Marksist perspektiflerin farkını vurgulayacağından (dolayısıyla solculuk etiketiyle yapılan yorumları değerlendirebilmek için birtakım kriterler önereceğinden) önemlidir. Aynı irdelemeye dayanarak ele alınan dönem için egemenlik meselesinin anlamı ortaya koyulabilecektir.

Kendi Kaderini Tayin Meselesinin Kökenleri

Kendi kaderini tayin meselesinin kökenleri birbirini -kabaca- yüzyıl arayla takip eden küresel ölçekli iki dönüşümde saklıdır. Bunlardan ilki egemenliğin kaynağındaki dönüşümdür. Bir ülke üzerinde yaşayan çoğunluğun o ülke sultanının/hükümdarının mülkü olmaktan çıkıp o ülkede mevcut siyasi yapının meşruiyet temeli haline gelmesi kapitalist üretim ilişkilerinin Avrupa’da bir

yerlerde ve bir zamanda hakim hale gelmesiyle bağlantılıdır.² Ancak söz konusu fikrin siyasi-hukuki somutluk elde edebilmesi için Amerikan ve Fransız Devrimlerini beklemek gerekmiştir. Şöyle de diyebiliriz: Kapitalizmin merkezinde kendi kaderini tayin isteklerinin bir hak donuna bürünüp iktidarlara karşı ileri sürülebilmeleri için egemenliğin kamilen beşerileşmesi, “cumhuriyetin”, “kamunun” ve “yurttaşın” modern donları içinde tecessüm etmesi gerekmiştir.

Kapitalist toplumlardaki haliyle “cumhuriyetin”, “kamunun” ve “yurttaşın” diğerlerinden daha önce kapitalistleşen bölgelerde (Batı Avrupa’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde) teşekkül etmesiyle, ilgili ülkelerin anayasal düzeneğinden işgal hukukuna kadar esaslı bir seri dönüşüm meydana gelmiş, (devlet biçiminden sanatsal temsile, vergi hukukundan savaş hukukuna kadar) toplumsal yaşamın bütün alanlarında yeni ilişki yapıları/kalıpları tebarüz etmiştir. Bu dönüşüm silsilesi içerisinde kapitalist üretim ilişkilerinin taşıyıcılarına dönüşen kimseler, salt bu sebeple, taşıyıcı olmaları için belirli bir ırk, cinsiyet, din ya da mezhebin üyeleri olmaları gerekmediği için hukuk önünde eşitlik talep edebilmişlerdir. Gelinen noktada, taleplerini “biz kapitalist üretim ilişkilerinin taşıyıcıları olduğumuz için eşit hakları malik olabiliriz ve olmalıyız” gibi sözlerle ifade etmelerini bekleyemeyeceğimiz somut kimselerin, kendilerini saran ilişkilerle kurdukları ilişkilerin temelde iki farklı söylemsel formasyon içerisinden gerçekleştiğini belirtmek önemlidir. Bunlardan ilki kişilerin doğuştan gelen haklarına referans içeren [yeniden biçimlendirilmiş] doğal hukuk söyleminde yattığını, (ilkini kabaca yarım asırlık bir gecikmeyle takip eden) ikincisinin de hukuki pozitivizm bağlamında ifade edildiğini saptayalım. Her iki söylemsel formasyonun da burjuva ideolojisinin parçaları olduğunu sınıf ilişkilerinin farklı dönem ve dinamiklerine dayandığını belirtmeye gerek yok. Bunlardan ilki tarihin başından beri var olduğu savlanan “bi-reyin” doğuştan getirdiği haklara diğeri ise yurttaşlık menfaatinin hukuken korunuyor olmasına dayanmaktadır. Her ikisi de “yurttaşın” mukim olduğu devletle olan ilişkilerinde etkindir.

Aydınlanmanın 18. yüzyılı ile Emperyalizmin 19. yüzyılı arasına kabaca bir asırlık vakit bulunmaktadır. [Kapitalizmle bağlantılı bir başka olgu olan sömürgecilikten farklı olarak] Emperyalizm, sanayi kapitalizminin belirli bir evresinde, kapitalist sınıfın en güçlü fraksiyonlarının kendi menfaatini bütün bir toplumun menfaati olarak sunabilme yeteneğini tartışmasız ve tek başına ele geçirdiği bir dönemin neticesi olarak belirlediğinde, kendi kaderini tayin tartışmaları, sömürge halkları bedeninde, 20. yüzyıl başından 1990'lara

kadar geçerli olacak olan ana nesnesine kavuşmuştur. “Ana nesne” terimini kullandık zira “sömürge halkları” terimi Avrupa içerisindeki “genç/küçük/tarihsiz milletler” ve sonraları Sovyet topraklarına dönüşecek olan bölgelerde yaşayan insanların hikayelerini kapsamamaktadır. Emperyalizmin yüzyıllarında “prekapitalist toplumsal formasyonların ya da geri kalmış bölgelerin gayrı-insani emperyalist müdahalelere muhatap talihsiz mukimleri”nin büyük bir kısmı, egemenliği, “homojen bir uzamda tabiiyete karşı ‘meşru’ güç kullanımının tekelleşmesi olarak” değil, heterojen bir uzamda, çoğu kez yurttaş olmayan, hatta insan oldukları dahi tartışmalı olan kimselere karşı yürütülen işgalci tavrı/politikası olarak deneyimlemişler; kendi kaderini tayin iddialarını da yurttaşı bulundukları kendi cumhuriyetlerine (devletlerine) değil, merkezi devletin ya da imparatorluğun bürokratlarına ya da işgalcilere ve yerel işbirlikçilerine karşı ifade etmeye çalışmışlardır. Kaldı ki bu talihsiz kimseler pek çok örnekte yurttaş değildirler, yüzlerinde şölen maskeleriyle Paris “cafe”lerinin sürtünmesiz kamusal alanlarında hareket etmektedirler ve yaşadıkları ortamın niteliği cumhuriyet olarak belirlenemez.

Sosyalist Kuramda Kendi Kaderini Tayin Meselesinin Kuramsal Temelleri

Sosyalist kuramda kendi kaderini tayin taleplerinin anlamı ağırlıklı olarak kapitalizm-emperyalizm³ bağlantısı üzerindeki vurguyla belirlenmiştir. Bu bağlantı öncelikle sermaye birikimi/gelişme sonra da emperyalizm kuramlarına kısa bir bakışla ortaya çıkartılabilecektir.

Kapitalist Dönüşüm (Gelişme) Sorunu

Rosa Luxemburg’un⁴ az gelişmişliğin gelişmesinde kapitalist üretim ilişkilerinin rolüne ilişkin gözlemleri, Troçki’nin⁵ sürekli devrim yaklaşımı, Lenin’in⁶ 1917’den sonra içsel gelişme tezine karşı aldığı tutum ve Buharin’in 1915 sonrası teorik yaklaşımları kapitalist ekonomilerin emperyalist politikalarla içsel bağlantısını ortaya koymuştur.

Rosa Luxemburg Marx’ın genişlemiş yeniden üretim⁷ modeli üzerindeki eleştirel değerlendirmelerinde, bugünden bakarak kapitalist sistemin yaratıcı tamamlanmamışlığı diyebileceğimiz⁸ bir hususu, Kapitalist üretim ilişkilerinin kendine yeterli (içsel dinamiği ile başka bir şeye ihtiyaç duymaksızın gelişebilen) bir sistem oluşturmadığı iddiasını ortaya koymuştur: “... [G]erçek hayatta, kapitalist üretim biçiminin tamamen dışlayıcı egemenliği altında, kendi

kendine yeterli bir kapitalist toplum görülmemiştir".⁹ Kapitalizm gelişmişlikle birlikte azgelişmişliği, varıllıkla birlikte yoksulluğu ve yoksunluğu yaratır. Kendi kapalılığı içerisinde var-olamayacak olan kapitalist üretim ilişkileri, kendi genişletilmiş yeniden üretimleri için; bir yandan, kapitalist olmayan toplumsal formasyonlara ihtiyaç duyar, diğer yandan da bu toplumsal formasyonlara temel teşkil eden prekapitalist üretim ilişkilerini yıkarlar.¹⁰ Tarihsel deneyim ve eşitsiz gelişme yasası söz konusu yıkımın her daim olumlu anlamda yaratıcı ve ilerletici olmadığını açıkça ortaya koymuştur. Kapitalizm her engelde yeni formlar, normlar ve müdahale biçimleriyle kendisine içkin çelişkileri yeniden ve yeniden üretir. Bir dönem kendisine karşı istihdam edilen ilke, siyaset, strateji ve taktikleri bir sonraki dönem kendisi için kullanabilir: Kendi kaderini tayin meselesinde görülebileceği gibi.

Hilferding de,¹¹ Luxemburg gibi, kapitalizme içkin rekabet kurumunun, farklı doğal koşulların ve kaynakların küresel ölçekte olası en yüksek kullanımı sonucunu doğuracağını vurgulamaktadır. Hilferding'e¹² göre sermaye ihracı, özellikle sınai sermayesi ve finans sermayesi biçimini aldıktan sonra, önceden mevcut olan (prekapitalist) toplumsal ilişkilerin yıkılmasını dünya ölçeğinde önemli ölçüde hızlandırmıştır. Sermaye ithali, rekabet baskısı altında gelişen kapitalist üretim ve sömürü ilişkilerinin ithalatçı ülkeye gelişmiş ülkelerde aldığı biçim ile birlikte gelmesine neden olmaktadır. Kapitalistler, rekabetin doğasına mündemiç bu itki yüzünden, ulusal sınırlarla bağlı kalmaksızın kendi operasyonlarına açık alanı artırma arayışı içerisinde olacaktır.

Görülebileceği gibi Luxemburg, kapitalizmin yayılcı niteliğini, onun kendi kendisine yeterli olmayan bir sistem olmasına; kendi kendisini üretebilmek için prekapitalist üretim ilişkilerinin tahribatına yol açmasına bağlarken, Hilferding yayılcı itkiyi kapitalizmin kendi kendine yeterliliğinden türetmekte, dünya ekonomisinin yapısını kapalı bir sistem içerisinde değerlendirilmektedir. Hilferding çizgisinden yürünüldüğünde emperyalist yayılma rekabetin getirdiği bir hususken, Luxemburg onu sistemin iç-yetersizliğine bağlar.

Luxemburg'un burada verilen düşünceleri, sosyalist devrimin ulusal sınırlar içinde tamamlanması olanaksızdır. Burjuva toplumundaki bunalımın temel nedenlerinden birisi, bu toplumda yaratılan üretici güçlerin artık ulusal devletin çerçevesiyle bağdaşmamasıdır. Bu, bir yandan emperyalist savaflara, diğer yandan da bir burjuva Avrupa Birleşik Devletleri ütopyasının doğmasına yol açar. Sosyalist devrim ulusal arenada başlar, uluslararası arenada

gelişir ve dünya arenasında tamamlanır. Böylece sosyalist devrim, kelimenin daha yeni ve daha geniş bir anlamında da *sürekli bir devrim* haline gelir: sosyalist devrim, ancak yeni toplumun gezegenimizin tüm yüzeyinde en son zafere ulaşmasıyla tamamlanacaktır... Kapitalizm bir dünya pazarı, dünya iş bölümü ve dünya üretici güçleri yarattığı ölçüde, bir bütün olarak dünya ekonomisini de sosyalist dönüşüme hazırlamış olur. Değişik ülkeler, değişik tempolarla geçeceklerdir bu süreçten. Geri ülkeler, belli şartlarda, proletarya diktatörlüğüne ileri ülkelerden daha erken ulaşabilirler; ama sosyalizme varışları, ileri ülkelerden daha geç olacaktır” diyen Troçki’nin¹³ proleter enternasyonalizmine ters düşmemektedir. Ancak Luxemburg’un emperyalizmi, sermayenin bir aşamasına değil de, kapitalizme mündemice yayılma (prekapitalist toplumsal yapıları yıkmaya) eğilimine bağlaması, anti-emperyalist mücadeleyi ulusal ayaklanmalarla zayıf halkaları çökertmeyi hedefleyen stratejilerle eşitlememesine yol açmıştır. Bu nedenle kendi kaderini tayin meselesi ile bağlantılı hususlar(anti-emperyalist olmak kaydıyla) devrimi Batı’ya doğru yürütme siyasetini benimseyen Troçki’ye uygun “stratejiler” oluşturabilecekken, Luxemburg’un devrim stratejisine dokunmaz. Emperyalizmi sermayenin en son aşamasına bağlayan ve devrimin yönü hakkında Troçki’den daha esnek olan Leninci yaklaşım doğal bir hak olarak değil ama bir dünya devrimi “stratejisi” olarak kendi kaderini tayin meselesine -İhtilalin ilk senelerine kadar- kapıyı açık bırakmıştır, Troçki’den daha fazla! Bu husus, (Sovyetler Birliği’nin Türkçe konuşan toplumlarında 1920’lerin başlarına kadar olsa da) İkinci Dünya Savaşı sonrası çalışmaların önemli bir bölümünde temel referansın Lenin olmasının sebeplerinden birini teşkil etmektedir.

1917’den sonra Lenin’in de benimseyeceği sürekli devrim teorisinin kalkış noktalarından birisi Rusya’nın tek başına sosyalizm için yeterince olgun olmadığı öncülüydü. Aşamalar yaklaşımını terk eden Lenin, Troçki ile birlikte Ekim Devrimi’nden sonra yeni rejiminin dünya devrimi stratejisinin nasıl betimleneceği sorusunu açık bıraktı. “Her halükarda, kesin olan bir şey vardı: Çarlık Rusya’sında kapitalizmin hızla gelişebileceğine dair ilk baştaki hayallerini yitirdikten sonra, çok daha yetingen bir teze, ‘en geri tarımın, en kaba taşranın, ama gene de, en ileri sanayi ve finans kapitalizminin’ bir arada yaşadığı Rusya’da ‘birleşik gelişme’ (Troçki’nin terimi) tezine geçti”.¹⁴ Bileşik gelişme stratejisi reel politikalar alanındaki çıkmazlarla birleşince, Sovyet siyaseti ve pratiği, dünya ölçeğinde kendi kaderini tayin iddialarını destekleyerek merkezdeki devrimci süreçleri tetiklemek hedefini odağından çıkaracaktı. Kendi kaderini

tain meselesi somut durumun somut tahlili alanında dillendirilecek olmakla birlikte, önemini yitirecekti. Kurama gelince, ulusların kendi kaderini belirlemeye yönelik “doğal haklara” sahip olduğu yönündeki söylem burjuva söylemi olarak kalmaya mahkumdu; Marksist kurama hiçbir şekilde adapte edilemezdi ve edilmedi.

Emperyalizm

Marksist Teoride birleşik gelişme tezi ile emperyalizm kuramı arasındaki rabita, Luxemburg’un çalışmalarından verdiğimiz kısa alıntılarda açıkça görülebilecektir: Kapitalist dönüşüm (“gelişme”) münhasıran ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşebilecek bir şey değildir ve kapitalist birikim zenginlikle birlikte yoksulluğu da üretir.

Lenin ve Buharin Birinci Dünya Savaşını anlamlandırmak ve karşı stratejiler üretmek çabası içerisinde bir emperyalizm teorisi geliştirdiler. Hilferding’in Lenin ve Buharin’in emperyalizm kavramsallaştırması üzerindeki etkisi oldukça yoğundur. Buharin’in “*Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*” 1915’te yazılmış, Büyük Rus Devrimi’nden sonra basılmıştır. Lenin ve Buharin savaşı, Hilferding’e paralel bir şekilde, merkezdeki sermayenin realizasyonu, bir başka ifade ile ürünlere derç edilmiş emeğin tüketilmek suretiyle toplumsallığının onay görmesi için çevresel toplumsal formasyonların zorunu katılımının sağlanması sürecinde, merkezi kapitalist ekonomiler (emperyalist güçler) arasında (azalan karlar yasası nedeniyle) artan rekabetin ifadesi olarak yorumladılar.

Buharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* adlı eserinde emperyalizmi, finans kapital’in politikası olarak konumlandırırken, Hilferding’in gözlemlerine dayanmakta fakat onu aşmaktaydı. Şöyle diyordu:

Emperyalizm bir zapt etme politikasıdır. Ancak, her zapt etme politikası emperyalizm değildir. Bu nedenle finans kapitalin bir politikası olarak emperyalizmden söz ettiğimizde, zaptedici karakteri bu sözün içinde saklıdır.¹⁵

“Emperyalizm’in ayırt edici özelliği sanayi sermayesi değil, tam tersine mali sermayedir” diyen Lenin de¹⁶ aynı yaklaşımı sahiplenmekteydi. Ancak Lenin ve Buharin’in politik olana yaptığı vurgu onları Hilferding’ten ayırıyordu. Ek olarak, Buharin, adını andığımız çalışmada, emperyalizmi politika olmasının yanı sıra bir ideoloji olarak da değerlendirmekteydi. Buharin’le paralel olarak Lenin’i¹⁷, Kautsky’nin sanayileşmiş ulusların daha fazla alan arayışı (ilhak) olarak özetlediği emperyalizm anlayışını eleştirirken, emperyalizmin “politik açıdan, genel anlamıyla bir şiddet ve gericilik dürtüsü” olduğunu, “büyük güçlerin hegemonya yarışı” içerisinde şekillendiğini vurgularken görüyoruz.

Lenin ve Buharin, emperyalizmin salt iktisadi açıklamasını reddetmenin yanı sıra Hilferding'ten başka hususlarda da kopmaktaydılar: Hilferding emperyalizmi açıklarken merkezileşme ve yoğunlaşma sürecini öne çıkarmaktaydı. Buna karşılık Buharin,¹⁸ sermayenin aynı anda işleyen iki çelişik temayülünün (uluslararasılaşma ve ulusallaşma eğilimlerinin) ürettiği çelişkileri önemsiyordu. Uluslararasılaşma eğilimi karmaşıklaşan sosyal işbölümü nedeniyle uluslararası bağımlılığın artışında gözlemlenebilirdi. Ulusallaşma eğilimi ise kendisini dünyanın ulusal güç alanlarına ayrışmasında dışa vurmaktaydı. Buharin için devlet sermayenin gelişimine bağlıdır; bu bağlamda devlet sivil toplumun üzerinde havada asılı duran tarafsız bir kurum değildir. Tekeller kendi iktisadi güçlerinin yanı sıra devletin imkanlarını da kullanırlar. Buharin'e göre tekellerin devlet iktidarı üzerindeki denetiminin tarihsel olarak ortaya çıkışı, sınai sermaye ve banka sermayesinin finans sermaye içinde kaynaşmasıyla birlikte mümkün olabilişti.¹⁹ Bu bağlamda savaş uluslararasılaşma eğiliminde bulunan dünya ekonomisinin nüfuz alanlarına ayrılmış bir düzlemde işleminin getirdiği çelişkilerin ürünüydü. Bu durumda, "üretimin toplumsallaşması" (bir ürünün hammaddeden başlayıp mamul hale gelene kadar sürece dahil olan insan ve işlem sayısının olağanüstü karmaşıklığı) ile "artı-değer birikimi neticesinde ortaya çıkan zenginliğin az sayıda insanın elinde toplanması durumu" arasında, Marx tarafından veciz bir şekilde saptanmış bulunan çelişki, özel bir form içerisinde küresel ölçekte kendisini ifade etmekteydi.

Küresel ölçekli mücadelede, sermaye sınıfı, kapitalist devletlerin ulusal sınırları içerisindeki enerjiyi külliyen harekete geçirip, farklı kaynaklardan neşet eden ideolojik, siyasi ve iktisadi imkanların tümünü emperyalistler-arası rekabet sürecinde (sömürge halklara karşı) istihdam etme kapasitesine kavuşmuştu. Anılan koşullar altında "çelişkinin sürekli ertelenmesini imkan dışı bırakmak için sömürgelerden merkeze değer akışını engelleme" hedefi, oldukça makul ve makbul bir siyasi faaliyete denk düşüyordu.

Buharin'in emperyalizm kuramının siyasi sonuçları liberal tezi çürütmenin yanı sıra Kautsky'nin ultra emperyalizm tezini de hedeflemekteydi. Kautsky²⁰ emperyalist güçlerin savaşmak yerine dünyayı paylaşmak yolunu da seçebileceğini açıkça belirtmişti. Kautsky'nin kuramsal yaklaşımı, emperyalistler arası rekabetin sistemin yapısal değil arızı bir özelliği olduğu savını içeriyordu. Oysa ki Buharin'e göre emperyalist siyaset, burjuvazinin iradi/keyfi olarak tercih edip bütünlük içerisinde ve sorunsuz olarak tatbik ettiği bir siyaset olmayıp; kapitalist üretim ilişkilerinden mütevellit küresel bir yapının işleyişinin mantıksal bir sonucudur. Sermayenin

merkezileşmesi ve yoğunlaşmasını sağlayan aynı rekabet yasaları onların ulusal devletlerin gücünü kullanarak birbirlerini dışlamalarını da gerektirecektir. Kautsky'nin sonucuna varabilmek için aynı anda işlemekte olan sermayenin ulusallaşması eğilimi ile uluslararasılaşması eğilimlerinden yalnızca uluslararasılaşma eğilimini tanımak, diğerini de unutmak gerekecektir. Uluslararasılaşma eğilimi tek başına ele alındığında merkeze değer akışının önüne politik engel koymak imkansızlaşır, kaderini tayin iddialarını desteklemeye yönelik siyasetler de zeminsiz kalabilirdi.

Lenin perspektifinden bakıldığında, Marksist teori mücadelenin maksadını belirtmekten ötede bir role sahiptir. Marksist teori, sınıf mücadelesi içerisinde bu maksadı kitlesel eylemin bağlamına oturtmak durumundadır: Teori eylemin içinde olmalıdır. Buharin ve Lenin'in emperyalizm analizleri de, bu bağlamda, süreçleri göz önüne alan ve hedef belirten teorik pratiklerden müteşekkildir. Lenin bir yandan iş bölümü kavramının uluslararası alana tatbiki üzerinden uluslararası iktisadi ilişkilerin nesnel yapısını belirlemeye çalışırken, bir diğer yandan bu yapının aktörlere önsel ve harici bir şey olmadığını vurgulamakta, bir başka deyişle, politik eylemin nesnel koşulları (yapı) ile faillik durumunun üstbelirlenme tabi potansiyelleri arasındaki gerilimin inşai sonuçlarını hesaba katmaktaydı.

Öyleyse, Lenin'in emperyalizmi²¹ kapitalizmin en üst aşaması olarak betimlemesini zaman ve mekandan soyutlanmış mutlak bir önerme olarak ele almamak, onun politik maksadını göz ardı etmemek gerekir. Lenin'e göre, üretimin sosyal ve teknik işbölümünde meydana gelen sürekli değişikliklere binaen artan ölçüde toplumsallaşması (bir ürünün hammaddeden başlayıp mamul hale gelene kadar sürece dahil olan insan ve işlem sayısının olağanüstü karmaşıklığı) ve sermayenin temerküzü ve merkezileşmesi eğilimi ile belirlenen (artı-değerin tekelci kapitalizm dönemine has biçimlerde temellükü) bu süreçte üretim araçlarına sahip olanların gitgide daha fazla asalaklaşması, devrimci stratejiler açısından yeni olasılıklar ve işçi aristokrasisi meselesinde olduğu gibi yeni problemler sunmaktaydı.

Yukarıda vurguladığımız gibi, emperyalizm salt sermaye ihracı ve buna bağli olarak üretim ilişkilerinin küresel ölçekte genişlemesi eğilimlerini içeren yapıları değil, bu genişlemeyi gerçekleştirebilecek hukuki, siyasal ve ideolojik donanımı da içermektedir. Söz konusu kabiliyet, emperyalist iktidarları, emperyalist faaliyeti aksatabilecek imkanlara sahip toplum kesimleriyle taviz esasında yeni uzlaşma imkanları yaratma gücüyle de donatıyordu. Emperyalist devletlerde temsilini bulan, kendi menfaatini bütün bir toplumun

menfaati olarak ortaya koyma kabiliyetine erişmiş sınıfın, kendi toplumundaki muhalefeti emperyal faaliyet üzerinden edindiği birikimin sunduğu muhtelif imkanlarla “uysallaştırması” mümkündü. İşçi aristokrasisi tespiti de, ezen ulus ezilen ulus karşıtlığı da emperyalist merkezin toplumsal muhalefeti soğurma ve iç çelişkileri dışarı yönlendirme-ihraç etme yoluyla erteleme stratejileri karşısında biçimlenmişti. Emperyalist olmayan toplumlara nasip olmayan bu güç, kapitalist siyasal formasyonların elinde, sınıfsal dayanışmayı hem yerel hem de uluslararası düzlemde engelleyen bir silaha dönüşebiliyordu. Merkezde proleter devrim “uysallaştırma” araçlarının ortadan kaldırılmasını da içerdiği için, sınıf mücadelesi en başından küresel ölçekli anti-emperyalist bir mücadeleye dönüşmekte, siyasi müdahale iktisadi belirlenimin önüne geçmekteydi.

Mali sermaye ekseninde gelişen tekeller, bunların uluslararası düzlemdeki müdahaleleri ve müdahalelere karşı direniş birlikte küreselleşiyordu. Sermaye ihracı ve bunu takip eden yeni ilişkiler ve değerler sisteminin (ilişkileri düzenleyecek ve ihtilafları azaltacak hukuk sistemi, işgücünün üretilmesi için eğitim kurumları, merkez ülkelerdeki gerilimi azaltacak ve yapılan haksız müdahaleleri meşrulaştıracak ideolojiler vs.) sömürülenler tarafında yarattığı huzursuzluk kendi başına sosyalizme geçişin garantisi olamazdı. Direnişin kendisini ve koşullarını anlamak, bunun prekapitalist toplumlarda aldığı biçimi ve talepleri değerlendirmek devrimci stratejinin belkemiği olmalıydı.

Kapitalizmin gittikçe artan ölçülerde eşitsiz şekilde gelişimi, Lenin’in içerisinde bulunduğu dönemde, tekelci aşamaya geçmiş bulunan ulusal sermayelerin içinde etkin bir şekilde temsil edildikleri ulusal devletleri birbirine karşı kullanma eğilimleri ile birleştiğinde, dünyanın ülke esaslı paylaşımı sonucu doğmaktaydı. Bir başka deyişle uluslararası işbölümü hem “hammadde, pazar ve işgücü sunucuları olan çevre ülkelerle merkez ekonomiler arasındaki” karşıtlık hem de “ulusal sermayelerin silahlı nüfuz alanları üzerinden yürütülen” rekabet ekseninde belirlenmekteydi. Mesele kapitalist sınıfın uzlaşa için kullandığı ve “dışarıdan” getirmek durumunda kaldığı fazlanın önünü kesmek olunca, dünya devrimi stratejisi “dışarının halkları için” -anti-emperyalist olmak ve proleter dayanışmaya destek vermek koşullarıyla- kendi kaderini tayin iddialarının gerçekleştirilmesi/desteklenmesi hedefine kilitleniyordu. Söz konusu strateji, kendi sınırlarını bulana kadar, iddialarının peşinde samimiyetle koşacaktı.

Bu bağlamda “silahla tesis edilen emperyalist nüfuz alanlarını sömürge halklarının haklı öfkesiyle daraltmak” kendi başına sosyalist bir strateji olamazdı. Kendi kaderini tayin talebi doğal bir hak ya

da ahlaki bir çözüm olduğu için değil, gelişmiş kapitalist ülkeleri hammadde, pazar ve işgücü imkanlarından ayırabilme imkanı taşıdığı için değerliydi. “Gelişmiş kapitalistleri onlar için elzem olan kaynaklardan ayırmak” da tek başına yeterli sebep olamazdı. Sömürülen toplumların “kendi kaynaklarını sömürgeci olmayan bir düzene içinde (proleter dayanışmanın değerli bir parçasına dönüşecek şekilde) kullanabilmeleri hedefi” de bu mantık yürütmenin bir uzantısı olarak tebarüz ediyor, kendi kaderini tayin meselesini stratejik bir hamle olmaktan çıkararak siyaset boyutuna yükseltiyor, sosyalist bir dünya tasavvuru içerisine yerleştiriyordu.

Wilson “Prensipleri”

Kendi kaderini tayin meselesinin bir ilke/hak olarak kullanımı ise Wilson prensipleri başlığı altında dünya gündemine gelmiştir. Wilson’un adı altında biçimlenen formül ne ABD’nin ne de bu devlet ile ittifak halinde bulunan devletlerin el altında bulundurduğu sömürge halklarına hitap etmemekte; savaşta yenilecek olan üç imparatorluğun tebaasıyla sınırlı bir düşman cezalandırma edimini ifade etmekteydi. Anılan sebepten ötürü Wilson önerisini prensip saymak bir yana, radikal ya da özgürleştirici bir politika olarak tanımlamak da mümkün görünmemekteydi.

Ancak Wilson’un teşebbüsü, iktidarın uluslararası dağılımında (somut güç mücadeleleri alanında) kendi değerini/önemini kanıtladı. Öncelikle Wilson teşebbüsü, kendi kaderini tayin meselesinin sosyalist dünya devrimine bir cevap olarak kullanılabilirliğini göstermesi açısından önemliydi. İkinci olarak bu “ilkeler” ulus-devlet formunun Avrupa çapında uluslararasılaşması sürecinde kullanıldılar. Son olarak, bu “eski” formül, kendisini 1990’lardan sonra sıkça gözlemlediğimiz emperyalist müdahale süreçlerinde gösterdi. “Bağımlı/mikro” milliyetçilikler kendi “doğal-tarihsel” haklarını emperyalizmle işbirliği içerisinde ileri sürüp ülkelerinin kolektif varlıklarını bireysel haklara tahvil etme (metalaştırma) sözleri verirken, kendi kaderini tayin “hakkı”nın içeriği Lenin’in değil Wilson’un verdiği anlamla biçimlenecekti. Sovyet sonrası dönemde Leninizm otoriteryanizmin bir çeşidi olarak lanetlenirken, Wilson’un verdiği anlamın Lenin’in adıyla sunulması bir paradoks olarak değil makul ve “şık” bir muhalefet stratejisi olarak kabul edilecekti.

Egemenlik

Ele aldığımız dönem açısından bakıldığında, ulus-devlet formunun gelişmiş emperyalist merkez dışına yayılmakta yavaş kaldığı söylenebilir. İki savaş arası dönemde söz konusu yayılmadaki ya-

vaşlığın sebebi birikim rejimindeki bir dönüşümde değil kriz halindeki merkezin kendi iç hesaplaşmasında aranabilir. Sovyet mevcudiyeti de sınırlı etkiler üretmektedir ama kendi içerisinde değil de çevresinde. Sınırlı etkileriyle Sovyet varlığı kuşatılarak etkisizleştirilebilecek bir istisna haline denk düşmektedir. Yenilen imparatorlukların sınırlarında dönüşümler gerçekleşmiştir. Avrupa'nın "tarihsiz ulusları" dönemsel fırsatlar kullanabilmişlerdir ama varlıkları/egemenlikleri evrenselleşmiş bir düzeneğin garantisi altında değildir.

Britanya hegemonyası altında Milletler Cemiyeti'nin takip ettiği Uluslararası Hukuk, Lenin'in saptadığı gibi emperyalistler arası rekabeti düzenleyen bir tür savaş hukukudur. Söz konusu düzenlemeler emperyalistler için ayrı, "diğerleri" için ayrı hükümler içermektedirler. Aynı damardan, merkezdeki ulus-devlet biçiminin de emperyalist politikaların tatbik ediliş sürecinde dönüştüğü, kapitalist düzenlemenin tatbikat alanının eşitsiz olarak da olsa emperyal mekanlara yayıldığı, söz konusu yayılmanın da Avrupa sınırları içerisinde ve dışarısında farklı dinamiklere binaen gelişen özgün tepkilerle karşılandığı saptanmalıdır.

Bu kargaşa içerisinde Sovyet devrimi emperyalist dünya dışında ilk tam egemenlik iddiası olarak biçimlenmiş, sosyalist olmayan egemenlik talepleri için de -her örnekte olmasa da- önemli bir dayanak noktası oluşturmuştur.

İkinci Dünya Savaşı Sonrası

Hilferding, Buharin ve Lenin'in Birinci Dünya Savaşının hemen öncesinde ya da başında belirttikleri gibi, genişletilmiş yeniden üretimlerinin koşullarını sağlama almaya çalışan müstakil girişimciler, yirminci yüzyılın başları gibi erken bir dönemde bile verili bir ulus devlet içerisindeki temsille tatmin olamayacak kadar büyük sorunlarla karşı karşıya gelmişlerdi. Ulus-devlet imparatorlukları içerisinde ayrıcalıklı olarak temsil edilen menfaat, tek bir devletin düzenleyicisi olduğu mekanların sunduğu imkanlarla günlük problemlerini çözemez hale gelen kapitalistlerin tepkileri doğrultusunda biçimleniyordu. İşgal ediminin "daha fazla yer" (daha geniş bir kapitalist faaliyet alanı) için uygun bir metot olmadığı iddiası iki büyük savaş sonrasında herkes için kabul edilebilir olgu vasfını edinecekti.

Önce İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerikan üretim ve tüketim normlarının uluslararasılaşmasıyla başlayan, ardından 1960'ların sonunda yeni sanayileşen ülkelerin ortaya çıkmasıyla neticelenen iki uluslararasılaşma dalgası, Britanya Hegemonyası altında biçimlenen dünyanın görüntüsünü ve dinamiklerini esash olarak değiştirecektir. İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde ağırlıklı ola-

rak sanayi üretimi yapıp mamul mallar üreten ülkelerin gelişmişliği konusunda pek az kimsenin şüphesi bulunabilirdi. Bugün küresel piyasalar için sermaye yoğun yüksek teknoloji üreten coğrafyası, klasik emperyalizm teorisyenlerinin çizdiği uluslararası iş bölümü haritasıyla örtüşmemektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyasında sermayenin değerlendirme sürecine tek bir başlangıç noktasından (emperyalist bir devletin merkezinden) girdiğini söylemek mümkün değildir. Artık farklı bölgesel merkezlerden başlayarak değerlendirme süreçlerine giren farklı çevrimleri hesaba katmak gerekmektedir.²² Uluslararası iş bölümünün yeni coğrafyasında ve/veya küresel meta zincirlerinin şaşırtıcı çeşitliliğinde, gelişmişliğin saptanmasında esas kriter/ölçüt, bir yerde mamul mal üretiminin yapıyor olması durumu değil, ürüne mündemiç değerin gerçekleştirildiği (realize edildiği) noktada hangi ülkenin bulunuyor olduğu hususudur. Klasik emperyalizm teorilerinin çizdiği anlamıyla emperyalizmin yerini, bir devletin ülke ve imkanlarının farklı merkezlerden gelen sermaye gruplarının faaliyet ve temsiline açıldığı, bireysel kapitalistlerin de birden ziyade devletin ülkesinde faaliyet ve temsil imkanı bulduğu yeni bir emperyalist düzenek almıştır. Uluslararası düzlemde yeni bağımlılık ilişkilerinin belirleyiciliğinde, türlü kaynak/zenginlik aktarma yöntemleri gündemdedir: Ortada kolektif ve yeni bir emperyalizm bulunmaktadır. Yeni haliyle emperyalizm, hegemon devlet (ABD) başta olmak üzere bir seri devlet içerisinde *aym anda* temsil edilen küresel sermayenin yeniden üretimi için gerekli tüm hukuki, siyasi, ideolojik ve iktisadi düzenlemelerin ortak etkisine verilebilecek addır.²³

Yukarıda ana hatları verilen dönüşümler içerisinde herhangi bir emperyalist devlet içerisinde temsil gücü bulup o devletin imkanları ile faaliyet alanını artırmaya çalışan sermayenin kontrolündeki iktidarın işlevi olarak klasik emperyalist faaliyet önemini yitirmiştir. Kendi kaderini tayin tartışmalarının ikinci dalgası İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında böyle bir ortamda şekillenmiştir. Ele alınan dönemde, bir taraftan artık küresel bir güç haline dönüşerek -Birincisinin karşısında- İkinci Dünya'nın oluşumuna yol vermiş olan Sovyetler Birliği'nin mevcudiyetinden -doğrudan ya da dolaylı olarak- güç almak suretiyle, diğer taraftan değişen sermaye birikim rejiminin değişen dinamiklerinin sunduğu koşullar sayesinde bağımsızlaşan ülkelerin, sömürge devletler ve sömürgeleştirilenler arasındaki ilişkileri düzenleyen uluslararası hukuk külliyatını çağdışı hale getirdiğini söylemek mümkündür. Ulus-devlet imparatorluklarının bitişleriyle birlikte, ulus-devlet imparatorluklarına (klasik emperyalist güçlere) karşı yürütülen mücadele de anti-emperyalist

ve proleter dayanışmacı faaliyetin merkezindeki yerini kaybedecektir.

Yukarıda yeni dönemin dinamikleri “küresel bir güç haline gelen Sovyetler Birliği’nin etkisi” ve “sermaye birikim rejimlerindeki dönüşüm” olarak sunuldu. Sermaye birikim rejimindeki dönüşümün kaynağı 1929 krizini takip eden Rooseveltçi politikalarda (*New Deal*) bulunabilir. Merkez ülkelerde emeğin salt maliyet kalemi olmaktan çıkıp talep unsurları arasına yerleşmesi, ücret esaslı sendikal örgütlenmenin sistemin işleyişine entegre edilmesi, emeğin yeniden üretimi sürecinde yüksek yaşam standartlarının yerleşmesi, devletin emeğin yeniden üretiminde doğrudan yer alması, soyut emeğin toplumun kurucu unsuru olarak benimsenmesi ve anayasal güvenceye kavuşması, emeğin sermayeye tabiiyetinin artışı, ücret artışını üzerinde seyreden verimlilik artışlarının sağlanması, merkez bankalarının yeni işlevler edinmesi, devletin emek-sermaye ilişkisinde tarafsız hakem rolünü benimsemesi, yatırımların sektörel dağılımının, makro planların devlet müdahalesiyle yönetilmesi, emeğin devrimci taleplerinden vazgeçtiği bir toplumsal uzlaşmanın kapılarını açmıştı. Merkezdeki gelişmenin yansımaları ithal ikameci “gelişmekte olanlar” dünyasında özgül biçimler alıyordu. Artan ürün miktarının tüketimi dünya ticaretinde merkez kapitalist dünyanın payını anormal boyutlara çıkarıyordu. Bu dünya içerisinde sermaye akışı ve kar transferi emperyalistler arası rekabetin geçerli olduğu dönemlerde düşünülemeyecek dönüşümlere sebep oldu. Lenin’in boş bir hayal olarak tanımlayacağı şey, ortak emperyalist ordusu olarak NATO, bu dönemin hemen başında gerçekleşti. Bretton Woods sisteminin 1970’lerin başındaki çöküşü ertesinde, deyim yerindeyse ABD’ye senyoraj hakkı veren kopuş yine aynı ortamda gündeme geldi. Bu koşullar altında eski sömürgeler artık bir emperyalist devletin değil, değerlenme sürecine (hepsi kapitalist merkezden neşet etse de) farklı başlangıç noktalarından giren farklı (ve karışık) menşeli farklı grupların faaliyet alanına dönüşmekteydi.

Sömürgecilik karşıtı hareketin başarıya ulaşmasının ardındaki nedenlerden bir diğeri de, Sovyetler Birliği’nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında “İkinci Dünya” olarak adlandırılabilcek bir uluslararası işbölümünü imkan dahiline sokacak kadar etkin bir küresel güç haline gelebilmesidir. İkinci Dünya’nın mevcudiyeti, İngiliz hegemonyası altındaki dünya sisteminde uluslararası hukukun nesnesi olmaktan öteye gidememiş ülkeleri uluslararası hukukun biçimlenmesinde (bir ölçüde) söz sahibi yapmış (Üçüncü Dünya’yı gündeme getirmiş), küresel güç eşitsizliklerinin ifade ediliş biçim-

lerini dönüştürmüştür. Sovyetler Birliği'nin etkin müdahaleleriyle, sömürgeci dönemde düşünülmesi bile mümkün olmayan pek çok hak kategorisi uluslararası hukuk metinleri içerisine girebilmiştir; kendi kaderini tayin iddialarının Birleşmiş Milletler Sözleşmelerinin (1966) kapsamına girmesi, Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesi, iktisadi ve sosyal hakların insan hakları manzumesine girişi ve insanlığın ortak mirası kavramı gibi pek çok "ilerleme" Sovyet etkisi-ne örnek olarak verilebilir.

Bağımsızlıklarını kazanan devletler uluslararası örgütlerde temsil edilir hale geldikçe uluslararası hukukun kaynakları üzerinde sınırlı da olsa etki sahibi olabilmişlerdir. Bu bağlamda kendi kaderini tayin hakkı, iç işlerine karışmama ilkesi, deniz hukuku, uluslararası ticaret hukuku ve doğrudan yabancı yatırımlar hakkında düzenlemeler bir önceki sermaye birikim dönemine ait düzenlemelerin içeriğini değiştirmişler; esasa müteallik kapsayıcı bir eşitliği, toleranslı ve yeni bir uluslararası hukuku doğurma imkanlarını bir ölçüde zorlamışlardır. Bilindiği üzere söz konusu toplumların çabaları Sovyetler Birliğinin çöküşü ile akamete uğramıştır.

Kendi kaderini tayin iddiasının İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki içeriği anılan dönüşümlerle bağlantılı olarak biçimlenmiştir. Söz konusu iddiaya dayalı olarak bağımsızlık kazanan ve -Milletler Cemiyetinden farklı olarak- Batılı emperyalist olmayan siyasal formasyonların egemenliklerinin şekillenmesinde etkin olabilecek bir uluslararası hukukun biçimlenmesinde rol oynayan Birleşmiş Milletlere üye olan ülkelerin özelliği hepsinin daha önceki dönemde sömürge statüsündeki topraklar oluşudur. Hepsi emperyalist saldırı ve sömürünün doğrudan muhatabı olmuşlardır. Bu topraklarda oluşan siyasal formasyonlar ülkelerini ve nüfuslarını verili bir cumhuriyet projesinde ifadesini bulan iç dinamiklerden ziyade emperyalistlerin paylaşım hesaplarında bulmuş olsalar da, merkez kapitalist dünyaya karşı kendi toplumlarının menfaatini ileri sürebilmişlerdir. Ancak Sovyet etkisinin azalmaya başladığı dönemi ele alan bir sonraki başlıkta az-gelişmekte olan bu ülkelerde devletin, "içerinin" savunusu için "dışarıya" karşı yönelttiği taleplerin ortadan kalkacağını, aynı devletin "dışarının" taleplerini içeriye karşı taşıyan bir manivela haline döneceğini göreceğiz.

Ele aldığımız dönemde kendi kaderini tayin iddiaları, iktisadi ve sosyal hakları ve kolektif bir hak olarak ulusal kalkınmayı içermektedir. Kendi kaderini tayin hakkının savunucuları, kendi kolektif zenginliklerine sahip olma iddialarını, kendi kaderini tayin hakkının bir uzantısı olarak uluslararası hukukun gündemine taşımaktaydı.²⁴ Söz konusu iddia ekseninde hak süjesi olarak düşü-

nülen özne toplumun (halkın) kendisiydi, yoksa birey, devlet ya da belirli bir toplumun içerisindeki ya da dışındaki girişimciler değildi. Korunan menfaat, özel mülkiyet ya da sınırsız zenginlik hakkı değil, toplumsal var olma hakkıydı. 1960'lar ve 1970'lerde küresel gündemi belirleyen "Yeni Uluslararası İktisadi Düzen" önerilerinin ve bu öneriler ekseninde gelişen uluslararası düzenlemelerin ardındaki mantık budur.²⁵ G-77 olarak adlandırılan koalisyon Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda çıkardıkları kararlarla kendi doğal kaynakları üzerinde egemenlik ve denetim kurmaya çalıştığında, Üçüncü Dünya'nın toplumsal var olma haklarını savunmaktaydı. Bir toplumun emek ve doğal kaynaklar başta olmak üzere kendi kolektif varlıklarını sahiplenebilme hakkı, Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesinden ilaç patentlerine kadar bir çok düzlemde ileri sürüldü.²⁶ Aynı mantık Birleşmiş Milletler sistemi ile uluslararası para ve finans sistemini düzenleyen Bretton Woods sistemi arasındaki uçuruma karşı geliştirilen tutumda gözlemlenebilir. Üçüncü Dünya lehine yorum yapan önceki kuşak yazarlar, Bretton Woods sisteminin Birleşmiş Milletler çatısı içerisine alınmasını talep ederlerken, kolektif bir hak olarak ulusal kalkınmayla ilgili iktisadi düzenlemeleri, katılımcı bir uluslararası hukukun nesnesi haline getirmeye çalışmaktaydılar.²⁷

Söz konusu dönem ulus-devlet formunun uluslararasılaştığı, sözleşme esaslı bir ilişkiler alanında devletlerin biçimsel egemenliklerinin tanındığı bir döneme tekabül etmektedir. Merkezde ulus-devlet imparatorlukları yerlerini ulusal çelişkilerin kaybolmadığı ama sermayenin temsili ile ilgili konularda alınan kararların nispeten uyumlu hale getirildiği, üst-devletin bulunmadığı ama siyasal iktidarın tatbikatında birikim esaslı koordinasyonun geliştiği, bir devletin faaliyeti olarak üst düzenlemenin gerçekleşmediği ama düzenleyici normların ve kurumların eşgüdümle kolektif emperyalist faaliyet alanının bütününde akdedilip etki doğurmaya başladığı devletlere bıraktılar. Emperyalistler-arası rekabet belirgin ölçüde azalırken, uluslararasılaşmış sermayenin temsiline münferit devletler içerisinde aynı anda gerçekleşmesi nedeniyle ortaya çıkan yeni bir düzenleme kipliğinin (düzenleyici mekanizmanın uluslararasılaşmasının) artan etkisi neticesinde merkez kapitalist dünyada farklı entegrasyon projelerinin geliştiği görüldü. Kapitalist merkezde yer yer kendisini ifade eden ancak çelişkilerden azade olmayıp yeri/ikametgahı da bulanık olan kolektif ama silik bir eylem gücü (kolektif emperyalizm) doğdu.²⁸ Merkez kapitalist dünyada egemenlik kendi özgün formu içinde ve merkezin sınırları dahilinde amorflaşıırken, az-gelişmekte olan dünyada -kendine dikilen don

içerisinde de olsa- formel egemenlik iddiaları zemin buldu. Eski sömürgeler ve yarı-sömürgeler biçimsel olarak egemen addedilmelerinin ötesinde, birikim rejimindeki dönüşüm ve Sovyetlerin mevcudiyeti nedeniyle, kendi kolektif varlıklarına sahip çıkma, sanayileşme, kalkınma gibi talepleri belirli ölçülerde sahiplenebildiler. Eşitsiz gelişimin ve “neye sahipsen onla kal ilkesi” ve benzer emperyalist paylaşım öğelerinin etkisiyle oluşan tuhaf “ulusal özellikler” içerisinden biriken egemenlik -her şeye rağmen- Batı’nın dışında da geçer akçe olmaya başlamıştı.

Düzenli Kapitalizmin Sonu ve Sovyet Sisteminin Çöküşü

“Düzenli kapitalizm”, “Fordizm”, “altın çağ” ve sair isimlerle adlandırılan dönem, kimilerine göre Roosevelt döneminin *New Deal* politikalarıyla, kimine göre Amerikan üretim ve tüketim normlarının uluslararasılaşması ve ABD’nin hegemon devlet pozisyonuna yerleşmesiyle başlamış, merkez kapitalist dünyada emeğin maliyet değil talep unsuru olarak görüldüğü [merkez ekonomilerde dünyanın geri kalanına karşı] yüksek verimlilik dönemine, az-gelişmekte olan dünya da ithal ikameciliğe denk düşmüştür. Bu dönemin merkez kapitalist dünya için monetarist politikalar, Reaganizm, Thatcherizm gibi isimlerle gelen sonu, ithal ikameci politikalar ve bunları tatbik etmek için gerekli olup az-gelişmekte olanlarca benimsenmiş ulus-devlet formu üzerinde esash etkiler üretmiştir.

Neoliberal olarak da bilinen yeni dönemin üretim ve tüketim normları Sovyetlerin yıkılışıyla hızlanarak ilerleyip, kendi içerik ve biçimini, “yakınsaklaşma”, “uyum”, “zoraki-uyum”, “borç verme şartları”, “haydut devlet ilan etme tehdidi”, “önleyici meşru-müdafa”, “insan hakları”, “uygun” kendi kaderini tayin iddialarının desteklenmesi”, “insani müdahale”, “gönüllüler koalisyonu”, “özgürleştirme” ve sair düsturlara binaen yer-kürenin bütününe yaydığında, az-gelişmekte olan ülkelerde ulus-devletin, “içerinin” savunusu için “dışarıya” karşı yönelttiği taleplerin ortadan kalktığını, aynı devletin, bu sefer, “dışarının” taleplerini “içeriye” karşı taşıyan bir manivela haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.²⁹

Chimni,³⁰ kapitalist dünya ekonomisinin gelişme ve yayılma dinamiklerinin gereği olarak, “burjuva demokratik devletin” evrensel bir form haline getirilmesi sürecinin, Sovyetler Birliğinin çöküşünün ardından hızlandığını ve anılan sürecin uluslararası hukuk normları aracılığı ile dayatıldığını belirtmektedir. Chimni’nin tespitine katılmamak zor görünmektedir: Dünya piyasasının artan bütünleşmesinin neticesi olarak, gerek emperyal devletler, gerekse

bağımlı devletlerde ağırlıklı olarak temsil edilen sermayenin birikim sürecinin gerektirdiği ortamın sağlanması için, (dikey ve yatay bütünleşme süreci içerisinde olsun olmasın) şirketler dolayımı ile gerçekleşen üretim ve meta mübadelesini etkileyen harici koşullar ve durumlar üzerinde hakimiyet kurulması zorunluluğu ile uluslararası hukukun dönüşümü arasında bir korelasyon bulunduğu aşıkardır. Ancak söz konusu “burjuva demokratik devletin” dışarıyı içeride temsil eden bir yapıya bürünerek, küresel gelir dağılımını merkez ülke ahalipleri lehine dönüştüren cereyanlara kapılarak, [bir önceki döneme göre] esaslı egemenlik kaybına uğramış, bu suretle de elinde yalnız emeğin baskı altında yeniden üretimi için bir kısım imkanlarla kalakalmış (yeniden biçimlenmiş), “egemenlik-sonrası” diyebileceğimiz bir devlet olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Chimni, bu bağlamda, 16 Aralık 1991 tarihinde Avrupa Birliğinin çıkardığı “Doğu Avrupa’da ve Sovyetler Birliğinde Ortaya Çıkan Yeni Devletlerin Tanınması İçin Yönerge”yi³¹ örnek göstermektedir. Avrupa devletlerinin hükümetlerine hitap eden Yönerge, bağımsızlığına yeni kavuşmuş Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında mukim devletlerin, tanıma işleminden önce, diğerleri arasında, “piyasaların üretimin koordinasyonunda en önemli mevkii olması, hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan haklarına” bağlılık ölçütlerini (burjuva devlet biçiminin temel belirleyenlerini) karşılayıp karşılamadıklarının tetkikini şart koşturmaktadır. Bunun yanı sıra, aynı metinde, “demokratik yönetim hakkına” yapılan vurgu, anılan teftiş yükümlülüğünün, salt devletlerin - bir defaya mahsus - tanınması ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda hükümetlerin tanınmasına kadar uzayabileceğini de göstermektedir.³² Şu halde tanınmanın koşullu ve inşai bir hak haline gelişiyle, ülkelerin iç düzenlerinin tanınmanın koşulu olamayacağını, bunun da ötesinde tanınmanın inşai değil betimleyici bir edim olduğuna vurgu yapan önceki dönemin (1945-90 arasının) uluslararası hukukundan, klasik emperyal dönemin (1870-1945 arasının) uluslararası hukukunun en belirleyici özelliklerinden birisine geçiş, adı geçen yönergenin en belirleyici unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Chimni’nin örneğine bir seri başka örnek eklenebilir. 1990’lardan başlayarak birbirini takip eden ABD hükümetleri, iktisadi benzeşim ve yakınsaklığın (*convergence*) piyasa eliyle gerçekleşmesi sürecinin mevcut yapısal ve davranışsal farklılıklar nedeniyle istenilen [biçimsel] sonuçların elde edilmesinde yeterince etkin olmadığını belirterek, zorla uyum (*forced harmonisation*) stratejilerine geçilmesini öneren raporlar doğrultusunda hareket etmeye başladılar. Buna göre ABD, gelişmiş bir ekonomiye sahip olsun ol-

masın ticari ortaklarını, piyasa ilişkilerini destekleyecek kurumsal değişikliklere zorlayacak, kabul edilmediği takdirde, korumacılık başta olmak üzere bir seri müeyyide ile desteklenen karşı önlemler uygulayacaktı. Anılan yaklaşımın en bilinen örneklerinden birisi, Japon tarafında acı tadlar bırakmış olan Yapısal Engeller Girişimi (*Structural Impediments Initiative*) olarak bilinen müdahaledir. Adı geçen bu ikili görüşmelerde, ABD Japon Ekonomisinin kurumsal yönetiminin önemli yönlerini değiştirmeye çalışmış, önemli ölçüde de başarılı olmuştur.³³

Marksist perspektiften bakıldığında, Sovyetler Birliği sonrasında biçimlenmeye başlayan uluslararası hukukun, 19.yüzyıl sonlarında biçim ve normlarını mükemmelleştirmiş bulunan emperyal uluslararası hukuku özetler hale geldiği bir noktada olduğumuz söylenebilir. Hegemon gücün salt devletlerin değil aynı zamanda hükümetlerin tanınması talebi, İngiliz egemenliğindeki uluslararası sistemin norm haline getiremediği bir husustu. Bir denetim mekanizması olarak hükümetlerin tanınması “geleneği” kendi arka bahçesini kollamak derdiyle hareket eden ABD tarafından 20. yüzyılda Latin Amerika ülkelerine karşı kullanılmıştı.³⁴ Ancak ABD uygulaması 1945-1990 arasında geliştiği haliyle uluslararası hukuka istisna teşkil ediyordu. Sovyetler Birliğinin çöküşünün ardından çıkarılan ve yukarıda değinilen Avrupa Birliği yönergesini gündeme getiren mantık, ABD-Latin Amerika ilişkilerini düzenleyen istisnai usulün 1990 sonrasında genelleştirilmesi sürecinde şekillenmiştir. Tanıma kurumunu bir devletin biçimine odaklayan ve devletlerin tanınması ile sınırlı kalmayıp hükümetlerin tanınmasına uzanan gelişmeler, - Chimni’nin ifadesi ile - küresel koalisyonun bütünü tarafından benimsenmekte ve dolayısıyla, yeni işlevi içerisinde tanıma, hukuki bağlayıcılık kesbetmektedir. Dahası da var: ABD Saddam Hüseyin’i haydut (*rogue*) ilan ettiğinde, iş daha önce tanınmış (silah satılmış, İran karşısında desteklenmiş, Kuveyt işgalinde örtük olarak cesaretlendirilmiş) bir hükümetin egemenliğinin yeniden ve yeniden sorgulanabileceği (tanınmış hükümetlerin bile inkar edilebileceği) yeni bir noktaya gelmiştir. Tanıma kurumunda saptadığımız dönüşüm bununla da sınırlı değildir. Adı geçen kurumun aşırı-siyasileştirilmesiyle birlikte devlet dışı örgütlenmelerle ilişkilerde mevcut kategoriler arasında küresel sömürü ve güç ilişkilerinin yeniden üretimi için gerekli geçişler için (teröristten-ulusal kurtuluş hareketine) manevra yapma imkanı artırılmıştır.

Hukukun üstünlüğü kavramı da yine aynı çerçeve içerisinde irdelelenebilir. “Küresel yönetim”, “demokratik yönetim”, “kozmo-politan demokrasi” gibi adlarla “halkla ilişkiler” kuran liberal proje,

1990'lı yılların başından bugüne dünya çapında hukukun üstünlüğü çağrısında bulunmaktadır.³⁵ Liberalizme göre hukuk her zaman savaşın karşıtı olarak savlanabilecek, hukukun üstünlüğü ilkesinin gelişimi hem uluslararası hem de ulusal düzeylerde özgürleştirici etkiler uyandıracaktır.³⁶ Hukukun üstünlüğü prensibinin dayandığı evrensellik liberal bir enternasyonalizme (burjuva enternasyonalizmine) tekabül eder. Bugün liberal enternasyonalizm, burjuva devlet biçiminin çağcıl versiyonunun uluslararasılaşmasını dolayısıyla kolektif varlıkların metalaştırılmasını ve piyasalaştırılmasını, az-gelişmekte olan devletlerin egemenliklerinin çözülmesini çözüm olarak sunan bütün argümanlara, dolayısı ile insani müdahale terminolojisi altında yapılan her türlü eyleme, demokratik yönetim hakkına, yerel yönetim şartlarına ve yeni anlamıyla ("ulusal kaynaklar üzerinde hakimiyet", "refah devleti benzeri örgütlenme", "kitlesel eğitim ve sağlık" ve "emeğin anayasallaştırılması" gibi ilkeleri dışlayan, sermayeye kendi kolektif kaynakları üzerinde sınırsız hareket imkanları sunan) kendi kaderini tayin iddialarına (mikro-milliyetçi taleplere) mündemictir. Anlatılan dönüşümlerle ilgili olarak bugün hukukun üstünlüğü iddiası "yönetenlerin de yönetilenlerle aynı hukuka tabi olmaları" anlamındaki klasik içeriğini yitirmiş, "medeni milletlerce benimsendiği haliyle [kapitalist] hukukun temel ilkelelerinin, ilgili toplumların aksi yöndeki egemenlik iddialarını [kolektif varlıklarını metalaştırmama ve küresel piyasalara açmama kararlarını] geçersizleştirecek şekilde diretilmesi" anlamına bürünmüştür.

Açıktır ki, "bütün ülkelerin emekçilerinin sömürsüz, emperyalizmsiz, talansız bir dünyanın inşası için birleşmesi" yönündeki teori ve pratiklere göndermede bulunan sosyalist/proleter enternasyonalizm, Sovyet sonrası dünyada ortaya çıkan kendi kaderini tayin iddiaları için bir dayanak noktası oluşturmamaktadır.³⁷

Yukarıdaki bilgiler ışığında baktığımızda Sovyet-sorası dönemde kendi kaderini tayin iddialarının, kolektif emperyalist merkezin devlet biçimi direktme politikalarıyla örtüşüğünü saptayabilir ve bunları üçüncü kuşak tartışmalar olarak adlandırabiliriz. Kendi kaderini tayin iddiaları açısından üçüncü kuşak tartışma ve tanımlama çabaları ilke olarak bir dönem sosyalist düzenleri olan ve anayasalarında ayrılma hakları tanınmış federe devletlerle sınırlı kalmıştır. Bu ülkelerin ülke ve nüfuslarının biçimleniş süreçleri aynı iddia ile bir önceki dönemde uluslararası ortama katılan devletlerden farklıdır. Üçüncü kuşak tartışmalara nesne olan siyasal formasyonlar, farklı bir uluslararası sistemde farklı üretim ve tüketim normları içerisinde de olsa kendi "içsel" dinamiklerine binaen mevcut bulunmaktaydılar.

Bütünsel olarak egemenlik kurumunu değerlendirdiğimizde şunlar söylenebilir: Az-gelişmekte olan ülkelerin Batı Kapitalizminden kaynaklanan taleplere direnebilme kapasitelerindeki önemli düşüş, ele aldığımız dönem anlamak için temel unsurlardan birisidir. İkinci Dünya'nın yok olmasıyla birlikte, Üçüncü Dünyanın yersizleşmesi de dönemin bir diğer özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sovyet-sonrası dünyada, "uluslararasılaşmış sermayenin temsilinin münferit devletler içerisinde aynı anda gerçekleşmesi nedeniyle ortaya çıkan yeni bir düzenleme kipliğinin (düzenleyici mekanizmanın uluslararasılaşmasının) artan etkisi", eski İkinci Dünya ülkelerinin ve bir dönem ithal ikameci iktisat politikaları ekseninde kendi biçimsel egemenliklerini ileri sürebilme imkanı bulan az-gelişmekte olan yapıların toplumsal ilişkiler alanını belirler hale gelmiştir. Kapitalist merkezde yer yer kendisini ifade eden, ancak çelişkilerden azade olmayıp yeri/ikametgahı da bulanık olan kolektif bir eylem gücü (kolektif emperyalizm) eski İkinci Dünya Ülkeleri ve az-gelişmekte olan devletler içerisinde önemli yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesinde etkin olmuştur. Azgelişmiş ülkeler egemenliklerini yitirmeye başlayıp, "dışarının" menfaatini [artık dönüşmüş olan] "içeriye" dayatmaya başlayan yapılar haline gelmişlerdir.

Az-gelişmekte olan ülkeler yeni halleri içerisinde kolektif emperyalist bloğun toplumsal düzenlemelerini kendi topraklarında etkin kılıyorlar ancak "ayrıcalıklı ortak" olmaktan çıkıp söz konusu merkezin eşit katılımcıları haline dönüşemiyorlardı. Toplumsal kalkınma kapasitelerini kullanıma sokabilecek, küresel piyasalara karşı kendi toplumsal menfaatini savunmaya yarayacak, ülke boyutunda bağımsız sağlık, eğitim, savunma ve sair politikalar tatbik etmeye yarayacak, kısaca kendi kaderini tayin için gerekecek her türlü araçtan mahrum kalan bu ülkeler, biçimsel egemenliklerini de yitirmeye başladılar.

Egemen devletler kendi kaderleri üzerinde tasarruf etme imkanlarını yitirir, iktidarlar merkez kapitalist dünya ile kurabildikleri bağımlılık ilişkilerinin kıvamına göre göreve başlarken; merkez kapitalist dünya ile başkentin aracılığı olmaksızın iletişime geçmeye başlayan eyalet benzeri alt-egemenlik alanlarının bir kısmında beliren ayrılıkçı talepler, uygun isimleri olan "mikro-milliyetçilik" başlığı altında değil de ironik şekilde kendi kaderini tayin "hakkı" etiketiyle gündeme gelmeye başlayacaktı. Kendi kaderini tayin iddiasının yeni sahipleri "doğal haklarını" savunmak gayesiyle kolektif emperyalizmle girdikleri bağımlı ve koşullu ilişkide, "bağımsızlık", "ulusal kaynaklar üzerinde tam hakimiyet", "kalkınma",

“kamusallık”, “anti-emperyalizm” gibi terimleri toprağa gömdüler, “milliyetçi” sayılmamak için!

Kosova Sonrası

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bu ülke içerisinde ve Doğu Bloğunda gözlemlenen ayrışmalarda kendi kaderini tayin hakkını kullanan yapıların federe devletler olduklarını ve buna ek olarak, bir önceki dönemde akdedilmiş olan anayasalarında, ilgili yapıların ayrılma haklarının tanındığını hatırlayalım. Bu bağlamda bir federe devlet olmayan ve önceki dönemde akdedilmiş anayasa-ya göre ayrılma hakkı bulunmayan Kosova’nın oluşturduğu örnek kendi kaderini tayin iddiaları ekseninde egemenlikte dönüşümü irdeleyen bu çalışma için Sovyet sonrası dönemin bir uzantısı değil, 1945-1990 seneleri arasında biçimlendiği haliyle uluslararası hukukta dayanak aramayan girişimlerle bezeli yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmelidir.

Kosova sonrası dönemi müstakil olarak irdelemek konusundaki kararımızı destekleyen diğer hususlar da şöyle sıralanabilir: “Çin’in yükselişi”, “Körfez bölgesinde oluşan ikinci Petro-dolar havuzu” ve “Rusya’nın toparlanması.” Bu üç faktörün etkisiyle 2000’lere gelindiğinde etkisi neredeyse 1990’lardakine benzer ölçeklerde yeni bir dönüşüm dalgası gündeme geldi.

Öncelikle 2000’li yılların hemen başında Çin’de işçi sınıfının iş ve çalışma güvencelerini kapsayan sosyal uzlaşma ortamı radikal bir tarzda dönüştürüldü. Çinli işçinin emek gücü daha önce tasavvur dahi edilemeyecek şekilde metalaştırıldı. Bir başka deyişle, adı geçen ülkede emek gücünün bir meta gibi alım-satımı ve kullanımı önündeki engeller kaldırıldı, sosyal ücretlerle birlikte reel ücretler esaslı bir şekilde düştü, ülke küresel kapitalizme üretken bir merkez olarak dahil edildi. Onlarca yeni sanayi şehri kurulurken, kırsal emek gücü yüz milyonlarla ifade edilen kitleler halinde bu yeni yerleşimlere göçtü. Kısaca verilen bu devasa dönüşümle birlikte Çin’in küresel enerji kullanımındaki payı hayret verecek kadar arttı (bazı kaynaklar Çin’in küresel enerji kullanımındaki artışın yaklaşık olarak yarısını gerçekleştirdiğini belirtmektedir).³⁸

Bu kapsamda anlatılanlara Hindistan’ı da eklemek gerekmektedir. ABD ve Çin’in ardından dünyanın üçüncü en büyük petrol ithalatçısı olan bu ülkenin gelecek planları da -ikinci en büyük ithalatçı olan Çin’le birlikte- Ortadoğu petrolüne endekslidir. Rusya’nın Asya petrolleri üzerindeki ağırlığıyla birlikte düşünüldüğünde, Çin’in artan ekonomik gücü, bu ülkenin, - piyasalarına muhtaç olduğu ve tahvillerini taşımak suretiyle parasının egemenliğine katkı sunduğu - ABD ile ittifaktan itilafa kadar değişen çelişkili ilişkiler

yürütmesini gerektirmektedir. Ancak ABD hegemonyasındaki çöküş eğilimleriyle birlikte ittifak ilişkisinin ihtilaf ilişkisi karşısında zayıflayacağı ve Rusya ile daha derin ilişkiler kurulmasına yönelik beklentilerin artacağı yönündeki yorumlar bugün daha gerçekçi hale gelmektedir.

İkinci olarak dönemin hemen başında petrol fiyatlarında büyük bir artışın ortaya çıktığını saptamalıyız. Bölgenin enerji kaynakları önemli olagelmıştır. Ancak Çin ve -kısmen- Hindistan'daki sanayileşmenin yarattığı talebin açığa çıkarttığı baskı Ocak 1999'da varil başına 9 dolar civarında olan petrol fiyatını kısa bir sürede on katına kadar çıkarmıştır. Bu süreçte petrol ihraç eden ülkelerin gelirlerine olağan üstü (yüzde 50'lere varan) bir artış gözlemlenmiştir.

İkinci ani artışın 2008 yılında yaşandığını biliyoruz. Bu yılın başında 94 dolar olan varil fiyatı aynı yılın Temmuz ayında 145 dolara vurmuştur. Fiyat arttıkça satılan miktarın düşmemesi -bilakis artması- bu yeni fenomenin yapısal enerji bağımlılığıyla ilişkisini ve süreçte kazananların en verimli petrol yataklarının bulunduğu ülkeler olduğu gerçeğini açıkça ortaya koyar. Ancak durum petrol piyasaları ile sınırlı değildir. Petrolle birlikte hidro-karbon türevlerinin de aynı şekilde değerlendirildiği söylenebilir. Hidro-karbon piyasalarındaki dönüşüm başka bir yapısal dönüşümü de gündeme getirmiş, küresel ölçekli bir enerji piyasası doğum sinyalleri vermiştir.³⁹

2008 senesinde hidro-karbon rezervlerine sahip ülkelere ait kuruluşlar tarafından alınan yatırım kararları günde ortalama üçbuçuk milyar dolarlık harcamayla yabancı kaynaklara yönelmişlerdi. Etkileri 1970'lerde dünya finans sistemini etkileyen Petro-dolar havuzlarıyla kıyaslanabilecek ve önemli bir miktarı da gelişmiş ülkelerdeki yabancı kaynakların (tahvil, hisse senedi ve gayrimenkul) satın alınmasına yeniden yönlendirilen ikinci bir Petro-dolar dalgası doğmuştu. Ancak akıl almaz boyutlara ulaşan Petro-dolar havuzlarının tümü bu yönde kullanılmadığı gibi bu havuzların akış yönünün belirlenmesinde ciddi uyuşmazlıklar oluştu. Bu ikinci dalganın Türkiye'ye giren Petro-dolarlarla bağlantısı ve Türkiye'nin devlet aygıtları içerisinde temsili nasıl dönüştürdüğü ayrı bir tartışmanın konusudur. Şimdilik bütün bu değişimlerin bilinmesine rağmen, 2000'li yıllardan sonra oluşan yeni Petro-dolar havuzlarının siyasal tahlillere yansımadaki gecikmenin hayret konusu olmayı hak ettiğini belirtebiliriz.

Biriken uçsuz bucaksız Petro-dolar havuzlarının hikayesi de ayrıca ve dikkatle incelenmeyi gerektirmektedir. Petrol üreten ülkelerin birikimleri 2000 yıllar boyunca ağırlıklı olarak doğrudan yabancı yatırımlar biçiminde küreselleşti. Mali ve üretken dola-

şımların getirileri ülke içerisinde doğrudan üretken yatırıma girilmesini engelleyecek tarzda yüksekti. Bir başka deyişle oluşan dev havuzlar yalnızca ülke içerisinde üretken yatırıma yönlendirilemeyecek derecede büyüktü. Bu havuzları kontrol eden yapılar şirket ya da bankalardan ziyade devlet fonlarıydı (*Sovereign Wealth Funds*). Büyük yarı-kamu kuruluşu olan ve pek çok ülkede gözlemlenen devlet fonları mali dolaşımın belirleyici merkezleri haline geldiler. Körfez bağlamında bu fonlar piyasalar kadar siyasi mülahazalarla da ilgili olup, piyasa müeyyidelerine doğrudan tabi olmayan yapılarıydı. Devlet fonlarının faaliyetleri hakkında kesin verilere ulaşmanın zorluğu göze alındığında ortaya çıkacak hata payını hesaplara dahil etmek koşuluyla, devlet fonlarının doğrudan uluslararası bankalara kaymadığı bir çağda olduğumuzu (1970'lerde olmadığımızı) savlayabiliriz. 1970'lerde olduğunun aksine, bankacılık sistemine akmayan fonlar 2008'e kadar, Körfez ülkelerindeki devasa alt yatırım projelerine ya da Ortadoğu başta olmak üzere şirket birleşmelerine girmediklerinde, ABD piyasalarına akmakta olup küresel mali şişkinliği desteklemek durumunda kaldılar.

2008'e kadar olan trafiği özetleyelim: Doğudan gelen dolarlar ABD'li ve Avrupalı tüketicilerin -gelir artışına değil de- borçlanmaya binaen sürdürülen yüksek yaşam standartlarını desteklemek gayesiyle büyüyen Batı piyasalarını ayakta tutan şişkin tahvillere, hisse senetlerine ve gayrimenkullere akmaktaydılar. Bu zehirli kağıt fuarının balonu aynı sene içerisinde patladığında, mali dolaşımın seyri de değişecekti.

Bu esnada Rusya'da da birtakım değişiklikler gündemdeydi. 1990'larda federasyon biçiminde yeniden örgütlenirken sanayi kompleksinin önemli bir kısmının değersizleşmesi durumu ile karşı karşıya kaldı. Geri kalan alt-yapı unsurlarının önemli bir miktarı özelleştirmelerle mülkiyet değiştirdi. İhracat yapısına odaklanıldığında 1990'lar boyunca hammadde satıcısı durumuna gerileyen ülke 2000'lerde geçmişinden gelen askeri ve teknolojik birikiminin bir kısmını (sektörel bazda da olsa) küresel güç ilişkilerinin hesap defterine yeniden kaydettirmeyi başardı. 2000'li yıllarda meydana gele Rus toparlanmasının ülkeyi Sovyet döneminde olduğu gibi küresel bir kutup (yıldız) haline getirmeyeceği belli olsa da, Rusya'nın kolektif emperyalist bloğun "dışarısından" küresel güç ilişkilerine müdahale etme yeteneğine sahip az sayıda egemen ülkelerden birisi olduğu 2010 sonrasında belirgin bir şekilde ortaya çıktı.

Rusya yukarıda sayılan nitelikleriyle kolektif emperyalizmin taleplerinin karşısına az gelişmiş bir kapitalist toplumsal formasyon olarak çıkmamakta; Gürcistan, Çeçenistan, Kosova, Ukrayna, İran, Suriye gibi örneklerde görülebileceği gibi kapitalist birikimin ko-

şullarına “iç” talepler doğrultusunda müdahale edebilmektedir. Bu “iç” taleplerin “dış” taleplerle çeliştiği noktalarda -zayıf ulus devletlerde gözlemlendiğimiz aksine- “iç” talepleri “dış” talepler karşısında koruyabilmektedir. Putin yönetiminin “oligarklar ile savaş” olarak lanse edilen süreçte dev petrol şirketi Yukos’u kamulaştırması bu bakımdan bir örnek olarak görülebilir.⁴⁰ Belirtilen nedenle Rusya devlet biçiminin dönüşümüne yönelik taleplere bu konumda olmayan ülkelere oranla daha dirençlidir. Çin’in konumu ile farkını da bu noktada vurgulamak gerekir: Çin, uluslararası iş bölümüne üretken sermayeyi ülke içine çekerek ve kapitalizmin halihazırdaki imalat merkezi vazifesi görerek katılmaktadır. Kendisine yarattığı görece rahat manevra alanı bu niteliğinden kaynaklanır. Rusya ise ne emek kaynaklarını (kapitalist uluslararası iş bölümüne yeni sanayileşen ülkelerle benzer tarzda katılma imkansızlığı) ne de kolektif zenginliklerini değerlendirme (satmak yerine sanayi ürünlerine çevirme) stratejileri açısından Çin’le aynı yolda değildir. Yukarıda anlatılanlara ek olarak Rusya, Batı merkezli dönüşüm/reform taleplerini tatbik etmekten kaçınan ülkeler için bir “liman vazifesi” de görebilmektedir. Ancak kapitalist bloklaşmaların gölgesi altında bahsi geçen “liman vazifesi” çok da abartılmamalıdır.

2008’den sonra ABD piyasaları görece olarak çekiciliğini yitirdiğinde, Körfez fonlarının kullanım seyrinin değiştiğini, birikmiş değerlerin eskisinden daha yüksek oranda Körfez içi firma destekleme-kurtarma operasyonlarına, yine Körfez içi devasa alt yatırım projelerine, Çin’in petro-kimya sanayisine ya da Ortadoğu başta olmak üzere şirket birleşmelerine yöneldiğini söyleyebiliriz. Diğer yandan kısaca ortaya konulan bu gelişmelerin, Batılı devletlerde temsil edilen sermaye gruplarının kontrolü dışında geliştiğini, kriz algısı içerisindeki Batı sermayesinin Körfeze yaşam enerjisi veren devlet-iktisat birliğinin dönüştürülmesini, hammadde üretim süreçlerinin geriye doğru (rafineriler, kuyular, toprak) metalaştırılması, hidrokarbon rantına sahip toprakların küresel ölçekte (dışarıya kapalı Körfez piyasaları dışında) alım satıma tabi tutulması yönündeki taleplerini yoğunlaştırdıklarını ve bununla bağlantılı olarak yeni bir devlet biçiminin hukuksal çerçevesini (finansal liberalizasyon, hisse ticaretinin küreselleştirilmesi, şeffaf mahkemeler, hukukun üstünlüğü, vatandaşlık düzenlemeleri, hukukun evrensel ilkelerinin kabulü gibi kalemler) zoraki uyum ve silahlı müdahale aracılığıyla bölgeye (Kuzey Afrika ve Körfez bölgesine) dayattıklarını bu dayatmalar karşısında Rusya’nın kendi nüfuz alanını geliştirmekte olduğunu hatırlatırız.

Anılan bu dönüşümler küresel ölçekli tüketim eşitsizliğinde kendilerini açığa vurdular. Finansal liberalizasyon hedeflerinin tam bir başarıyla sağlandığı ve akıl almaz boyutlara varan para sermayenin ultra yüksek hızlarla serbestçe hareket edebildiği yeni uluslararası düzlemde ödemeler dengesinde açık veren (ve paraları uluslararası rezerv parası olmak için gerekli siyasi, iktisadi ve ideolojik koşullarla desteklenemeyen) ülkeler açıklarını kapatmak için deflasyonist (daralmacı) makroekonomi politikalarını uygulamak durumunda kaldılar. Küresel fiili talebin bütün ana bileşenleri (kitlesel tüketim, üretken yatırımlar, kamu harcamaları) ciddi kısıtlamalar altındaydı. Bu kısıtlamalara uymayan ülkeler tertiplenmiş iç karışıklıklar silahlı ve insani müdahale politikalarının emperyalist icraatına ve sermaye kaçıış mekanizmasının öznesiz yaptırımına maruz kalacaklardı. Anılan koşullar altında hidro-karbon ihracatçısı ekonomilerin ellerindeki fazlayı emme yeteneğine ve isteğine sahip Amerikan ekonomisi başta olmak üzere, Avrupa'nın güçlü ekonomileri ve Japonya küresel fiili talepteki düşüşü ikame etmek için "devreye giriyorlardı." Hemen belirtelim: Birincisi karşısında son ikisinin katkısı oldukça zayıf kalıyordu. ABD'de Trump yönetiminin ilk icraatının son ikisinin katkısının artırılmasına yönelik olması şaşırtıcı değildir. "Devreye girişle" birlikte anılan ekonomiler küresel tüketimin ve bu bağlamda realizasyonun (M1-P1) merkezindeki yerlerini korumaya çalıştılar ancak (dünyanın en zengin yüzde 10'u dünya üretiminin neredeyse yüzde 60'nin gerçekleştiği yerler haline gelirken)⁴¹ bu ülkelerin idareleri daha büyük "insani-müdahale" maliyetleriyle karşılaştılar.

Bu çerçevede ABD'nin cari açıkları, ihrac ikamesi sarmalına giren ekonomiler tarafından gerçekleştirilen aşırı üretimin soğurulması işlevini görüyor, bu suretle toplam küresel talebin en belirleyici unsuru haline geliyordu. ABD'de reel ücretlerin (ve bireysel tasarrufların) sabitliği ya da düşüşü göz önüne alındığında, bu ülkenin küresel piyasa rolü oynayabilmesinin (küresel birikimin sürdürülmesindeki rolünü gerçekleştirebilmesinin) önkoşulunun, ihrac gerçekleştiren ülkelerin ABD ve gelişmiş bağdaşıklarının çıkardığı tahvilleri yatırım kaynağı olarak kabul etmek (ihracatları karşısında dolar değil tahvil almayı kabul etmeleri ya da doların sınırsız basımını desteklemeleri) ve Amerika merkezli şirketlerin küresel üretim zincirinde en tepeye yerleşmesini (ürün başına katma değer en büyük oranına el koymalarını) "içlerine sindirmek" olduğu ortaya çıkacaktır. "İçe sindirmek" edimi zorlaştığında müdahale miktarında artış görmek de kaçınılmaz olacaktır. ABD'de iç

borçlanmanın zeminini yurttaşların artan ücretleri ve birikim kapasiteleri değil (bunların arttığı yoktu) ABD'nin küresel mutabakat neticesinde belirlenmiş itibarına bağlı tahviller oluşturunuyordu. Bir başka deyişle uluslararası iş bölümüne ucuz emek satıcısı olarak bağlanan ve küresel kapitalizmin kuruluşları tarafından (kredi koşullarına binaen) benzer üretim alanlarına yönlendirilerek rekabet baskısı altına sokulan ülkelerde üretilen malların yolculuğunun nihai olarak aşırı borçlanmış tüketici sayısının her geçen gün arttığı merkezlerde sonlandığını söylemek mümkündü. Trump'un seçim kampanyasının söz konusu açık piyasa yaşantısına yönelik tepkileri değerlendirdiği bilinmektedir. Diğer yandan Trump ABD içerisindeki huzursuzluğu ABD ekonomisini üretken bir ekonomi haline getirerek değil, ABD'nin jandarmalık maliyetinin bir kısmını "müttefik" ülkelere yıkmak için kullanmış, ABD'nin konumunda esaslı bir değişiklik yaratmamıştır.

Hem rekabet baskısı altına sokulan ülkelere üretilen malların yolculuğu esnasında üretilen değerlerin hem de 2000'li yıllarda doğan yeni petro-dolar havuzlarının; merkez bankaları arasında gayri-resmi anlaşmalar, kapitalizmin küresel kuruluşlarında üretilen politikalar, sermaye grupları arasındaki ilişkiler, fikri mülkiyet hakları, şirket mülkiyet ve kontrol sistemleri, finansal liberalizasyon ve kredi sistemleri dolayısıyla yine merkez ülkelere aktığını, ayrıca üretimin yapıldığı ülkede kalan değerlerin bir kısmının tahviller aracılığıyla tüketimin yapıldığı merkez ülkelere borç olarak yeniden gönderildiğini hatırlatalım. Ek olarak söz konusu borçları temsil eden tahvillerin değerinin korunması gerekliliğinin ihracatçı ülkeleri içine düşükleri sarmaldan çıkarabilecek çözümler bulmaktan men ettiğini; (uluslararası Keynesçilik gibi) olası çözümleri radikal çıkışlar haline getirdiğini ve dolayısıyla anılan birikim modeline mündemiç çelişkileri sürekli ertelediğini de belirtelim.

Ancak söz konusu ertelemenin sınırsız olmayacağı anlaşılıyor: Öncelikle ABD'nin dış borç yükümlülükleri giderek salt para ve tahvil ihracı usulleriyle karşılanamayacak şekilde artmaktadır. Ayrıca 1990'ların sonunda dünya ekonomisinin reel büyümesine yüzde 25 gibi bir katkı yapan ABD'nin 2000'lerdeki performansının yüzde 15'te kalması, aynı süreçte Avro Bölgesi'nin katkısının yüzde 5 ila 10 oranında azalması; buna mukabil 2000'lerde işten çıkarmalar, özelleştirmeler, ücret ayarlamaları, yeni mevzuat akdetme gibi bir seri sınıfsal baskı ile reel ücretleri ve ücret dışı katkıları esaslı bir şekilde kıran neoliberal Çin ekonomisinin katkısının yüzde 30'ları bulması (ve yüzde 10'luk bir katkıyla Hindistan'ın yükselişi) mevcut dengeyi zorlayacak gelişmeleri doğurabilecektir.

Verilen rakamlara neoliberal birikim modelinin mali istikrarsızlıklar ve talep yetersizliği tehlikesiyle sürekli ip cambazlığı yapması durumu da eklenebilir. Bu son saptama Çin ve Ortadoğu'daki petrol ihracatçısı ülkelerin dünyanın toplam artı tasarruflarının yaklaşık dörtte birini sağlaması durumu ile birlikte düşünüldüğünde, mali istikrarsızlıkların merkez ülkeler için bir sorun olduğu kadar kazanç kapısı oluşturabileceğini (Amerikan tahvillerinin yatırım aracı haline gelmesi gibi) ancak anılan dönüşümün salt bu sebeple bile küresel birikimin merkezini değiştirecek eğilimleri doğurabileceğini de belirtmek gerekmektedir. Şöyle ki: ABD'ndeki açığın sürdürülebilmesi ve finanse edilebilmesi için dünyanın geri kalanının aynı büyüklükte tasarruf sağlama eğilimlerinin devam etmesi gerekir. Ancak ihraç ikamesinin (ve dolayısıyla küresel aşırı üretimin ve birikimin) sürmesi ve kronik talep yetersizliğinin kural olması için enerji fiyatlarında bir düşüş gerekmektedir. Aksi takdirde Amerikan cari açıklarının uzun vadede sürdürülebilmesi imkansız hale gelecek ve dünyanın artı-üretimi enerji (ve dolayısıyla hidro-karbon) üreticilerinin elinde birikecektir. Bu son saptama petrol rantında 2015 tarihinden itibaren süren azalmayla örtüşmektedir.

Buradaki çelişki bir ölçüde stratejik hammadde satıcılarının yeni pazarlar haline gelmesiyle ertelenebilse de büyük miktarlardaki para sermayenin yatırım kararlarının alındığı merkezi değiştirebilecektir. Bu durumda Amerika'nın artan talebin karşılanmasındaki merkezi konumu ve bu merkezi konumu sürdürebilmesi için adı geçen ülkeye sağlanan ayrıcalıklar tehlikeye girecek, dünyanın geri kalanının giderek azalan tasarruf fazlaları Amerika'nın cari açıklarını karşılamakta yetersiz olacaktır. Böyle bir yetersizlik uzun vadede doların değerini yerle yeksan edebilir. Bu durum doların rezerv parası olma statüsünü yitirmesiyle sonuçlanıp, ABD'nin para basarak açık kapatma imkanını ortadan kaldıracabilecektir. Daha vahim olan şey ise Çin'in ucuz emeğe dayalı ihracat ekseninde büyüyen üretim kapasitesinin (ve yapısının)⁴² ABD'nin cari açıklarına dayandığı bir dünyada,⁴³ ABD yerine yeni bir hegemonun dolayısıyla küresel birikimin şimdiki kalıplarının yeniden -ama farklı bir coğrafi merkezde- üretilmesi olasılığının ufukta görülmüyor olmasıdır.

Tam bir kısır döngüden bahsediyoruz: Çin'in temel petrol kaynağı olan Ortadoğu'ya yönelik ABD kaynaklı müdahalelerin yine Çin'in Amerikan tahvillerine yaptığı yatırımlarla finanse edildiğini fark ettiğimizde,⁴⁴ realist uluslararası ilişkiler kuramının kifayetsizliğini vurgulamakla kalmıyor; küresel kapitalist güç ilişkilerinin karmaşık yapısına atıfta bulunuyoruz.

Söz konusu koşullar altında, kapitalist üretim ilişkilerinin genişletilmiş yeniden üretiminin gerçekleştiği uzamın düzenlenmesi, ittifak halindeki ulus-devlet imparatorluklarının açık çatışmasından ziyade bölgesel çelişki ve talepler denizine yapılan müdahalelerle gerçekleşmektedir. Müdahale ortamının, “düzenleyici iktidarları (egemenlikleri) erozyona uğrayan” az-gelişmekte olan ulus-devletler içerisindeki “mevcut çelişkileri kullanması” durumuyla, “çelişkileri yaratıp sonra müdahale etmesi” durumu arasında irdeleme konumuz açısından esaslı bir fark bulunmamaktadır. İster sonradan üretilsin ister tarihsel olarak mevcut bulunsun ister bu ikisinin bir bileşimini barındırsın, kendi kaderini tayin iddiaları ya da mikro-milliyetçi kalkışmalar söz konusu mücadelenin bir parçasını oluşturacaklardır.

Kendi kaderini tayin iddialarının biçim bulduğu dünyanın belli başlı dinamiklerine baktıktan sonra Kosova’nın tanınması durumunun neden 4. Kuşağı oluşturduğu sorusuna bir cevap aşk etmek mümkündür. Dördüncü kuşak tartışmalar, daha önce ne sömürge statüsünde olan, ne sömürge-sonrası bağımsızlık hareketlerinin kamucu taleplerini içeren, ne de federe devlet statüsünde bulunan (ve anayasalarında ayrılma hakları tanınmış) etnik-dini siyasal eylem odaklarının ayrılık taleplerini kapsamaktadır. Buna ek olarak belirtmek gerekir ki dördüncü kuşağı oluşturan talepler emperyalist merkeze yapılan aktarımın önünün kesilip, dünya sosyalist devrimi için araçsallaştırılacak talepler değildir. Aksine bu talepler emperyalist müdahalelerin nesnesi olabildikleri ölçüde destek bulabilen, kendi farazi topraklarındaki kolektif varlıkları bireysel mülkiyete tahvil etme sözü veren (ya da bu dönüşüm gerçekleşmiş ise onun kullanımını küresel sistemle uyumlu olarak sürdürme vadedi içeren), söz konusu mikro-milletin -uydurma anlatılarla desteklenmeye çalışılan- doğal haklarından başka dayanağı olmayan gerici talepler olarak kalmaya mahkûm gibi görünmektedirler.

Kapitalizmin neoliberal dönemine uygun devlet biçiminin Sovyet varlığının bulunmadığı bir dünyaya yayılması sürecinde silahlı müdahale ve bunu meşrulaştıracak gerekçeler [kolektifleşen] emperyalist siyasetin temel dayanağını oluşturmaktadır. Söz konusu devlet biçimi bir kez tesis edildiğinde ilgili toplumların kolektif varlıklarının metalaştırılarak piyasalara aktarılması sürecinde silahsız bir düzenlemeyi mümkün kılacak, “dışarının” menfaatini yerel uzamlara sürtünmesizce taşıyacaktır. Ancak bu biçimin diletmesi sürecinde gerekmesi durumunda silah “barışın tesisi için” kullanılabilecektir. Ne de olsa bir uygar dünyanın sırtına yıkılmış bir “koruma sorumluluğu” bulunmaktadır. “Neyi ya da kimi koru-

ma sorumluluğu” diye sorar iseniz cevap sorusundan önce verilmiştir: “Öncelikle özgürlüğü ve onun tescillenmiş savaşçıları”.

Uğruna “insani müdahaleler” yapıp, “özgürlük savaşları” verilen bu devletin (neoliberal devletin) formunu oluşturan özellikler -eksik olarak- aşağıdaki gibi sıralanabilecektir. Söz konusu liste egemenliğin dönüşümünü izleyebilmek için önemli imkanlar sunmaktadır.

Neoliberal dönemde makbul devlet biçimini oluşturan unsurların (her durumda eksik) listesi şöyle ortaya konulabilir:

- finansal liberalizasyon (kar transferi) ülküsünün gerçekleştirilmesi;
- ormanların, tatlı su kaynaklarının, balıkçılık yataklarının, kamuya ait gayrı-menkullerin ve benzeri kolektif mülkiyet unsurlarının (kamusal varlıkların) özel mülkiyete tahvili (bu olmaz ise özel girişimler tarafından değerlendirilmesi) için gerekli düzenlemelerin yapılması (özelleştirme, maden ve petrol, tarım, balıkçılık gibi alanları kapsayan yasal, kurumsal ve örgütsel (=aygıtsal) değişiklikler)
- kamu iktisadi teşebbüsleri ve benzeri üretici güçler üzerinde bulunan kolektif tasarruf haklarının özel mülkiyete tahvili (bu olmaz ise özel girişimler tarafından değerlendirilmesi) için gerekli düzenlemelerin yapılması (özelleştirme, özerkleştirme, kaynak aktarımı gibi alanları kapsayan yasal, kurumsal ve örgütsel (=aygıtsal) değişiklikler)
- küresel fikri mülkiyet (*intellectual property*) hukukunun (TRIPS gibi uluslararası andlaşmaların belirlediği ilkelere doğrultusunda) içselleştirilmesi;
- barajlar ve petrol yataklarının işletilmesi ve enerji ürünlerinin nakledilmesi süreçlerinin serbest piyasa sistemi ile uyumlu hale getirilmesini sağlayacak değişikliklerin yapılması;
- yerel ve ulusal tahkim mevzuatının akdedilmesi;
- ceza hukuku dahil kamu yararı düşüncesine dayalı normların sözleşme esaslı bir anlayışla değiştirilmesi neticesini doğuracak arabuluculuk gibi müesseselerin günlük hayatın (ve bunun içerdiği itilafların) düzenlenmesinde esas mercii haline dönüştürülmesi
- GATT, AB ya da diğer bölgesel oluşumlar dolayısıyla mal ve hizmetlerin küresel dolaşımını kolaylaştıracak - ancak emek gücü potansiyeline sahip insanları/işçileri yerine çivileyecek- iktisat ve gümrük politikaları üretilmesi;

- para sermayenin dolaşımının kolaylaştırılması;
 - şeffaf ve Batılı “sivil toplum kuruluşları” tarafından önerilen (ICC 500 gibi) özel hukuk metinlerini etkin olarak yerel sistemlere uygulayabilecek muhakeme (tahkim) sistemi geliştirilmesi;
 - Batılı sistemlere uygun iş hukuku, medeni hukuk, ticaret hukuku, borçlar hukuku gibi temel hukuk alanlarını ve bunları bütünsel ve uyumlu olarak işletebilecek (tabii ki insan haklarına, azınlık haklarına, kimliklere, yönetişimin (*governance*) evrensel ilkelerine vs. saygılı) “hür demokratik parlamenter” sistemleri hayata geçirecek anayasal kural koyma hareketlerini;
 - eğitim, sağlık, ulaşım alanlarında hizmet üretimini piyasa eksenine çekmeyi mümkün kılacak çalışmaları;
 - kamuda iş akdi benzeri hukuk teknolojilerine dayalı istihdam ilişkilerinin hakim hale gelmesini,
 - devletin toprak üzerindeki örgütlenmesinin egemenlik hakkıyla birlikte dönüştürülmesini,
 - kamu idaresinin yönetim ve uluslararası normların içselleştirilmesi gibi idari, teknik ve ideolojik yapıların etkisi altında biçimlendirilmesini,
 - oligarşik bir mülkiyet yapısına sahip olan, ancak yukarıdaki kalemlere konu olan evrensel yönetim ve düzenleme ilkelerine can-ı gönülden sahip çıkan (evrensel kapitalist çıkarlara karşı çıkarları olan yerel kapitalist grupların müdahalesinden) bağımsız bir basın-yayın (medya) düzeneğinin gelişmesi için sarf edilecek gayretleri (mevzuat ve mülkiyet yapısını);
 - toprak mülkiyetinin tapu-kadastro çalışmaları, imar planları, tarım yasaları ve yetkisi artırılmış belediye yasaları dolayısıyla uluslararası ticarete konu olmasını sağlayacak idari-parlamenter etkinliği;
 - ilgili toplumların kolektif varlıklarını küresel piyasalara açma vaadi içeren ayrılıkçı etkinliklerin desteklenmesi yönündeki politikaları;
 - yurttaşlık sistemlerinin ve göç hukukunun “küresel ihtiyaçlara göre” düzenlenmesi çabalarını;
- sayılabileceğimiz belli başlı düzenleme kalemleri tarafından oluşturulan ve
- localar;
 - lobiler;
 - işadamları dernekleri;

- işveren örgütleri (Örn. *The European Round Table of Industrialists*);
- küresel kapitalizmin düzenleyici kuruluşları (banka birlikleri; Amerikan ve Avrupa ve Japonya merkez bankaları arasındaki kurumsallaşmış iletişim; WB; IMF; WTO; gayri resmi toplantılar (Davos vs.);
- sektörel kuruluşları;
- BM'ye bağlı düzenleyici sivil toplum örgütleri;
- yönetim ilkesi gereğince siyasi iktidarla sermaye işbirliğini sağlayacak şekilde düzenlenen ve kararları doğrudan siyasi iktidar kararlarına dönüşen bir dolu gayri-resmi ya da yarı resmi danışma organını (toplantısını);
- bakanlık örgütlenmelerinin karar alma süreçlerinde tümör şeklinde oluşan "sermaye çevrelerince benimsenen" bürokratlarca işletilen kurul tipi yapıları;
- Avrupa Birliği gibi oluşumlar dolayısıyla yapılan bakanlar ya da devlet başkanları arası toplantıları;
- küresel konferansları ve benzeri örgütsel dolayimlarla binlerce farklı yoldan devlet içerisinde temsil edilerek ortak sınıfsal etkilere tahvil edilen-küresel sermaye- taleplerin karşılanması, ilgili devletlerin politikalarını ve yukarıda sayılan taleplere binaen yapılan yasal değişikliklerin sonucu olarak dönüşen biçimlerini kapitalist merkezle uyumlu hale getirecektir. Tekrar edelim: Listede verilen kalemlerin tatbiki neticesinde ortaya çıkan forma - yeni - liberal devlet formu denebilir.

İronik bir şekilde emperyalizmin "en sonuncu kavgası" bu devlet biçiminin/formunun diretilmesi sürecine kilitlenmiştir. Olgular kendi başlarına konuşmazlar ama söz konusu devlet biçiminin olmazsa olmazlarını oluşturan -eksik- liste, ek bir şeyler söylemeksiz egemenlik denilen kurumun başına gelenleri ve güncel haliyle kendi kaderini tayin iddialarının (mikro-milliyetçiliklerin) varacakları durağı anlamaya/açıklamaya yetecektir.

Konturları yukarıda verilen biçimi benimseyen "sözde" egemen devletler, kendi kaderini tayin iddialarıyla donatılmış (kapitalist merkezle doğrudan ilişkiye girmenin getireceği kazançları hesaplayan "özgürlük savaşçıları" tarafından benimsenen) bölgesel taleplerden (mikro-milliyetçiliklerden) kurtaramayacaklardır. Kendi kaderini tayin iddialarını öne süren mikro milliyetçiler ("özgürlük savaşçıları") ise bu yeni neoliberal devlet formunu benimsemeden kendi "doğal haklarına" kavuşamayacaklardır. Kötü haber şudur ki söz konusu "doğal haklar" manzumesi içerisinde egemenliğe yer kalmamıştır.

Sonuç Yerine

Marksist perspektiften bakıldığında bireylerin ve/veya toplumların doğal hakları bulunmamaktadır. Ancak 20. yüzyılı oluşturan uzun zaman dilimi boyunca anti-emperyalist ve potansiyel olarak (ulus devletin yargı yetkisini aşan ölçekteki sınıf dayanışması pratikleri kapsamında) proleter enternasyonalist içeriklere sahip olan kendi kaderini tayin savları, ilk kuşakta en zayıf halka yaklaşımı, ikinci kuşakta ise küresel güç mücadelesi ve proleter enternasyonalist politikalar gereğince desteklenmiştir. Yukarıda özetlenmeye çalışıldığı gibi, burjuva devlet biçiminin ikinci kuşakta aldığı biçim yerel egemenliği geliştiren ve emekçi sınıfların taleplerinin siyasal hesaplara girdiği bir dönemde gerçekleşirken, neoliberal birikimin dinamiklerinin belirleyici hale gelmesine ve Sovyet-sonrası küresel güç ilişkilerine tekabül eden üçüncü ve dördüncü kuşaklarda burjuva devlet formunun yeni içerik ve yayılma rotası çalışan sınıfların aleyhine sınıf etkileri üretmiştir.

Üçüncü ve dördüncü kuşakların dinamiği kendi kaderini tayin iddialarının içeriğini de belirlemiştir. Bu kapsamda, Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra, merkez kapitalist ülkeler, kavramı tekrar Wilson Prensipleri tarafından ima edilen içeriğine (büyük güçler tarafından onaylanan, piyasalara endeksli, biçimsel-siyasi örgütlenme imkanına) yaklaştırmıştır. Bir farkla: Artık yeni devletin politika üretme potansiyelleri piyasa ilişkilerinin güncel gerekliliklerine uygun hale getirilecektir. Bir başka deyişle, kendi kaderini tayin iddiaları, üretimin piyasa üzerinden koordinasyonunu alternatifsiz olarak kabul eden ve kaynaklarını uluslararası sermayeye açmak durumunda bırakılmış hükümetlerce yönetilen ve neoliberal birikimin koşullarına uygun şekilde biçimlendirilmiş devletlerin inşası sürecinde.

Vurgulayalım: Yeni anlamı içerisinde, kendi kaderini tayin "hakkı", daha önce ne sömürge statüsünde olan (birinci kuşak), ne sömürge-sonrası bağımsızlık hareketlerinin kamucu taleplerini içeren (ikinci kuşak), ne de federe devlet statüsünde bulunan (üçüncü kuşak) siyasal eylem odaklarının ayrılık taleplerini kapsamaktadır.

Öyleyse, bugün için, kendi kaderini tayin "hakkı" emperyalizmin en son aşamasına uygun burjuva devlet biçiminin yaygınlaştırılması sürecinde araçsallaştırılmış; mikro milliyetçiliğin kılıfı haline getirilmiş; insanların kendi ülkelerinde bulunan metalaştırılabilir kolektif tasarruf hakları ve emek gücü potansiyelleri başta olmak üzere, mevcut varlıklarını piyasalara karşı koruyabilme kapasitesini büsbütün ortadan kaldıran bir düzeneğin savunusunda işe ko-

şulmuştur. Söz konusu talepler, emperyalist müdahalelerin nesnesi olabildikleri ölçüde destek bulabilen, kendi farazi topraklarındaki kolektif varlıkları bireysel mülkiyete tahvil etme sözü veren (ya da bu dönüşüm gerçekleşmiş ise onun kullanımını küresel sistemle uyumlu olarak sürdürme vaadi içeren), söz konusu mikro-milletin -uydurma anlatılarla desteklenmeye çalışılan- “doğal haklarından” başka dayanağı olmayan gerici talepler olarak kalmaya mahkûm gibi görünmektedirler. Kötü haber şudur ki söz konusu “doğal haklar” manzumesi içerisinde egemenliğe, adalete ve eşitliğe yer kalmamıştır.

Sovyet İhtilali’nin “hedeflenen” ve “hedeflenmeyen”, “hedeflenmeyen ama beklenebilir” ve “hedeflenmeyen ve beklenmez” bir seri sonucu olmuştur. İhtilal’in egemenlik alanındaki sonuçları onun acılı ama görkemli varlığının dünyanın gündemine diretilmesiyle şekillenmiştir. Dördüncü kuşak kendi kaderini tayin iddiaları, İhtilal’in sonlanması’nın “beklenebilir” sonuçları arasındadır. Sovyet İhtilal’i son bir kez, bu sefer varlığıyla değil yokluğuyla, dünyayı sarsmıştır.

Ali Murat Özdemir, Hacettepe Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümünde profesördür. *Kolektif Emperyalizm-Mağripden Maşrıkta Dönüşümün Ekonomi Politikası* (Ankara: İmge, 2014), *Güç Buyruk Düzen: Uluslararası Hukuk Kuramında Eleştirelilik ve Emperyalizm* (Ankara: İmge, 2011), *Ulusların Sefaleti: Uluslararası Ekonomi Politikası Marksist Yaklaşımlar* (Ankara: İmge, 2010), *Sözün Mülkiyeti: Hukukun Ekonomi Politikası* (Ankara: Dipnot, 2008) başta olmak üzere çok sayıda eserin yazarlığını ve editörlüğünü üstlenmiştir.

Notlar

1. "Günceldir" dedik ancak, bölgeselleşme, bloklaşma ve küreselleşme itiş kakışması içerisinde terime verilen önem iniş-çıkışlar da içermektedir.
2. Kapitalizmin başlangıç zamanı ve yeri yoğun tartışmalara konu olmuştur. Ele aldığımız konu açısından başlangıç yeri ve zamanının bir önemi olmaması nedeniyle burada bir tercih yapılmayacaktır.
3. Emperyalizm teriminin keşfi ve kullanılması şerefi Marksistlere ait olmasa da, bu terimi ekonomi politişe kazandıranlar Marksistler olmuştur. Terimin Marksizm dışı kullanımı genelde siyasi ilişkilere dayalı olarak yapılan açıklamalarla sınırlı kalmıştır. Emperyalizmin ekonomik teorisini ilk geliştiren de yine Marksizm dışı bir yazar, John A. Hobson (1858-1940) olmuştur. Zamanla terimin Marksizm dışı yazında kullanımı ortadan kalkmış, içerdığı yan anlamlar da hep Marksist ekonomi politişe referansta bulunmaya başlamışlardır. Bkz. Theodore Cohn, *Global Political Economy: Theory and Practice*, (New York: Addison Wesley Longman, 2009):111.
4. Rosa Luxemburg, *Sermaye Birikimi* (çev. Tayfun Ertan) (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1986).
5. Lev Trocki, *Sürekli Devrim Sonuçlar ve Olasılıklar* (çev. Ahmet Muhittin) (İstanbul: Yazın, 1976).
6. Vladimir İlyiç Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* (çev. Olcay Geridoñmez) (Ankara: Evrensel, 2001).
7. Marx'ta yeniden üretim düşüncesi, oldukça yüksek bir soyutlama düzeyinde, iki model (şema) üzerinden ortaya konulur. Basit yeniden üretim (şeması), bir yıllık zaman aralıklarıyla, net sermaye artışı (birikim) olmadan, kapitalist sistemin kendisini denge halinde nasıl yenilediğini ortaya koymayı hedefler. Genişlemiş yeniden üretim (şeması) batıştırtılmış yeniden üretim ötesini, kapitalist sistemin sermaye birikimi yoluyla nasıl eşitsiz olarak genişlediğini açıklar.
8. Bob Jessop, *State Theory: Putting the Capitalist State in Its Place*, (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 1990).
9. Luxemburg, *Sermaye Birikimi*, 267.
10. Luxemburg, *Sermaye Birikimi*, 253-280.
11. Rudolf Hilferding, *Finance Capital: A Study of the Latest Phase of Capitalist Development*, (Londra: Routledge and Kegan Paul, 1981).
12. Hilferding, *Finance Capital*, 311-336.
13. Trocki, *Sürekli Devrim Sonuçlar ve Olasılıklar*, 159-160.
14. Moshe Lewin, *Sovyet Yüzyılı* (çev. Renan Akman) (İstanbul: İletişim, 2008): 362.
15. Nikolay Buharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* (çev. Uğur Setçuk Akalın) (İstanbul: Kalkedon, 2009): 136.
16. Lenin, *Emperyalizm*, 121.
17. Lenin, *Emperyalizm*, 121-122.
18. Buharin, *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*.
19. "Tekelce denetlenen devlet müdahalesi, değer yasasını iki yolla değişikliğe uğratır. İlk ve en önemli olarak, uluslararası düzeyde tekeller devleti yabancı rakiplerine karşı kullanırlar, 1880'lerin yeni korumacılığıyla başlayan bir süreç... İkinci olarak, ulusal düzeyde devlet ayrıca içerdeki rakiplere karşı kullanılır, özellikle daha küçük ve burjuvazinin kartelleşmemiş gruplarına karşı... Buharin bu ikinci sürecin özellikle savaş zamanında, kapitalist 'savaş ekonomisi'nde nasıl işleyeceğini analiz etti." (Fine vd., 1993,108).
20. Karl Kautsky, "Ultra Imperialism", *New Left Review*, 59 (1974): 41-60.
21. Lenin emperyalizmi bes maddelik bir tanımla vermektedir: "1)Üretim ve sermayenin yoğunlaşmasının, ekonomik ilişkileri yaratacak kadar yüksek bir gelişme aşamasına ulaşmış olması; 2)Banka sermayesiyle sanayi sermayesinin iççe geçip kaynaşması ve bu 'mali sermaye' temelinde bir mali oligarşinin oluşması; 3)Meta ihracından farklı olarak sermaye ihracının özellikle büyük bir anlam kazanması; 4) Dönüştürme kendi aralarında paylaşan uluslararası tekeller kapitalist birliklerinin oluşması; ve 5)Yeryüzü topraklarının kapitalist büyük güçler arasında paylaşılmasının tamamlanması. Emperyalizm; tekellerin ve mali sermaye egemenliğinin belirginleştiği, sermaye ihracını olağanüstü bir önem kazandırdığı, dünyanın uluslararası tröstlerce paylaşılmasının başladığı ve yeryüzü topraklarının en büyük kapitalist ölkeler arasında paylaşılmasının tamamlandığı bir gelişim aşamasındaki kapitalizmdir." (Lenin, *Emperyalizm*, 119).
22. Alfredo C. Robles, *Finch Theories of Regulation and Conceptions of the International Division of Labour*, (New York: St. Martin's Press, 1994).
23. Daha detaylı bir açıklama için bkz. Ali Murat Özdemir, "Kolektif Emperyalizm", *Kolektif Emperyalizm: Mağribden Masrıka Dönüşümün Ekonomi Politişe* (der. Ali Murat Özdemir) (Ankara: İmge, 2014):29-116.
24. M. Flory, "Adapting International Law to the Development of the Third World", *Third World Attitudes Toward International Law: An Introduction* (der. Frederick E. Snyder, Surikart Sathirathai) (Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1987): 801-810.
25. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, (Londra: Routledge, 1997).
26. H. Zakaria, "Sovereignty Over Natural Resources and the Search for the New International Economic Order", *Third World Attitudes Toward International Law: An Introduction* (der. Frederick E. Snyder, Surikart Sathirathai) (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1987): 637-646.
27. C. Ferguson, "Redressing Global Injustices: The Role of Law", *Third World Attitudes Toward International Law: An Introduction*

(der. Frederick E. Snyder, Suriakiat Sahirathai) (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1987): 369-377.

28. Buradaki iddiaların savunusu ve geniş bir açıklaması için bkz. Özdemir, *Kolektif Emperyalizm*.

29. Bu esnada müşterek girişimler (*joint venture*), özelleştirmeler, doğrudan yatırımlar, yeni gümrük politikaları, finansal liberalizasyon ve sair terimlerle dönüşen "içerisinin" de devlet ve "dışarıdaki" dönüşümle birlikte dönüştüğünü ayrıca vurgulamaya gerek olmalıdır.

30. B. S. Chimni, "An outline of a Marxist course on public international law", *International Law On The Left: Re-examining Marxist Legacies* (der. Susan Marks) (Cambridge: Cambridge University Press, 2008): 58-59.

31. *Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union*.

32. Chimni, *An Outline*, 58-59.

33. Robert Gilpin, *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, (Princeton: Princeton university Press, 2001).

34. Malanczuk, Akehurst's Modern Introduction.

35. China Mievile, "The Commodity-Form Theory of International Law", *International Law On The Left: Re-examining Marxist Legacies* (der. Susan Marks) (Cambridge: Cambridge University Press, 2008): 128.

36. Randy Barnett, *The Structure of Liberty*, (Oxford: Oxford University Press, 1998).

37. İkinci Dünya Savaşı sonrasında çeşitli Sovyet liderlerince savunulan, en açık ifadesini Brejnev Doktrininde bulan suistimalleri (Brejnev, sosyalist devletler-arasındaki münasebetin barış içerisinde birarada yaşama ilkesinin kapsamından ayrı düşünülmesi gerektiğini, sosyalist toplumlar

arasındaki ilişkilerin, gerektiğinde, klasik uluslararası hukukta bulunmayan müdahale haklarının kullanılmasını içeren başka bir düzlemde ele alınması gerektiğini belirtiyor, Sovyetler Birliğinin yayılmacı politikalarını bu eksenle mesrulaştırmaya çalışıyordu.) bir kenara bırakır isek, proleter enternasyonalizmin hem Sovyet yorumu hem de bunun dışındaki sosyalist enternasyonalizm kavramsallaştırılan, ulus devletin yargı yetkisini aşan ölçekteki sınıf dayanışması pratiklerine göndermede bulunurlar. Marksist teori içerisinde bu pratiklerin olası biçimleri üzerine bir uzlaşma bulunmamaktadır. Örneğin Austro-Marksist teorinin kuramcılar olan Karl Renner ve Otto Bauer, sınıf dayanışmasının gerçekleşeceği ölçeksel uzamın büyüklüğünün önemini vurgulayarak, ölçeksel olmayan kolektif otonomi fikrini savunurlarken, Bolşevikler emperyalizm karşıtı ve sosyalist dünyaya kazandırılabilen ölçekler arası (nihai olarak proleter) dayanışmanın üreteceği -ölkeler arası- bir enternasyonalizmin olanağını araştırmışlardır. (Bili Bowring, *The Degradation of the International Legal Order?: The Rehabilitation of Law and the Possibility of Politics*, (Oxon: Routledge, 2008): 134-144).

38. Minqi Li, *Yükselen Çin ve Kapitalist Dünya Ekonomisinin Çöküşü* (cev. Aytül Kantarcı, Ercüment Özkaya) (Ankara: Epos Yayınları, 2009).

39. Bkz. Cyrus Bina, *A Prelude to the Foundation of Political Economy: Oil, War, and Global Polity*, (New York: Palgrave, 2013).

40. Yukos'un usulsüz kamulaştırdığı gerekçesiyle Rusya'yı şirket hissedarlarına 50 milyar dolarlık ceza ödemesi gerektiği hükmüne varan Uluslararası Tahkim Mahkemesi'nin karar sonrasında Fransa ve Belçika ile Rusya arasında gerçekleşen karşılıklı yaptırım

restleşmelerine ilişkin olarak bkz.

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/29364041.asp>

41. Bili Dunn, *Global Political Economy*, (Londra: Pluto Press, 2009).

42. "Mevcut yatırım düzeyi daha uzun süre bu şekilde sürdürülürse, Çin dünyanın nihai talebinin gerektirdiğinden de, dünya enerji ve hammadde arzının karşılayabileceğinden de çok daha büyük bir üretim kapasitesi fazlası ile karşı karşıya kalacaktır" (Li, Yükselen Çin, 130-131). Bu durum sermaye stoğunun ekonomik çıktıdaki artıştan (ve toplam eskimeyi telafi edecek miktardan) daha hızlı artması ile sonuçlanacağından üretim araçlarının toplam değerlerini bir gecede sıfıra indirebilecek bir değersizleşmenin tetikleyicisi olabilecektir. Diğer yandan Çin'de iç talebin artırılması yönündeki seçenek uluslararasılaşmış kapitalistlerin ve bağdaşıklaştıran maddi menfaati üzerinde ciddi baskılar doğuracaktır. 2008 kriziyle birlikte Çin'de Keynesçi politikalar uygulanması yönünde önerilerin gündeme geldiğini ancak bu seçeneğin daha sonra elendiğini hatırlatalım.

43. Bugün Avro Bölgesi ve Japonya uzun vadeli bir stagnasyon ile boğuşurken ve olası diğer adaylar hem nüfus hem de verimli kaynak ve kapasiteleri açısından yeterince büyük değillen Çin'den başka bir aday düşünmek zordur.

44. Li, Çin'in biriken devasa boyutlardaki döviz rezervinin yüzde 70'ini ABD dolar varlıklarına yatırdığını, söz konusu sonucu doğuran yatırım kararlarının Amerikan cari açığını kapatıldığını ve dolayısıyla neoliberal küresel ekonominin istikrarının korunmasında Çin'e merkezi bir işlev kazandırdığını belirtmektedir. (Li, Yükselen Çin, 108).

Batı Solu ve Rus Devrimi

DIANA JOHNSTONE

V. I. Lenin, Rusya'daki devrimin Almanya'da başlayarak sanayileşmiş batı dünyasına yayılacak bir komünist devrimi tetikleyebileceğini öngörüyordu. Bolşevik liderin bu öngörüsü oldukça yanlış çıktı. Gerçekte Bolşevik Devrimi batıda ortaya çıkan karşı devrimler yüzyılının başlangıç noktasıydı. Her ne kadar Lenin ve sürgündeki Rus dostları devrimi Rusya'nın daha gelişmiş olan sosyalist bir Batı ile bütünleşmesini sağlayacak yol olarak görseler de devrimden sonra Rusya hiç olmadığı kadar yalnızlaştırıldı. Çağına barış getirmesi beklenen bir devrim şiddetli çatışma ve savaşların habercisi oldu.

Geri kalmış ulusal koşullarda sıkışıp kalan Bolşevik liderler Batı'nın gözünde devrimin kazanımlarını görünmez kılan ve Sovyetler Birliği denince akla ilk gelen şeyler olan baskıcı önlemlerle iktidara sarıldılar.

Bolşeviklerin iktidarı ele geçirdiği andan itibaren devrimin gerçek anlamı ve mirası tüm dünyada yanlış anlaşıldı. Teorik olarak, Marksist anlamda, proletaryanın kendi nesnel maddi çıkarları dolaşısıyla sınıfsız bir topluma yol açacak temel toplumsal düzenlemeleri gerçekleştirmesi gerekiyordu. Bu anlamda klasik model soyluluğu alaşağı eden burjuva devrimiydi. Bu karşılaştırma aslında bir hayalden ibaretti, zira uygarlık tarihi boyunca sözde burjuvazi her zaman egemen sınıfla işbirliği içinde olmuştu. Sovyetlerin (konseylerin) anlık başarısı dışında egemenlik hiçbir zaman proletarya tarafından kullanılamamıştı. Daha ziyade işçi sınıfını hızlıca sanayileşmek adına hareketlendiren entelektüeller tarafından kullanılmıştı. Yeni bir ulusal ekonomi yaratma sürecinde gereken geniş çaplı ödenekler ve buna bağlı olarak borçların ertelenmesi batılı kapitalistleri ve hissedarlarını öfkeliyordu. Ama kapitalistlerin düşmanlıklarının asıl nedeni Sovyet gerçekliğini resmetmekten oldukça uzak olan komünist ideolojiden duyulan korkuydu. Siyasal olarak bakıldığında ideolojik üstyapı kapitalistlerin kişisel çıkarlarından çok daha ra-

hatsız edici bir etkendi. Ama şu da bir gerçektir ki, siyasal üst yapı tarafından getirilen yasaklara rağmen her zaman Sovyetler Birliği ile iş yapan kapitalistler olmuştur. Kapitalizm bir ideoloji değil, bir sistemdir. Birçok ideoloji içinde varlığını sürdürebilir.

Batı tarafından yeryüzündeki cehennem olarak resmedilen komünist Rusya imgesi bir yüzyıl boyunca kapitalist batıyı idealize etmek, onun hatalarını mazur görmek ve saldırganlıklarına kılıf uydurmak için kullanıldı. Söz konusu karşı devrim ısrarla “özgürlük” ile kapitalizm arasında bir özdeşlik kurdu. Yüzyıl boyunca, şiddetli şekilde biçim değiştirdiği dönemlerde bile, karşı devrim muhtemelen batı siyasetini en belirleyici ideolojik faktörü olmayı başardı. Rus Devrimi’nden yüz yıl sonra karşı devrimin zafer kazandığı aşikar. Ancak batının kendini haklı çıkarmak adına değişik biçimlerde de olsa hala kalıtsal bir antiteze ihtiyacı var. Karşı devrimci ideolojiler oldukça farklı biçimlerde sıralanabilir.

Muhafazakar Tepki

Devrim öncesi geçmişe nostaljik ilgi duyan yalın muhafazakar tepki, Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı vahşetin kurulu düzeni temellerine kadar sarstığı dönemde, tıpkı zamanında Fransız Devrimi karşıtlığında ortaya çıkan tepkide olduğu gibi, nispeten önemsizdi. Bu tepki Rusya’da aslen sivil savaş tarafından mağlup edilmişti. Muhafazakar aristokratların yurtdışına göç etmelerinin etkisi bir çeşit kadercilik ve hala varlığı hissedilen Rus vatanseverliği tarafından yatıştırılmıştı. Batıda ise el koyulan geleceklerine dair öfkeleri çarlık rejimine duyulan nostaljiden daha ağır basan hüsrana uğramış devrimcilerden daha az siyasi etkiye sahipti.

Batı’daki muhafazakar karşı devrimde Katolik Kilisesi önemli bir rol oynamaktaydı; Francisco Franco ve António de Oliveira Salazar’ın ardındaki öncü ideolojik güç kiliseydi. İspanya İç Savaşı Sovyetler Birliği’nin Batıdaki karşı devrime müdahale etme anlamında tek fırsatı oldu. Bu müdahalenin mevcut hükümetin savunulması biçiminde gerçekleşmesi önemlidir; statükoya duyulan saygının yanı sıra Moskova’nın bugüne kadar süregiden dış politikasının karakteristik özelliği olarak da öne çıkmıştır.

Birleşik Devletler’de Bolşevik Devrimi’ne karşı ortaya çıkan tepki kendisini On dokuzuncu Yüzyıl sonu itibarıyla başlayan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında sosyalistlere yapılan zulümle milliyetçi bir renk kazanan -bu dönemde Alman Kökenli olanların birçoğu “Kaiser’in Ajanları” olarak damgalanmaktaydı- işçi direnişlerine yönelik şiddet ve baskının artması olarak kendini gösterdi. Başkan Woodrow Wilson savaş mesajında Birleşik Devletler’de yaşayan “milyonlarca Alman doğumunun kadın ve erkeğin” sadakatinden

şüphe ettiğini açıkça dile getirdi. Her ne kadar kendisi bir Alman olmasa da Sosyalist Lider Eugene Debs Amerika'nın savaşa girmesine muhalefet etme suçundan on yıl hapse mahkum edildi.

Peşi sıra gelen kızıl korku Palmer Baskınları'nda Rusya'dan ve diğer yeni yerlerden gelen göçmenler hedef alındı. Devrimin ikinci yıl dönümü olan 7 Ekim 1919'da Rus işçilerin sendikasına şiddetli baskınlar yapıldı. Ülkede göçmen emeği oldukça yoğun olduğu halde komünistlerin "yabancı güçlerin ajanı" olduğu kolayca tespit edilebilmişti. Sosyal radikalizm baskı ile yaratılmıştı ve kendisi de belirsiz bir nosyon olan "Amerikanizm"e dair bir tehdit olarak görülmekteydi. Bolşeviklerin büyük bir ulusun devlet gücünü ele geçirmiş olmaları ve üstüne üstlük Üçüncü Enternasyonal'i kurup taahhüt edilmiş devrimi tüm dünyaya yayma çabaları hasım hükümetlerin kaçınılmaz bir biçimde komünizmi başka bir devlet adına işleyen bir "ihamet" biçimi olarak mahkum etmelerini sağladı.

Avrupa'daki muhafazakar tepki kendi şahsi çıkarlarının büyük oranda bilincinde olan burjuvazi ve işçi sınıfı kadar liberal burjuva egemenliğine karşı karışık duygular besleyen burjuva karşıtı bir aristokratik tavır üzerinden temel olarak daha eski geleneklerde köklenmişti.

Birleşik Devletler'de komünizm karşıtlığı "Amerkanizm"i, Hristiyanlık tarafından körüklenen, kökenlerinin Avrupa'nın ahlaki yetersizliğinde yattığı varsayılan "ateist komünizm" korkusunun da yardımıyla, negatif bir milliyetçiliğin tanımlanması ve güçlendirilmesine yardımcı oldu. Bu fikirler ABD Komünist Partisi'nin emek hareketinde ve siyahların hak mücadelesinde önemli bir işlev gördüğü 1930'larda bile varlığını sürdürdü. Bu dar milliyetçilik Birleşik Devletler'de sınıf bilincinin ayrıcalıklı bir üst sınıf tavrı olarak kalmasını sağladı.

Faşizm: Kitlelerin Karşı-Seferberliği

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı felaket Ortega y Gasset, Paul Valéry, and Oswald Spengler gibi önde gelen Avrupalı muhafazakar düşünürleri Batı uygarlığının geleceğine dair derin bir karamsarlığa itti. Avrupa'daki karşıdevrim, kolektif iradenin kararlı bir şekilde dayatılması aracılığıyla bu kötümser kaderciliğe tepkinin bir biçimiydi.

Birleşik Devletler'de "yabancı bir güç olan komünizm"i geleneksel değerler adı altında düpedüz bir biçimde zaptedilmesi ile karşıtlık içinde faşizm hakiki bir karşıdevrimdi. Kurucularından Benito Mussolini'ye göre yeni bir "din"di söz konusu olan. Faşizm Bolşevizm'in doğrudan tersiydi çünkü ikisi de inanca dayalı tekil partiler tarafından yönetilen kitle hareketleriydi.

Faşist tepki savaş yüzünden devletle daha fazla ortaklaşa yaşama başlayan kapitalizmi yeniden canlandırmak için kitleleri harekete geçirerek, Batı'nın gerilemeye karşı koyma çabası olarak görülebilir. Bolşevizm kitleleri sıfırdan bir sanayi toplumu inşa etmek adına seferber ederken, faşizm kapitalizmin zayıf noktalarını gidermek için yola çıktı. Kamulaştırma korkusu kapitalistleri faşizmi kabul etmek zorunda bırakırken faşizm de onlara sınıf çatışması olmaksızın verimli koşullar vadeliyordu.

Mussolini için şiddet sadece kullanışlı değil aynı zamanda felsefidir; coşkunun lüzumlu bir ifşasıdır. Karşıtlarını teşkilatlı milisler aracılığıyla şiddet kullanarak bastırmak faşizmin temel bir özelliğidir. Günümüzde "faşist" terimi, birçok anlama gelen bir terim olarak kullanılıyor. Ancak şu iki özellik olmadan faşizmden söz edilemez: Kitlese seferberliğin ideolojik bir cazibesi ve şiddetin siyasi amaçlar için kullanılması. Kitle kavramının sadece kitle iletişim araçları ve onun imgesel kuralları bağlamında anlam kazandığı günümüzün ultra-bireysel toplumunda bu özellikler kullanılabilir değildir.

İtalyan faşizmi büyük ölçüde teatralite taşıırken, faşizmin Alman Nasyonal Sosyalist hali ciddi bir biçimde Almanya'nın hastalıklarının sorumluları olarak tanımlanan Bolşevizm'i, Sovyetler Birliği'ni ve Yahudileri yok etmeye odaklanmıştı.

Burada da kapitalizm bir şekilde palazlandı ama aynı zamanda devletin kontrolüne boyun da eğdi. Nazilerin ani saldırılarla Batı uluslarına karşı kazandığı başarılar ve Wehrmacht'ın Sovyetler Birliği'ni işgali nihayetinde liberal Batı'nın propaganda kampanyasını komünist düşmanıyla geçici bir ateşkesle dönüştürdü. Batı kendini savunmak için Kızıl Ordu ile ittifak yapmak zorunda kaldı. İronik bir biçimde bu ara dönem "totaliterlik" adı altında Joseph Stalin ile Adolf Hitler'i; komünizm ile faşizmi eşitleyerek çok daha kuvvetli bir anti-komünizme dayanan düşmanlığın yeni safhasına yol açtı.

Troçkizm ve Sürekli Karşıdevrim

Troçkizm özellikle Fransa'da ve farklı biçimler altında Birleşik Devletler'de önemli bir ideolojik rol oynamıştır. Troçkizm'in etkisi birçok açıdan paradoksaldır. Temel çelişki "sürekli devrim" savunucusu Leon Trotsky'in takipçilerinin Batılı devletler tarafından Stalinistler'den daha az tehlikeli kabul edilmesi idi. Trotsky Stalinizm'i "tek ülkede sosyalizm" adına dünya devrimine ihanet etmekle suçluyordu. Geçmişe bakıldığında hem Stalin hem de Trotsky mümkün olan konusunda yanılıyordu; ama Stalin kendi acımasız yöntemiyle ikisinin en gerçekçi olanıydı. Üçüncü Enter-

nasyonal'deki Stalinist partiler görece ideolojik muhafazakarlıklarına rağmen hem üçüncü dünyadaki ulusal kurtuluş mücadelelerini desteklemek hem de Batı'da toplumsal faydalar elde etmek adına Troçkist rakiplerinden daha başarılıydılar.

Sürekli devrim öğretisi dolayısıyla Troçkistler “başarısız” olan Rus Devrimi ile ilişkilerine rağmen üçüncü dünya devrimlerini onlar da “başarısız” olana kadar büyük bir hevesle desteklediler. Çoğu Troçkist grup mevcut batı solunun geniş bir kesiminin güçsüz ahlakçılara dönüşmesine neden olan bağınaz bir kendini beğenmeye kurban gittiler.

“Başarısız Devrim” Söylemi

Aradan yüz yıl geçmiş olmasına rağmen Rus Devrimi'ni, onu desteklemeye devam edenlerin veya ona hala düşman olanların çerçeveleri dışında görmek zor. Devrimin özgürlük ve eşitliğe dayalı gerçek bir sosyalist toplumun kurulmasına yönelik ilk adım olduğunun ispatlanamamış olması ona “ihanet edildiği” anlamına gelmez. Daha ziyade tarih, devrimin amaç ve ideallerini zedeleyen kendi dinamigine sahipti. İdeal beklentilere ulaşmaktaki başarısızlık basitçe devrimin sosyalist yönleri olan başka bir şeye dönüştüğü anlamına gelse de onun ne komünizm ne de proletarya diktatörlüğü olduğu söylenebilir. Rus Devrimi entelektüellerin önderliğinde gerçekleşmiş bir devrimdi ve başardığı dönüşüm esasen endüstriyel bir dönüşümdü. Kamusal anlamda eğitimde ve bilimde olağanüstü gelişmelere yol açtı ancak beraberinde ideolojik katılık ve bürokrasi getirdi. Köylülerin ağırlıklı olduğu bir ülkede modernleşme baskı aracılığıyla sağlandı ve hüküm süren bu dogmatizm kasti sabotajlara karşı yeterli önemleri almama eğilimindeydi; tıpkı devrim düşmanlarının kötü niyete karşı yeterli önemleri almaması gibi. Liderliğin paranoyak eğilimleri Batı hükümetlerinin artan düşmanlıkları nedeniyle şiddetlenerek Jean Bricmont'un “barikat etkisi” olarak adlandırdığı durumu yoğunlaştırdı: Daha da savunmacı, kapalı, şüpheli bir hale gelindi; dışarıdaki düşman ile özdeşleştirilen içerideki muhalefete baskı uygulandı.¹ Batılı komünistleri (“Stalinistleri”) Sovyet Devrimi'ne duydukları kör inançtan dolayı aşağılamak bir kaide haline geldi. Çoğunlukla zalim bir baskıcı sisteme yardım eden yararlı aptallar olarak görmezden gelindiler. Hem hevesli hayranları hem de ölümüne düşmanları Rus Devriminin gerçeğini çarpıtıyorlardı. Düşmanların hakkında düşündüklerinin belki de tek farkı ateşli taraftarlarınıninki gibi kınanmıyor olmalarıydı.

Batıdaki korku “dünya devrimi”nin askeri fetih olarak anlaşılması yüzünden daha da arttı. Gerçekler ise tam tersini göstermekteydi. Bolşevik rejimin ilk uluslararası adımı uzlaşmanın olmadığı top-

raklardan vazgeçmek oldu. Bolşevikler hiçbir zaman zorla devrim götürmeyi düşünmediler. Aksine öncelikle Batı'daki işçi sınıfının devrimci duruşundan hareketle Batının onlara katılması sürecini desteklediler. Batılı liderler ve entelektüeller bu devrimci söylemi gelecek olan fiziksel saldırıların ve hatta istilanın bir habercisi olarak yorumlamayı tercih ettiler. Bu yanlış anlama iki tarafın da kuruntuları yüzünden daha da şiddetlendi. Birleşik Devletler'de gerçeğe yakından uzaktan alakası olmayan "hükümetin zor ve şiddet aracılığıyla devrilmesi" ifadesi çok kullanılır oldu.

Devrim oldukça geniş ve ekonomik olarak geri kalmış bir ulusta; kaybedilen bir savaş sonucunda gerçekleşti. Bolşevik Devrimi tam da ülkenin ihtiyaç duyduğu boyutta bir toplumsal deneydi. Halkın eğitilmesi, alınan sosyal refah önlemleri ve kadınların toplumsal ilerlemesi bugünün belli olmayan standartlarına göre bile takdir edilmesi gereken başarılarıdır. Bertrand Russel gibi gerçekçi gözlemciler devrimin olumlu ve olumsuz yanlarını birbirinden ayırmayı başarmış ve yapıcı eleştiriler sunmayı becerebilmişlerdir. Ancak Batı dünyası temelde kendini devrime koşulsuz adanmış olan tecrit edilmiş bir grup azınlık ve Bolşevizm'i Batı için askeri ve ideolojik bir tehdit olarak görüp şeytanlaştıranlar olarak ikiye ayrılmıştı.²

Her ne kadar Batı sosyalizmi için bir model sağlayamamış olsa da Sovyetler Birliği'nin üçüncü dünya ülkeleri, özellikle de Doğu Asya için bir model oluşturduğunu söylemek gerekir. Ho Chi Minh gibi entelektüeller için batının sırtını arama nihayetinde Marksizm ve Sovyetler Birliği'ne çıkıyordu. Gerçekten de Vietnam için komünizm ilk olarak bir batılılaşmayı ve ülkenin bağımsızlığını temsil ediyordu -bu Batının anlayamadığı bir şeydi.

Birleşik bir Vietnam söz konusu olduğunda tıpkı Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, mükemmeliyetçi davranan devrim destekçileri beklediklerini bulamayınca devrim düşmanlarına dönüştüler. Bu düşmanlıklarını daha sonraları "insan hakları" adı altında sadece Vietnam'a değil kurtuluş mücadelelerine desteği ve ilhamı komünizmden alan tüm üçüncü dünya ülkelerine yönelttiler.

Özellikle Fransa'da "başarısız devrim"e yönelik eleştirel duruş, düşünceleri gerçeklik tarafından sınanmasına rağmen sarsılmayan entelektüelleri zorluyordu. Birbirine düşman solcuların ve özellikle Birleşik Devletler tarafından kınanan diktatörlerin karşılıklı atışmalarını besliyordu; zaman zaman eski devrimciler ve Amerikan askeri saldırganlığı arasında doğal olmayan zorunlu bir ittifaka kadar varıyordu.

Devrimi yeterince devrimci bulmayan Troçkistlerin tavrı Batıda yarı bir din haline gelen insan hakları ideolojisi için radikal sol bir zemini mümkün kıldı. Bu radikal sol tutum tüm dünyadaki,

özellikle Batı'daki, sol güçler tarafından büyük bir heyecanla desteklenen Vietnam kurtuluş mücadelesi sonrasında yaşanan keskin dönüşe de katkıda bulundu.

Fransa'da düzenlenen Vietnam'dan teknelerle kaçan sığınmacılara destek kampanyaları bu geçişin başlangıcını işaret eder. Vietnam'ın sergilediği mücadele örneği bir ideale dönüştü. Dahası, Hanoi Zaferi batılı emperyalistlerin öngördüğü gibi toplu kıyımlardan ziyade "yeniden eğitim" ile sonuçlandı. Batı'nın "hayal kırıklığını" başlatan "tekne ile kaçanların" durumuydu. Fransa'da Mayıs 68 "devrimcileri"nin büyük bir kısmı kendilerini yeniden eğiterek hayal kırıklıklarını bir zamanlar coşku ile karşıladıkları devrimlere yükleyerek medya ve akademide başarıları kariyerler inşa ettiler.

Troçkist eleştirinin ironik bir etkisi de kalıcı devrimi teşvik etmekten ziyade, o veya bu şekilde kalıcı karşıdevrimi savunma işlevi görmesiydi. Bu metamorfozun belki de en tuhaf örneği, bir grup olağanüstü derecede sözü geçen ve Amerikan taraftarı olan savaş öncesi Troçkistin, devrimci ideallerinin İsrail'e yönelmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nde Yahudilere kötü muamele edildiği gerekçeyle Stalinizm'e besledikleri düşmanlığın zirve yapmasıdır. Birleşik Devletler'e SSCB'yi eğitilmiş Yahudilerin İsrail'e göçünü kısıtlaması dolayısıyla cezalandırma konusunda yaptıkları baskıların sonuç vermesinin ardından bu aktivistler zamanla Birleşik Devletler'in dış politikasını belirleyen "yeni muhafazakarlara" dönüştüler. Troçkist olmalarından arta kalan tek şey "sürekli devrim" fikrine olan bağlılıklarıydı: İnsan hakları bayrağı altında neoliberalizmin kalıcı devrimi. Kısaca kalıcı karşı devrim.

Devrime Karşı İnsan Hakları

Vietnam'daki yenilginin ve Richard Nixon'ın Çin ile ilişkilerini normalleşmesinin ardından Birleşik Devletler'de büyük bir ideolojik değişim gerçekleşti. 1970'lerin başında Birleşik Devletler düşmanlarını yeniden tanımlamak adına Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nı kullandı. Moskova'yla ilişkilerdeki gerilimin azaltılması bahanesiyle düzenlenen bu doğu-batı konferansı sonucunda kalıcı bir barışı sağlamak adına tasarlanan önlemler üzerinde anlaşmaya varıldı. 1975'te imzalanan Helsinki Nihai Sonuç Belgesi'yle sınır dokunulmazlığı, devletlerin toprak bütünlüğü ve diğer devletlerin iç meselelerine müdahale edilmemesi gerektiği karara bağlandı (bunlar ve Moskova'ya ek güvence veren ve aynı zamanda Almanya'nın intikam almasından duyulan kaygıyı dile getiren kararlardı). Buna rağmen son karar Washington'un el üstünde tutulan yeni "değer"i ile çelişmekteydi: insan haklarına saygılı olmak. Her ne kadar statükoyu onaylıyor gibi görünse de bu değer artık komünizm karşıtlığı adına değil, insan haklarının savunulması adı-

na diğer ulusların içişlerine yönelik dolaylı müdahalenin yeni aşamasını başlattı. 1978'de Sovyet Bloku ülkelerindeki insan haklarını gözlemlemek üzere Helsinki Örgütü grubu kuruldu. On yıl sonra Birleşik Devletler'in rejim değişikliğini desteklemesi muhtemel olan ülkelere odaklanan İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne dönüştü.

Bu büyük bir dönüşüme işaret ediyordu. Bundan böyle Birleşik Devletler Moskova'yı batı demokrasilerinin "yıkımını" desteklemekle suçlamak yerine kendisini "insan haklarını ihlal" iddiasıyla suçlanan hükümetleri yıkmaya adanmıştı. Yugoslavya'ya müdahale, yirmi yıl sonrasında "insan hakları" ilkesinin pratikte mevcut devletlerin toprak bütünlüğünü yok etmek için kullanılabileceğini kanıtladı.

Sosyal Demokrasi: Bağımlı Hasım

Sovyet Komünizmi ile Batı sosyal demokrasisi arasındaki ilişki özellikle tutarsızdır. Batı'nın savaş sonrası toparlanma ve refah döneminde sosyal demokratlar kendilerine mal ettikleri işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesiyle toplumsal anlamda büyük bir memnuniyet yarattılar. Avrupalı sosyal demokratlar arasında "sosyalizm"i kötü bir üne kavuşturan Sovyetler Birliği'nin dağılmasını dilemek sık dile getirilen bir şey haline geldi. Sovyetler Birliği olmadan batıdaki gerçek sosyalizme doğru ilerleme hızlandırılabilir ve zafere ulaşılabilir.

Ancak tam tersi gerçekleşti. Sovyetler Birliği'nin çöküşü batıda sosyal demokrasi'nin erimesine ve finansal kapitalizm ve işbirlikçisi militarizmin acımasız saltanatının maddi ve ideolojik zaferine neden oldu. Geçmişe bakıldığında açıktır ki savaş sonrası yeniden yapılanma patlaması etkisinde zafere ulaşan Avrupa sosyal demokrasisi de karşı devrimin dayanaklarından biridir. İşçi sınıfının Bolşevik Devrim'in etkisindeki devrimci partilerden uzaklaşmasında işlev görmüştür.

Karşı Devrimden Sağ Çıkan Devrim

ABD'de ekonomik sistem ve onun ideolojik üstyapısı, tamamen hayali bir "komünist tehdit"e karşı "savunma" bahanesiyle her yerde birden bulunan askeri-endüstriyel kompleksin taleplerine maruz kaldı. Komünizmin hayaleti ABD finansal kapitalizminin doymak bilmez silah endüstrisinin hükümet sigortalı kazançlarından süresiz olarak beslenmesini sağladı. Söz konusu kapitalist karşı-devrim asıl düşmanına artık ihtiyaç duymayan bağımsız bir canavar haline geldi. Bu canavar terörle mücadele gerekçesiyle Ortadoğu'yu yeniden tasarlayabilir ya da "koruma sorumluluğu" bahanesiyle herhangi bir ülkeyi yok etmek için kullanılabilir. "İnsan hakları ihlal-

lerini” bir düşman olarak belirlemek, toplumsal öfkeyi tetiklemekte oldukça başarılı olan medyanın da desteğiyle, neredeyse dünyanın her yerinde anti-komünizmden daha geçerli bir manevradır.

İnsan hakları solun ahlaki olarak silahsızlanması ve dikkatinin ekonomik eşitsizlikten bireysel özgürlüklere yönelmesinin en önemli nedendir. Aslında herhangi bir toplumsal devrimin hakim sınıfların yerleşmiş “haklarını” ihlal edecek olması dolayısıyla insan hakları doktrini her daim karşı devrimcidir olmak zorundadır.

Şu anda, karşı devrimin olası bir devrime karşı ağır biçimde silahlандığı bir aşamadayız. İnsan hakları doktrininin ironisi, son yılların Rus karşıtı propagandasında özellikle kendini göstermektedir. Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle dine duyulan saygının artması ve “aile değerleri”nin öne çıkmaya başlaması Rusya’da geleneksel muhafazakarlığın yeniden canlanmasına yol açtı. Dolayısıyla Birleşik Devletler’deki karşı devrimci tavır tam tersine döndü. Bugün “düşman” olarak görülenler dün komünizm karşıtlığının savunduğu şeylerdi.

Bugün için devrimin yenildiği söyleyebilir, ancak karşı-devrim delirmiş durumda. Kendini olası düşmanları ortadan kaldırmak ve buna zemin hazırlayacak ahlaki bahaneler icat etmekle uğraşmakta. Kurumsallaşmış paranoya, insan uygarlığı için ölümcül bir tehlike haline gelmiş durumda.

Çeviren: Fehmi Ünsalan

Diana Johnstone, *Fool’s Crusade: Yugoslavia, NATO, and Western Delusions* (Monthly Review Press, 2002) ve *Queen of Chaos: The Misadventures of Hillary Clinton* (CounterPunch, 2015) kitaplarının yazarıdır.

Notlar

1. Jean Bricmont, *Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell War* (New York: Monthly Review Press, 2007).

2. Bertrand Russell, *The Practice and Theory of Bolshevism*, third ed. (Nottingham, UK: Spokesman, 1995).

Ekim Devrimi ve Lenin'in Rolü

İLHAN KAMİL TURAN

1917 Büyük Ekim Devrimi, dönemin nesnel ve öznel koşulları içerisinde gerçekleşti. Devrim, Lenin gibi dönemin temel özelliklerinin devrim olanakları ile bağını kuran bir önderlik ve ciddi mücadeleler içinden geçmiş bir örgütlenme eşliğinde şekillenmiştir. Ancak her şey, idealize edilebilecek öznel faktörlerle açıklanamaz. Bir devrim için daha başka öznel ve onların da üzerinde yükseldiği nesnel koşullar ile giderek öznel ve nesnel koşulların kaynaşmışlığı mutlaka gereklidir.

Rusya'nın 1914 yılındaki nüfusu 170 milyondur. 1913'te 18 milyon ücretli işçi, 3 milyon fabrika işçisi, bir o kadar da kır emekçisi bulunmaktaydı. Nüfusun yüzde 85'inin kırsal alanda yaşadığı Rusya'da sanayi üç kentte yoğunlaşmıştı. 1914-1918 arası Birinci Dünya Paylaşım Savaşı ile ülke nüfusunun yüzde 35'i, en büyük iki sanayi kenti olan Moskova ve başkent Petrograd'ın yüzde 58'i yok olmuştu.¹ Lenin, bu durumun Rusya'da yarattığı sancılar üzerinden gerek devrim olanaklarının değerlendirilmesi, gerekse de devrimin yaşamasına yönelik bir politika geliştirmiştir.

Lenin, yöntemsel planda öncelikle kapitalizmin işleyiş yasaları ve Rusya'daki gelişmesini Marksizm'den hareket ederek çözümlemiş, devrimin Rusya özgülündeki koşullarına yoğunlaşmıştır. Çarlık Rusya'sının emperyalizmin zayıf halkası olması, Birinci Dünya Paylaşım Savaşı'nın yarattığı yıkım koşulları; açlık, toprak, barış, demokrasi ve ulusal sorunların 1917 Şubat Burjuva Devrimi ile çözülmemiş oluşu, Ekim Devrimi'ne geçişte önemli olanaklar sunmuştur.

Çarlığın yıkılmasıyla sonuçlanan 1917 Şubat Devrimi sonrası oluşan *Geçici Hükümet* ile İşçi, Köylü, Asker Sovyetleri(Meclesleri)'nden oluşan *ikili iktidar* koşullarında Geçici Hükümetin karşı-devrimci konumlanması ve 1905 yılında yenilgiye uğrayan devrimde ortaya çıkan *Sovyetler*'in 1917 koşullarında ikinci bir iktidar organı olarak öne çıkışı, en önemli öznel etmen olmuştur.

Kısaca, 1917 Büyük Ekim Devrimi, sınıf mücadeleleri ve devrimlerin en büyük pratiği olarak, nesnel ve öznel koşulların kaynaştığı, dünya tarihini belirleyen, yeni bir çağ başlatan bir devrim oldu.

Devrimin önderi Lenin, kapitalizme içkin genel yasallıkların yönü ve bu sistemin bunalımının belirli bir zaman ve özgül bir mekanda; emperyalizm, bunalım, savaş ve Rusya koşullarında belirli bir somut bütünlük içinde görülmesini sağladı. O, sınıf mücadelesi ve devrim/iktidar perspektifini kaynaştırdı. Bunun için parti içerisinde önemli mücadeleler verdi, tarihsel momenti ve olanakları değerlendirerek Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesinde en büyük rolü oynadı.

1914-1918 yıllarındaki Birinci Dünya Paylaşım Savaşı koşullarında birçok ülkede devrimlerin yenilgisine karşı gerçekleşen Ekim Devrimi ve onun yol açtığı devrimci süreç ile kapitalizmin 1929 büyük bunalımı, 1939/1941-1945 arası İkinci Dünya Paylaşım Savaşı ve 2008'de başlayan yeni büyük bunalım, kapitalizmin tarihsel sınırlarına ulaştığının yeni göstergeleri oldular.

Kapitalizmin nedensellik ve sonuçlarının devrimci tarzda eleştirisi ve aşılması gerekliliği güncelliğini bugün de koruyor. Hiçbir yenilgi, kesinti ve gelişme bu gerçeği değiştiremiyor. 1989-1991 dönemecinde sosyalist ülkelerin çözülüşünün ardından, burjuva devrimlerini yücelterek eski revizyonist-oportünist yorumlara kapı açar bir içerikle Ekim Devrimi'ne yöneltilen eleştiriler, liberalizmin siyasal düzeyde kutsanması ekonomik içeriğinin ise göz ardı edilmesi anlamına geldi. Fakat dünya şimdi yeniden devrimci süreçlere gebe. Bu noktada, tarih bilinci gereği Ekim Devrimi'nin dinamiklerine yeniden eğilmekte yarar var.

Yöntem: Somutun Çözümlemesi ve Devrimin Güncelliği

Kuşkusuz Ekim Devrimi'ne yeniden eğilmek, alıp onu "uyarlamak" gibi bir saçmalığa yönelmek için değil, çağ açıcı bir devrimin özgül ve genel koşullarını saptamak açısından önem taşır. Diğer yandan sosyalizmin bir döneminin kapandığı da belirtilmelidir. Macar Marksist György Lukács, *Lenin'in Düşüncesi/Devrimin Gün-*

cellîği adlı dinamik Lenin çözümlemesinde, “Bugün Marksizmin Rönesansına verimli bir katkıda bulunmak isteyen biri, 1920 yıllarına, işçi hareketinin salt tarihsel bir dönemi olarak, artık kapanmış olan geçmiş bir dönem olarak bakmalıdır” demektedir. Lukács bu sözlerinin hemen devamında, “temelden yeni olan bugünkü aşama açısından, bu dönemin ders ve tecrübeleri, ancak bu yolla doğru biçimde değerlendirilebilir” der ve devam eder: “Ama büyük insanlarda kural olduğu üzere, Lenin’in kişiliği de çağını öylesine şekillenmiştir ki, onun söylediklerinin ve eylemlerinin sonuçları ve özellikle uyguladığı yöntem, son derece değişmiş olan koşullar altında bile belirli bir güncelliği hala koruyabilmektedir.”²

Lukács’ın bu yaklaşımından yapılacak olan çıkarsama, bugün farklı ve yeni bir aşama içinde bulunulduğu; ancak bu aşamada da Lenin’in söz ve eylemlerinde somutlanan siyaset ve uyguladığı yöntemin belirli bir güncelliğe sahip olduğu yönündedir.

Lenin’in şu söyledikleri çok öğreticidir:

Marksizm, bizi, sınıflar ilişkisinin ve tarihin her anının somut özelliklerinin en doğru, aslına en uygun ve nesnel olarak doğrulanabilir, denetlenebilir bir hesabını yapmaya zorunlu kılar. Biz Bolşevikler, bu kurala, bilimsel temellere dayanan bir siyaset bakımından kesinkes zorunlu olan bu kurala her zaman bağlı kalmak zorundayız.

Marx ve Engels, ezbere öğrenilen ve yinelenen, olsa olsa tarihsel sürecin *her evresinin*, somut iktisadi ve siyasal durumuyla zorunlu olarak değişen *genel* hedefleri gösterebilen “formüller”le haklı olarak alay ederek, her zaman, ‘bizim öğretimimiz bir dogma değil, ama bir eylem kılavuzudur’ demişlerdir.³

Önemli olan, “*en önemli noktayı, yani somut durumun somut tahlilinin Marksizmin özü, Marksizmin canlı ruhu olduğunu*” unutmamaktır.⁴

Lukács, Marx için, “İngiliz fabrikasının mikrokozmosu içinde, onun toplumsal öncülleri, koşul ve sonuçlarında, onun oluşumuna yol açan ve varlıklarını sorunlu bir hale sokan tarihsel eğilimlerde, bir bütün olarak kapitalizmin makrokozmosunu hem teorik hem de tarihsel olarak ortaya çıkarmıştır”⁵ der. Lenin’in yönteminin hangi durumda Marx ile benzeştiğini ve hangi koşullar özgüllüğünde ayrışarak yeniden üretildiği üzerine de Lukács şunları söyler:

...(B)ugün, Marx’ın kapitalizmin genel gelişmesi için yaptığını, zamanımızda Lenin’in başardığını bilen çok az kişi var. Lenin, modern Rusya’nın gelişme sorunları içinde -yarı feodal bir mutlaki yönetim altında kapitalizmin oluşum

sorunlarından, geri bir köylü ülkesinde sosyalizmi gerçekleştirme sorunlarına dek- daima, tüm bir çağın sorunlarını gördü: *kapitalizmin son aşamasına girildiğini ve proletarya ile burjuvazi arasında artık kaçınılmaz olan nihai mücadeleyi, proletaryanın -ve insanlığın kurtuluşu- yaranna yönetme olanaklarını gördü.*

Lenin asla, -tıpkı Marx gibi- zaman ve mekanca sınırlı, yerel Rus deneyimini genelleştirmedi. Tersine, o, dahice bir bakışla, zamanımızın temel sorununu, ilk ortaya çıkacağı yer ve zaman içinde derhal seçti: *yaklaşan devrim.* Ve bundan sonra, gerek Rusya'ya ilişkin gerekse uluslararası tüm olayları, bu perspektif içinden, devrimin güncelliği perspektifinden kavradı ve kavranabilir kıldı.⁶

Rusya'nın Özgüllüğünden Türeyen Devrim

Bu perspektiften bakıldığında Ekim Devrimi, kısaca Rusya'ya özgü koşullarda ve Rusya'nın özgüllüğünün işlenmesiyle gerçekleşti. Bu açıdan Lenin'e dayanan Troçki, "Rusya'nın tarihi gelişimindeki gecikme"den söz eder.⁷

Lenin, devrime nesnel temel oluşturabilecek olgu ve koşullar bütünlüğünün oluşum sürecini görerek, Ekim Devrimi'ni önceleyen Şubat Devrimi sürecini şöyle açıklamıştır:

Pek çok tarihi neden yüzünden - Rusya'nın hatırı sayılır geriliği, savaşın yarattığı özel güçlükler, çarlığın aşırı ölçüde dağılması, 1905 geleneginin olağanüstü canlılığı - Rus devrimi öteki ülkelerdeki devrimi geride bıraktı. Siyasal yönetimi açısından Rusya devrimle birkaç yıl içinde ileri ülkelere yetişti.⁸

Kısaca Lenin, kapitalizmin en gelişkin olduğu örneğe değil, kendi ülkesine baktı. Rusya'nın gerilik ve özgünlükleriyle kaynaşan koşullar içinde, Birinci Dünya Paylaşım Savaşıyla bağlantılı gelişmeler, sınıf mücadelesi ile koşullanmış örgütü ile devrim/iktidar perspektifini kaynaştırdı; tarihsel moment ve olanakları değerlendirerek Ekim Devrimi sıçramasında en önemli rolü oynadı. Lukács, Lenin'in bu siyasal özgüllüğünü Marx'a bağlayarak, "*Devrimin güncelliği: Lenin'in temel düşüncesi* ve aynı zamanda onu Marx'a kesin olarak bağlayan nokta budur" der.⁹

Lukács, Marx ve Lenin arasındaki *devrimin güncelliği* düşüncesine ilişkin bu bağ, "toplumsal-tarihsel bütünün tam bir çözümlemesi"ne dayandırır ve "devrimin güncelliği, tek tek günlük her sorunun, toplumsal-tarihsel bütünün somut bağlamı içinde ele alınması, bunların proletaryanın kurtuluş momentleri olarak in-

celenmesi" olarak açıklar. Kısaca, "günlük her sorunun - günlük sorun olarak bile - aynı zamanda devrimin temel sorunu olduğu"¹⁰ köktenci yaklaşımına ulaşılır. Ekim Devrimi esasen bu yaklaşımın başat kılınmasıyla gerçekleşebilmiştir.

Rusya'daki Başlıca Akımlar ve Lenin'in İdeolojik Mücadelesi

Ekim Devrimi'ni anlamanın bir yolu da, Lenin'in proletaryanın bağımsız devrimci çizgisinin oluşumu ve gelişimine yönelik, Rusya'daki başlıca sol akımlar olan *Narodnizm*, *Legal Marksizm* ve *Ekonomizme* karşı ideolojik mücadelesinin anlaşılmasından geçer. Lenin, Narodnizmden daha geniş toplumsal bir temele sahip ve tarım sorununun temsilcisi olan *Sosyalist Devrimciler* ile *Legal Marksizm* ve *Ekonomizmin* tezlerini bir biçimde yeniden üreten *Menşevikler* ile yaşamının sonuna kadar mücadele etmiştir. Lenin ve Bolşevikler, Narodnizm ve Sosyalist Devrimcilerle hep farklı örgütsel yapılar; Legal Marksizm, Ekonomizm ve Menşeviklerle ise farklı tarihlerde aynı parti çatısı altında yer aldılar.

Rusya'da Marksizm öncesi bir akım olan Narodnikler, köylülük gün devrimin temel itici gücü olduğu ve Rus köy komününün temel kaldıraç olacağını iddia ederek "halka doğru" gitmeyi savunan, bir dar tür suikast örgütlenmeleri idi. Çar, valiler ve Rus gizli polisi başlıca hedefleriydi. Her dar örgütün başına gelen trajedileri Narodnik örgütler de yaşadı ve "tepeden" bitirildiler.

Narodniklerin Çarlık despotizmi ve siyasal özgürlüklerin bulunmadığı koşullarda oluşturduğu illegal merkezi örgüt nosyonu, Lenin tarafından devralınarak geliştirilmiştir. "Rus Marksizminin babası" ve "Lenin'in öğretmeni" olarak da addedilen Georgi Plehanov bu akımın içinden geliyordu ve onlarla yoğun bir ideolojik mücadele yürütmüştü. Narodnizme yönelik Lenin'in en özlü eleştirisi, "Narodnaya Volya üyeleri, siyasal savaşıma girerek ileriye doğru bir adım atmışlardır, ama bu savaşımla, sosyalizmle birleştirmeyi başaramamışlardır"¹¹ şeklinde idi.

Lenin, Narodnizme karşı Marx'ın kapitalist üretim tarzını çözümlene yöntemine başvurarak Rusya'nın kapitalistleşmesini, kapitalistleşme ile sosyalizm ilişkisini, köylülük içi sınıfsal ayrışmaları ve eşitsiz gelişme yasasının ipuçlarını dile getirmiş; diyalektik ve tarihsel materyalizme yönelik saldırılarına yanıtlar oluşturmuştur. Köylülüğün temel güç olduğu yaklaşımına karşı işçi sınıfı öncülüğündeki işçi-köylü ittifakını savunan Lenin, Narodniklerin "halk" kavramını yadsıdı ve Lukács'ın deyişiyle, "devrimci biçimde farklılaştırılmış olan halk kavramının -tüm ezilenlerin devrimci ittifakı-

nn- oluşmasını"¹² sağladı. Narodniklere karşı ideolojik mücadele, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi ile Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır? kitaplarında somutlandı.

Narodniklerin merkezi örgüt belirleniminin, Marx ve Engels'teki demokratik merkezîyetçilik nosyonu ile birlikte Lenin tarafından bir şekilde devralındığını söylemek olanaklıdır. Zira I. ve II. Enternasyonal'den alınacak genel bir parti fikri olsa da bir "model" yoktu! Hatta I. Enternasyonal öncesi işçi örgütleri de koşullar gereği "dar ve merkezi" idiler. En gelişkin Alman Sosyal Demokrat Partisi ise model olamazdı. Rusya'nın koşulları çok farklıydı. Açık örgütlenme olanakları çok sınırlıydı. Otokrasinin (Çarlığın) yıkılması, siyasal özgürlükler, siyasal demokrasi ve ulusal sorunların demokratik-sosyalist çözümleri için de mücadele ediliyordu.

Rusya'daki bir diğer akım ise, Narodniklere karşı Lenin'in parti içinde geçici ittifak oluşturduğu; liberalizme, ekonomizme ve Menşeviklere uç veren *Legal Marksizm* idi. Diğer akımlar gibi Legal Marksizm de burjuva demokratik devrim hedefini benimsiyordu. Ama "kapitalist aşamanın yaşanması gerekliliği" vurgusuyla, Lenin ve Troçki'nin kesin bir biçimde yadsıdıkları bir tezi savunuyor ve otokrazi karşıtı liberal burjuvazi ile aynı hedefi paylaşıyorlardı. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Bolşevikler dışındaki çevrelerin temel kusuru "nesnel" yaklaşıma sahip olmaları değildir. Ancak *nesnelcilik* diye bir konu vardır ki özellikle tek başına benimsendiğinde pasifizme, kendiliğinden nesnel gelişmelere tapınmaya; sosyalizme geçiş için kapitalist evrenin yaşanmasının gerektiğine ve burjuva demokratik devriminde burjuvazinin öncülüğünü savunmaya, kısaca diyalektik maddecilik dışında bir yönelime varmaktadır. Bu bağlamda Lukács'ın Lenin'in yöntemine ilişkin çözümlemeleri arasında Legal Marksizm özgülünde saptadığı *nesnelcilik* üzerine şu sözleri oldukça uyarıcıdır:

Legal Marksistler üzerine çözümlemeye bulunurken, Lenin, onların 'verilmiş bir dizi olgunun zorunluluğunu' ispatlarken içine düştükleri objektivizme işaret etmiş ve bu objektivizmden kolayca türeyen bir tehlikeye, yani 'bu olguları savunan birinin konumuna düşme' tehlikesine dikkati çekmişti. Lenin'e göre tek çıkış yolu, nesnel gerçekliği kavrarken Marksizmin daha tutarlı kılınması ve gerçekliğin sosyal temellerinin bizzat olgular içinde açığa çıkarılmasıdır.¹³

Ekonomizm, kendiliğindencilik akımı da aynı kökten kaynaklanarak iktisadi mücadele ile sendikal hareket ve sendikal bilinci aşırı önemseyerek, kendiliğindenliği ve kendiliğinden bilinci abartıyordu. Lenin'in proletaryanın içinde bulunduğu koşullar, işçi aristokrasisi

ve sınıf içi eşitsizlikleri gözeterek öncü devrimci örgüt eşliğinde savunduğu *dışardan bilinç* yaklaşımı ise, Rusya'ya özgü veya salt Rusya koşullarından türetilmiş değildi. Kökeni Alman Sosyal Demokrati Karl Kautsky'de bulunuyordu. Lenin'in *Nereden Başlamak?* broşürünün kapsamlı bir devamı niteliğinde olan *Ne Yapmak?*, devrimci örgüt sorunu ile birlikte ekonomizmin temel tezlerine karşı doruk bir eserdir. Bu kitapta yoğun ekonomizm eleştirisi yapılır; *teorik/ideolojik, siyasal ve ekonomik mücadelelerin bütünselliği* ile birlikte öncülük, parti, *Bolşevik örgüt anlayış, merkeziyetçilik/demokratik merkeziyetçilik* normları somutlanır. Lenin'in bu eseri, yoğun ekonomizm eleştirisi yanında, daha 20. yüzyılın başında, 1903'te, *halklar hapishanesi* olan Rusya'da *merkezi örgüt/parti ile sınıf mücadelesi ve devrimci süreç sentezi* yapılarak bir *devrim kuramı* oluşturma yönünde çok önemli bir adım atılır. Bu noktada Lenin'in, *dışardan bilinç* konusunu açıklayan önemli iki açıklamasını aktarmakta yarar var:

Eğer işçiler, *hangi sınıfları etkiliyor olursa olsun*, zorbalık, baskı, zor ve suistimalin *her türlü*süne karşı tepki göstermede eğitilmemişlerse, ve işçiler bunlara karşı, başka herhangi bir açıdan değil de, sosyal-demokrat açıdan tepki göstermede eğitilmemişlerse, işçi sınıfı bilinci, gerçek bir siyasal bilinç olamaz. Eğer işçiler, öteki toplumsal sınıfların *her birini, entelektüel*, manevi ve siyasal yaşamlarının *bütün* belirtilerinde gözleyebilmek için somut ve her şeyden önce güncel siyasal olgular ve olaylardan yararlanmasını öğrenmezlerse; eğer materyalist tahlil ve ölçütleri, nüfusun *bütün* sınıflarının, tabakalarının ve gruplarının yaşam ve eylemlerinin *bütün* yönlerine pratik olarak uygulamayı öğrenmezlerse, çalışan yığınların bilinci, gerçek bir sınıf bilinci olamaz.¹⁴

Siyasal sınıf bilinci, işçilere, *ancak dışardan* verilebilir, yani ancak iktisadi savaşımın dışından, işçilerle işverenler arasındaki ilişki alanının dışından verilebilir. Bu bilgiyi elde etmenin mümkün olduğu biricik alan, *bütün* sınıf ve katmanların devletle ve hükümetle ilişkisi alanı, *bütün* sınıflar arasındaki karşılıklı ilişkiler alanıdır. Onun için, işçilere siyasal bilgi vermek için ne yapmalı sorusuna yanıt, pratik içindeki işçilerin ve özellikle ekonomizme eğilim gösterenlerin çoğunlukla yeterli buldukları, "işçiler arasında gidilmelidir" yanıtı olamaz. *İşçilere* siyasal bilgiyi verebilmek için, sosyal-demokratlar *nüfusun bütün sınıfları arasında gitmek* zorundadırlar; onlar ordu birliklerini *bütün yön*lere sevk etmek zorundadırlar.¹⁵

Görüldüğü üzere Lenin'in, sınıf bilinci, siyasal sınıf bilinci eksenli *dışardan bilinç* konusunu ele alışı bütünlüklü bir *sosyalist-devrimci bilinç* oluşumuna yöneliktir. Söz konusu bütünlük, *toplumsal*

sınıfların çözümlenmesi ve devlet ve hükümetle bütün sınıflar arasındaki karşılıklı ilişkiler alanını kapsamaktadır.

Lenin, *Bir Adım İleri İki Adım Geri*'de de, Legal Marksizm ve Ekonomizmin tezlerinin yeniden üretilmiş biçimi olan Menşeviklerle örgüt/parti sorunlarındaki ayrımlar üzerinde yoğunlaşır; gevşek parti anlayışına karşı çıkar; Menşevik-Bolşevik bölünmesi, Fransız Devrimi'ndeki *Jakoben-Jironden* bölünmesine atıflarla savunulur.

Menşevizm nasıl Legal Marksizm ve Ekonomizmin yeniden üretilmiş bir biçimi ise, tarım sorununun temsilcisi konumundaki Sosyalist Devrimciler de Narodnizmin yeni bir versiyonu idi.

1905 Devrimi yenilgisi sonrası oluşan bunalım ve yozlaşma ortamının Rus sosyal demokratları arasındaki başlıca etkileri epistemoloji, kültür, edebiyat, felsefe, din, *yeni Kantçılık* ve Machizm olarak görülüyordu. Lenin yenilgi döneminin birikmiş ideolojik etkilerine *Materyalizm ve Ampiriokritisizm* ile teorik felsefi bir karşı çıkış gerçekleştirdi ve parti içi bir ittifakı daha aştı.

Bu akımlar yanı sıra Lenin, *anarşizm*, *ütopizm*, nefret ettiği *liberalizm*, bütün sağ ve "sol"lar, *revizyonizm*, *oportünizm* (Lenin'de merkezi öneme sahip ideolojik-siyasal bir eleştiri kavramıdır), *reformizm*, *ulusalçılık* ve *sosyal şovenizm* ile de ideolojik mücadele yürütmüştür. Lenin'in ana sorunu *bağımsız devrimci çizgidir*, o gerçek bir köktencidir, sözünü esirgemez, kimi zaman dili çok ağırdır.

Lenin'in tarihsel izleştiği, *Marksizm*'dir, yöntemi de Marx ve Engels gibi *diyalektik*'tir.¹⁶ Revizyonizm, oportünizm, reformizm ve liberalizm karşısında *devrimci Marksizm* vurgusu yapar; polemiklerinde genelde Marx ve Engels'e dayanır.

Lenin'in Özgün Çizgisi

Lenin, devrimci, somut, sınıf eksenli siyaset ve bütünlüklü devrim perspektifini benimsemiştir. Marx'ta bütün açıklığına ulaşmamış bulunan *eşitsiz gelişme yasası*, ekonomik çözümlemeler ve devrimci siyaset temel kaldıracıdır. *Zayıf halka* (emperyalizmin zayıf halkası) kuram ve yaklaşımının kökeni buralarda oluşmaktadır.

Lenin, hep devrimi düşünmüştür. Rusya toplumsal formasyonu, kapitalizm/emperyalizm, sömürgeler sorunu, dünyanın yenden paylaşımı üzerine çözümlemeleri ile devrimci örgüt/parti ile kitle hareketlerinin kaynaşması, sınıfsal eksen, proletaryanın bağımsız devrimci çizgisinin belirleyiciliği, sınıf mücadelesi, devlet sorunu-devrim/iktidar perspektifi, sınıfsal-siyasal ittifaklar, ulusal sorunlara devrim ve sosyalizm zemini kazandırılması ve en sonu sosyalizm ve sınıfsız topluma geçiş, bir diğer anlatımla siyasal ve toplumsal devrim arasında kurduğu bağlar, halkın devlet yöneti-

mine aktif katılımı, dünya devrim süreci ile Rusya özgüllüğü arasındaki bağıntılar beyindeki temel zincirdir; benimsediği Marksist *bütünlük/bütünsellik* yaklaşımının doruk ifadesidir. Leninist siyaset ve devrim kuramının ana halkaları böylece oluşmuştur.

Devrimci örgüt, hatta *liderler örgütü* yaklaşımı ile *kendisi için sınıf* ve *kitle içinde parti* çalışmasının kaynaştırılması gerektiğini savunan Lenin, *kitlelerin* önemini hep teslim etmiş, tarihi kitlelerin yaptığı/yapacağı yaklaşımı onda hep başat bir belirlenim olmuştur. Öyle ki, 1905 Devrimi ile birlikte Lenin, programatik yeniliklerle *parti içi katılım mekanizmaları* ve *partinin kitlelere açılması* için adımlar atarken kendi belirlenimi altındaki “*Ne Yapmahalar*”ı şaşırtır. Bertram D. Wolfe, bu durumu şöyle aktarır:

Partiyi yeni bir toplantıya çağırıldı. (...) kendisine bağlı üyeleri yeniden eğitimden geçirmiş, tarımsal programı düzeltirmiş, (...) kendi hizbini ve partiyi milyonlara açılımı öngören yeni tutum için hazır hale getirmişti. (...) Kendisinin yetiştirdiği ‘Leninistler’ o günlere dek, sonsuza kadar merkezîyetçi, profesyonel devrimcilik taraftarı ve taviz bilmez ‘katı’ bir hizipti: Çoğunluğu da zaten Lenin’in bu sert görüşlerini beğendiklerinden bu hizbe girmişlerdi. Şimdi ise ‘Bolşevizm geleneği’, ‘gerçek Leninizm’ adına konuşuyorlar ve değişikliklerin gerekliliğini savunan Lenin’e karşı çıkıyorlardı. Lenin bu güç ve dayanılmaz mücadeleyi, ilerki yıllarda, parti tarihinde karşılaşılabilecek kritik anlarda hep hatırlayacaktır. Ve Lenin her zaman oluşturduğu netlikle uyarıyordu: “İnsanın gençler arasına girip daha çok ve gene daha rasgele ve daha çok sayıda gençlerle saflarını doldurması gerekiyor. (...) Aksi takdirde, üzerinize vurulmuş resmi parti mühürünüzle birlikte, Komite üyeciklerine tanınan şerefınızla beraber küflenip öleceksiniz. Açıkça söyleyeyim bu partide bir hastalık var. (...) Partimiz, özgür siyasal şartlar altında, mutlak olarak seçim ilkesi üzerine kurulabilir ve kurulacaktır.”¹⁷

Lenin, kendiliğindenliği fetişleştirme eğilimlerine *yöntemsel* açıdan karşı çıkarken *kitlelerin kendiliğinden hareketini* önemsemeyi bilmıştır. *Kendiliğindencilik*e karşı çıkarken toplumsal-sınıfsal-siyasal bağlamı, *devrimci örgüt, kendisi için sınıf, sınıf mücadelesi ve ittifaklar politikası* üzerinden kurar. Lenin’in sınıfsal ekseni ve ittifaklar politikası, Legal Marksistler, Ekonomistler, Menşevikler, Sosyalist Devrimciler, Bundcular vd. ile Troçki’den farklı olarak *işçi-köylü ittifakı, proletarya-yoksul köylülük-yarı proleterler* ve *sınıf/proletarya/devrimci proletarya/emekçi halk, ezilen halklar* şeklindeki bağıntıları kapsamakta, *tarım/toprak sorunu* ve hemen yanı başında *ulusal sorun*

devrimin bütünleyeni olarak merkezi sorunsal alanlarını oluşturmaktadır.

O dönemde devrimlere ilişkin yaklaşımda sosyalist devrim başat tarihsel bağlam olmakla birlikte, kapitalistleşme ve burjuva devrimlerinin güncelliğinden dolayı önce burjuva demokratik devrim, sonra sosyalist devrim şeklindedir. Ancak sosyalizme devrimci geçiş için nesnel koşullar (burjuva devrimi, kapitalizmin egemenliği) ve Lenin'in tabiriyle proletaryanın siyasal özgürlükler yani *demokrasi mücadelesinde eğitimi* gerekiyordu. *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* kitabında yenilgiye uğrayan 1905 devriminin özgün yanları yanı sıra demokratik devrimin savunulma gerekçeleri ve asgari-azami program konuları ele alınıyordu. Fakat Lenin, demokratik devrim-sosyalist devrim diyalektiğini, "burjuvazinin öncülüğü ve kapitalist aşamanın yaşanması gerektiği" üzerine değil, Çarlığın yıkılması, iktidarnın sınıfsal el değişimi ve sosyalizme geçişe elverişliliği itibarıyla işçi-köylü devrimci demokratik diktatörlüğü üzerinden kuruyordu.

Lenin'in devrim kuramında bir başka merkezi uğrak ve kavram, *emperyalizm*dir. Kapitalizmin en üst aşaması olarak açıklanan emperyalizm çağında tekelci kapitalizm, *dünyanın yeniden paylaşılması* ve eşitsiz gelişme yasası incelenmedikçe, içine girilen dönemin siyaseti anlaşılamaz. Lenin'e göre "*Emperyalizm, sosyalist devrimin arifesi*"dir. Üstelik "*sosyal-şovenizm*" ile kendini gösteren "*işçi hareketindeki bu bölünmenin emperyalizmin nesnel koşullarıyla ilgi*"si bulunmaktadır. Daha Önsöz'de Lenin, "İnanıyorum ki bu broşür, en önemli iktisadi sorunun, emperyalizmin iktisadi özünün kavranmasına yardım edecektir; bu incelenmedikçe, modern savaş ve modern siyaseti anlamak ve değerlendirmek olanaksızdır"¹⁸ demektedir.

Savaş ve emperyalizm, Rusya'nın ulusal ve uluslararası ölçekli bunalımını açığa çıkarıyor ve Lenin aynı dönem diğer çalışmalarında kurduğu bağlantılarla sosyal şovenizm ve II.Enternasyonal'i mahkum ederek yeni bir enternasyonale işaret ediyor, *hakk savaşlar, haksız savaşlar* ayrımı yapıyor; *devrimci durum, iç savaş* gibi kavramların temellerini açıklıyor; *Ulusların Kaderlerini Tayın Hakkı*'na devrim, sosyalizm, ittifaklar politikası eşliğinde eğiliyor; *Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm*'de, parti içinden çıkan yeni tipte bir ekonomizme karşı mücadele ederken bu vb. konu ve kavramlar hakkındaki görüşlerini açıyordu.

Engels'in 1848 Devrimleri dönemi için, Almanya'nın bir cumhuriyet olarak birleştirilmesi ve Alman ve Avrupa proletaryasının çıkarları açısından dile getirdiği, "Dış politikamız basitti: her devrimci halk adına ortaya çıkmak, ve Avrupa gericiliğinin büyük

kalesine - Rusya'ya - karşı, devrimci Avrupa'nın genel bir savaşını istemek. (...) ama bunun sonal ortaya çıkması ne kadar kesin idiyse, devrimin Rusya'ya varması da o kadar yakındı"¹⁹ sözlerindeki devrim öngörüsü, farklı koşullar ve farklı bir içerikle, Birinci Paylaşım Savaşı'nda gerçekleşecekti. Nihayetinde devrimden sonra Birinci Paylaşım Savaşı'nın birbirine karşı iki kampı da Ekim Devrimi'ne karşı fiilen birleşmiş; hem İtilaf devletleri (Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, ABD, Romanya, Japonya, Yunanistan) hem de Çarlık Rusyası'nın içinde olduğu İttifak devletleri (Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı, Bulgaristan) Sovyetler iktidarına karşı kuşatma ve savaşa girişmişler, üç yıl sürecek zorlu iç savaşın dış etkenlerini oluşturmuşlardır. Lenin'in izlediği yol ve yaptığı çözümlemeler, açık ki, "Avrupa'nın jandarması" Çarlık ile diğer emperyalist devletlerin (*Düvel-i Muazzama*) ve müttefiklerinin aralarındaki çelişkileri de kapsamıştır.

Yukarıda değinildiği üzere Lenin'in çözümlemelerinde *emperyalizm* ile birlikte *savaş* konusu da merkezi bir yere sahiptir (örneğin *Sosyalizm ve Savaş*, *Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm*). Zira 1905 ile 1917 Şubat ve Ekim Devrimleri, *savaşlar*, *uluslararası ve ulusal bunahımlarla* iç içe gelişmiştir. Bu nedenle Lenin, 1904-1905'teki Japonya ile Rusya arasındaki savaşta Rusya'nın uğradığı yenilgiyi "sevinçle" karşılamıştır:

Sevinmek için proletaryanın nedenleri çoktur. (...) Utanç verici yenilgi Rus halkının değil, mutlakiyetçiliğin omuzlarını çökertmektedir. (...) bu savaşın devamında atılan her adım Rus halkının mayalaşmasını ve infialini ölçülemeyecek oranda artıracak ve bizleri büyük yeni savaşa yaklaştıracaktır. Bu savaş; mutlakiyetçiliğe karşı halk savaşı; proletaryanın özgürlük savaşıdır.²⁰

Ve o gün geldiğinde, 1914-1918 Birinci Paylaşım Savaşı sırasında gerçekleşen 1917 Şubat burjuva devrimi ve sonrasında, Menşevikler ve Sosyalist Devrimcilerle birlikte Bolşevik Parti önderliğinin Lenin dışında neredeyse tamamı, *1917 Şubat Devriminde iktidarın sınıflar arasında el değiştirerek otokrasiden burjuvaziye geçmesi itibarıyla burjuva demokratik devrimin tamamlandığına* yadsımaktadır. Şubat Devrimi sonrası kurulan *Geçici Hükümet* ile İşçi Köylü Asker Sovyetleri'nin eş zamanlı varlığının bir *ikili iktidar* durumu yarattığını; Geçici Hükümetin savaş, açlık, demokrasi, ulusal sorun ve toprak sorununu çözemeyeceğini, *bütün iktidarın Sovyetlere geçmesi gerektiğini* kimse anlamamaktadır.

Lenin'in kritik çalışmalarından birisi *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*'dir. Marx'ın Fransız üçlemesindeki benzer ayrıntılı tarihsel-güncel, nesnel-özel bütünlüğünde siyasal çözümlemeler ya-

parak *devrim-iktidar* sorununa işaret ettiği *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*'nde devrimci durum yaklaşımını somutlamıştır. Ancak salt demokratik devrimi savunan Merkez Komite çoğunluğu karşısında yalnız kalıyordu. Diğer yandan Lenin, "Doğrudan görevimiz, sosyalizmin 'başlatılması' ('introduction') değildir" diyordu.²¹ Zira, Lenin, *doğrusallık ve devrimci aşırılıklara* karşıdır. *Saf devrim olmadığı* görüşü ve güncel durumdan hareketle *demokratik devrim-devrimci demokrasi-sosyalist devrim geçiş diyalektiğine* inanmaktadır.

Lenin, "saf proleter devrim" veya "mekanik sosyalist devrim" idealizminin aşırılıklarına, 1905 Devrimi'ne ilişkin tartışmalar sırasında da karşı çıkmıştı: "Nitekim, kendi adına ve Troçki adına Parvus, 'Devrimci geçici yönetim ... bir Sosyal Demokrat çoğunluğu ile ... Sosyal Demokrat bir yönetim olacaktır' diye yazdığında, sert bir karşılık verdi Lenin:

Olmaz öyle şey! Olamaz, çünkü bir an için bile olsa, devrimci diktatörlük *ancak halkın büyük çoğunluğuna dayanabilirse* ayakta durur... *Proletarya bir azınlık teşkil etmektedir. Proletarya, ancak, yan-proletaryayı, ve yan-mülkiyetlileri yanına alıp onlarla birleşirse, ezici bir çoğunluğu yönetebilir...* Böyle bir birleşimin, kurulacak yönetimde de, kendisini yansıtmaları doğaldır... Bu konuda hayalciliğe kapılmak son derece zarar vericidir. *Sosyalizme varmak için bunun dışında kalan yollar-dan hangisine sapsamz, hem ekonomik yönden ve hem de siyasal yönden, müthiş saçma ve müthiş reaksiyoner bir sonuçla karşılaşmanız kaçınılmaz olacaktır.*²²

Lenin, 1921'de devrimin dördüncü yıldönümü dolayısıyla yaptığı bir konuşmada, *burjuva demokratik devrim* sorununu "Monarşi, kast sistemi, toprak sahipliği ve toprak kullanımı, kadının durumu, din, milliyetlerin baskı altında tutulması" olarak özetler.²³ Burjuva demokratik devrim ile proleter-sosyalist devrim arasında Çin Seddi olmadığını belirttikten sonra "Birincisi ikincisine doğru büyür. İkincisi geçerken birincinin sorunlarını çözer. İkincisi birincinin eserini pekiştirir. İkincinin birinciyi ne ölçüde aşacağına, mücadele ve ancak mücadele karar verir"²⁴ der.

Lukács, Lenin'in "*Saf bir sosyal devrim bekleyen biri onu asla yaşayamaz. Ve böyle biri, gerçek devrimi anlamayan, yalnızca lafta devrimci olan bir kişidir*"²⁵ sözlerini alıntılar ve şöyle devam eder:

"Çünkü gerçek devrim burjuva devrimin proleter devrime diyalektik dönüşümüdür. Geçmişteki büyük burjuva devrimlerinin önderi ya da yararlanamayan sınıfların artık nesnel açıdan karşıdevrimci olduğu gibi tartışılmaz tarihsel bir olgu, asla, bu devrimlerin çevresinde dolandığı nesnel sorunların artık toplum-

sal açıdan sona erdiği, bu sorunların devrimci çözümüyle hayati ilgileri bulunan toplumsal tabakaların tatmin olduğu anlamına gelmez. Tam tersi. Burjuvazideki karşı devrimci dönüşün anlamı, sadece, proletarya karşısında düşmanca bir tavır alması değil, aynı zamanda burjuvazinin kendi devrimci geleneklerinden de vazgeçmesidir. Burjuvazi kendi devrimci geçmişinin mirasını proletaryaya devreder. Bundan böyle, burjuva devrimini mantıksal sonucuna götürebilecek konumda olan tek sınıf, proletaryadır. Yani bir yandan burjuva devrimin güncelliğini hala koruyan talepleri ancak bir proleter devrimin çerçevesi içinde gerçekleşebilecektir, öte yandan bu taleplerin tutarlı biçimde gerçekleştirilmesi bizi zorunlu olarak bir proleter devrime götürecektir. Hasılı bugün proleter devrim, aynı anda burjuva devrimin hem gerçekleşmesi, hem de aşılması demektir.²⁶

Otokrasinin yıkılışı, sömürgeler sorunu, ulusal sorunlar, toprak sorunları, demokrasi, kadın sorunları ve bu sorunlarla birlikte Ekim Devrimi'ne devrolan açlık, barış vb. hep bu alana dair sorunlar olarak artık *devrim-sosyalizm geçişi ve bütünlüğüne* tabi olmaktadır.

Avrupa'daki işçi hareketlerinin yenilgisi eski Marksist paradigma olan *dünya devrimi* beklentilerinin bir tarafa bırakılmasını zorunlu kılmıştır. Lenin, Nisan 1918'de *Amerikan İşçilerine Mektup'ta* bu durumu açıklıkla şöyle ortaya koyar:

Yoldaş Amerikan işçileri, yardımınızın büyük bir olasılıkla gecikeceğini biliyoruz. Çünkü devrim, farklı ülkelerde, farklı biçimlerde ve hızlarda gelişmektedir (ve başka türlü de olamaz). Biliyoruz ki, Avrupa proleter devriminin son zamanlarda hızla olgunlaşmasına karşılık, yine de önümüzdeki haftalar içerisinde patlama noktasına ulaşılmayabilir. Biz, dünya devriminin kaçınılmazlığına inanıyoruz ama bu demek değildir ki bizler sırtını erken ve kesin bir tarihte gelecek olan devrime dayayan budalalarız. Biz ülkemizde 1905 ve 1917 Devrimleri olmak üzere iki büyük devrim gördük ve devrimlerin ısmarlama ya da anlaşma ile ortaya çıkmaya çağını da biliriz. Koşullar, sosyalist proletaryanın, bizim Rus kesiminin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ama bunun nedeni bizim faziletlerimiz değil, Rusya'nın olağanüstü geriliğidir ve dünya devrimi patlak vermezden önce birkaç ayrı devrim hareketinin yenilgiye uğrayabileceğinin de farkındayız.²⁷

Gerçeklikte de durum öyledir ve *devrim yapılan bir ülkede sosyalizmin kurulması* yeni paradigma olmaya başlamış; zamanla *dünya devrimi* yerine *dünya devrim süreci* yaklaşımı egemen olmuştur.

Emperyalist savaşın ve devrimin ardından yaşanan iç savaş yıllarının Rusya'yı nasıl güçten düşürdüğü, *savaş komünizmi* ve Sovyetler iktidarı altında kontrollü devlet kapitalizminin uygulandığı *Yeni Ekonomi Politika (NEP)* rasyonalitesi ile 16 Cumhuriyetten oluşan Sovyetler Birliği'nin hangi koşullarda kurulduğu, Lenin açısından devrimden bağımsız süreçler değildir. Bu süreçlere eşlik eden somut, son derece *canlı sınıf mücadelesi* kuramı, bir kitabının adından da bellidir: *Devlet ve Devrim*. İkili iktidar günlerinde yazdığı *Devlet ve Devrim* kitabında Lenin, geçiş devletinin önemi, demokrasi-diktatörlük diyalektiği ve devletin sönmelenmesinin koşullarına eğilir. Bu kitap ile Türkçede *Komün Dersleri* olarak basılan derleme, *Proleter Devrim ve Dönek Kautsky* kitabı, *Halkın Devlet Yönetimine Katkısı Üzerine* ve *Ekim Devrimi Dosyası* derlemeleri (derlemelerde doğal olarak mükerrer kısımlar çoktur) ile tek ülkede sosyalizm ve ulusal-uluslararası görevler ilişkisine dair Lenin'in yaklaşımlarını yansıtan *Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı* kitabının birlikte değerlendirilmesinde büyük yarar bulunmaktadır.

Bu külliyatta Lenin'in 1905'te olduğu gibi ne yalnızca *Sovyet* ne de *parti* değil, "ikisi birden" dediği; halkın devlet yönetimine katılımını nasıl önemseydiği, *Sovyetler (Meclisler)* iktidarı *temsilî parlamentarizm* ile *doğrudan demokrasiyi kaynaştırdığı* için en demokratik burjuva cumhuriyetinden neden kat kat daha fazla demokratik olduğunu; ancak mevcut durumda açık bir *bürokratikleşme tehlikesi* de bulunduğu, bu duruma karşı hangi uyarıları yaptığı, "vasiyet" diye de nitelenen *Kongreye Mektup'ta*, Troçki'den Stalin'e kadar parti önderliğinin hangi zaafılar içinde bulunduğu açıkça görülebilir.

Devrimden sonra Sovyetler'in kararlarının *Kurucu Meclis* tarafından reddedilmesi üzerine Menşevikler ve Sosyalist Devrimcilerin karşı devrimci konuma geçmeleriyle kızıyan ortamda, 1918 yılında *Sovyet Hükümeti'nin İvedi Görevleri*'ne değinirken Lenin yine eski muarızlarıyla uğraşmak durumundaydı:

Birakın, Belorussov'dan Martov'a kadar burjuva toplumunun diz dibi köpekleri, büyük ve yaşlı ağaçtan kesilip atılan her kıymık için havlayıp dursunlar. (...) Biz yolumuza devam edeceğiz. Mümkün olduğunca dikkat ederek, mümkün olduğunca sabır göstererek gerçek örgütçüleri; dengeli ve pratik kafalı, sosyalizme gevezelik etmeden (hem de çevredeki gevezelik ve laf kalabalığına karşın) iş yapma yeteneği ile sadakati birleştiren insanları sinayıp ortaya çıkartmaya çalışacağız. Sovyet örgütlenmesi içerisinde çok sayıda insanı toplayıp bunları kararlı ve uyum içerisinde birlikte, hep birlikte çalıştırmaya gayret edeceğiz. Yalnızca bu nitelikte insanlar, defalarca sınıandıktan sonra, en basit

görevlerden daha güç olanlarına kaydırılma yoluyla yüksek mevkilere; halkın emeğinin öncüleri, yönetici liderler konumuna gelebileceklerdir. Bunu henüz öğrenebilmiş değiliz, ama öğreneceğiz.²⁸

Bu alıntıda Lenin'in yalnızca eski muarızlarıyla değil, yeni duruma karşı *proletarya/devrimci sınıflar/halk dinamizminin* gerekliliğini kavramayan yoldaşlarıyla da yürüttüğü mücadelenin diyalektiği, olgular-süreçler bütünlüğü içinde bugün daha netlikle anlaşılabilir. Zira Lenin'in 1924'te ölümünden sonra her şey son derece güç koşullarda yavaş yavaş farklılaşmaya başladı; onun gibi çaplı bir tutkal (önderlik) ve onunki gibi bütünlüklü bir devrimci gerçekçilik yaklaşımının eksikliği hep hissedildi.

Bütün İktidar Sovyetlere

Rus devriminin sembolü Lenin dışında nedir diye sorulsa, yanıt herhalde "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganı olur.

Meclislerin ilk oluşumu, Lenin'in *yanım kalmaş* veya *tamamlanmamaş* olarak andığı 1905 Devrimi dönemindedir. 1905 Devrimi diye anılan olayların başlangıç anlarında grevler ve tarihe *Kanlı Pazar* olarak geçen katliam vardır. 16 (3) Ocak 1905'te St. Petersburg (Petrograd) kentindeki Putilov fabrikasında başlayan ve 20 (7) Ocak'ta genel greve dönüşen hareketlilikle bağlantılı olarak, (22) 9 Ocak 1905'te Papaz Gapon'un başını çektiği, bayraklar ve aziz resimleri taşıyan 140 binden fazla St. Petersburg işçisinin Çar'a dilekçe vermek üzere Kışlık Saraya yürümesi kanla bastırılır. Kanlı Pazar'dan Aralık 1905'e kadarki dönemde yaygın grevler yapılmıştır. Önceleri bu grevlerin bazıları iktisadi, bazıları siyasi iken sonra iktisadi-siyasi ve giderek tamamen siyasi boyutlara sahip olurlar.

Sovyetler, ilk kez 1905 Mayıs'ında grevdeki dokuma işçilerinin istemlerini patronlar ve Çarlığa karşı savunmak için yaklaşık 100 delege seçmeleriyle oluşur ve seçilenler açık havada binlerce emekçinin ortasında toplanır. 1905 Devrimi yenilgiyle sonuçlanır ancak *Sovyetler* fikri 12 yıl sonra da, Lenin'den daha önce aktardığımız *1905 geleneğinin olağanüstü canlılığı* ile hafızalardadır. 1905 geleneğinin hafızalardaki olağanüstü canlılığının başlıca iki unsuru ise *Sovyetler* örgütlenmesi ve *grevlerdir*. 1917 Ekim Devrimi'nin öncülü olan Şubat Devrimi'nin patlak vermesi ve yayılmasının başlıca iki biçimi de gene grevler ve Sovyet örgütlenmeleri olmuştur.

1917 Şubat Devrimi, 1905 *Kanlı Pazar*'ının yıldönümü olan aynı günde sokak gösterileri ve matbaacıların greviyle başlamıştır. 50 bin işçi greve çıkar, başkent Petrograd'ın varoşu Virog'da askerler grevcilere katılır. Grevler Moskova, Petrograd, Bakü, Nijni Novgorod kentlerine sıçar. Başkent Petrograd'ın ünlü Viborg semtin-

de askerler grevcilere katılır. 23 Şubat (8 Mart)'ta ise kadın işçiler Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü'nde "Ekmek İstiyoruz" sloganı eşliğinde ayaklanır ve greve giderler. Ertesi günden itibaren grevler yayılır, sloganlar siyasi muhteva kazanır, "Kahrolsun Çar, Kahrolsun Otokrasi, Kahrolsun Savaş" sloganları haykırılır ve *Sovyetler* yeniden oluşur.

Sovyet örgütlenmesinin ele alınışı koşullara göre değişmektedir. Sovyetler, 1905 Devrimi'nin hemen ilk günlerinde oluştuğu zaman Lenin onları -1917'den farklı olarak iktidar organı olarak değil-mücadele organı olarak tanımlamıştı: "Lenin'in 1905 Devrimi hakkındaki yazılarının içinde biri vardır ki, yayınlanmış bulunan bütün yazıların hepsinden daha önemlidir. (...) 'Emekçi Temsilcileri Konseyi ne bir işçi parlamentosu, ne de bir proleterci devletin organı, ve hatta ne de herhangi bir hükümet organıdır. (Konsey) belli amaçların elde edilmesi için girişilen bir mücadelenin organıdır.' Bu bakımdan önemli bir başka tezi ise Sosyal Demokrat Parti'nin 1906 Kongresi için hazırlanan Sovyet hakkındakidir. (...) 'Nvoya Zihizn'deki yoldaş Radin'in sorusu haksız: İşçi Delegeleri Konseyi veya Parti? Bence işin doğrusu şu olmak gerek: Hem İşçi Delegeleri Konseyi, hem de Parti...'”²⁹ Lenin aslında 1917'de de hem Sovyetler hem de parti der. Fakat Sovyetler bu kez, önce Geçici Hükümet ile Sovyetler tarafından paylaşılan *ikili iktidar* durumundaki bir iktidar odağı, sonra da doğrudan iktidar organı olarak tanımlanır. "*Sovyet iktidar, sermayenin boyunduruğunu tamamen söküp atma mücadelesindeki emekçi halkın iktidarındır*".³⁰

Lenin için "Bütün İktidar Sovyetlere" belgisi bir slogan olmanın ötesinde devingen ve süreçsel bir belirlemedir. 1905'te parti ile birlikte mücadele ve iktidar adayı bir organ; 1917'de yıkılan Çarlık ve Geçici Hükümet karşısında emekçi iktidarını temsil eden bir organ, emekçi sınıfların mücadele ve ittifak örgütlenmesi, eğer zamanında yapabilse idi barışçıl geçişi sağlayabilecek tek araç, aynı zamanda giderek bir ayaklanma sloganı ve çağırısı, *bütün* iktidarın tekleşeceği bir iktidar organı, proletarya diktatörlüğü organı, "*demokrasinin gelişiminde evrensel ve tarihsel önem taşıyan*"³¹ bir organ, "*kitle hareketi ve devrimci mücadele sonucunda vücuda gelen bir iktidar biçimi*"³².

Lenin, "*Devrimimizin bir iktidar ikiliği yaratmış bulunmak gibi büyük bir özgünlüğü var*"³³ demektedir ve "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganının *ikili iktidar* koşulları içinde Nisan-Temmuz ayları arasındaki *başçı* geçiş olasılığına yönelik kullanımının geçersizleştirdiğini söylediği zaman *bile*, bu slogana, taktik vs. ötesinde *sınıfsal, politik, stratejik* anlamlar atfetmiştir. Bu belginin birçok güncel kullanımları arasında çok önemli bir ortak payda bulunmaktadır. Bu

payda, ikili iktidarın işçi-köylü-asker-emekçi kanadını oluşturan Sovyetlerin (işçiler, tanım ücretlileri ve köylü temsilcileri Sovyetlerinin bir cumhuriyeti, işçi, asker, vb. vekilleri Sovyetleri, işçi, köylü ve tanım gündelikçileri vekilleri Sovyetleri, banka görevlileri sovyetleri vb., tanım işçileri vekillerinin özel Sovyetleri)³⁴, devrimci bir tarzda tek başına iktidar olması gerekliliğidir. Çünkü “Her devrimin temel sorunu sorunu iktidar sorunudur”.³⁵

Sonuç

Herkes kabul etmektedir ki, devrimci dönem Lenin sayesinde değerlendirilmiştir. Ama bu arada Lenin'in uyarısını da alalım. Mart 1918'de şöyle der:

Eğer devrimimizin yapmakta olduğu işler bir rastlantı değilse (ki biz olmadığına kesinlikle inanıyoruz), eğer bir parti kararının sonucu değil de Marx'ın “halkçı” diye tanımladığı herhangi bir devrimin kaçınılmaz ürünleri ise (yani eski burjuva cumhuriyetinin programının tekrarı değil de kitlelerin kendi sloganları ve çabaları ile yarattıkları bir devrim ise) ve eğer olayları bu şekilde tanımlarsak, en önemli kazanımı sağlamış olacağız.³⁶

Ekim Devrimi ile açılan yola dair de Lenin, “Bu ilk zafer, nihai zafer değil henüz, (...) Sanki böylesine yeni, daha önce hiç görülmemiş bir tip devlet düzeninin yaratılması gibi tüm dünya tarihi için yeni bir eser, hiç başarısızlığa uğramadan ve yapmadan ortaya konabilirmiş gibi!” diyerek güçlülere karşı mücadelenin önemine değinir. “Biz başlangıcı yaptık. Ne kadar zamanda, ne zaman, hangi ulusun proleterleri bu eseri sonuna kadar vardırırlar, bunun önemi yok. Önemli olan, buzun kırılmış, yolun açılmış ve gösterilmiş olmasıdır.”³⁷

Ekim Devrimi yeni bir çağ başlatmıştı. Bu devrim, birbirinden çok farklı ölçeklerde bir dizi devrim, devrimci mücadele, ulusal-toplumsal kurtuluş mücadelesi; sosyalizm ve toplumsal mücadeleler tarihi diye kökü, bugünü ve geleceğe yönelik yönleri kazanamaz maddi bir süreci, bütün tarihsel kısıtlılık ve kazanımlarıyla birlikte insanlığın önüne koymuştur.

Fransız Devrimi'nden Ekim Devrimi'ne çağ değiştirici büyük tarihsel devrimlere; Paris Komünü'nden dünyanın birçok ülkesindeki yerel yönetimler ve Fatsa'ya dek kısıtlılıklarıyla belirlenmiş farklı deneyimlere; Alman, Macar, Fin devrimleri ile İspanyol komünist ve cumhuriyetçileri, Yunan komünistleri ve El Salvador devrim sürecinin yenilgilerine; Rusya'dan Moğolistan, Çin, Vietnam, Laos, K. Kore, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Demokratik Alman-

ya, Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Yugoslavya, Küba, G. Yemen, Angola, Mozambik, Nikaragua, Zimbabwe devrim ve kurtuluş süreçlerine; Libya, Mısır, Irak, Suriye, Madagaskar, Etiyopya ve Afganistan'daki darbelere; Lenin'in desteğindeki Türkiye'den Gine, Kongo, Kenya, Çat, Fas, Tunus, Cezayir, Güney Afrika gibi birçok ülkenin farklı yollardan gerçekleşen ulusal kurtuluş-bağımsızlık mücadelelerine; Allende'li Şili deneyiminden günümüz Karayipler, Orta ve Güney Amerika ülkelerindeki ilerici yönetimlere ve Uzakdoğu'daki birçok devrimci mücadeleye dek yürütülen bütün sosyalizm, ulusal-toplumsal kurtuluş ve bağımsızlık mücadeleleri, dünya-tarihsel tüm kısıtlılıklarıyla birlikte birçok kazanımın, burjuva demokratik devrim-sosyalist devrim sorunsalının bütün karmaşıklığının mekanı olmuşlar. Sonrası için zengin deneyimler bırakmışlardır. Bu miras, maddi ve tarihsel-moral bir üstünlük alanı oluşturmakta; *daha iyisi ve daha ilerisi için yeni bir dünya-tarihsel ve özgül bağlam alanı açmaktadır*. Şimdi sıra, dünyada ve Türkiye'de yeni bir tarihsel dönemin eşğinde yeni bir çağa adım atmadır.

İlhan Kamil Turan, *Sosyalist Politika* ve *Yeniden Devrim* başta olmak üzere çeşitli teorik-politik dergilerde yer aldı ve makaleleri yayımlandı. Tarihsel ve güncel olaylarla ilgili BirGün gazetesi ve muhalefet.org, r-komplex.org sitelerinde yazmaktadır.

Notlar

1. J. Elieinstein, *Devrimlerin Devrimi* (cev. Kerem Kurtgöz), (Ankara: Başak Yayınları, 1986): 9, 11, 20, vd.
2. G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi/Devrimin Güncelliği* (cev. Ragıp Zarakolu), (İstanbul: Belge Yayınları, 1998): 99-100. Alemler 1967 yılında yazılan oldukça önemli Son söz'den yapılmıştır.
3. V. I. Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi* (cev. Muzafer Erdost), (Ankara: Sol Yayınları, 1992): 20.
4. V. I. Lenin, *Somut Durumun Somut Tahlihi: Marksizm ve Politik Akıl* (cev. Arif Berberoğlu) (Ankara: Epos Yayınları, 2010): 214.
5. G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*, 8.
6. G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*, 9.
7. Lev Trocki, *1917 Yılı* (cev. Ertuğrul Sağlamer), (İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1995): 68.
8. V. I. Lenin, *Yaklaşan Felaket ve Kurtulma Çareleri*, (cev. Mehmet Korkmaz) (Ankara: Ekim Yayınları, 1990): 64.
9. G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*, 9.
10. G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*, 11.
11. V. I. Lenin, *Ne Yapmalı?* (cev. Muzafer Erdost), (Ankara: Sol Yayınları, 1990): 211.

12. G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*, 23.
13. G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*, 104-105.
14. V. I. Lenin, *Ne Yapmalı?*, 80-81.
15. V. I. Lenin, *Ne Yapmalı?*, 89.
16. Lenin'in Marksizm Üzerine özel çalışmaları, Türkiye'de başta Marx, Engels, Marksizm (Sol Yayınları) olmak üzere, Karl Marx ve Doktrini (Bilim ve Sosyalizm Yayınları), Marksist Öğreti (Evrensel Basım Yayın), Karl Marx ve Marksizm Üzerine (Yordam Kitap), Marksizmin Üç Kaynağı (Sol Yayınları), ve derlemelerden oluşan Otopik ve Bilimsel Sosyalizm (Bilim ve Sosyalizm Yayınları) adlarıyla yayımlanmıştır.
- Lenin'in Diyalektik yöntem üzerine birçok çalışma ve konuşmasında pratik değerler bulunmaktadır. Bu konudaki özel çalışmaları ise Marx, Engels, Marksizm (Sol Yayınları) içindeki ilgili bölümler dışında, *Felsefe Defterleri* (Sosyal Yayınları, İstanbul, 1976) içinde, özellikle Hegel incelemeleri sırasında, *Metod*, 79, *Felsefenin metodu*, 170-172, *Diyalektikğin öğeleri*, 179-181, *Metod*, 190-192, *Hegel'in Diyalektikçinin (Manlık'ın Planı)*, 264-266, *Diyalektik Sorunu Üzerine*, 303-307 (aynı metin *Materyalizm ve Ampirikritisizm* içinde Sol Yayınları, 412-418)'de yer almaktadır.
- Bu arada Lenin'in *Halkın Dostları*

- Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır?*, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi ve Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması adlı kitaplarının tarihsel maddeciliğin Marx ve Engels sonrası gelişiminde çok önemli eserler olarak görüldüğünü belirtmeliyiz.
17. B. D. Wolfe, *Devrimi Yapan Üç Adam, Lenin, Trocki, Stalin*, Cilt: 1 (çev. Yunus Murat), (İstanbul: BFS Yayınları, 1989): 341-343.
18. V. I. Lenin, *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* (çev. Cemel Süreyya), (Ankara: Sol Yayınları, Nisan 1977): 8.
19. F. Engels, "Marx ve Die Neue Rheinische Zeitung (1848-1849)", içinde Marx-Engels, *Seçme Yapıtlar Cilt 3* (çev. Mihri Belli vd.), (Ankara: Sol Yayınları, 1979): 206-207.
20. Aktaran B. D. Wolfe, *Devrimi Yapan Üç Adam*, 311-312.
21. V. I. Lenin, *Nisan Tezleri* (çev. Muzaffer Erdost), (Ankara: Sol Yayınları, 1992): 12.
22. Aktaran B. D. Wolfe, *Devrimi Yapan Üç Adam*, Cilt: 1, 326.
23. V. I. Lenin, *Seçme Eserler*, Cilt 6 (çev. Saliha N. Kaya), (İstanbul: İnter Yayınları, 1995): 517.
24. V. I. Lenin, *Seçme Eserler*, Cilt 6, 519.
25. Aktaran G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*, 52.
26. G. Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*, 52-53.
27. V. I. Lenin, "Amerikan

- İşçilerine Mektup*", içinde *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine* (çev. Metin Çulhaoğlu), (İstanbul: Nazım Kitaplığı Yayınları, 2003): 108-109.
28. V. I. Lenin, "Sovyet Hükümetinin İvedi Görevleri", içinde *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, 97-98.
29. Aktaran B. D. Wolfe, *Devrimi Yapan Üç Adam* Cilt: 2 (çev. Yunus Murat), (İstanbul: BFS Yayınları, 1989): 8-9.
30. V. I. Lenin, "İşçilerin Devleti ve Parti Haftası", içinde *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, 175.
31. V. I. Lenin, "Bolşevikler İktidarı Ellerinde Tutabilirler mi?", içinde *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, 45.
32. V. I. Lenin, "Sovyet İktidarı Üzerine On Tez", içinde *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, 83.
33. V. I. Lenin, *Nisan Tezleri*, 15.
34. V. I. Lenin, *Nisan Tezleri*, 11, 71, 78.
35. V. I. Lenin, *Nisan Tezleri*, 15.
36. V. I. Lenin, "Partinin Adı ve Programı Üzerine", *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, 82.
37. V. I. Lenin, *Seçme Eserler Cilt 6*, 522.

Kapitalizmden Kaçış İçin Büyük Kavga

BERNARD D'MELLO

Rusya'da 1917'de açığa çıkan iktidar krizi, devrimle sonuçlanan muazzam bir toplumsal çalkantıya neden oldu. Bu devrim, toplumun sosyoekonomik ve siyasi yapıları ile kurumlarında yaşanan köklü bir dönüşüm süreciydi. Tarihte kapitalizmi aşmak için ilk esaslı girişim olan bu devrim, kaçınılmaz olarak, tarihin çarkını geri döndürmeyi amaçlayan bir karşıdevrimi tetikledi. Böylesine ölüm-kalım kavgaları, 1917'den bu yana dünya kapitalist sisteminin çevre ve yarı-çevresinde tekerrür ediyor.

Akabinde -hakikat bir bütündür sözünden hareket ederek; fakat bu bütünlüğün tamamını anlamamanın mümkün olmadığını da kabul ederek- devrim ve karşıdevrimi, esas dayanağı emperyalizm olan ve karşıdevrimin devrime eşlik ettiği birbirine bağlı süreçler olarak ele alıyorum. Devrim sonrası toplumu, karşıdevrimle mücadelesinde hem geçmişin berbat mirasının hakkından gelmek, hem de kendi iç çelişkileriyle ve sürekli olarak sömüren sınıfın yeniden ortaya çıkabileceği tehdidiyle baş etmek zorundaydı; bu olguya dikkat çekiyorum. Ekonominin toplumsallaşması ve siyasetin demokratikleşmesinin amaçlanmasına karşın sonuçta ekonomide (büyük ölçüde) devlet mülkiyeti ve hem ekonomi hem de siyasette boğucu bir bürokratikleşme, buna mukabil Çin'de de bir kültür devrimi ortaya çıktı.

Devrim, kendisini gayrimeşrulaştıran işler yaparak kendisini bile zayıflattı. Fakat devrim aynı zamanda insanlık dışı varoluşundan insanlığa layık gelişim seviyelerine geçişe olanak tanıyan, ileriye doğru atılmış muazzam bir adımdı. Küba, daha önce Latin Amerika'da hiç çözülememiş olan eşitsizlik, sağlık hizmetleri, eğitim gibi sorunlara çözüm buldu. Özellikle Sovyetler Birliği ve Küba'daki devrim sonrası toplumlarının oluşturduğu örnek, kapitalizmden kaçmak ve insan ihtiyaçlarına dayalı daha adil bir toplumsal düzen kurmak isteyen kapitalist dünyanın çeperindeki halkları cezbettiler.

Fakat karşıdevrim, emperyalizmdeki dayanakları sayesinde, çok kısaca söz edebileceğim vakalar olan Malaya, Kenya, Endonezya, Vietnam e Şili'de halkların tepesine ağır bir yumruk olarak indi. Ayrıca devrimci değişim için feryat eden Hindistan'daki elli yıllık Maocu harekete de değiniyorum.

Devrim, dünya kapitalist sisteminin çevre ve yarı-çevresinde ortaya çıktı, zira bu bölge halkları kapitalizmin başlıca mağdurlarıydı; dolayısıyla kapitalizme karşı ilk ayaklananlar olmalarına şaşmamak gerek. Onlar için kapitalizmin ötesine geçmek, sorunlarının çözümü için ilk elde atılan en akılcı ve en köklü ilk adımı oluşturdu. Fakat insanlık onurunun savunulması, ekonominin toplumsallaşması ve siyasetin demokratikleşmesini gerektirir. Tam da bu noktada devrimin, karşıdevrimle olan ölüm-kalım mücadelesinde nabzının durma tehlikesinin bulunduğu mevcut çetin koşullarda böyle bir dönüşümün nasıl başarıya ulaşabileceği üzerine kafa yordum.

1917: "Bütün İktidar Sovyetlere"

Yıllar süren savaşın ardından 1917 kışında, Rusya'da vaziyet sıradan insanlar için tahammül edilemeyecek hale gelmişti. Şiddetli yiyecek ve yakıt sıkıntısı bir yandan, fiyatların fırlayıp gitmesi diğer yandan işçiler ve ailelerini sefaletle sürüklemişti. 23 Şubat'ta -Jülyen takvimine göre 8 Mart'ta- Çarlık rejimine karşı infial ve öfke dolu olan kadın tekstil işçilerinin oluşturduğu kalabalıklar, ekmek talebiyle Petrograd sokaklarına döküldü. Dünya Kadınlar Günü'nün, Şubat Devrimi'nin ilk günü olacağını kimse hayal edemezdi. Cesaret ve kararlılıkla ön alan bu kadın işçiler, Bolşeviklerin başını çektiği ve radikallikleriyle de bilinen Vyborg semtindeki metal işçilerini kelimenin tam anlamıyla peşlerinden sürüklemişlerdi.

Bundan sonra sokaklara dökülüp eylem yapanların sayıları hızla katlanarak arttı. Ekmek talebine, daha sarıh siyasi sloganlar eklendi -"kahrolsun istibdat," "kahrolsun savaş." Kadın işçiler, kanun ve nizamı yeniden tesis etmek için üzerlerine gönderilen askerlere bile karşı koydular ve haykırdılar: "Yoldaşlar, süngülerinizi indirin, bize katılın!" Birçoğu aslen köylü olan askerler bu çağrıdan etkilendi ve özgürce göstericileri arasına karışmaya başladı. 26 Şubat'a gelindiğinde (Jülyen takvimine göre 11 Mart) bir ayaklanma başladı. Askerler, "halkın" kazanabileceğini görmüşlerdi; böylelikle onlar da kitlelere katıldı. Kadın işçiler hiç şüphesiz bunun gerçekleşmesinde büyük rol oynadılar. 12 Mart'a gelindiğinde ayaklanma tamamlanmış ve çar tahtı terk etti.

Fakat bu kitle isyanının zafere ulaşmasına karşın ipleri elinde tutan burjuva ideolojisiydi - öyle ki muzaffer işçiler bile çarlık otoritesinin yerini burjuva iktidarından başkasının alamayacağını

düşünüyorlardı! Buna mukabil, - Şubat Devrimi'nde işçilerin ve askerlerin seçtiği şuralar olan - İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetleri'nin kurulmasıyla birlikte Gıda Kurulu'nu, orduyu, demiryollarını, posta ve telgraf hizmetleri ve dahasını yöneten alternatif bir iktidar merkezi vücut buldu. Fakat yine de Kadet Partisi önderlerinin hakim olduğu geçici hükümet, devrimin hedeflerinin önüne dikildi.

İşçiler, askerler (üniformalı köylüler) ve köylülerin, yeni hükümetin ya da herhangi bir burjuva hükümetinin kendi taleplerini -yani demokratik cumhuriyet, kırsal aristokratların topraklarının kamulaştırılması ve bu arazilerin köylülere ücretsiz olarak dağıtılması, Rusya'nın devam eden dünya savaşındaki emperyalist heveslerinden feragat etme, güçlü bir barış beyanı ve günde sekiz saatlik çalışma süresi gibi taleplerini karşılamak için bir niyeti olmadığını anlamaları uzun sürmedi. Sermayedarların lokavtıyla desteklenecek bir karşıdevrimci askeri darbe tehdidiyle karşılaşan işçiler, askerler ve köylüler şunu anladılar; bu emellerine ulaşmak için mevcut hükümeti devirmek ve sovyetler hükümeti kurmak zorundaydılar ki bu hükümet de Ekim'de iktidara geldi. Büyük umut, Batı'daki devrimlerin Ekim Devrimi'ni takip edeceğiydi; çünkü bunun, Ekim Devrimi'nin varlığını sürdürmesi için temel şart olduğu düşünülüyordu.

Ne yazık ki, kendi kendini yöneten bağımsız birimler olarak sovyetler, 1918 yazından sonrasını göremedi. Ne büyük bir ironi; devlet iktidarının ele geçirilmesinde başlıca rol oynayan kadınlar da dahil olmak üzere Rus işçi sınıfı nihayetinde sovyetlerde ve fabrikalarda iktidardan mahrum bırakıldı.

Kanlı Geçiş

Müteakip "Geçiş Dönemi," - kapitalizmin siyasi olarak yıkılması ile sosyalizmin güçlendirilmesi arasında uzandığı düşünülen evre - zor bir dönemdi. Dört yıl süren kanlı bir iç savaş, emperyalist abluka ve müdahaleler, 1919 sonuna dek Beyaz Ordu'ya muazzam ABD, İngiliz ve Fransız askeri yardımları, gıda sıkıntısı ve örgütlü başıbozukluk işçileri perişan etti; kırıp geçirdi. Bolşevikler, siyasi baskı, temel özgürlükler ve demokratik hakların tamamen bastırılması, iktidarın merkezileştirilmesi ve tekelleştirilmesi, eski rejimin muhafazakar bürokrasisine ve uzmanlarına bel bağlama, şirketlerin tek kişi tarafından idare edilmesi gibi uygulamaları içeren olağanüstü hal önlemlerini hayata geçirdi. Tüm bunlar, sovyetlerin üzerinde kurulan 1917 devletini otoriter bir parti devletine dönüştürdü.

Almanya'da Rosa Luxemburg, Ekim Devrimi'ni coşkuyla desteklemekle birlikte -kitleler için demokratik bir rol model olması gerektiği halde uyguladığı baskı nedeniyle- Rus Devrimi'nin sosya-

lizmi getirmeyeceğini söyleyen ilk devrimci sosyalistti. Fakat yine de Ekim Devrimi'nin kalkınmış kapitalist ülkelerde, özellikle Almanya'da toplumsal devrimlerin fitilini ateşleyeceğini umuyordu. Ne var ki, trajik bir şekilde Almanya'da karşıdevrim zafer kazandı ve Rus Devrimi'ni yoksullaşmış ve savaşla boğuşan bir ülkede umarsızca hapsedilmiş halde bıraktı. 1924'te yaşamını yitiren V. İ. Lenin, son yazılarında seçimle işbaşına gelen özyönetim çağrısında bulunmuştu, zira ona göre kültürün, halkın içinde çiçek gibi açtığı özgün bir devrim yaşanmalıydı.

Nihayetinde eğitilmiş, kültürlü ve aydın bir işçi sınıfının demokratik olarak iktidara geleceği işçilerin devletinde gerçekleşecek bir kültür devrimi mi? Öyle olmayacaktı. Daha 1921 yılında Kronstadt isyanı bastırıldı ve Bolşevik partisindeki fraksiyonlar yasaklandı; 1927'de sol muhalefet bertaraf edildi; 1929-30'da zorla kolektifleştirme işçi-köylü ittifakını parçaladı; ve 1930'larda yargılamalar ve tasfiyeler, özellikle 1937-38 Büyük Tasfiyesi - tüm bunlar sosyalist projenin yenilgisine yol açtı. Geçmişin yapıları ve zihniyetleri, onlardan kopuş için hızlı ve köklü denemelere rağmen devrim sonrasında ve ötesinde tehlikeli bir güç teşkil ediyorlardı. Burada Sovyet tarihini tutkuyla araştıran tarihçi Moshe Lewin'in görüşlerini hatırlamak önemlidir; ona göre devrimci kalkışmadan sonra bile toplumlar, çoğu zaman iliklerine kadar işlemiş olan geçmişin kusurlarından ve zaaflarından kurtulamazlar.

Yeni Toplumsal Düzeni Oluşturmak (ve Bozmak)

1924'e gelindiğinde, Sovyetler Birliği'nin, sosyalizmi *bir* ülkede inşa etmek ve ülkenin ekonomik ve askeri kudretini çok kısa bir sürede emperyalizmle boy ölçüşecek hale getirmek gibi imkansız bir görevi yüklenmekten başka seçeneği yoktu. Sert ve acımasız lider Josef Stalin'in, bu geri kalmış ülkeye itimadı tamdı; ülke kendini savunacak ve sosyalizmi inşa edecek kabiliyete sahipti. Sovyet halkının engin fedakarlıklarıyla birlikte Stalin, İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin faşist barbarlığa karşı zaferine önderlik etti. Daha sonra başta Çin olmak üzere birçok devrim yaşandı; ne var ki Sovyetler Birliği, doğrudan askeri bir çatışma olmaksızın on yıllar boyunca sürecektir olan silahlanma yarışı ve vekalet savaşları dizisinden ibaret olan Soğuk Savaş'a mecbur bırakıldı. Tüm bu silahlanma yarışı ve vekalet savaşları, kamu finansmanının çöpe atılmasından başka bir anlam teşkil etmeyen silah üretimine dayanıyordu. Sosyalist hedeflere ulaşmak için gayret göstermesi gereken bir toplum, böylelikle çıkmaz bir sokağa sürüklendi. Bu da nihayetinde çöküşüne sebep oldu. Kapitalizm Soğuk Savaş'ı kazandı ve bu

süreç içinde Sovyetler Birliği'nin, herhangi bir biçimde sosyalizmin işler bir modeli olma olasılığını ortadan kaldırdı.²

Soğuk Savaş, Sovyetler Birliği'ni, kendi kaynaklarının çok büyük bir bölümünü askeri savunma harcamalarına harcamaya mecbur bırakması nedeniyle çok güçlü bir karşıdevrim stratejisiydi. Fakat karşıdevrim bir yana, yirminci yüzyıl devrim sonrası toplumlarının hepsinin de onulmaz bir yarası vardı; hiçbirinde demokrasi yoktu, halkın çoğunluğu siyasi iktidarın dışında bırakılmıştı. Hükümetler, halkın iradesiyle kurulmamıştı.³ Uluslararası açıdan bakıldığında, Çartist hareketten bu yana emek hareketinin çetin mücadelelerin sonunda kazandığı zaferler dahil olmak üzere demokratik haklar kısıtlandı: İfade ve örgütlenme özgürlüğü; barışçıl toplantı ve gösteri hakkı; genel oy hakkı; siyasi çoğulculuk; yürütmeden bağımsız ve yürütmenin hesap verdiği bir yasama organında temsil; yargı bağımsızlığı ve daha birçok hak kısıtlandı. Bu haklardan bazıları, mücadele süreci içinde emekçi halkın kendileri için elde ettikleri kazanımlardı. Bu demokratik haklar, halkın mücadele süreci sonunda kazanılmıştı, dolayısıyla *halkın hakları*ydı.

Bu hakların kısıtlanması, Karl Marx ve Friedrich Engels'in Avrupa'daki demokrasi mücadelesindeki siyasi ve entelektüel rolleri ile onların sosyalist mücadele tasavvurlarındaki işçi-köylü ittifakının vazgeçilmezliği göz önüne alındığında daha da acıklı hale geliyor. Gerçekten de *Komünist Manifesto*, genel oy hakkının kazanılmasını, işçi hareketinin ilk ve en öncelikli görevi olarak ilan etmişti. Komünist Birlik'te ya da 1848 ayaklanmasında, Birinci Enternasyonal'de ya da Paris Komünü'nde; Marx ve Engels için -kapitalizm içinde ya da ötesinde- herhangi demokratik bir kazanım hayati bir meseleydi. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında genel oy hakkının ve temel hakların nihai olarak kazanılmış olması, büyük ölçüde işçi sınıfının öz-örgütlenmesi sayesinde.

Fakat ne acı ki, Sovyetler Birliği'nde bir *nomenklatura* iktidarı tekelletirdi ve Marksizm ve sosyalizmi dahi yarattığı yeni düzen ile tanımladı. Ortaya çıkan şey, iktidarını ve ayrıcalıklarını, tek parti devleti ve bu parti devletin zor aygıtları ile ekonomi ve üretilen artı değer üzerindeki dolaylı denetiminden alan yeni bir yönetici sınıfın tahakkümü oldu. Ekonomi ve üretilen artı değer kullanımı da parti politikalarının odak merkeziydi. Ama yine de devrim sonrası toplumu, kapitalizmde olduğundan tamamen farklıydı. Zira kapitalist düzende, özel sermaye üretim araçlarının denetimini elinde tutmuş, toplam toplumsal sermaye, birbiriyle rekabet halindeki sermaye birimleri arasında bölünmüştü; mal ve hizmetlerin büyük bir bölümü, hayatta kalabilmek için emeğini bu sermaye birimle-

rine satmak zorunda olan işçilerin ürettiği emtiadan oluşuyordu. Sovyetler Birliği'nde geçiş döneminin ardından tek-parti devleti, üretim araçları üzerinde mülkiyet ve denetim sağladı; çeşitli kamu işletmeleri arasında herhangi bir rekabet yoktu; esas üreticiler, mülksüz işçiler olarak kalmaya devam ettiler ancak durumları kapitalist düzendeki işçilerden önemli ölçüde farklıydı.⁴ Sovyet işçileri, iş, barınma, eğitim ve sağlık güvencelerine sahiptiler. Kapitalizmin esas disiplin mekanizması olan işsizlik tehdidi, bundan böyle Sovyet işçilerinin kafalarının üzerinde Demokles'in kılıcı gibi asılı durmayacaktı. Bununla birlikte işleri sıkıcı, aşırı yorucu ve aşağılayıcı nitelikteydi. Doğal olarak pek bu işlerin meraklısı değillerdi, bu yüzden ancak o işleri başlarından atacak kadar çalışıyorlardı.

Marx, işçilerin işe dair tutumlarının köklü bir biçimde farklılaşacağını, işçiler üzerinde zapturapta gerek duyulmayan, emek sürecinin insancıllaştırılmasının kolektif sorumluluk haline geldiği, işçilerin ekonomiyi, toplumu ve siyasi alanı kendilerinin örgütleyip denetlediği bir tutum geliştireceklerini hayal etmişti; böylelikle Marx'ın bu hayali boşa çıkmış oldu. Sözü'n kısıası, Sovyetler Birliği ve Sovyet modeline öykünen Doğu Avrupa'daki devrim sonrası toplumları, kapitalizme doğru geri sıçrayışlarını yapmadan önce çıkmaza girmişlerdi. (Burada, 1917'de işçi sınıfının siyasi olarak ne kadar merkezi bir rol oynadığını, buna karşın 1989-1991'de ülkeler geriye doğru sıçrayışın eşigindeyken nasıl marjinalize olmuş durumda olduğunu hatırlayabiliriz.)

Çin: “Yeni Demokrasi”nin Ötesine Geçişte Hüsrân

Çin'de “Yeni Demokratik” ve “sosyalist” olmak üzere iki devrimci aşama bulunuyordu. “Yeni Demokratik” aşamanın iki temel hedefi vardı: Ülke içindeki hedef, yarı feodal düzenin, özellikle tarımdaki toprak ağalığının yıkılmasıydı, uluslararası hedef ise ülkenin emperyalist müdahale ve kontrolden kurtarılmasıydı. İlk aşama, askeri ve siyasi olarak 1949'ta hayata geçirildi. Bu aşamanın siyasi bölümü, Çin halkının çok büyük bir çoğunluğunun güvenini ve desteğini kazanmayı gerektiriyordu. Yarı feodalizmin diğer kalesi niteliğinde bir yönetim olan Çan Kay Şek liderliğindeki merkezi bürokratik devletin yıkılmasına karşın, ne acı ki Çin Komünist Partisi (ÇKP) liderleri, “devlet içinde yükselmenin yetenek ve liyakate değil, sadakat ve itaate bağlı olduğu,” “kendi geleneksel hiyerarşik (devlet) aygıtlarını hızla yeniden inşa ettiler.”⁵ Sosyalistlerin aslında böylesi bir hiyerarşik yapısı, katı ilkeleri, gizliliği, edilgen itaati, otoriteye riayeti ve kariyerciliği olan devlet bürokrasisine antipati duyması gerekirdi. Tüm bunların ışığında Yeni Demokra-

tik Devrim (YDD) mevhumuna tekrar bakmamız gerekmiyor mu?

ÇKP, 1927'deki büyük yenilgisinin ardından Mao Zedung önderliğinde yeniden toplanarak yeni bir devrimci yol tasavvur etti. Bu kavrayışta, ulusal burjuvazi yardımcı role indirilirken devrimci hareketin önderliği, iktidara el koyarak Yeni Demokrasi'yi tesis edecek işçilerin ve yoksul köylülerin partisine geçecek, bunun ardından da sosyalizme geçiş süreci gelecekti. ÇKP'nin Çin'de iktidarı ele geçirmesi, esasen bir halk gerilla ordusu kurulması için yoksul köylülerin siyasal olarak seferber edilmesine; Yeni Demokratik devletçikler kurulmak istenen yerlerde üs bölgeleri inşa edilmesine; gerilla savaşıdan manevra savaşına geçişte kırsal alanların kullanımına ve kentleri kuşatarak alma stratejisine dayanıyordu. Çin, tüm bunları yaparken de öz kaynaklara dayanma politikasına sıkı sıkıya bağlıydı.

Yeni Demokratik devrimci stratejinin merkezinde köylü meselesi vardı, çünkü devrimcilere ve halkın ordusuna serbestçe manevra yapma ve üs bölgeleri inşa etme alanını kırsal bölgeler sağlamıştı. Toprak reformu hakikaten ustalıkla bir işti. "Çiftçilere toprak" sloganından öteye geçilmiş, önce karşılıklı yardımlaşma ekipleri, daha sonra temel tarım üreticileri kooperatifleri kurulmuş, üretken sermaye sahipliği ve emek zamanına dayalı gelirler, kooperatif üretimine vakfedilmişti. Kooperatif üretimindeki net hasıladan emeğin sermayeye oranla payı da zamanla artmıştı. Bunları, net hasıladaki sermaye payının tamamen ortadan kalktığı gelişmiş kooperatifler takip edecekti. Nihayet sosyalist aşamada bu kooperatifler, kolektif ekonomi ve yönetimin daha geniş birimleri olan komünler bünyesinde toplanacaktı.⁶ Kolektifleştirmenin aşamalı süreci, üretici güçler, üretim ilişkileri ve üstyapı arasındaki açık uçlu ilişkilere dayanıyordu. Pratikte, yüksek verimli pirinç çeşitlerinin yetiştirilmeye başlanmasını, halk komünlerinin kurulmasıyla birlikte üretim ilişkilerindeki değişim takip etti. Tarım-sanayi ilişkisinin temelinde de Stalinist "ilkel sosyalist birikim" pratiğinin reddi yatıyordu. Esasen Stalinist "ilkel sosyalist birikim" pratiği köylülerin çıkarına aykırı olarak gelişmiş, Sovyetler Birliği'nde işçi-köylü ittifakını ciddi şekilde zayıflatmış ve burada baskıcı devletin daha da güçlenmesine katkı sağlamıştı.⁷ Çin'in sosyalizme geçişindeki Maocu stratejinin diğer bir ayırt edici özelliği ise bir dizi kültürel devrime olan ihtiyacın farkına varılmasıydı. Bu kültürel devrimler de partide, hükümette, şirketlerde, komünlerde, eğitim sisteminde ve diğer yerlerde ortaya çıkan güçlü ve ayrıcalıklı bir tabakaya, yani kendi ayrıcalıklı konumlarını sürdürmek ve bu konumlarını çocuklarına devretmek isteyen gruplara

-başka bir ifadeyle iş başındaki yönetici sınıfa karşı büyük bir “sınıf mücadelesi” içinde olan öğrenciler, işçiler ve köylülerin kitlesel seferberliği ve girişimi demektir.

Kültür Devrimi, 5 Ağustos 1966’da üzerinde “Karargahları Bombalayın” yazılı Mao posterlerinin yayımlanmasıyla başladı. Bundan üç gün sonra ÇKP Merkez Komitesi “Büyük Proleter Kültür Devrimine ilişkin kararı” kabul etti. Bu karara göre Kültür Devrimi, “kapitalist yola meyletmiş olan görevlilerle mücadele etmek ve onları alaşağı etmek için,” “Sosyalist Devrimde Yeni Bir Aşama” niteliği taşıyordu. “Eğitimi, edebiyatı, sanatı ve sosyalist ekonomik altyapıya tekabül etmeyen diğer tüm üstyapı kurumlarını dönüştürmek için” muazzam bir seferberlik başlatılacaktı.

Aslında “on altı madde” olarak bilinen Merkez Komite kararı na bakıldığında, “kalıcı ve sürekli kitlesel örgütler” niteliğindeki “Kültür Devrimi kongrelerini oluşturacak olan Kültür Devrimi toplulukları, komiteleri ve temsilciliklerine üye seçilecek Paris Komünü’nde olduğu gibi bir *genel seçim* [vurgu bana ait] sistemi tesis etme” planı olduğu da görülür. Hatta Merkez Komite, halka, Paris Komünü’nün bir ilkesi olan azletme hakkını vermeyi de tasarladı. “Uyanmış cesur kitleler” olarak alkışlananlar, hiç şüphesiz öğrenci-entelektüel Kızıl Muhafızlar ve işçilerdi. İşçiler, Ocak Fırtınası olarak anılacak olan eylemlerle 1967’de Çin’in ana sanayi şehri olan Şanghay’da ayaklandı ve yerel hükümeti devirdi. 5 Şubat’ta bir milyon kişinin katıldığı mitingle “Şanghay Komünü’nün kuruluşu ilan edildi. İlk defa bir devrim sonrası toplumu kendi bürokratizm ve elitizminin ciddi ciddi karşısına dikildi -ya da en azından tüm bu sorunlara kalıcı bir çözüm bulabilmek için köklü bir doğrudan demokrasi deneyine girişti.

Ne yazık ki, Mao buna geçit vermedi. Şanghay Komünü’nün önderleri Çang Çünçiao ve Yao Venyuan’ı Pekin’e çağıran Mao, komün önderlerini “anarşistler” olarak nitelendirdi ve komünü dağıtma emri verdi. Diğer tüm Paris tarzı yeni doğmuş komünler de aynı şekilde erkenden yok oldu. Mao’nun komünün yerine önerdiği seçenek, seçimle gelmeyen Halk Kurtuluş Ordusu (HKO) elemanları, ÇKP kadroları ve “devrimci kitleler”in temsilcilerinden oluşan üçlü “devrimci komite”ydi. Kültür Devrimi’nin Paris Komünü benzeri ilk günlerine azimle sadık kalanlar artık “aşırı sol” olarak yaftalanacak ve hakir görülecek; HKO elemanları ve rakip Kızıl Muhafız gruplarının ittifakıyla cezalandırılacaklardı.⁸

Açıkçası, radikal demokrasinin taze filizleri henüz tomurculanmadan budandı. Pes etmeyen komün üyelerini ise daha kötüsü bekliyordu. Aşırı sol denilenler için vakit dolmuştu. İlkesiz frak-

siyon çekişmeleri, aşırı şiddet, kişisel trajediler ve -gülünç bir şekilde çarpıtılmış bir biçim alan ve bilimsel anlayışa da zarar veren- "Mao'nun düşüncesi" kültü suyu bulandırmıştı. Tabii bağlam, Liu Şao Çi ve Deng Şiaoping'in başını çektiği "kapitalist yolcular" ile Mao'nun başını çektiği "proleter yolcular" arasındaki uzun süreli siyasi mücadeleye oturtulmuştu. Fakat Mao siyasi olarak önderliği almış gibi görünse de Liu-Deng fraksiyonu örgüte hakimdi ve taktiksel olarak Mao'nun düşünce ve ideallerine bağlıymış gibi görünüyordular.⁹ Çok geçmeden mücadele, komün üyelerinin tasavvur ettiklerinden farklı bir hal aldı: (Maocu entelektüeller tarafından yönlendirilen) öğrenci-entelektüel Kızıl Muhafızlar ve işçiler; parti, devlet ve HKO elitleriyle boy ölçüşmeye başladılar. Halk ile "kitle çizgisi" arasındaki çelişkilerin ele alınmasındaki Maocu ilkeler (örneğin siyasi karar alma sürecine sıradan insanların "kitlelerden kitlelere" önderlik ilkesinin uygulanması yoluyla dahil edilmesi) neredeyse tamamen kaybolmuştu.

Kültür Devrimi'nin böylesi dalgalı ve fırtınalı denizdeki yolculuğu, parti-devleti gemisini batmanın eşiğine mi getirmişti? Mao geri çekildi. 1969 Nisan'ındaki parti kongresinde, Paris Komünü'nden ilham alan ve daha önce kendisinin de doğrudan desteklediği gündem olan Kültür Devrimi'nden geri adım atılmasının gerekçelerini sundu. Özgün biçimiyle Kültür Devrimi bitmişti, fakat Mao geleceğin daha fazla kültür devrimleri getireceğini vaat etti. Muhtemelen "Çin Halk Komünü" gibi bir şey düşünmemişti, ne de olsa komün devleti kuramda ve uygulamada tutarlı bir önermeydi. Böylece partide, devlette ve kültürel kurumlarda ortaya çıkan muktedir ve ayrıcalıklı tabaka galip geldi. Belki de Mao, Çin halkının daha Kültür Devrimi'nin altından kalkamayacağını farkına vardı ve geri çekildi. Bu şartlarda başka ne yapabilirdi ki? Yine de bana kalırsa Çin, Mao sonrası dönemde yalnızca sosyalizme geçişten vazgeçti, diğer yandan üretken güçleri hızla geliştirmek ve modernleştirmek; ülkeyi emperyalist müdahale ve kontrolden daha iyi korumak için tekrar Yeni Demokratik yola yöneldi.

Küba: İnsanlık Onurunu Savunmak

Karşıdevrimin emperyalizm tarafından sonuna kadar desteklendiği göz önüne alındığında devrim ve karşıdevrim arasındaki kavga daima eşitsiz bir mücadele oldu. 1959'da Küba'da Batista diktatörlüğünü ve onunla birlikte ABD'nin yeni sömürgeciliğini yıkan Fidel Castro öncülüğündeki 26 Temmuz Hareketi, Simón Bolívar ve Kübalı devrimci şair José Martí'nin miraslarının yanı sıra Fidel'in Küba tarihine ve antiemperyalist ilercisi güçlerin, ülkenin 1898'de

bağımsızlığını kazanmasından o güne mücadelelerindeki yenilgilerine bakışı üzerinden daha iyi anlaşılabilir. Martí'nin söylediği gibi "Bütün hakiki insanlar, başka bir insana tokat atıldığında o sızıyı yüzlerinde hissetmeliler." Fidel ve onun yakın yoldaşı Che Guevara için mücadele, bu tür bir insanlık onuruna ulaşmak demektir. Marx'ın da söylediği gibi "Proletaryanın ekmekten çok onura ihtiyacı vardır."¹⁰

Küba devrimini kim gerçekleştirdi? Devrimin ana kuvvetini, şirketlerin sahip olduğu ve yönettiği büyük çiftliklerde çalışan *campesinolar* oluşturuyordu. (Bu şirketlerin çoğu, özellikle de şeker çiftliklerinin sahibi ABD'liydi.) Pekiyi kır proleterleri olan bu *campesinolar* ne istiyordu? Yeterli ücret, sabit istihdam, insani çalışma koşulları ve onur. Fakat ülke resmi ve siyasi olarak bağımsız olmasına karşın ABD yeni sömürgeciliği Küba'nın dört bir yanını sarmıştı. Batista, Washington'un maşasıydı; ABD'lilerin sahip olduğu ticari işletmeler büyük çiftliklerden telefon ve telgraf hizmetlerine, elektrikten benzin istasyonlarına, radyo ve televizyona kadar her şeyin idaresini yürütüyorlar, araba, buzdolabı ve gıda ürünlerinin tedarikini sağlıyorlardı. Doğrusu istenirse Miami, Chicago ve New York'tan gelen kodaman kumarbazlar, gangsterler ve diğer üçkağıtçılar Küba'da cirit atıyordu. Komünist Parti, *campesinoların* örgütlenmesinde, Castro iktidarı ele aldıktan sonra bile hiçbir rol oynamazken 26 Temmuz Hareketi'nden yana da olmadı. MR kurucu editörleri Leo Huberman ve Paul M. Sweezy, devrim üzerine yaptıkları ilk kapsamlı çalışmalarından birinde "ilk defa hakiki sosyalist bir devrimin komünist olmayanlar tarafından gerçekleştirildiğini" söylemişlerdir. Esasen, işçi sınıfının şehirli aşağı kesiminin bile daha iyi bir siyasi algısı varmış gibi görünüyordu. Komünist önderler, ancak devrimci hükümetin sanayi işletmelerini kamulaştırmasının ve sanayi işçilerinin Castro'ya bağlılık geliştirmesinin ardından sahneye çıktılar. Washington'un sürekli düşmanlığı karşısında devrim, sosyalizme geçiş sürecini başlattı.¹¹

Fakat o gün bu gündür bu "geçiş dönemi" hiç bitmedi. Neden? Küba vakasında, karşıdevrimin dayanağını Washington D.C'den alıyor.¹² Küba gibi küçük bir ülkenin yalnızca iki seçeneği vardı: Washington'a teslim olmak ya da Moskova'dan destek aramak. Castro, Herbert Marcuse'nin Sovyet "sosyalizmine" yönelik eleştirilerine katılsa da Küba'nın Moskova'yı tercih etmekten başka bir çaresi yoktu. Castro, 1960'ta Jean-Paul Sartre ve C. Wright Mills'e Küba sosyalizminin düşünce ve ifade özgürlüğünü sağlayacağını; devletin güvenlik görevlilerinin bu konuda hiçbir söz hakkının olmayacağını söylemişti. O günden bu yana Küba, büyük ölçüde

ABD güdümlü karşıdevrimin saldırılarından dolayı temel hakların korunmasında hiç şüphesiz başarısızlığa uğradı.

Fakat Washington'un gözünde Küba Devrimi'nin asıl tehlikesi, Castro ve yoldaşlarının, Latin Amerika'nın hiç çözülmemiş sorunlarını çözecek olmasıydı. Askeri müdahale, abluka, suikast girişimleri, casusluk, propaganda ve diğer faaliyetlerle biçim bulan ve on yıllar boyunca süren karşıdevrime rağmen Küba sağlık hizmetleri ve eğitimde başarıya ulaştı; aslında bu alanlarda sadece komşusu Dominik Cumhuriyeti'ni geçmekle kalmadı. Bugün Küba'daki okuma yazma oranı ABD'den çok daha yüksek, bebek ölüm oranı ise ABD'dekinden çok daha düşüktür! Küba, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ve "çıplak emperyalizmin" yükselişinin ardından çok ciddi bir ekonomik ve toplumsal krizle karşı karşıya kaldı. ¹³ Fakat neo-liberal kapitalizmin sebep olduğu tahribat, kaçınılmaz olarak ilerici hareketleri öne çıkarttı; bu da Brezilya'da Lula da Silva, Venezuela'da Hugo Chávez, Bolivya'da Evo Morales ve Ekvador'da Rafael Correa'nın zaferlerinin önünü açtı. Antiemperyalist Latin Amerika dayanışmasına gelen bu yeni soluk, Küba'nın bu badireyi atlattığını sağladı. Fakat son dönemde bu ilerici aşama geriliyor. Bir taraftan da Havana ile Washington arasında Havana'da ABD Büyükelçiliği'nin açılmasının önünü açan ve Obama'nın Mart 2016'da Küba'yı ziyaretıyla doruk noktasına ulaşan bir tür yakınlaşma süreci gerçekleşti. Washington muhtemelen bunu, tarihin çarkını geriye doğru çevirmenin bir fırsatı olarak görüyor. Fakat Fidel, Obama'nın ziyaretinin hemen ardından Küba medyasında yayımlanan yazılarından birinde Küba halkının onurunu koruyarak yazısını şöyle tamamladı: "İhtiyacımız olan gıdayı ve maddi refahı üretebilecek yeterlikteyiz, halkımızın çabası ve aklı bunun için yeterlidir. Bize hediyeler verecek bir İmparatorluğa ihtiyacımız yok." ABD emperyalizmi ve onun ajanları 50 yıl önce Che'yi öldürdü, fakat onun ortaya koyduğu örneği silmeye güçleri yetmedi; onun fikirlerini ve ruhunu öldürmeye de hiçbir zaman güçleri yetmeyecek. Küba halkı, olağanüstü zor koşullarda muazzam kazanımlar elde etti.

Orta Yol Yok

Küba tarzı gerilla ayaklanmaları, 1960'larda Latin Amerika'da bir dizi yenilgiler yaşadı. Salvador Allende'nin 1970'te Şili başkanlığına seçilmesiyle, "sosyalizme giden barışçıl bir yol" ümitlerini canlandırdı-ne var ki bu ümitler 11 Eylül 1973'te suya düştü. Bu tarihte Şili silahlı kuvvetleri liberal-siyasi demokrasiyi ve Marksist solu ezdi.

Allende, Halk Birliği radyo istasyonlarındaki halka hitaben yaptığı ve yarıda kesilen son konuşmasında -radyo vericileri ya bombalandı ya da ordu tarafından ele geçirildi- şöyle diyordu: "Binlerce ve binlerce Şililinin vicdanlarına ektiğimiz tohumlar tamamen sökülüp atılamaz, bundan eminim." Darbenin ardından "her gün Mapocho nehrinde yüzen ya da işçi sınıfı mahallelerindeki hendeklere atılmış yeni cesetler bulunuyordu. Bu, muhtemelen terör iklimini devam ettirmek için kasten yapılan bir şeydi ancak aynı zamanda hapishanelerde ve stadyumlarda infaz edilen insanların ölü bedenlerinden kurtulmanın da bir yoluydu."¹⁴ Bu yapılan, tek kelimeyle ekilen "tohumların," "tamamen sökülüp atılması" için yapılan bir soykırımdı. Şili deneyimi apaçık bir şekilde gösteriyor ki "sosyalizme giden barışçıl yola" kan bulaşabileceği göz ardı edilmemeli. Aslında askeri darbeden bir yıl önce Paul Sweezy, Andrew Zimbalist'e yanıtında kesin surette şunu söylemişti: "Devrim ile karşıdevrim arasında bir orta yol yoktur; tarihsel olarak konuşursak, yakın gelecekte biri ya da öbürü galip gelmek zorunda."¹⁵

Domino Paranoyası

Üçüncü dünyanın diğer bölümlerinde, bağımsızlıklarını yeni kazanmış eski sömürgelerdeki alelade milliyetçi liderler eski yabancı elitin yerini yerli elitin aldığı eski sömürge iktidarını değiştirme uğraşındaydılar. Sömürge döneminin siyasi yapıları ve kurumlarını dağıtmak ve değiştirmek, en az ilgilendikleri şeydi. Dolayısıyla, bu ülkelerin az gelişmiş burjuvazileri de mevcut sosyoekonomik yapı ve kurumları dönüştürme konusunda en az istekli kesimdi. Bu resmi olarak bağımsız ama yapısal olarak bağımlı ülkelerdeki devletler, önceden oldukları gibi düpedüz halk üzerinde baskı araçları olmayı sürdürdüler. Tek değişen şey, makamlar, unvanlar, ayrıcalıklar ve siyasi liderler ile polis ve subayların haksız kazancındaki artış olmuştur.

Fakat bir de antiemperyalist ve siyasi öğretisinde antikapitalist, dekolonizasyonu sadece ulusal bağımsızlık olarak değil daha geniş bir toplumsal dönüşümün parçası olarak tasavvur eden diğer milliyetçiler vardı. Tahmin edileceği üzere, buralarda sol-milliyetçi hareketler, Malaya'da 1948 ile 1960 arasındaki Komünist isyanından Kenya'da 1952 ile 1960 arasında süren Mau Mau isyanına; Vietnam'da 1945'ten 1975'e dek süren kurtuluş mücadelesinden 1965-66'da yüz binlerce silahsız insanın komünistlik suçlamasıyla katledilmesine ve Endonezya'da Komünist Parti'nin yok edilme süreci de dahil olmak üzere kitlesel baskı ve katliamlarla karşı karşıya kaldı.

Bu baskı, direniş ve daha fazla baskı döngülerinin hepsinin ortak bir yönü vardı; emperyalist ya da sömürgeci silahlı kuvvetler uzak köylere ve mezralara giriyor; gerillalara destek olan yerel halkı gerillalardan yalıtmak için “stratejik küçük köylere” sığınıyor; böl ve yönet taktiklerini uyguluyor ve yerel bir işbirlikçi katman yetiştiriyordu. Daha genel olarak, karşıdevrim stratejisi, kaynağını - bir ülke “komünist olursa” komşu ülkelerin de domino taşları gibi birbiri ardına düşeceği inancına dayalı olan - “domino kuramı”nın aşıladığı paranoyadan alıyordu.

Endonezya’da “G30S” olarak anılan 30 Eylül 1965 olaylarında Endonezya Ordusu Yüksek Komutanlığı mensubu altı üst düzey subaya yönelik suikast düzenlendi; Cumhurbaşkanı Sukarno devrildi ve yerine General Suharto geçti; ardından yarım milyondan fazla komünist olduğu iddia edilen kişi ve onların destekçileri katledildi. Yakın zamanda gizliliği kalkan kayıtlar, ABD’nin, G30S olaylarını, sonraki soykırımı meşrulaştırmak için nasıl istismar ettiği konusunda birçok belge sunuyor. Bu belgeler, ABD’nin, hem katliamın planlanmasına hem de bunun hemen ardından 30 yıl boyunca sürecektir Suharto’nun askeri diktatörlüğü altında baskıcı kapitalist bir düzenin kurulmasına müdahil olduğunu gösteriyor.¹⁶ Batı emperyalizminin komünist tehdit korkusu, Vietnam’da en kanlı noktasına ulaştı. Vietnam, Hindistan’dan bile önce, 1945’te bağımsızlığını kazandı, fakat bu ülkenin “suçu,” ekonomik ve siyasi açıdan emperyal güçlerin uşağı olarak kalmayı reddetmesiydi. Vietnam’ın sömürge karşıtı hareketinin önderliği için bağımsızlık, daha geniş demokratik ve toplumsal dönüşüm için sadece bir önkoşuldu. Nitekim Fransız sömürgeciler 1954’te ezici bir şekilde yenilgiye uğrayana dek doğrudan yönetimlerini yeniden kurmakta kararlıydılar. Fakat bütün bunlara rağmen ABD, 1954 tarihli Cenevre Konferansı anlaşmasına taraf olmayı reddetmekle birlikte güneyde bir kukla rejim kurdu. Bu da Vietnam halkını bir ulusal kurtuluş savaşı vermesine yol açtı.¹⁷

1960’ların ortalarına değin Washington, şiddetli bir hava bombardımanı eşliğinde kara birliklerinin konuşlandırılmasını hızlandırdı. ABD ve Kuzey Vietnam arasında dehşetli bir savaş yaşandı -’60’ların sonu ve ’70’lerin başında yüz binlerce ABD düzenli ordu kuvveti konuşlandırıldı, Kuzey Vietnam halı bombardımanına maruz kaldı, Güney Vietnam’da stratejik küçük köyler yaratıldı ve ABD kuvvetleri uzak köyleri ele geçirip yağmaladı. Fakat ABD’deki kitlesel savaş karşıtı hareket ve Viet Minh ile Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin kesin kararlılığı, Nixon ve Kissinger’a 1973’de Paris Anlaşması’nı imzalamaktan başka çare bırakmadı. Böylelikle ABD

kuvvetlerinin çekilmesinin ardından Vietnam'daki bölünme son buldu. Dolayısıyla Vietnam, bağımsızlığı için ABD emperyalizmiyle uzun yıllar sürecek korkunç bir savaş vermeye mecbur bırakıldı. İki yüz yıl önce kendi geleceğini tayin etme hakkı için savaş vermiş ve bunu kazanmış; şimdi de emperyalist bir güç haline gelmiş olan bir ülke, diğer bir ülkenin aynı hakkını inkar etmekten çekinmemiştir.

Hindistan-Devrimci Değişim Çılgılığı

Ho Chi Minh önderliğindeki Vietnam'ın aksine, Hindistan orta yol yaklaşımına razı oldu. 1947'de iktidarın devrinden kısa bir süre sonra Jawaharlal Nehru başkanlığındaki yeni rejim ve İçişleri Bakanı Vallabhbhai Patel, 1948'de ordu birliklerini, bölgedeki yarı feodalizme karşı demokratik devrimi tamamlamamayı amaçlayan Hindistan Komünist Partisi (HKP) önderliğinin yönlendirdiği köylü isyancıları yok etmek için Telangana'ya gönderdi. Hindistan ordusu aslında Telangana'nın kırsal kesiminde yarı feodalizmin restorasyonunu bilfiil destekliyordu. 1947'deki bağımsızlığından itibaren, Hindistan yüksek düzeyli insani gelişime ulaşmak için gerekli kaynaklara ve potansiyele sahipti -ne var ki ülke halkının büyük bir çoğunluğu çaresizce yoksul kaldı. Ne acı ki, nüfusunun büyük bir bölümü halen yetersiz beslenen, sefil bir şekilde giyinebilen, perişan barınma koşullarına ve yetersiz eğitim olanaklarına sahip, doğru dürüst sağlık hizmetine erişim imkanı olmayan Hindistan, dünyanın en fazla yoksullukla boğuşan ülkeleri arasında yer alıyor. Yüz milyonlarca insan, Hint kapitalizminin mantıksızlığının, gaddarlığının ve insaniyetsizliğinin kurbanı oldu. Dolayısıyla ülkedeki Maoist Naksalitlerin elli yıldır ısrarla tek bir mesajının olması hiç de şaşırtıcı değil; Hindistan'ın baskıcı ve sömürüye dayanan toplumsal düzeni, devrimci bir değişim çılgılığı atıyor.¹⁸

Elli yıl önce, Mart 1967'de HKP (Marksist) içindeki bir Maoist fraksiyon, -parti 1964'te [HKP ve HKP (Marksist) olmak üzere -ÇN] ikiye bölünmüştü- Naxalbari adında uzak bir Kuzey Bengal bölgesinde silahlı bir köylü ayaklanması örgütlemişti, fakat aynı yılın Temmuz ayının ortasına gelindiğinde ayaklanma vahşice bastırıldı. Birkaç ay sonra, HKP (Marksist-Leninist)'in Genel Sekreteri olan Charu Mazumdar, "yüzlerce Naxalbari'nin Hindistan'da alttan alta kaynadığını... Naxalbari'nin ölmediği ve hiçbir zaman ölmeyeceğini" ilan etti.¹⁹ Daha sonra yaşanan olaylar, Mazumdar'ın hayal görmediğini ortaya koydu. Sömürge dönemindeki silahlı köylü isyanlarının hatırasının verdiği güç ve açığa çıkardığı hayaller harekete yeni bir dinamik kazandırdı. Birçok Naxalbari, isyanı

1968'den 1972'ye kadar özellikle Andhra Pradesh'in Srikakulam ve Bihar'ın Bhojpur bölgelerinde olmak üzere Hindistan'ın faklı bölgelerinde "alttan alta kaynadı." Ne var ki bunlar da ordu ve polis tarafından acımasızca bastırıldı. Devrimciler, bu kayıpları kısmen kendi "kitle çizgisi" pratiklerindeki başarısızlığa ve aynı zamanda silahlı mücadele başlatmadan önce yapılması gereken uzun, zorlu ve sabırlı bir yer altı örgütlenmesini ihmal etmelerine bağladılar.

Naksalit hareketin 1977'den 2003'e kadar devam eden ikinci aşaması, özellikle Kuzey Telangana ve o zamanki Andhra Pradesh eyaletinin diğer bölümlerinde; (şu anda Jharkhand eyaleti olan) orta ve güney Bihar'da; aynı zamanda Andhra Pradesh, Chhattisgarh, Maharashtra ve Orissa eyaletlerinin arasındaki ormanlık bölgeler ile etrafındaki kabile bölgelerinde yer alan ve Dandakaranya olarak adlandırılan bölgede kitlesel örgütlenmelere ve kitlesel mücadelelere sahne oldu. Güney Chhattisgarh'daki Bastar bölgesi de yavaş yavaş hareketi kalesi konumuna geldi. Silahlı mangalar ve köy milisleri, öz savunma güçleri olarak örgütlenmişlerdi. "Çiftçilere toprak" ve "Ormanlar halkındır" esas taleplerdi. Cinsiyet ve kast meseleleri üzerindeki hassasiyet de hareketin içinde vurgulanır hale gelmişti. Özellikle Bihar'daki Maocu hareket, silahlı mangalarının da desteğiyle, yüksek kasta mensup toprak sahiplerinin silahlı çeteleri olan *senalarla* çarpışmış ve kayda değer başarılar kaydetmişti.

Bu büyümeyle birlikte Hint devleti topyekûn bir kontrgerilla hareketi başlattı ve parti özellikle Andhra Pradesh'te en iyi önderlerinin bazılarını kaybetti. Yine de yeni bin yılın başlangıcıyla birlikte hareket, boyunduruk altına alınması çok daha zor bir hale geldi. Halk gerilla ordusunun kurulmasıyla birlikte muazzam eşitsiz durumlarda bile savaşımaya hazır duruma geldiler. "Uzun süreli halk savaşı" pratiği fikrinde buluşan Maocu partilerde 1998 ve 2004'te gerçekleşen birleşmeler, hareketi çetin ve dişli bir kuvvet haline getirdi. Başbakan Manmohan Singh, 2007'de Maocuları ülkenin "en büyük iç güvenlik tehdidi" olarak tanımladı. 2004'ten bu yana Bastar bölgesi, kabile köylüleri ve işçilerinin oluşturduğu Dandakaranya Adivasi Kisan Mazdoor Sanghatan ile kabile kadınlarının oluşturduğu Krantikari Adivasi Mahila Sangh isimli iki kitlesel örgütün yanı sıra Halk Gerilla Kurtuluş Ordusu'nu besleyen (ismini 1910 kabile isyanından alan) Bhoomkal Milisleri'nin mevcudiyetiyle birlikte Maocu direncin kalesi olma niteliğini koruyor. Öyle ki, Maocu hareket, Salwa Judum ("arındırma avı" anlamına geliyor) olarak adlandırılan devletin desteklediği silahlandırdığı özel yasadışı kuvvetleri de yenilgiye uğrattı, hatta bununla kalmayıp Yeşil Av Operasyonu ismiyle büyük bir silahlı saldırı gerçekleştiren pa-

ramiliter ve askeri kuvvetleri de püskürttü. Maocu hareket, kendi gerilla üslerinde çok basit biçimlerde de olsa *Janathana Sarkars*, yani halk hükümetlerini kurarak “yıkımın tam ortasında inşa” eylemlerine girişmeyi de başardı.

Elli yıldan uzun süredir devam eden devrimci hareketlilikteki süreklilik nasıl açıklanır? Maocu gerilla bölgesi Jharkhand’da uzun zamandır etnografik araştırmalar yapan sosyal antropolog Alpa Shah, hareketin büyümesi, gelişmesi ve uzun ömürlülüğünü anlamak için, Maocu örgüt ile örgütün mücadele verdiği bölgedeki halkla arasında oluşan “yakınlık ilişkisinin” anlaşılmasının hayati önemde olduğu belirtiyor.²⁰ Shah, şöyle diyor: “devrimci sarmala dahil edilen tüm insanlar arasındaki kast ve sınıf ayrımlarını aşmak ve yadsımak için büyük bir çaba gösteriliyordu. Bu özellikle alt kastlara ve kabilelere eşitleri olarak, saygıyla ve onurlu bir biçimde davranılmasına çok dikkat etmeyi gerektiriyordu.” Shah, sıradan insanlara el uzatırken “birine yönelik ses tonunun, birini karşılama biçiminin, birinin evine girme biçiminin, herkes gibi yerde mi oturulduğunun yoksa sandalye mi istendiğinin” önemini vurguluyordu. Maocuların “gündelik etkileşimlerde nazik ve kibar olduğunu... ayrıcalıklı muamele görmek istemediklerini ve hatta hiçbir köylünün misafirlerinden beklemeyeceği işleri yapmakta ısrar ettiklerini - kullandıkları tabak çanakları yıkadıklarını ve ev işlerine yardım ettiklerini” söylüyor. “Köylülere eşitleri olarak muamele ediyor, kast farklarını görmezden geliyorlar. Saygılı ve onurlu ilişkiler kurdular, ama eşit ölçüde önemli olarak şakalaşmayı ve takılmayı içeren ilişkiler de kurdular... ‘Dokunulamazlığın’ tipik işaretlerini ortadan kaldırmak için yüksek kasttan gelen Maocu liderlerin düşük kasttakilerle aynı tabaktan yemesi veya et veya fare yemeye özen göstermeleri sık rastlanan hareketler.” Böyle bir yaklaşım “yerel halkların Maocu gerillaları kendilerinden biri gibi kabul etmesini sağladı.”²¹

Öyleyse, Hint Maocu hareketi nereye gidiyor? Hint devleti Maocuların Hint topraklarının lanetlileriyle “yakınlık ilişkilerini” kesmek istiyor ve saldırgan bir biçimde, adil veya değil mümkün olan her yolu deneyerek, hatta Cenevre Sözleşmesi’nin uluslararası olmayan silahlı çatışmaya dair 3. maddesini ve II. Protokolü’nü dokunulmazlık zırhı altında ihlal ederek hareketi yok etmeye çalışıyor. Maocu hareket ise uzun süreli silahlı mücadele, kitlesel seferberlik ve ezilen milliyetlerle kurulan stratejik ittifaklar aracılığıyla Hint devletini devirmeye karardır. Ancak varılan noktada bu iki seçeneğin de başarı şansı bulunmuyor.

Küresel Güney'in en güçlü kapitalist devleti ve egemen sınıfını alt eden Maocu hareket giderek askerileşti; Hindistan devleti de hareketin diğer stratejik seçeneklerini kısıtlayarak onu silahlı çatışmaya doğru itiyor. Sonuç olarak, hareket gidişatı gittikçe daha zor buluyor. "Üs bölgelerinin" yokluğu, partinin kitle çizgisi siyasetinin halk tarafından, devletin güvenilmez ve yozlaşmış liberal demokrasisine üstün bir temsil biçimi olarak algılanma şansını azaltıyor. Yine de toprak gasplarına karşı "geniş bir coğrafi ve toplumsal alanda eşzamanlı isyan" çağrıları oldu ve bu çağrılar devrimci bir ayaklanmayla sonuçlanabilecek ve kritik bir atılımın habercisi olabilecek büyük karışıklıklar yarattı.²²

Çevreye Hapsolan Devrim

Peki devrim ve karşıdevrimi nasıl bir perspektife oturtacağız? Devrim ve karşıdevrimin 1917'den bu yana süren ölüm-kalım mücadelesi, dört asırdan uzun olan kapitalizm tarihinin bir sonucudur. Kapitalizm insan emeğinin ve doğanın sömürüsüne dayandığı için eşitsizlik üretir ve sistem herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan işlediğinde bu eğilim alevlenir. Tarihin büyük kısmında bu böyle olmuştur - o kadar ki şu anda sistem, yarattığı birikimsel ekolojik bozulmanın bir sonucu olarak felakete sürükleniyor. Devrimler ve halk savaşları tercih meselesi değildir, tarihsel kazalar da değildir: kapitalist-emperyalist sistemin içsel çelişkilerinin kendisinden kaynaklanıyor. Ne acı ki, şu ana kadar hiçbir onları üreten sistemin üstesinden gelmeyi başaramadı. Egemen sınıflar her yerde - karşıdevrim de dahil olmak üzere her yolu deneyerek - servet, iktidar ve ayrıcalık üzerindeki tekellerini korumayı başardılar.

Buna zıt bir biçimde, liberal reformist entelektüeller hiçbir şeyin gerçekleştiği gibi olmasının zorunlu olmadığını, muhtemelen gerçekleşecek olanların da nihayetinde "bizim" yapacağımız seçimlere bağlı olduğunu düşünürler. "Devrimler insan yaşamı ve çekilen acılar açısından çok maliyetlidir," diyerek bizi azarlarlar, "o yüzden "siz" radikallerin devrimi bir seçenek olarak bile görmesi "bizi" şoke ediyor." Liberal-reformistler derler ki, sistemde reform yapmak, kurcalamak ve tamir etmek çok daha iyidir. Liberal-reformist görüş hem tarihsizdir hem de sonuç olarak sadece ayrıcalıklı seçkinlerin, yani karan veren "bizim" ve onlar tarafından oluşturulan "tercih reçetelerinin" iradesini tanır. Devrimlerle ilgili radikal pozisyona geri dönelim.²³ Küresel bir sistem olarak kapitalizm, kökleri on altıncı yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar süren merkantilist dönemin derinliklerinde olsa da, on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren gittikçe farklı parçalarını ve bu parçaların birbirleriyle ilişkisini

belirleyici bir biçimde şekillendirmeye başladı. Kapitalist sistemin merkezi, çevreyi ekonomik, siyasi ve askeri açıdan, merkezin ve onun egemen sınıflarının lehine kendine bağımlı hale getirdi. Çevrede çok daha yüksek bir sömürü oranı olması ve çevreden gelen artı değerın hem merkezin hem de çevrenin egemen sınıfları ve profesyonel seçkinleri tarafından, bir ölçüde de merkezin işçi sınıfı tarafından paylaşılması, uzun zamandır sistemin sömürücü kurumsal yapısının özünü oluşturuyor.

Sonuç olarak, on dokuzuncu yüzyıldan bu yana, devrimci mücadele merkezden çevreye ve yarı-çevreye (yarı-çevre durumunda, emperyalizmin hem kurbanı olan hem de ondan yarar sağlayan bir ülke olan Rusya'ya) kaydı. Çevrenin mülksüzleşmiş halk kitlelerine, onların "çağdaş toplumda tüm insanlık dışı koşulların odak noktası olan" yaşam deneyimlerine bakmak yeterli olacaktır. İşte bu insan kütlesinde "insan yitip gider" ama "teorik bir kayıp bilinci kazanmıştır ve kaçınılmaz ve mutlak olarak zorunlu bir ihtiyaçla... bu insaniyetsizliğe karşı isyan etme mecburiyeti hisseder." Genç Marx ve Engels *Kutsal Aile*'de, Batı Avrupa'nın sanayi proletaryasının 1844'teki durumu ile ilgili, mealen bu ifade ettiklerimi söylerler. Birkaç on yıl içinde bu resim artık sanayi proletaryasının durumunu yansıtmaz hale gelse de çevrenin ezilen kitlelerini acı verici bir isabetle tarif etmeye başladı.

Öyleyse küresel kapitalizmin esas kurbanları olan çevre halklarının, ona karşı isyan etmesi en muhtemel olanlar olması şaşırtıcı olmasa gerek. Ve orada karşıdevrimin bu kadar zalim ve gaddar olması da şaşırtıcı değil, zira çevredeki çok daha yüksek sömürü oranı, kapitalist sistemin yapısal zorunluluğudur. Sistemin esas kurbanlarının, 1917 Şubat devrimi türünden bir devrimle - ki bu bir burjuva devrimdir - yetinmesi beklenemez, çünkü bu bile sahici bir liberal-siyasal demokrasinin faydasını görmelerini garantiye almayacaktır. Zorlayıp 1917 Ekim devrimi türünden bir devrim görevini yerine getirmekten başka fazla bir seçenekleri bulunmuyor. Ancak çevrede üretim güçlerinin görece düşük seviyelerdeki gelişimi ve kronik olarak temel yurttaşlık haklarına ve siyasi haklara saygı gösterilmiyor olması, herhangi bir Marksist devrimin başarıya ulaşmasını iki kat güçleştiriyor.

Rusya'da Şubat Devrimi'ni kapitalist üstyapının kurumsallaşması izlemedi, çünkü Ekim Devrimi hızla araya girdi. Aslında, Ekim'i takip eden geçiş projesi, karşıdevrimci saldırı nedeniyle kaçınılmaz olarak ciddi geri adımlara maruz kaldığında, geride kalan eski çarçı üstyapıydı. Öngörülen demokratik model kitleler açısından pek de mümkün değildi. O zaman çevredeki bir devrim sonrasında sahici

bir demokrasinin ortaya çıkma olanakları nedir acaba? İhtimaller bu kadar karanlık olmak zorunda mı?

Sosyalist Demokrasiyi Düşünmek

Burada genç Marx'ın 1845'te kaleme aldığı "*Feuerbach Üzerine Tezler*"in sonuncusuna dönmenin tam zamanı. Dünyayı kapsamlı bir şekilde kavramak için mücadele etmenin ve "hakikati pratikten öğrenmenin" amacı, devrimci değişimin temelini atmaktır. Hakikati pratikten öğrenmek de Paul Sweezy'nin yazdığı gibi "hakikati tarihten; ekonomiden ve siyasetten; en geniş anlamıyla kültürden -tek kelimeyle esinlenme ve saf düşüncenin hayali dünyalarından olabildiğince uzak bir şekilde, toplumsal ilişkiler ve sınıf mücadelesinin gerçek dünyasından öğrenmek" demektir.²⁴ Ya özellikle de "eğiticinin eğitilmesi"nden söz edilen Feuerbach üzerine üçüncü teze ne demeli? İnsana yakışır bir insan toplumu, birçok yenilgi ve aksamanın ardından eninde sonunda yaratılabilir. Fakat bu, ancak belki de kendilerini özgürleştirmeye hazır olmayan fakat devrimci mücadeleleri başlatıp sürdürdükçe bu yetkinliğe ulaşabilecek olan sıradan insanların mücadele süreciyle mümkün olabilir. Marx, devrimden sonraki geçiş döneminin, sıradan insanların toplumu ve bu süreçte kendilerini de yeniden kuracağı, devrimci mücadele yoluyla kendine pozitif kimlik geliştirecek bir kapitalizmin yadsınması sürecine sahne olacağını umuyordu.

Marx ve Engels'in, toplumu yeniden kurdukları esnada kendilerini de özgürleştireceklerini umduğu işçiler veya daha genel olarak kitleler, toplumun en başta gelen üretici kuvvetidir. Fakat bu kitlelerin yeteneklerinin gelişmesine, üretim ilişkileri ve bunlara karşılık gelen yoksunluklara maruz kalmaları engel oluşturur. Ve Rosa Luxemburg'un da çok iyi bildiği gibi, uyanık kaldıkları saatlerin çoğunda geçimlerini sağlamak için mücadele etmek zorunda bırakılan işçiler çoğunlukla siyasi olarak bağımsız hareket edemezler. Peki nasıl bir şey işçileri bağımsız kitlesel siyasi eyleme ikna edebilir?

Luxemburg'a göre, birisinin bir günün tamamını bütünüyle hayatta kalma mücadelesiyle geçirmesine rağmen yine de kolektif mücadeleye dahil olmaya girişmesi, devrimci ayaklanmanın gerçekleştiği andır. Ancak o zaman radikal siyaset kitle niteliği taşımaya başlar. Kapitalizmin bağlayıcı kısıtlamalarına rağmen çoğunluk kitlesel halk eylemlerine özgürce katılır. Fakat devlet iktidarını devraldıktan sonra devrim bu özgürlük alanını koruyamazsa, işte burada hayat damarı kesilmiş olur. Bu hayat damarının kesilmemesi de - yani geçiş döneminde siyasete, sovyetlere, kurucu meclise, genel

seçimlere ve gerektiğinde kitlesel grevlere kitlesel halk katılımının sağlanması - başarılı bir devrimin sürdürülmesinin tek yoludur.

Devrim yolunun önündeki birçok zorluğa karşın, ben halen 1917 tarzı bir Leninist partinin vazgeçilmez olduğunu düşünüyorum. Aydın bir işçi sınıfı ortaya çıkıncaya kadar, 1917 tipi bir öncü partideki orta sınıf devrimcilerin yol gösterici rolü - elbette ki orta sınıf eğitimcilerin kendilerinin de “hakikati pratikten öğrenecek şekilde” eğitilmeleri koşuluyla - vazgeçilmezdir. Buna karşın Kültür Devrimi’nin ana fikri hiçbir zaman unutulmamalı; siyasi, idari ve bürokratik iktidar sahipleri kendilerini egemen elit olarak sağlama alırlar ve zamanla egemen sınıf konumunu üstlenirler; halk bu eğilimle mücadele için sürekli teyakkuz halinde olmalıdır. Binyıllardır süren sınıf, ataerkillik, ırkçılık ve kast sisteminin devrim sonrası toplumlarda bile devam etmesi, iktidar ve tahakküm ilişkilerinin, toplumsal gerçekliğin içine kök saldığını gösteriyor. Aslında tüm bunlar, bize miras kalan - ancak değiştirilemez olmayan - “insanlık hali”nin neredeyse bir parçası haline gelmiştir. Bu “insanlık hali” de ancak ve ancak ezilenler tarafından ortaya konulan tarihsel mücadeleler sonucunda elde edilmiş olan temel özgürlükler ve demokratik haklara olan ihtiyacı bir kez daha ortaya koyuyor.

Sosyalist demokrasi ne kadar erken gelirse o kadar iyi -kapitalizm bugün insanlığa ve diğer yaşam formlarına karşı varoluşsal bir tehdit haline geldiği için şu anda, daha önce hiç olmadığı kadar buna ihtiyaç var; zira artık tarihsel zamanı düşünme lüksüne sahip değiliz.

Çeviren: Hüseyin Hayatsever

Bernard D’Mello, *Economic and Political Weekly*’nin Editör Yardımcısıdır.

Notlar

1. Moshe Lewin, *The Soviet Century* (London: Verso, 2005).
2. Paul M. Sweezy, "Socialism: Legacy and Renewal", *Monthly Review* 44, no. 8 (Ocak 1993): 1-9.
3. Michael Lowy, "Twelve Theses on the Crisis of 'Really Existing Socialism'", *Monthly Review* 43, no. 1 (May 1991): 33-40.
4. Paul M. Sweezy, "Post-Revolutionary Society," *Monthly Review* 32, no. 6 (Kasım 1980): 1-13. Bu ve bir sonraki paragraph Sweezy'nin makalesini temel almaktadır.
5. William Hinton, "The Chinese Revolution: Was It Necessary? Was It Successful? Is It Still Going On?" *Monthly Review*, 43, no. 6, (Kasım 1991): 6.
6. William Hinton, "Mao, Rural Development, and Two-Line Struggle", *Monthly Review* 45, no. 9 (Şubat 1994): 1-15.
7. Paul M. Sweezy, "Theory and Practice in the Mao Period," *Monthly Review*, 28, no. 9 (Şubat 1977): 1-12.
8. Hugh Deane'nin döşündürücü bir makalesini temel alıyorum: "Mao: A Lamentation", *Science and Society* 59, no. 1 (1995): 69-81.
9. William Hinton, "On the Role of Mao Zedong," *Monthly Review*, 56, no. 4 (Eylül 2004): 51-59.
10. Michael Lowy, "Che's Revolutionary Humanism," *Monthly Review* 49, no. 5 (Ekim 1997): 3-4.
11. Kuba Devrimi üzerine en iyi ilk yazılardan ikisi şunlardır: Leo Huberman ve Paul M. Sweezy, "Cuba: Anatomy of a Revolution," *Monthly Review* 12, no. 3 (Temmuz-Ağustos 1960), ve Paul A. Baran, "Reflections on the Cuban Revolution," iki parça halinde, *Monthly Review* 12, no. 9 (Ocak 1961): 459-70, and 12, no. 10 (Şubat 1961): 518-29.
12. Saul Landau'nun bir perspektifler makalesini temel alıyorum: "Understanding Revolution: A Guide for Critics," *Monthly Review* 39, no. 1 (Mayıs 1987): 1-13.
13. Soğuk Savaş sırasında Amerikan ordusunun hareketleri Sovyet askeri gücü tarafından kısmen kısıtlanmıştı. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Amerikan emperyalizmi hem kapsam hem de yoğunluk olarak fazlasıyla yayıldı. Bkz. John Bellamy Foster, *Naked Imperialism: The U.S. Pursuit of Global Dominance* (New York: Monthly Review Press, 2005).
14. Joan Jara, *Victor: An Unfinished Song* (London: Bloomsbury, 1998), 226, 249.
15. Paul Sweezy'nin Andrew Zimbalist'e cevabı, "Correspondence," *Monthly Review* 23, no. 10 (Mart 1972): 52-53.
16. Bkz. örneğin Bradley Simpson, "The United States and the 1965-1966 Mass Murders in Indonesia," *Monthly Review* 67, no. 7 (Aralık 2015): 31-49.
17. - Vietnam özgürlük mücadelesine dair söylediklerim şu çalışmalara dayanmaktadır: Jayne Werner, "A Short History of the War in Vietnam," *Monthly Review* 37, no. 2 (Haziran 1985): 14-21, ve Paul M. Sweezy ve Harry Magdoff, "The Historic Victory in Indochina," *Monthly Review* 27, no. 1 (Mayıs 1975): 1-13.
18. Hindistan'daki Maoist hareketin detaylı bir değerlendirmesini çıkacak kitabımın üç bölümünde sunuyorum: *India after Naxalbari*, Hindistan'da Aakar Books, uluslararası olarak da Monthly Review Press tarafından yayınlanacaktır.
19. Sumanta Banerjee, *In the Wake of Naxalbari* (Kolkata: Sahitya Samsad, 2008), 112.
20. Alpa Shah, "The Intimacy of Insurgency: Beyond Coercion, Greed or Grievance in Maoist India," *Economy and Society* 42, no. 3, (2013): 480-506.
21. Shah, "The Intimacy of Insurgency," 496, 497, 499.
22. Robert Weil, *Is the Torch Passing? Resistance and Revolution in China and India* (Kolkata: Setu Prakashani, 2013), 223.
23. Bu ve sonraki paragrafta şu çalışmayı temel alıyorum: Paul M. Sweezy, "Marxism and Revolution 100 Years after Marx," *Monthly Review* 34, no. 10 (Mart 1983): 1-11.
24. Paul M. Sweezy, "What is Marxism?" *Monthly Review* 36, no. 10 (Mart 1985): 1-2.

Petrograd'da Bolşevik Devrimi

EBUBEKİR AYKUT

24 Ekim'i 25 Ekim'e (Gregoryen takvime göre 6 Kasım'ı 7 Kasım'a) bağlayan gece Smolni'de toplanmış Askeri Devrimci Komite (ADK) Kışlık Sarayı'na saldırı başlatma emri verir. 25'ini 26'sına bağlayan gece neredeyse kansasız biçimde Kışlık Saray ele geçirilir ve Geçici Hükümet'in bakanları gözaltına alınır. Diğer yandan 25 Ekim gecesi Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri İkinci Kongresi toplantı açılışı yapılır. 670 delegeden 300'ü Bolşevik, 193'ü Sosyalist Devrimci (yarısından fazlası sonrasında Bolşeviklerle ittifak yapacak olan Sol Sosyalist Devrimci), 68 Menşevik, 14 Menşevik-Enternasyonalist ve diğer küçük politik grup ve bağımsızlardan oluşmaktadır. ADK'nin ayaklanmasını eleştiren Menşevikler ve Sağ Sosyalist Devrimciler kongreyi boykot ederler. 26 Ekim sabahı kongrede Lenin'in yazdığı "Tüm İşçi, Asker ve Köylülere" başlıklı manifesto onaylanarak "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganı hayata geçirilir.

Temelleri çok daha öncesine giden ama yukarıda anlatılan üç günlük süreç içerisinde nihayete eren Ekim Devrimi 20. yüzyıl dünya tarihinin en önemli olaylarından birisidir. Avrupa'da faşizmin ordularının yenilmesi, üçüncü dünya ülkelerinin sömürge olmaktan kurtulması, merkez kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının kazanımlarında Bolşevik Devrimi sonucunda kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin etkisi tartışılmaz olarak belirlenir. Dünya tarihini bu ölçüde şekillendiren Devrim, tarihçiler tarafından ele alınmaya devam etmektedir.¹

Bolşevik Devrimi'ni inceleyen en önemli araştırmacılardan birisi de Alexander Rabinowitch'tir. Yazarın üç ciltlik *Devrim Doğru*² (DD), *Bolşevikler İktidara Geliyor*³ (BİG), *Bolşevikler İktidarda*⁴ (Bİ) eserleri süreci ayrıntılı bir biçimde, neredeyse gün gün ele alır.

Rabinowitch'in çalışması devrim sürecinin merkezi olan Petrograd'daki siyasal gelişmelere odaklanır. Bolşevik Parti'nin toplantıları, tartışmaları, karar ve eylemleri Sovyetler'in toplantıları, tartışmaları, karar ve eylemleri ile birlikte incelemenin esasını oluş-

turur. Rabinowitch Bolşevik Parti ile kitleler arasındaki ilişkinin devrimin ortaya çıkışında önemli olduğuna işaret eder. Söz konusu ilişkinin temelinde Bolşeviklerin programı ile işçi, asker ve köylünün taleplerinin örtüşmesi oluşturur. "... Petrograd'daki Ekim Devrimi bir askeri operasyondan ziyade, kökleri halkın politik kültüründe, Şubat Devrimi'nden duyulan yaygın hayal kırıklığında ve bu bağlamda da Bolşeviklerin acil barış, ekmek, köylülere toprak vaatlerinin albenisi ile çok partili Sovyetlerdeki taban demokrasisinde yatan tedrici süreçti" (Bİ, s.12). "... Ekim ayında Bolşeviklerin hedefleri kitlelerin onları anladığı biçimiyle güçlü halk desteğine sahipti" (BİG, s.15).

Rabinowitch, incelemesini iki iddiaya karşı konumlandırır. İlki Sovyet tarihçilerinin Bolşevik Parti'nin Lenin önderliğinde yekpare bir bütün oluşturduğu iddiasıdır. Rabinowitch partinin bir bütün oluşturmadığını Merkez Komitesi, Petersburg Komitesi ve Askeri Örgüt arasında yaşanan gelişmelere karşı tutum ve eylemlerin farklılaştığını, Merkez Komitesi içinde Lenin'in başını çektiği grup ile Kamenev'in başını çektiği grup arasında gerilimli tartışmaların yaşandığını belirtir (DD, s.11). Dahası zaman zaman Lenin'in görüşlerinin azınlıkta kaldığı da olmaktadır. İkincisi Ekim Devrimi'ni önemli bir kitle desteğine sahip olmayan bir partinin darbesi olarak ele alan batılı burjuva tarihçilerin iddiasıdır. Rabinowitch özellikle ADK'nin rolünü göz ardı etmez ancak Ekim Devrimi'nin gerçek nedenlerinin devrim öncesi dönemin toplumsal, iktisadi ve siyasal gelişmelerinde aranması gerektiğine işaret eder (Bİ, s.31).

Ekim Devrimi'ne giden süreci şekillendiren önemli siyasal gelişmeler Nisan Bunalımı, akim kalan Haziran gösterisi, Temmuz ayaklanması, Kornilov tehdidi ve sonrasında yaşanan Geçici Hükümet krizidir. Rabinowitch bahsi geçen siyasal gelişmeler içerisinde Bolşevik Parti, Sovyetler ve kitlelerin eylemlerini inceleyerek iddialarını kanıtlamaya çalışır. Söz konusu gelişmeler bir yandan Bolşevik Parti'nin esnekliğine, kitleler içerisinde artan desteğine işaret ederken, diğer yandan Menşevik ve Sosyalist Devrimci Sovyet liderliği ile bölgesel Sovyetlerin arasının açılması ve Bolşeviklerin diğer sol gruplarla birlikte Sovyetlerde hakim hale gelmesi, kitlelerin Geçici Hükümet'in devrilmesini talep etmesi ile sonuçlanır. Devrimin ilk yılındaki önemli siyasal gelişmeler ise devrimci hükümetin genişletilmesi için müzakereler, Almanlarla yapılan Brest-Litovsk barış görüşmeleri, Kurucu Meclis'in toplanması ve dağılmasıdır. Okuduğunuz yazı anılan siyasal gelişmeleri Rabinowitch'in incelemesi eşliğinde ele alacak ve üçlemenin eleştirisi son bulacaktır.

Devrime Doğru

Her ne kadar Yordam Kitap'tan yayınlanma tarihleri farklı olsa da üç eserden *Devrime Doğru: Petrograd Bolşevikleri ve 1917 Ayaklanması* Ekim Devrimi'ne giden süreci anlatan ilk kitaptır. Çalışma Nisan bunalımı, akim kalan 10 Haziran gösterisi ile Temmuz ayaklanmasını içeren dönemi ele almaktadır. *Bolşevikler İktidara Geliyor: Petrograd'da 1917 Devrimi* Temmuz ayaklanması, Kornilov olayı, Lenin'in ayaklanma kampanyası ve Ekim Devrimi'ne odaklanmaktadır. *Bolşevikler İktidarda: Petrograd'da Sovyet Yönetiminin İlk Yılı* ise Ekim Devrimi'nden Kurucu Meclis'in dağıtılmasına giden süreci, Almanların Petrograd'a dayanması ve Hükümetin Moskova'ya taşınmasını, Brest-Litovsk Anlaşması ve yaşanan krizleri, Kızıl Terör'e yol açan politik gelişmeleri ve devrimin birinci yılındaki kutlama etkinliklerini incelemektedir.

Şubat Devrimi sonrası 2 Mart'ta kurulan Geçici Hükümet Kurucu Meclis'in toplanmasına kadar Çarlık sonrası Rusya'nın yönetimindeydi. Yine bu dönemde tekrar dirilen Sovyetler Geçici Hükümet'i tanımış olsalar da ayrı bir iktidar odağı olarak örgütlendi ve Geçici Hükümet'i denetlemekteydi. Geçici Hükümet ile Sovyetler arasındaki ilişkiler özellikle savaş sorunu ve toprak reformu konusundan gerilimliyd. 14 Mart'ta Petrograd Sovyeti'nin ilhaksız ve tazminatsız barış ilkesi temelinde bir manifestosu yayınlandı. Manifestoya karşılık olarak Geçici Hükümet'in Dışişleri Bakanı Milyukov Sovyet'in tutumunu eleştirdi ve müttefiklere savaş çabalarının devam edeceğini belirten bir not gönderdi. Milyukov'un notundan haberdar olan işçi ve askerler 20 ve 21 Nisan'da Geçici Hükümet'in istifasını isteyen, Milyukov'u hedef alan gösteriler düzenledi. Yaşanan bunalım sonrası altı sosyalistin kabinede yer aldığı ilk Geçici Koalisyon Hükümeti kuruldu (DD, s.41-2).

Nisan olaylarının hemen öncesinde Lenin meşhur *Nisan Tezleri*'ni partililere sundu. Tezlerin temelinde konjonktürün tamamlanmış burjuva-liberal evre ile iktidarın proletarya tarafından ele geçirileceği sosyalist evre arasındaki geçiş dönemi olduğu iddiası yatıyordu. Bu kapsamda halkın taleplerini gerçekleştiremeyecek olan Geçici Hükümet reddedilmeli, hemen Sovyetler Cumhuriyeti kurulmalıydı. Toprakların mülkiyeti, malların üretimi ve dağıtımını üzerindeki kontrol Sovyetler'e devredilmeliydi. Burjuva devriminin tamamlanmadığını düşünen Kamenev grubunun etkisiyle Lenin'in tezleri Petersburg Komitesi tarafından reddedildi (DD, s.38-40). Ancak Nisan olayları Lenin'in Geçici Hükümet'in kitlelerin taleplerine cevap veremeyeceği öngörüsünü haklı çıkardı. Parti içerisindeki organlar tüm iktidarın Sovyetlere devredilmesini talep

eden, Geçici Hükümet'in desteklenmemesi gerektiğini vurgulayan ve örgütlenme sorununa dikkat çeken kararlar aldı (DD, s.43-4).

Parti açısından örgütlenme sorununda Petrograd'da bulunan garnizon stratejik açıdan önemliydi. Şubat Devrimi'nde ayaklanan kitlelere karşı harekete geçmeyip kitlelerin yanında yer alan garnizonun önemi ortaya çıktı. Devrim sonrası Sovyetin Bir Numaralı Emri ile birlikler Petrograd Sovyeti'ne karşı sorumlu hale geldi. Bolşevik Askeri Örgütü garnizon birlikleri içerisinde siyasal örgütlenme amacıyla 31 Mart'ta kuruldu. Garnizon içinde örgütlenmenin iki amacı vardı. Birincisi garnizon alayları silahlı güçlerdi. İkincisi büyük ölçüde taşradan gelen köylülerden oluşan askerler partinin taşrada güç kazanması için önemli bir araçtı. *Soldatskaya Pravda* Askeri Örgüt tarafından askerlere propaganda amacıyla çıkarıldı. Daha sonraki gelişmelerin, özellikle garnizon birliklerinin başlattığı Temmuz Ayaklanması'nın gösterdiği üzere Bolşevikler garnizon birliklerindeki örgütlenmede önemli aşama kaydetti (DD, s.45-50).

Haziran gösterisinin ilk adımı Petrograd'daki garnizonlarda örgütlenen Bolşevik Askeri Örgütü tarafından atıldı. Askerler arasında Dünya Savaşı'nın uzamasıyla artan huzursuzluk nedeniyle Askeri Örgüt, Birinci Tüm Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Kongresi'nin ilk gününde savaş karşıtı tutumu öne çıkaran bir gösteri önerisinde bulundu. Parti içerisinde Lenin ve Kamenev'in başını çektiği iki ayrı grup ortaya çıktı. Lenin'in de içinde olduğu gruba göre askerlerin taleplerine karşılık verilmesi ve bu yüzden gösterinin yapılması gerekmekteydi. Diğer grup ise, işçilerin desteği olmaksızın yapılacak bir gösterinin partiyi işçilerden uzaklaştıracağını öne sürmekteydi (DD, s.51-4). İşçi desteğinin alınıp alınamayacağı, gösterinin silahlı mı silahsız mı olacağı, Sovyetlerin muhalefetine etkisi konularında süregiden tartışmalardan sonra 8 Haziran'da Merkez Komitesi 10 Haziran için gösteri kararı aldı (DD, s.61). Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin çoğunlukta olduğu Sovyetler Kongresi gösteriye karşı olduğunu açıkladı ve Parti Merkez Komitesi de gösteriyi iptal etti. Gösterinin iptal nedeni olarak Lenin Sovyet'in resmi yasağını ve karşı devrimcilerin olası provokasyonunu işaret etti (DD, s.76). Zamansız gösteri partinin Sovyetlerden dışlanmasına ve tecrit edilmesine neden olabildi (DD, s.69). Ayrıca Bolşeviklerin garnizonda ve Sovyetlerdeki etkisinin zayıf olduğu gerçeği vardı (DD, s.83).

Sovyetler Kongresi her ne kadar 10 Haziran gösterisini engellemişse de asker ve işçiler arasındaki huzursuzluğun farkındaydı. Hem huzursuzluğu dindirebilmek hem de hala iktidar odağı olduğunu gösterebilmek amacıyla Sovyetler Kongresi 18 Haziran'da bir

gösteri düzenleme kararı aldı. Gösteri gerçekleştiğinde ise Bolşeviklerin yürüttüğü siyasi kampanya sonucunda 10 Haziran'da dile getirilmesi planlanan sloganların neredeyse tüm alanda hakim olduğu ortaya çıktı (DD, s.89-92). 10 Haziran'da yapılamayan gösteri Bolşeviklerin Sovyetler içerisinde yeterince güçlü olmadığını, 18 Haziran gösterisi ise, Sovyet liderliği ile tabanı arasında ortaya çıkan uyumsuzluğu gösterdi.

Temmuz Ayaklanması

Haziran boyunca Geçici Hükümet'in savaşı sürdürme, Petrograd'daki birlikleri cepheye gönderme planları gündemde kalmaya devam etti. Geçici Hükümet ve Savaş Bakanı Kerenski cephedeki yeni bir hücumu Hükümetin itibarını yeniden kazanması ve Rus toplumunun yeniden birleşmesi için bir araç olarak görüyordu. İşçiler ve askerler ise yeni bir saldırıya ya ilgisizdi ya da karşısında yer aldı. Cepheden kitlesel firar ve emirlere uymama haberleri geliyordu (DD, s.94-6). Diğer yandan Geçici Hükümet'in bazı göstericilerin 18 Haziran gösterisi sonrası toplandığı Viborg Bölgesindeki Durnovo Villası'na yaptığı baskın, anarşistlerin tutuklanması ve önemli anarşist liderin öldürülmesi yeni bir huzursuzluk dalgası yarattı (DD, s.110-2).

Geçici Hükümet aynı anda Ukrayna krizi ile uğraşıyordu. Ukrayna'daki milliyetçi gruplar Ukrayna Merkez Radası etrafında birleşerek kendi ulusal hükümetlerini ilan ettiler. Geçici Hükümet'in gruplarla görüşme yapmak için gönderdiği heyetin üstü kapalı olarak Rada'yı tanıması sonrası Kadetler sorumlu olduğu bakanlıklardan istifa etti (DD, s.119-122). Geçici Hükümet Ukrayna krizi ile boğuşur, cepheye yeni hücum hazırlıkları yaparken 3 Temmuz'da Birinci Makineli Tüfek Alayı cepheye asker gönderilmesini durdurmak amacıyla ayaklandı. Önce Bolşeviklerin merkezi Kşesinkaya Malikanesi'ne yönelen asker ve onlara katılan işçiler Lenin'in ve Merkez Komitesi'nin aksi yönde kararlarına rağmen Askeri Örgüt'ün komutayı devralmasıyla geçici bakanların tutuklanması talebiyle Taurida Sarayı'na yürüdü (DD, s.135-9). Bolşevik parti tabanı askerler içinde örgütlü anarşistler ile birlikte hareket ediyordu, Merkez Komitesi ayaklanmayı ertelemeye uğraşırken parti tabanı ile ters düşüyordu (DD, s.122-9).

4 Temmuz günü Petrograd merkezi Kronştadtlı denizcilerin ve Putilov işçilerinin de katılımıyla ayaklanmacılarla doldu. Aynı günün akşamı Sovyet Yürütme Komiteleri'nin ortak toplantısında Kadetlerin istifası sonrası kurulacak yeni hükümete ilişkin tartışmada Geçici Hükümet'in devam etmesine ve kabineye sosyalist

bakanların girmesine yönelik karar alındı. Diğer yanda Geçici Hükümet Bolşeviklerin öncülük ettiği ayaklanmanın Alman çıkarına olduğu (Lenin'in Alman ajanı olduğu iddialarına dayanan) haberlerini yaymasıyla önceden tarafsız kalmış olan garnizon içindeki birlikler isyanı bastırmak için harekete geçti (DD, s.158-160). Kuzey cephesinden Sovyete sadık birliklerin başkente hareket ettiği bilgisi de başkentte havanın ayaklanma aleyhine dönmesinde belirleyiciydi (DD, s.165). 5 Temmuz gecesi parti de gösterilerin amacına ulaştığını bildirerek gösterilere son verilmesi gerektiğini duyurdu. Parti ayaklanma boyunca ortak bir tutum belirleyemedi. Merkez Komitesi'nin partinin hazırlıksız olduğu, köylü ve askerler arasındaki desteğin yetersizliği gerekçelerine dayanan karşı çıkışına rağmen Petersburg Komitesi ve Askeri Örgüt tabandan gelen baskıya karşılık vererek gösterileri desteklemeyi kararlaştırdı (BİG, s.37-8).

Böylelikle Temmuz Ayaklanması da akim kalan 10 Haziran gösterisi gibi Sovyet liderliğinin etkisiyle Geçici Hükümet'in devrilmesi ve Sovyetlerin iktidarı alması ile sonuçlanamadı. Ayaklanma sonrası Petrograd'da Bolşevikleri hedef alan ama onlarla sınırlı kalmayıp diğer sosyalistlere de yönelen bir baskı dönemi ortaya çıktı.

Kornilov Tehdidi

Her ne kadar Temmuz Ayaklanması başarısız olsa da Geçici Hükümet başkentte kontrolü sağlayamadı. Geçici Hükümet ayaklanma sonrası birtakım önlemler almaya karar verdi. Ayaklanmaya katılan birliklerin dağıtılması, sivillerin silahsızlandırılması, ordu içinde siyasal faaliyetin yasaklanması hükümetin başvurduğu tedbirlerdi (BİG, s.56-7). Geçici Hükümet tedbir önlemlerinin yerine getirilmesinde başarılı olamadı. Şubat Devrimi sırasında dağıtılan silahları halk geri vermeye yanaşmadı, garnizon birliklerinin dağıtılması çok uzun sürdü ve tutuklanan Bolşevikler yargı önüne çıkarılamadı. Geçici Hükümet anılan baskı önlemlerini dağınık ve örgütsüz olması nedeniyle gerçekleştiremedi (BİG, s.79-85). Bu hükümetin kararlarının kitleler nezdinde bir karşılığı olmadığı anlamına geliyordu, kararlar uygulanmıyordu.

Ayaklanma sonrası baskıcı hava Geçici Hükümetin güçsüzlüğü nedeniyle sanıldığından kısa sürdü. Bolşevikler yeniden toparlanma sürecine girdi. Partiye yeni katılımlar durmuş olmasına rağmen kitlesel kopuşlar yaşanmadı (BİG, s.92). Hatta Ağustos'tan itibaren Bolşeviklerin Sovyetler ve askerler içindeki etkisi giderek arttı (İşçiler arasındaki etkisi zaten sürekliydi). Bunun iki nedeni vardı. İlki Geçici Hükümet'in ayaklanma sonrası ordu içinde aldığı ölüm cezasının geri getirilmesi gibi baskıcı önlemlerdi. İkincisi merkez

organlarındaki Sovyet liderliğinin ayaklanma sırasında gösterdiği tutum ve bu tutuma bölgesel Sovyetlerden gösterilen tepkiydi. Menşevik ve Sosyalist Devrimcilerden oluşan Sovyet liderliğinin iktidarı ele almayı reddeden tutumu ve Geçici Hükümet'e verdiği destek bölgesel Sovyetlerde Bolşevikler, Menşevik-Enternasyonalistler ve Sol Sosyalist Devrimcilerin hakim hale gelmesine neden oldu (BİG, s.103-5).

Temmuz ayaklanması, cephede Almanlar karşısında alınan yenilgiler, askerlerin barış talebi ve Sovyetler'in ordu içindeki artan etkisi, işçilerin süreklileşen grevleri, Geçici Hükümet'in süregiden yönetme krizi Rusya'da "ulusal liderliğin kilitlendiğine" işaret ediyordu. Rus burjuvazisi için cephede başarının ve ülke içindeki karışıklıklardan kurtulmanın tek çaresi anti sosyalist ve muhafazakar kuvvetlerin ittifakı olarak görünüyordu (BİG, s.123-4). Rusya Ekonomik İyileştirme Derneği ve Cumhuriyetçi Merkez ile Karacı ve Denizci Subaylar Birliği ile Askeri Birlik ve Saint George Süvari Birliği anılan ittifakın örgütsel araçlarıydı. Söz konusu ittifakın temel hedefi bir askeri darbe yoluyla düzenin yeniden tesisiydi. Darbe için düşünülen aday General Lavr Kornilov'du (BİG, s.125). Başbakan olduktan sonra Kerenski Kornilov'u en sorunlu cephe olan güneybatı cephesine komutan olarak atadı. Kornilov 16 Temmuz Kerenski ile generaller arasında yapılan toplantı sonrası ise başkomutanlığa yükseldi (BİG, s.129-130).

12 Ağustos ve 14 Ağustos'ta Moskova'da yapılan Devlet Konferansı Kornilov'un arkasındaki ittifakın Sovyetlere yönelik protestolarıyla şekillendi. Anılan ittifak Geçici Hükümet'ten düzenin yeniden tesisi için gerekli önlemlerin hemen alınmasını talep ediyordu. Özellikle subayların yetkilerinin artırılarak cephede düzenin yeniden sağlanması ve Sovyetlerin sahip olduğu yetkilerin ve etkilerin sınırlandırılması isteği öne çıkıyordu (BİG, s. 142).

Liberal muhafazakar ittifak Şubat Devrimi'nin altıncı ayında 27 Ağustos'taki kutlamalar sırasında darbeyi gerçekleştirmeyi hedefliyordu. Kutlamaların çıkırından çıkıp ayaklanmaya dönüşeceğini öngören ya da olmazsa kendileri bir sol ayaklanma komplosu düzenlemeyi hesap eden ittifakın örgütlerindeki Kornilov'a bağlı subaylar askeri kuvvetleri Petrograd'a çağırıp sıkıyönetim ilan etmeyi planlıyordu (BİG, s.145-6). 27 Ağustos öncesi Kornilov'un emriyle bazı birlikler Petrograd'a hareket etmeye başladı. Kornilov, Petrograd'da sıkıyönetim ilan edilmesi ve ordu başkomutanına sınırsız yetki verilmesi talebini açıkça dile getirdi (BİG, s.148-153). Kerenski Kornilov'un ihanetine karşılık bakanlar kurulunda sınırsız yetki istedi ve bir Direktuar kurmaya çabaladı (BİG, s.156).

Kerenski ile Kornilov arasındaki çatışma ve Kerenski'nin Direktuar kurma isteği Sovyetlere ulaştığında Sovyetleri oluşturan partilerin durum karşısında tavrı birbirinden farklı oldu. Ancak Kornilov'a yakın kuvvetlerin başkente yürüyor olması nedeniyle dikkatler askeri tehdide çevrildi ve 28 Ağustos'ta Karşı-Devrime Karşı Mücadele Komitesi kuruldu (BİG, s.160-1). Kornilov'un saldırı haberi yayılır yayılmaz Kadetlerin solunda kalan bütün gruplar harekete geçti ve birleşik bir karşı siyasal tutum gösterdi (BİG, s.168). Fabrikalarda işçiler silahlanmış "Kızıl Muhafızlar"ı kurdu, Demiryolu İşçileri Sendikası Kornilov'un kuvvetlerini yavaşlatmakta, istihbarat toplamakta önemli rol oynadı (BİG, s.171). Petrograd'daki askeri önlemlere ek olarak Kornilov'un kuvvetleri ya lojistik açıdan zayıflatıldı ve ilerleyemez duruma getirildi ya da ajitatorler yardımıyla tarafsızlaştırıldı (BİG, s.172-180).

Kornilov tehlikesi savuşturulduktan sonra Bolşevik Parti'nin Sovyetler ve kitleler içerisindeki etkisinin arttığı görüldü. Petrograd Sovyeti'nde Kadetler ve tüm mülk sahiplerini dışlayan sosyalist hükümet kurulmasının öngören Kamenev'in tasarısı Bolşevik sayısının üzerinde oy aldı (BİG, s.188-190). 25 Eylül'de Petrograd Sovyetinin yeni Prezidyumu'nun oluşumunda dört Bolşevik, iki Sosyalist Devrimci ve bir Menşevik vardı (BİG, s.204). Ancak Sovyetler'in merkez organlarında Kornilov'a destek veren Kadetler dışındaki tüm partileri içeren bir koalisyon hükümetini savunanlar çoğunlukta idi.

Ekim Devrimi

Kornilov tehdidinin savuşturulması Bolşeviklerin işçi ve askerler arasındaki derinleşen bağları gösterdi. Ayrıca partinin Sovyetler'in iktidarı ele alması gerektiğine işaret eden programının da haklılığını kitleler nezdinde ortaya çıkardı. Geçici Hükümet Rus toplumunun sorunlarını çözebilecek iktidara ve desteğe sahip değildi. Kurucu Meclis'in toplanacağı tarih belirsizdi, savaş Ruslar açısından yenilgilerle devam ediyordu, garnizon birlikleri sürekli cepheye gönderilmeye çalışılıyordu, yoksulluk ve açlık sürekli hale gelmişti.

Nisan'da Petrograd'a döndüğünden beri Lenin yazdıklarıyla ve konuşmalarıyla Rusya'daki mevcut durumu iktidar sorunu üzerinden tanımlıyordu. Genel hatları ile Lenin'e göre Şubat Devrimi sonrası ortaya çıkan mevcut durum ikili iktidardı: Bir yanda burjuvazinin iktidarını gerçekleştiren Geçici Hükümet, diğer yanda halkın kendi kendine örgütlenmesine dayanan Sovyet iktidarı. Lenin Haziran öncesi bahsi geçen ikili iktidar durumunun Sovyetler içerisinde yapılacak parti çalışmasını yardımıyla iktidarın barışçı yol-

lardan Sovyetlere devredilmesini mümkün kıldığını düşünmekteydi.⁵ Ancak Menşeviklerin ve Sosyalist Devrimcilerin hakim olduğu Sovyet liderliğinin akim kalan Haziran gösterisi ve Temmuz ayaklanmasındaki tutumları Lenin'i Sovyetler dışında seçeneklere itti.

Lenin özellikle Temmuz ayaklanması sonrası partisini silahlı ayaklanma için çalışması gerektiğine ikna etmeye çalışıyordu. Kornilov olayı sırasında Sovyetler içindeki partiler arasında doğan yakınlaşma iktidarın barışçı yollardan Sovyetler'e geçebileceği umudunu doğursa da Lenin 12 Eylül ve 14 Eylül'de Merkez Komitesi'ne yazdığı iki mektup ile acil bir silahlı ayaklanma örgütlenmesi talebini yeniden gündeme taşıdı. Aynı dönemde Demokratik Devlet Konferansı'nda "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganı çerçevesinde sosyalistlerden oluşan bir koalisyon hükümeti için çalışan Bolşevik liderlik mektupları görmezden geldi. İlimli sosyalistler ise burjuvaziyle koalisyon yapma ilkesinden vazgeçmiyordu (BİG, s.208-12).

Lenin, Merkez Komitesi'nin tutumu karşısında Petrograd'a dönmeye karar verdi ve ayaklanma çağrısını partinin diğer organlarına ve parti tabanına yaymak için uğraştı. Lenin'in uğraşları sonuç verdi ve 10 Ekim'deki Merkez Komitesi toplantısı sonunda silahlı ayaklanma kararı alındı. Kamenev ve Zinovyev karara karşıydılar; küçük burjuvazinin büyük burjuvaziye destek verdiğini, köylülerin çoğunluğunun Sosyalist Devrimcilerin yanında olduğunu vurguluyor, Bolşeviklerin karşısında yer alması muhtemel grupların güçlü olduğunu düşünüyorlardı. Sovyetler Kongresi için çalışmaya devam etmeli, Kurucu Meclis'in toplanması beklenmeli ve Sovyetler içinde partinin etkisini arttırmak için çalışılmalıydı (BİG, s.220-37).

Ayaklanmanın örgütlenmesinin önünde çeşitli engeller vardı. Öncelikle 10 Ekim toplantısı sonrası alınan karara itirazın da gösterdiği üzere liderlik içerisinde çeşitli nedenlerle ayaklanmaya karşı muhalefet vardı. Ayaklanmanın zamanlaması, partinin özellikle taşrada güçsüzlüğü, köylülerin ayaklanmayı desteklememe olasılığı söz konusu nedenlerden bazılarıydı. Daha da önemlisi partinin yaptığı tartışma ve yoklamalarda ayaklanma için teknik hazırlıklara (işçilerin yeterince silahlanmadığı, demiryolu işçilerinin ve bazı önemli askeri birliklerin desteğinin güvenceye alınmadığı vb.) başlanmamış olduğu, işçi ve askerlerin büyük ölçüde silahlı ayaklanmaya ve özellikle sadece parti tarafından yönlendirilecek ayaklanmaya kayıtsız olduğu ortaya çıktı (BİG, s.238-49).

Bolşeviklerin ayaklanma planlarını ertelemelerine neden olabilecek söz konusu engeller Geçici Hükümet'in Petrograd Garnizonu'nu cepheye gönderme kararı ile bir anda ortadan kalktı. Bahsi geçen karar bir anda garnizondaki askeri birliklerin Geçici Hükümet'i tanımadıklarını Petrograd Sovyeti'ne bağlı olduklarını açık-

layan kararlar almasına neden oldu. Bolşeviklerin hakim olduğu Petrograd Sovyeti'nde devrimci başkent'in savunulması, olası Kornilovcu darbelere karşı halkın güvenliğinin sağlanması amacıyla devrimci savunma komitesi kurulması kararı alındı. 9 Ekim'de Petrograd Sovyeti Askeri Devrimci Komitesi oluşturuldu. 16 Ekim'de çalışmaya başlayan ADK 23 Ekim'de başkentteki neredeyse tüm birliklerin bağlılığını kazandı. 21-22 Ekim tarihlerinde kendi komiserlerini birliklere, silah ve cephane depolarına gönderdi ve Geçici Hükümet'in garnizon birlikleri üzerindeki otoritesini tanımayan Troçki'nin yazdığı bildirinin birliklerce kabul edilmesiyle Geçici Hükümet'i neredeyse tek bir kurşun atmadan silahsızlandırdı (BİG, s.253-71).

24 Ekim sabahı Geçici Hükümet'in Bolşevik gazetesi *Soldat ve Raboçi put* gazetelerini kapatması, başkent çevresindeki Kerenski'ye bağlı birliklerdeki hareketlenmeye ilişkin istihbaratlar, cepheden hükümete sadık birliklerin başkente gönderilmesi çabası ADK'yi savunma amaçlı önlemler almaya itti. Öncelikle Bolşevik gazeteler ADK'ye bağlı askerler gönderilerek tekrar açıldı, başkentteki köprüler kontrol altına alındı ve cephe ile hükümet arasındaki iletişim, gönderilen telgraflar ve talimatlar, engellenmeye çalışıldı (BİG, s.279-92). 24 Ekim akşama doğru Sovyet Kongresi'nden önce Geçici Hükümet'in alaşağı edilmesi gerektiğini savunan Lenin gizlendiği yerden ADK'nin ve Bolşeviklerin karargahı Smolni'ye geldi. Büyük ölçüde Lenin'in etkisiyle ADK savunmadan saldırı pozisyonuna geçti. 25 Ekim günü başkentte neredeyse tüm stratejik noktalar (merkez postane, Petrograd elektrik istasyonu, köprüler, üç büyük tren istasyonu vb.) ADK'nin kontrolündeydi (BİG, s.297-9).

25 Ekim akşamı İkinci Sovyetler Kongresi toplanmadan önce Kışlık Saray kuşatma altına alındı. 26 Ekim'in ilk saatlerinde Geçici Hükümet'in bakanları tutuklandı, Lenin ayaklanmayı onaylayan ve yeni devrimci hükümetin kuruluşunu ilan eden "Tüm İşçi, Asker ve Köylülere" başlıklı bildiriye okudu (BİG, s.330). 26 Ekim'deki sonraki toplantıda Lenin'in gizli diplomasiye son vermeyi vaat eden, ilhaksız ve tazminatsız barış isteyen "Tüm Savaşan Ülkelerin Halklarına ve Hükümetlerine" başlıklı Barış Beyannamesi ve toprakta özel mülkiyeti kaldıran ve toprakların dağıtımı için toprak komitelerini, köylü Sovyetlerini yetkili kılan toprak beyannamesi kabul edildi. Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler kongreyi boykot ettiği için 27 Ekim sabahı yeni seçilen Sovyet Merkez Yürütme Komitesi'nde Bolşevikler çoğunlukta idi, yine Halk Komiserleri Konseyi (Sovnarkom) kongreyi boykot etmeyen ama geniş kapsamlı sosyalist hükümet kurulmasını isteyen bu nedenle de Kon-

sey'de yer almak istemeyen partiler yüzünden sadece Bolşeviklerden oluşuyordu (BİG, s.333).

Ekim Devrimi Sonrası

Bolşevikler devrim sonrası Geçici Hükümet'in karşı karşıya kaldığından daha fazla sorunla başa çıkmak zorunda kaldı. Her şeyden önce süregiden savaşın Rusya'da yarattığı yıkım ve sefalet gittikçe artıyordu. Almanlar barış yapmaya yanaşmıyordu ve başkent yakınlarına dayanmıştı. Ayrıca Bolşeviklerin barış yanlısı tutumu nedeniyle İtilaf Devletleri içeride Bolşevik karşıtı gruplar üzerinden yeni hükümeti yıpratmaya çalışıyordu. Bolşevikler sadece savaşla değil ayrıca içerideki muhalifleri ile de şiddetli bir çatışmaya girmişti. Geçici Hükümet yandaşları bir yandan Menşevikler ve Sosyalist devrimciler diğer yandan Sovnarkom'a muhalefet ediyordu. Özellikle gerici güçler ile olan mücadelede silahlar patlıyordu, hükümet unsurlarına suikastlar düzenleniyordu.

Sovnarkom'un devrimin ertesinde yüz yüze kaldığı ilk sorun ılımlı sosyalistlerin baskın olduğu Tüm Rusya Demiryolu İşçileri Sendikası Yürütme Komitesi (Vikhzel)'nin tümüyle Bolşevikler'den oluşan hükümete karşı çıkması ve grev tehdidinde bulunmasıydı (Bİ, s.43). Bütün sosyalistleri kapsayacak bir hükümet kurulması amacıyla toplanan Vikhzel müzakereleri görünürde Menşevik ve Sosyalist Devrimcilerin Lenin ve Troçki'nin oluşturulacak hükümetin bir parçası olmaması şartı nedeniyle sonuçsuz kaldı. Oysaki esas neden (Lenin'in parti içindeki uzlaşmayı reddeden tavrına rağmen) Bolşevik partinin kurulacak yeni hükümette ağırlıklı bir rol oynamak istemesi, Menşevik ve Sosyalist Devrimcilerin yeni hükümetin uzun süre ayakta duramayacağına inanmalarıydı (Bİ, s.43-8). Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler Bolşevik karşıtı sosyalist ve liberal gruplarla Tüm-Rusya Anavatanın Kurtuluşu ve Devrim Komitesi altında işbirliği yapmaktaydı (Bİ, s.40). Anılan müzakereler olumsuz sonuçlansa da Sol Sosyalist Devrimciler iki parti arasındaki başka görüşmeler sonucunda 9 Aralık'ta Sovnarkom'a katıldı (Bİ, s.97).

Müzakereler sonrasının en önemli gelişmesi Kurucu Meclis seçimleriydi. Petrograd'daki seçim sonuçları Bolşevik Parti'ye olan desteği gösteriyordu; yüzde 16,2 Sosyalist Devrimciler, yüzde 5 Menşeviklere karşı yüzde 45,2 Bolşevikler. Ancak durum Rusya genelinde Bolşevikler açısından iç açıcı değildi. Köylülüğün hakim olduğu Rusya'da kırsalın temsilcisi Sosyalist Devrimciler seçimden galip çıktı (Bİ, s.82). Bahsi geçen durum karşısında Sovyet iktidarının Kurucu Meclis'e üstünlüğü ilkesine dayanarak Kurucu Meclis'in Sovyet iktidarını tanıması gerektiği kararını aldı (Bİ, s.86).

Sovnarkom 20 Aralık'ta Kurucu Meclis'in 5 Ocak'ta toplanmasına karar verdi. Karşılık olarak 8 ve 12 Ocak'ta İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti Kongresi ve Köylü Vekilleri Sovyeti Kongresi toplantılarının yapılması onaylandı (Bİ, s.103). Yılbaşında Lenin'e suikast girişimi yapıldı ve bu suikast Kurucu Meclis ile Sovyet iktidarı arasındaki kavganın bir uzantısı olarak kitleler tarafından yorumlandı (Bİ, s.109). Aynı dönemde Sovnarkom'da yer alan Sol Sosyalist Devrimciler de Kurucu Meclis karşısında Sovyet iktidarının üstünlüğü ilkesini benimsedi (Bİ, 110).

Kurucu Meclis'in toplanacağı günlerde Petrograd'da sıkıyönetim ilan edildi (Bİ, s.111). Kurucu Meclis için yapılan gösteriler kontrol altına alındı ve sınırlandı, Kurucu Meclis'in toplanacağı Taurida Sarayı'nın çevresi askerler ve Kızıl Muhafızlar tarafından kuşatılmıştı (Bİ, s.115-23). Sovyet iktidarını desteklemekteki isteksizliğine dayanarak önce Bolşevikler sonrasında Sol Sosyalist Devrimciler Kurucu Meclis'ten çekildiklerini açıkladı (Bİ, s.132-3). Sovnarkomu oluşturan partilerin salonu terk etmesiyle Kurucu Meclis'in çalışmaları önemsizleşti. 6 Ocak sabahı Kurucu Meclis askerlerin ve Kızıl Muhafızların tehdidinin de etkisiyle resmi olarak dağıldı. Ne delegeler Kurucu Meclis için savaşmaya hazırdı ne de Rus halkı Kurucu Meclis'i önemsiyordu (Bİ, s.134-6). Artık Rusya'da batı tipi bir liberal demokrasi ihtimali kısa dönem için ortadan kalkmıştı.

Sovnarkom içeride otoritesini sağlamlaştırmak için dışarıda savaş koşulları ile mücadele etmekteydi, özellikle Almanların saldırıları devam ediyordu. Devrimci hükümet Barış Beyannamesi'ndeki ilhaksız veya tazminatsız barış görüşmeleri ilkesi temelinde İttifak Devletleri ile masaya oturdu (Bİ, s.141). 9 Aralık'ta başlayan Brest-Litovsk görüşmeleri Troçki'nin Rusya'nın İttifak Devletleri ile savaş halini sona erdirdiği silahlı kuvvetlerini terhis ettiği açıklaması ile 28 Ocak'ta sona erdi (Bİ, s.141-58). Troçki anılan açıklamayı yaptıktan sonra Almanların yeni bir saldırı yapamayacakları izlenimine sahip olduğunu belirtse de ateşkesin sona ereceği 18 Şubat akşamı Almanların hücumu devam edecekleri ortaya çıktı (Bİ, s.165).

Almanların ilerleyişi karşısında Lenin'in başından beri tavrı Rusya'daki devrimin yaşayabilmesi için acil bir barış anlaşması imzalanması gerekliliğine yaptığı vurguydu. Ancak savaşan ülkelerde özellikle Almanya'da devrim geciktikçe Almanların önerdiği barış koşullarının kabul edilmesi Lenin için tek alternatifte dönüştü. Öte yandan parti içindeki Sol Komünistler ise Almanların koşullarının kabul edilemez olduğunu savunmaktaydı ve devrimci savaş için hazırlık yapılması gerektiğini vurgulamaktaydı (Bİ, s.148-152).

Ortaya çıkan yakın işgal tehlikesi karşısında Sol Sosyalist Devrimcilerin desteğiyle Bolşevik Parti Alman hükümetine Brest-Litovsk'taki şartların kabul edildiğine dair telsiz mesajı yolladı (Bİ, s.168-9). Almanlar daha ağır şartları ekleyerek Sovnarkom'un mesajına yanıt verdi (Bİ, s.176). 24 Şubat sabahı yeni şartların da kabul edildiği Berlin'e iletildi (Bİ, s.182). Öte yandan Petrograd'da olası Alman işgali için hazırlıklar yapıldı. Kızıl muhafızlara dayanan partizan savaşı stratejisi öne çıktı. Acil durumlarda Sovnarkom adına karar alma yetkisi verilen Geçici Yürüme Komitesi oluşturuldu. Savunma hazırlıklarını yönetmek ve koordine etmek amacıyla Petrograd'ın Devrimci Savunması için Komite kuruldu (Bİ, s.173-5). Anılan önlemlere ek olarak Mart başında Petrograd'daki devlet kurumları olası Alman işgalinden dolayı Moskova'ya taşındı (Bİ, s.201-4).

Yaşanan gıda krizlerine, askeri isyanlara, devlet görevlilerine yapılan suikastlara ve diğer karışıklıklara rağmen Sovyet iktidarı yaşamaya devam etti. Devrimin birinci yıldönümü önemli bir kitlesel katılımı bayram olarak kutlandı (Bİ, s.366-7). Öncülü olan Paris Komünü'nden daha fazla yaşayan Rus Devrimi'nden daha fazla kutlanmayı hak eden ne olabilirdi!

Sonuç Yerine

Rabinowitch'in Bolşevik Devrimi'ne giden süreci ele alan, Devrim sonrası Bolşevik iktidarının ilk yılına odaklanan titiz ve ayrıntılı üçlemesinin devrim tarihini aydınlatan ve söz konusu tarihi kavramaya yardımcı olan en önemli katkılardan biri olduğuna kuşku yoktur. Ancak çalışmanın bir kısmını yazarının çizdiği sınırlarına da dikkat çekmek gerekir. Öncelikle üçleme, yazarın da vurguladığı üzere sadece ticaret ve sanayi kenti başkent Petrograd'a odaklanmıştır. Hem Rusya'nın diğer kentleri hem de kırsal kesim hakkında Rabinowitch'in çalışması dolayısıyla çok az bilgi sahibi oluruz. Kırsal kesim Sosyalist Devrimcilerin temsili üzerinden resmin bir parçası olmaktadır. Sol Sosyalist Devrimcilerin programından esinlenen Toprak beyannamesi devrimin kırsal kesimle ilgili tek belgesi olarak ortaya konur. Özellikle tarımsal ekonominin baskın olduğu devrim sürecindeki Rusya açısından kırsal kesimin çalışmanın ilgi odağına girmemesi dikkat çekicidir. Çünkü bildiğimiz üzere devrim sonrasında Sovyet iktidarının yaşadığı en temel sorunlardan biri tarım alanında üretim ilişkilerinin dönüşümü olmuştur. Elbette köylülerin devrim sürecindeki etkisinin değerlendirilmemesi işçi sınıfının köylüler üzerinde hegemonya kurduğu iddiası ile karşılanabilir. Ancak söz konusu hegemonyanın, işçi ve köylü arasın-

daki karmaşık ilişkinin, nasıl kurulduğu sorusunun cevabı yoktur. Parti içerisindeki Lenin'e muhalefetin en önemli kaynağını kırsal kesimin ve köylülüğün başkentte olan bitene göstereceği tepkinin niteliği olduğu burada akla gelmektedir.

Çalışmanın başkente ve sanayiye odaklanan sınırı ile bağlantılı olarak ikinci sınır sadece siyasal gelişmelerin ele alınmasıdır. Rabinowitch amacının Bolşevik Parti'nin iktidara gelişi sürecini ve partinin gelişen siyasal koşullar içerisinde verdiği tepkileri açıklamak olduğunu belirtse de üretim ilişkilerine dair açıklamalara çok az yer verir. Elbette devrim sorunu Lenin'in de ortaya koyduğu gibi bir iktidar sorunudur. Ancak iktidar sorunu siyasal bir sorun olmasının yanı sıra üretim ilişkilerinin dönüşümü ve değiştirilmesi sorunudur. Rabinowitch'in büyük ölçüde siyasal gelişmelere odaklanan açıklaması kitlelerin etkisini göz ardı etmeyen, komplo teorilerine yer vermeyen "cumhuriyetçi Makyavelist" bir açıklamadır.

Anılan sınırlılıklarına rağmen Rabinowitch'in eserleri daha birçok şeyin yanında esasta Bolşevik Devrimi'nin parti önderliğinde Sovyetlerde örgütlenmiş işçi, asker ve köylülerin eylemi olduğunu belgeleriyle ortaya koyar. Bolşevik Parti önderlik etmiştir çünkü Menşevikler ve Sağ Sosyalist Devrimciler Kurucu Meclis'i savunur, Geçici Hükümet'i destekler ve barış taleplerini ertelerken Bolşevik Parti "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganının benimsemiş, acil barış taleplerini öne çıkarmış ve toprak reformunu desteklemiştir. Parti aynı zamanda kendi içindeki tartışmaları, kitlelere ve tabandan gelen taleplere açıklığı ile disiplinli örgüt yapısını bir araya getirebilmiştir. Bu temelde ortaya çıkan Bolşevik Devrimi de tüm dünyadaki işçi sınıfına kendi kurtuluşlarının mümkün olabileceği umudunu vermiştir.

Ebubekir Aykut, Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Araştırma Görevlisi. Beytepe Ekonomi Politik grubunun üyesidir. *Emperyalizmin Hayaletleri: Küresel Düzenlemenin Bugünü, Kolektif Emperyalizm: Magribten Maşnka Dönüşümün Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası: Büyük Sorulara Küçük Yanıtlar* adlı kitapların yazarlarından.

Notlar

1. Bu konuda Edward Hallett Carr'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği üzerine yazdıklarına ve Eric Hobsbawm'ın *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşınıklar Çağı* (çev. Yavuz Alogan) (İstanbul: Everest Yayınları, 2008) eserine bakılabilir.
2. Alexander Rabinowitch, *Devrime Doğru* (çev. Serpil Pehlivan) (İstanbul: Yordam Kitap, 2014)
3. Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidara Geliyor* (çev. Levent Konyar) (İstanbul: Yordam Kitap, 2010)
4. Alexander Rabinowitch, *Bolşevikler İktidarda* (çev. Can Saday, Hakkı Başgüneş, Nihan Elmas) (İstanbul: Yordam Kitap, 2016)
5. V.I. Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi* (çev. Muzaffer Erdost) (Ankara: Sol Yayıncılık, 2010), 9-69.

Ekim Devrimi Kronolojisi¹

1917

22 Ocak: 1905 *Kanlı Pazar*'ının yıldönümünde sokak gösterileri ve matbaacıların grevi. 50 bin işçi greve çıkar, başkent Petrograd'ın varoşu Virog'da askerler grevcilere katılır.

3 Mart: Petrograd'taki ünlü Putilov fabrikasında grev başlar ve Virog'a yayılır.

8 Mart: İşçiler Günü ve *Uluslararası Emekçi Kadınlar Günü*'nde Petrograd'ta 50 fabrikadan 90 bin kadının başlattığı, gıda dağıtımının düzenlenmesi ve "ekmek istiyoruz, barış istiyoruz" istemli grevler, ayaklanmalar olur. Ertesi gün Petrograd'ta 200 bin işçi greve gider. Mart ayı boyunca yapılan grev ve kitlesel gösterilerde sloganlar, "ekmek istiyoruz"dan "kahrolsun savaş", "kahrolsun otokrasi", "kahrolsun monarşi" gibi siyasal sloganlara dönüşür.

10 Mart: Grevler sürer, Petrograd'ta genel grev. Göstericiler kurşunlanır, 169 ölü, binlerce yaralı vardır. Fabrikalarda Sovyetler için temsilci/delege seçimleri yapılmaya başlanır. (Mart-Eylül arasında Sovyetler'e genel olarak Menşevikler hakimdir.)

11 Mart: Duma (parlamento) Çar tarafından dağıtılır, milletvekilleri Meclisi terk eder fakat şehirden ayrılmamaya karar verir. On binlerce işçi sokağa çıkar, polis merkezleri, cezaevleri basılır, bir kısım asker göstericilere katılır.

12 Mart: Çar'ın bakanları istifa eder. Muhafız alayları ayaklanır. *Petrograd İşçi Temsilcileri Sovyeti* kurulur. Duma Geçici Komitesi kurulur. Fiilen İkili İktidar durumu oluşmuştur. Petrograd Sovyeti'nde 1.600 delegenin 40'ı Bolşevik'tir.

13 Mart: Çarın bakanları tutuklanır. *Geçici Hükümet* kuruluşuna dair Duma-Sovyet anlaşması yapılır. Moskova Sovyeti kurulur. Diğer belli başlı şehirlerde kitlesel hareketlenmeler başlar. İzvestiya gazetesinin ilk sayısı yayımlanır.

15 Mart: Çar II. Nikola, tahtı Grandük Mikhail'e terk eder. Duma Geçici Komitesi, Sovyet'in ve Adalet Bakanı Kerenski'nin desteğini alarak Prens Lavov başkanlığındaki Geçici Hükümeti kurar. Petrograd Sovyeti'nin askerlere yönelik I Nolu Emir'i yayımlanır. Sovyet'in asker seksiyonu kurulur, ordunun her biriminde komiteleşme ve temsilci seçimi yapılması istenir. *Moskova* İşçi ve Asker Temsilcileri *Sovyeti*'nin ilk oturumu yapılır.

16 Mart: Grandük Mikhail tahttan çekilir. Geçici Hükümet, Şubat Devrimini radyo aracılığıyla dünyaya duyurur.

18 Mart: Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi-Bolşevik(RSDİP-B)'in merkezi yayın organı *Pravda*'nın ilk yasal sayısı çıkar. Geçici Hükümet genel af ilan eder.

19 Mart: Geçici Hükümet programı açıklanır ve müttefik devletlerin savaşın sürdürülmesi istemini yerine getirilir. "Savaşın zafere kadar sürdürüleceği", siyasi tutuklular için af ilanı, genel oy ile Kurucu Meclis seçimi yapılacağı, temel hak ve özgürlüklerin tanınacağı açıklanır.

20 Mart: Lenin, Zürih'ten *Uzaktan Mektupları* kaleme alır, devrimin birinci evresinin özelliklerini değerlendirir.

21 Mart: Çar ve ailesi tutuklanır.

24 Mart: Geçici Hükümet Fransa, İtalya, İngiltere tarafından tanınır.

25 Mart: Ölüm cezası kaldırılır.

27 Mart: Petrograd Sovyeti, "tüm dünya halklarına", "ilhaksız ve tazminatsız barış çağrısı" yapar. Stalin ve Kamanev sürgünden dönerek *Pravda*'nın başına geçerler.

28 Mart–4 Nisan: *RSDİP (B) Tüm-Rusya Konferansı* toplanır.

5 Nisan: Şubat Devriminde yaşamlarını kaybedenler için 800 bin göstericinin katıldığı gösteri yapılır.

11–16 Nisan: En önemli 50 Sovyetin temsilcilerinin katılımıyla *Tüm-Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti Konferansı* toplanır.

16 Nisan: Lenin, Zinoviyev ve diğer bazı Bolşevikler İsviçre'den Rusya'ya Petrograd'a gelir.

17 Nisan: Lenin ünlü *Nisan Tezleri*'ni Bolşevik ve Menşevik temsilcilere açıklar. Ancak parti içinde yalnız kalır. Tezler üç gün sonra *Pravda*'da *Bugünkü Devrimde Proletaryanın Görevleri* başlığıyla yayımlanır.

21 Nisan: *Pravda*, "Lenin yoldaşın genel şeması (...) bize kabul edilemez görünüyor" der.

21-26 Nisan: Lenin, güncel durumun tahlilini yaptığı *Taktik Üzerine Mektuplar*'ı yazar.

22 Nisan: Lenin'in İktidar İkiliği Üzerine makalesi yayımlanır.

14-22 Nisan: RSDİP (B) Petrograd Konferansı toplanır.

1 Mayıs: 1 Mayıs kutlamaları. Dışişleri Bakanı Milyukov'un mütefik devletlere çağrısı yayınlanır. Milyukov, "zafere kadar savaş" vaat eder.

3 Mayıs: Milyukov'un savaş çağrısı silahlı gösterilerle protesto edilir (*Nisan Günleri*).

6, 9-10 Mayıs: Lenin'in *Rusya'da Siyasal Partiler ve Proletaryanın Görevleri* makalesi yayımlanır.

7-12 Mayıs: RSDİP (B)'nin Rusya'daki ilk legal kongresi, *Yedinci Tüm-Rusya Konferansı* başlar. 79 bin üyeyi 150 delege temsil eder. Lenin'in *Nisan Tezleri*, 38'e karşı 71 oyla benimsenir, 8 kişi çekimser kalır.

14 Mayıs: *Petrograd Sovyeti* bir koalisyon hükümetinin kurulması lehine oy kullanır.

15 Mayıs: Dışişleri Bakanı Milyukov istifa eder, yerine Tereşçenko geçer.

17 Mayıs: Troçki Amerika'dan döner. Petrograd'ta *Tüm-Rusya Köylü Vekilleri Kongresi* toplanır.

18 Mayıs: İkinci Geçici Hükümet oluşturulur (Kadet/Anayasacı Demokratlar], Halkçı Sosyalistler/Turudovikler, Sosyalist Devrimciler/SR ve Menşevikler). Prens Lvov Başbakan, Kerenski savaş, Çernov tarım, Tseretelli posta, Skobelev çalışma Bakanı olur.

30 Mayıs: *Kronştad Sovyeti*, kentin tek yönetici gücü olduğunu ilan eder.

4 Haziran: Genelkurmay Başkanı değiştirilir.

10 Haziran: Lenin *Devrimde Proletaryanın Görevleri* başlıklı, devrimin sınıfsal niteliği, yeni hükümetin dış siyaseti, özgün iktidar ikiliği ve bunun sınıfsal anlamı, taktiğin özgünlüğü, devrimci aşırıcılık ve bunun sınıfsal anlamı, savaşın nasıl sona erdirilebileceği, devrimin yarattığı yeni devlet tipi, tarım programı ve ulusal program, kapitalist banka ve sendikaların ulusallaştırılması ve yeni bir enternasyonal gerekliliği üzerine kapsamlı bir metin yazar.

12 Haziran: *Fabrika ve İşyeri Komitelerinin Birinci Konferansı* Petrograd'ta başlar.

16 Haziran: *Birinci Tüm-Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongresi*, 820 delege ve 268 gözlemci ile toplanır (delegelerin 258'i

Sosyalist Devrimci, 248'i Menşevik, 105'i Bolşevik, 20'si Troçki'nin grubundandır). Toplantının ikinci gününde, hükümet ve Menşevikler adına konuşan Çeretelli, Rusya'da iktidarı almaya hiçbir partinin niyeti bulunmadığını söyleyince, Lenin, "*Hayır efendim böyle bir parti var*" diyerek yerinden fırlar ve "*her an tamamen iktidarı üstlenmeye hazırız!*" der.

22 Haziran: Pravda Geçici Hükümeti protesto çağrısı yapar, Sovyet Yürütme Komitesi gösteriyi yasaklar, çağrı Bolşeviklerce yayılır.

Haziran ayında 43 ilde "*Ekmek, Barış, Toprak*" sloganlarının öne çıktığı köylü ayaklanmaları olur.

1 Temmuz: Güneybatı cephesi Galiçya'da Rus saldırısı başlar ve bozgunla sonuçlanır. Sovyet tarafından Petrograd'ta organize edilen kitle gösterileri Bolşevik yanlısı gösteriler haline dönüşür, Sovyetlerde çoğunluk fiilen Bolşeviklere geçer.

15 Temmuz: Hükümet Petrograd'taki makinalı tüfek birliğine cepheye hareket emri verir, emir reddedilir, gizli anlaşmaların açıklanması istenir ve bir gösteri düzenlenir.

16-18 Temmuz: *Temmuz* Günleri olarak anılır. Petrograd'ta şiddetli hükümet karşıtı gösteriler düzenlenir. Kronştadt denizcilerinin yönetiminde silahlı gösteriler yapılır. "*10 kapitalist bakan defolsun*", "*Bütün İktidar Sovyetlere*", "*taarruz/savaş politikası kabul edilemez*" sloganları haykırılır. Gösteriler Rusya'nın diğer kentlerine yayılır. Başkentte Taurida sarayı işgal edilir. Kerenski Hükümeti güvenilir Kazakları Petrograd'a çağırır, işçi mahalleleri silahsızlandırılır. Gösterilerde 700'e yakın insan öldürülür, yaralanır. Bolşevik liderlerin tutuklanması için emir yayımlanır. Lenin, Zinovyev, Kamanev, Kollontay "üst derecede ihanet ve Alman ajanlığı" ile itham edilir. Geçici Hükümet tamamen karşı-devrimci niteliğe bürünmüş, devrimin barışçıl gelişme olasılığı ortadan kalkmıştır. Lenin Finlandiya'ya geçer.

19 Temmuz: Rus taarruzu başarısızlığa uğrar, Tarnapol düşer.

20-21 Temmuz: Lenin Üç Bunalım'ı yazar. Bolşevik Parti tekrar gizliliğe geçer. Prens Lvov başbakanlıktan ayrılır, Kerenski yeni koalisyonun (Geçici Hükümetin) başbakanı olur. Kerenski hükümeti "Selamet Hükümeti" olarak vaftiz eder. Sovyet Yürütme Komitesi hükümete tam yetki verir.

23 Temmuz: Lenin *Siyasal Durum (Dört Tez)*'i yazar. Troçki Geçici Hükümete bir açık mektup yazarak Bolşeviklerle birlik olduğunu açıklar.

25 Temmuz: Geçici Hükümet İngiliz hükümetinin istediği baskı tedbirlerini yürürlüğe sokar ve cephede ölüm cezasını yeniden uygulamaya koyar. Sovyet Yürütme Komitesi, 300 karşı oyla Lenin ve Zinoviyev'i Alman parası almakla suçlayan bir karar alır.

1 Ağustos: Kerenski ünlü karşı-devrimci General Kornilov'u Rus Ordusu Genelkurmay Başkanlığına atar.

3 Ağustos: Yeni bir hükümet krizi, Çernov Tarım Bakanlığından istifa eder.

5 Ağustos: Troçki ve Lunaçarski Geçici Hükümet tarafından tutuklanır.

7 Ağustos: Kerenski, üçüncü koalisyon hükümetini oluşturur.

8-19 Ağustos: *Bolşevik Partinin Altına Kongresi*, 240 bin üyeyi temsilen 285 delege ile toplanır. Troçki'nin grubu Mejrayontsi partiyeye katılır. Parti Lenin'in tezlerine yakınlaşmaktadır.

25-28 Ağustos: *Devlet Konferansı*, Duma'lardan (devlet ve belediye) Zemstvo'lardan, ordudan ve Sovyetler'den (Bolşevikler hariç) 2 bin 500 delege ile Moskova'da toplanır. General Kornilov orduda disiplinin tesis edilmesi gerektiğini söyler. Bolşeviklerin çağrısı ile konferansın açılış günü Moskova'da genel protesto grevi yapılır.

31 Ağustos: Bolşevikler Petrograd belediye seçimlerinde başarı sağlar.

1-3 Eylül: Güney Cephesinde Alman taarruzu sonucu Riga işgal edilir. Petrograd tehdit altındadır. Lenin yazılarında partiye bu durumu anlatmaya çalışır.

5 Eylül: General Kornilov Fransa ve İngiltere desteğinde (birliklerinde bu ülkelerin subayları da vardır) bir darbe girişiminde bulunur; birliklerini Petrograd'a yönlendirir, kendisinin "Ulusal Savunma Hükümeti" başkanı, Kerenski'nin ikinci başkan olmasını ister.

8 Eylül: Lvov, Kornilov'un ultimatomen Kerenski'ye iletir, sıkıyönetim ilan edilir, hükümet istifa eder. Kerenski Lvov'u tutuklatır ve Kornilov'a karşı savaşta Bolşevikleri kabul etmek zorunda kalır.

9-12 Eylül: Kornilov öncülüğünde başarısız bir karşı-devrimci darbe girişimi yapılır.

11 Eylül: Lenin *Bir Gazetecinin Günlüğünden Sayfalar-Köylüler ve İşçiler* makalesini yazar.

12 Eylül: Lenin, *RSDİP (B) Merkez Komitesine Mektup'u* yazar.

14 Eylül: Devrim yeni bir aşamaya geçer. Kornilov, Denikin ve birçok general tutuklanır. *5'ler Direktuarı*. Cumhuriyet ilan edilir. Petrograd Sovyeti Bolşevik bir önergeyi kabul eder. Petrograd Sov-

yeti liderleri Bolşeviklerin safına geçer. Kornilov'n karşı devrimi sırasında Kadetler, Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklerin tutumları halk tarafından nefretle karşılanır; Bolşevikler ülkenin tek kurtarıcısı olarak görülür. *Bütün İktidar Sovyetlere* sloganı tekrar yaygınlaşır.

16 Eylül: Lenin, *Siyasal Durum Üzerine Karar Taslağı'nı* yazar.

17 Eylül: Troçki kefaletle serbest bırakılır.

18 Eylül: Moskova Sovyeti Bolşevik bir önergeyi kabul eder.

19 Eylül: Lenin *Devrimin Öğrettikleri* makalesini yazar.

22 Eylül: Troçki, Petrograd Sovyeti'ne Kerenski için güvensizlik önergesi verir ve oylatır. Bolşevikler Sovyet'te ilk kez çoğunluktadır. Bolşeviklerin Petrograd ve Moskova Sovyetlerinde çoğunluk olması, ayaklanmanın koşullarını olgunlaştıracak bir gelişmedir.

Ağustos-Eylül: Lenin, *Devlet ve Devrim'i* yazar. (Lenin Aralık 1916-Şubat 1917 arasında Zürih Kütüphanesinde devlet konusunda çalışmalar yapmış, Marx ve Engels'ten aldığı notlarla kendi düşünceleri, daha sonra *Marksizm'de Devlet* başlığı altında bir araya getirilmiştir.)

23-27 Eylül: Lenin, *RSDİP (B) Merkez Komitesine, Petrograd ve Moskova Komitelerine Mektup ile Bolşevikler İktidarı Almadır ve Marksizm ve Ayaklanma* başlıklı metinleri gönderir. Lenin *Yaklaşan Felaket ve Buna Karşı Çareler* kitapçığını da yazmaktadır.

27 Eylül-5 Ekim: Petrograd'ta *Tüm-Rusya Demokratik Konferansı* toplanır.

28 Eylül: Parti Merkez Komitesi Lenin'in Bolşevik örgütlere dağıtılan mektuplarını tartışır. Kamanev karşı tasarı sunar, Merkez Komite kabul etmez.

29 Eylül: Lenin *Rus Devrimi ve İç Savaş-İç Savaş Korkuluğu* makalesini yazar.

7 Ekim: Kerenski son koalisyon hükümetini kurar. Bolşevikler Moskova belediye seçimlerinde başarılı olur.

8 Ekim: Troçki Petrograd Sovyeti Başkanlığına seçilir.

9-10 Ekim: Lenin *Devrimin Görevleri* metnini yazar; kapitalistlerle anlaşma siyasetinin zararlı sonuçları, iktidar Sovyetlere, halklara barış, toprak işleyenlere, açlığa ve iktisadi çöküşe karşı savaşım, devrim düşmanı toprak sahiplerine ve kapitalistlere karşı savaşım, devrimin barışçı yolla gelişmesi başlıkları altında görüşlerini açıklar.

16 Ekim: Lenin, Finlandiya'dan Petrograd'a gitmek üzere yola çıkar.

7 Ekim: Hükümet Petrograd'tan Moskova'ya taşınır.

20 Ekim: Ön-parlamento açılır (555 üye, çoğunluk Menşevikler ve SR/Sosyalist Devrimciler'dedir); Bolşevikler açılış oturumunda salon terk ederler; Troçki Bolşevikler adına konuşur ve "*Ne bu halka ihanet eden hükümetle ne de karşı-devrimle suç ortaklığı yapan bu konseyle hiçbir ortak yammaz yoktur*" der.

Lenin, *Bunahım Olgunlaşmıştır* başlıklı metni yazar ve Merkez Komite'yi ısrarla ayaklanmaya ikna etmeye çalışır; parti safları ve parti kongresinde propaganda yapma hakkı eşliğinde Merkez Komite üyeliğinden istifasını dile getirir.

21 Ekim: Lenin *Ortada Görünmeyen Birinin Öğütleri* makalesini yazar; Kuzey Bölgesi Sovyetler Kongresine Katılan Yoldaşlara Mektup'u kaleme alır.

22 Ekim: Petrograd Sovyeti Yürütme Komitesi, ayaklanmayı hazırlaması için Askeri Devrimci Komite'yi kurar, komitenin başına Troçki geçer.

23 Ekim: Bolşevik Parti Merkez Komitesi'nde 2'ye (Zinovyev, Kamanev) karşı 10 oy ile *ayaklanma* kararı alınır. Merkez Komite içinden ilk *Politik Büro* seçilir (Bubnov, Kamanev, Lenin, Sokolnikov, Stalin, Troçki, Zinovyev).

26 Ekim: Petrograd Sovyeti'nin asker seksiyonu, tüm askeri otoritenin Genelkurmaydan alınıp Askeri Devrimci Komite'ye verilmesi lehinde oy kullanır.

27 Ekim: Bolşeviklerin Petrograd Komitesi'nin genişletilmiş konferansı, çoğunluğun isteksiz, coşkuz olduğu bir atmosfer içinde ayaklanma önerisini tartışır.

29 Ekim: Parti Merkez Komitesi, Petrograd Komitesi Yürütme Kurulu, Askeri Örgüt, Petrograd Sovyeti üyeleri, sendikalar, fabrika komiteleri ve demiryolu işçilerinin ortak oturumunda ayaklanma kararı yeniden kabul edilir.

29-30 Ekim: Lenin, *Yoldaşlara Mektup'u* yazar.

31 Ekim: Zinovyev ve Kamanev, ayaklanma kararına karşı olduklarını açıklar. Lenin, *Bolşevik Partisi Üyelerine Mektup'u* kaleme alır.

1 Kasım: Lenin, gizli olan ayaklanma kararını açıkladıkları için Zinovyev ve Kamanev'in partiden uzaklaştırılmasını ister.

2 Kasım: Askeri Devrimci Komite ayaklanma için fiili hazırlıklara başlar.

4 Kasım: Petrograd'taki Sovyet güçleri, büyük toplantılar görüntüsü altında ayaklanma için gözden geçirilir. Askeri Devrimci Komite, bütün askeri birliklere, yalnızca onay verdiği genel karargâh

emirlerinin geçerli olduğunu duyurur. Kızıl birliklerin sayısı 200 binin üzerindedir.

5 Kasım: Ayaklanmanın önündeki son engel olan Peter ve Paul kaleleri, Petrograd Sovyeti'ne destek olacaklarını bildirir. Hükûmetin, Aurora kruvazörünün Neva'yı terk etmesi emri reddedilir.

6 Kasım: Bu günün akşamı Lenin, *RSDİP (B) Merkez Komite Üyelerine Mektup'u* gönderir. Gece geç saatlerde *Smolny Enstitüsü'ne* gelerek ayaklanmanın yönetimini üstlenir. Geçici Hükûmet ise Askeri Devrimci Komite üyelerinin tutuklanması, Bolşevik gazetelerin faaliyetlerinin durdurulması, Petrograd'ta Bolşeviklerin safındaki askerlerin yerine kendisine bağlı askerlerin geçirilmesi için emirler yayımlar. Kerenski, Cumhuriyet Meclisi'nde (son) konuşmasını yapar, sonrasında destek aramak üzere kaçır. Askeri Devrimci Komite, yasaklanan *Pravda* ve *İzvestia* gazetelerini yeniden açar.

7 Kasım: Ekim Devrimi 02.00'de başlar. Askeri Devrimci Komite'ye bağlı askerler saat 12.00'de Cumhuriyet Meclisi'ni kapatır. Lenin, Petrograd Sovyeti'nin saat 15.00'teki oturumunda bir konuşma yapar. Geçici Hükûmet merkezi olan *Kışık Saray* saat 21.00'de kuşatılır. Saat 23.00'te İkinci Tüm-Rusya İşçi, Asker, Köylü Temsilcileri *Sovyetleri Konferansı* 675 delege ile toplanır (343'ü Bolşevik'tir), Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler kongreyi terk eder, Sol Sosyalist Devrimciler Bolşeviklerle birlikte davranır. Konferansın "*Rusya'nın İşçileri, Askerleri ve Köylülerine Çağrı*"sı yayımlanır, ayaklanma onaylanır. Saat 24.00'te başlayan Kışık Saray'a saldırı iki saat sonra tamamlanır, Geçici Hükûmet üyeleri tutuklanır. Lenin, Petrograd Sovyetine Bağlı Askeri Devrimci Komite adına, "*Rusya Yurttaşlarına*" başlıklı kısa bir açıklama yazar, Geçici Hükûmetin görevden alındığı, halkın uğrunda savaştığı davanın kazanıldığını belirtir. Metin, "*Yaşasın işçilerin, askerlerin ve köylülerin devrimi*" sözleriyle biter.

8 Kasım: Lenin'in başkanlığında Halk Komiserleri Kurulu (Konseyi) kurulur. *Toprak ve Barış Kararnameleri* yayımlanır.

Devrimin ardından emperyalist müdahalelerle birlikte üç yıl sürecektir zorlu bir iç savaş ve *Savaş Komünizmi* dönemi yaşanacak, Ekim Devrimi gene muzaffer olacaktır.

11 Kasım: Askeri Devrimci Komite, Petrograd'ta Sovyet karşıtı ayaklanmayı bastırır.

16-20 Kasım: İlimli Bolşevikler parti Merkez Komitesi ve Halk Komiserleri Kurulu'ndan istifa ederler.

25 Kasım: Kurucu Meclis seçimleri yapılır.

5 Aralık: Rusya ile İttifak devletleri arasında ateşkes yapılır.

10 Aralık: Kadetlere yönelik tutuklamalar başlar.

13 Aralık: İlimlı Bolşevikler partinin Kurucu Meclis grubunda kontrolü ele geçirir.

13 Aralık: Kızıl kuvvetler, Kerenski'yi destekleyen Kazakları Pul-kova'da püskürtür.

18 Aralık: Askeri Devrimci Komite lağvedilir.

20 Aralık: Halk Komiserleri Kurulu, *Karşadevrimciler ve Sabotajılara Karşı Mücadele Üzerine* başlıklı kararnameyi kabul eder; *Tüm Rusya Karşadevrim, Vurgunculuk ve Sabotajla Mücadele Olağanüstü Komisyonu (PÇeka)* kurulur.

22 Aralık: Bir yandan Almanya ile diğer yandan da müttefikleriyle [Avusturya-Macaristan, Türkiye, Bulgaristan] Brest-Litovsk'ta barış görüşmelerine başlanır.

25 Aralık: İlimlı Bolşevikler partinin Kurucu Meclis grubu liderliğinden temizlenir.

26 Aralık: Zinovyev Petrograd Sovyeti'nin başkanlığına seçilir.

28 Aralık: Köylü Sovyetleri, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi ile birleşir.

29 Aralık: Kurucu Meclisin bazı delegelerine yönelik tutuklamalar yapılır.

31 Aralık: Lenin, Halk Komiserleri Kurulu'nun bir toplantısı sırasında, Finlandiya'dan gelen bir hükümet delegasyonunu kabul ederek Finlandiya'nın ayrı bir devlet olarak bağımsızlığını tanıyan belgeyi teslim eder.

1918

1-8 Ocak: Bolşevikler ile Sol Sosyalist Devrimciler arası görüşmeler koalisyon ile sonuçlanır.

16 Ocak: Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Lenin'in kaleme aldığı *Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Deklarasyonu*'nu kabul ediyor ve Kurucu Meclis'e sunmaya karar verir.

14 Ocak: Lenin'e suikast girişimi, başarısız olur.

16-17 Ocak: Petrograd'da sıkıyönetim ilan edilir.

18 Ocak: Kurucu Meclisi destekleyen gösterilere ateş açılır.

18-19 Ocak: Kurucu Meclis Petrograd'da toplanır. Karşadevrimci çoğunluk *Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Deklarasyonu*'nun açıklanmasını ve kabul edilmesini reddeder ve Sovyet iktidarına karşı cephe alır.

Bir oturum sırasında Lenin, Bolşevik grubun Kurucu Meclisi terk etmesine ilişkin bir deklarasyon taslağı yazar ve bu konu hakkında grup toplantısında konuşur.

Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nin kararı üzerine Kurucu Meclis dağıtılır.

21 Ocak: Bolşevik liderliği ve Bolşeviklerle Sol Sosyalist Devrimciler arasında, Almanlarla barış anlaşması imzalanması üzerine, iki ay sürecek olan tartışmaların başlangıcı.

23-31 Ocak: Üçüncü Tüm Rusya Sovyet Kongresi, Petrograd'da toplanır, *Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Deklarasyonu*'nu kabul eder.

27 Ocak: Üçüncü Tüm Rusya Köylü Sovyetleri Vekilleri Kongresi ile Üçüncü Tüm Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Kongresi birleşir.

28 Ocak: Kızıl Ordu'nun krlş başlar.

9 Şubat: Alman ordu yönetimi, Sovyet delegasyonuna Brest-Litovsk'ta barış koşullarını sunar.

10 Şubat: Sovyet delegasyonunun başkanı Troçki, Merkez Komitesi'nin direktiflerine uymayarak barış görüşmelerini keser.

14 Şubat: Jülyen takviminden Batı Gregoryen takvimine geçilir.

18 Şubat: Alman ordularının Doğu Cephesindeki taarruzu başlar.

18-19 Şubat: Almanya'nın ilhakçı barış şartları kabul edilir ancak taarruzları sürer.

20 Şubat: Halk Komiserleri Kurulu, *Sosyalist Anavatan Tehlikede* bildirisini yayımlar.

21-22 Şubat: Petrograd'ın kuşatma altında olduğu ilan edilir.

24 Şubat: Halk Komiserleri Kurulu, Almanların yeni ve daha sert barış şartlarını kabul etmeye karar verir. Alman ilerleyişi sürer.

26 Şubat: Halk Komiserleri Kurulu, başkenti Moskova'ya taşıma kararı alır.

3 Mart: RSFSC ile Almanya ve müttefikleri arasında Brest-Litovsk'ta barış anlaşması imzalanır.

6-8 Mart: RSDİP(B) Yedinci Olağanüstü Kongresi, partinin adını Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) olarak değiştirir ve Lenin'in başkanlığındaki bir komisyonu parti programını hazırlamakla görevlendirir.

Kongre, metni Lenin tarafından kaleme alınan ve Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalanmasını onaylayan *Savaş ve Barış Üzerine* bir karar alır. (Savaştan yıkım ve açlık ile çıkan ülkeyi ve devrimi korumak için Almanya ile yapılan Brest-Litovsk Barışından Rusya,

topraklarının dörtte birini, nüfusun yüzde 44'ünü, tahıl ürünlerinin üçte birini, sanayisinin yüzde 56'sını kaybetmiştir.)

10-12 Mart: Sovyet hükümeti ile Bolşevik ve Sol Sosyalist Devrimci liderlikleri Petrograd'tan Moskova'ya taşınır.

14-16 Mart: Moskova'da Dördüncü Tüm Rusya Sovyet Kongresi toplanır (1.160 delegenin 796'sı Bolşevik'tir). Kongre, Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nı kısıtlayarak onaylar.

18 Mart: Sol Sosyalist Devrimciler ve Sol Komünistler, Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasını protesto etmek için Halk Komiserleri Kurulu'ndan istifa ederler.

12 Nisan: Halk Komiserleri Kurulu, *Cumhuriyetin Anıtları Üzerine* başlıklı bir kararnameyi kabul eder.

8-12 Mayıs: Petrograd işçileri arasında gıda eksikliği nedeniyle oluşan huzursuzluk tırmanır.

9 Mayıs: Petrograd'ın Alman orduları tarafından işgali tehlikesi sürmektedir.

Zengin köylülerin artık tahılına el koymak için gıda tedariki müfrezeleri oluşturma politikası kuramsallaşır.

25 Mayıs: Trans-Sibirya demiryol hattında Çek Lejyonu Sovyet yönetimine karşı ayaklanır.

Haziran: Samara ve Omsk'ta Sovyet karşıtı hükümetler kurulur.

8 Haziran: *Yoksul Köylü Komiteleri (Kombed)* kararnamesi kabul edilir.

14 Haziran: Tüm Rusya Sovyetleri Merkez Yürütme Komitesi, Menşevikleri ve sağ Sosyalist Devrimcileri Sovyetler'den ihraç eder.

20 Haziran: Bolşevik liderlerden V. Volodarski öldürülür.

24 Haziran: Sol Sosyalist Devrimciler Merkez Komitesi, Almanya ile savaşın yeniden başlaması için Alman görevlilerine yönelik suikast acil durum planını kabul eder.

29 Haziran: Kızıl Ordu'ya asker alımları başlar.

Temmuz: Karşı-devrimci Beyaz Ordu Kazan'ı ele geçirir.

4-10 Temmuz: Beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi Moskova'da toplanır. Kongre, *Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Deklarasyonu*'nu da kapsayan ilk *Sovyet Anayasası*'nı kabul eder.

6-7 Temmuz: Sosyalist Devrimcilerin darbe [ayaklanma] girişimi. Beşinci Tüm Rusya Sovyet Kongresi oturumlarına ara verilir, delegeler Sosyalist Devrimcilerin darbe girişiminin bastırılmasına katılırlar.

10 Temmuz: Beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, ilk Sovyet anayasasını kabul eder.

15 Temmuz: Lenin, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nde, Alman hükümetinin Moskova'daki elçiliğini korumak üzere bir tabur Alman askerini Moskova'ya konumlandırma talebini reddeden bir hükümet açıklamasında bulunur.

14-15 Temmuz: Almanlar Batı Cephesindeki son taarruzu başlatır.

16 Temmuz: Çar II. Nikola ve ailesi idam edilir.

18-22 Temmuz: Alman hücumu durdurulur;ibre İttifak Devletlerinin aleyhine döner.

23 Temmuz: Bolşevik Petrograd Komitesi, güvenlik boşluklarını protesto eder, *Kızıl Terör* için basınç uygular.

2 Ağustos: Müttefik müdahalesi, Archangel'in ele geçirilmesiyle başlar.

5 Ağustos: Dışişleri Halk Komiserliği, Sovyet Rusya'ya karşı başlayan müdahaleyle ilişkili olarak ABD temsilcisi Poole aracılığıyla İtilaf devletlerine [Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, ABD] bir barış önerisi yapar.

9-12 Ağustos: Lenin, bir dizi telgraf ile Pensa İl Yürütme Komitesi'ni, Kulak ayaklanmalarının acımasızca bastırılmasını, Kulakların ellerinde tuttıkları tahıllara el konulmasını ve yoksul köylülerin Kulaklara karşı seferber edilmesini emreder.

21 Ağustos: PÇeka, mahkûmları infaz etmeye başlar.

28 Ağustos: Petrograd Sovyeti, Bolşevik liderlere karşı başka suikast girişimleri olması durumunda bütün politik mahkûmların öldürüleceğini bildirir.

30 Ağustos: Bolşevik liderlerden Moisey Yuritski öldürülür.

30 Ağustos: Lenin, Moskova'daki eski Mişelson Fabrikası'nda ki bir konuşmasından sonra Sol Sosyalist Devrimci terörist Fanya Kaplan'ın suikastı sonucu ağır yaralanır.

31 Ağustos: PÇeka, İngiltere Büyükelçiliğine baskın düzenler, Sovyet karşıtı komplonun başı Cromie çatışmada öldürülür.

4 Eylül: Halk Komiserleri Kurulu, karşı-devrimci örgütlenmelere ya da komplolara dahil olan herkesin vurulmasına izin verir.

Ana Amerikan müdahale kuvvetleri Archangel'de karaya çıkar.

6 Eylül: 512 politik mahkûm idam edilir.

Petrograd Sovyeti, *Beyaz Teröre Kızıl Terör* ile yanıt verilmesi kararı alır.

3 Ekim: Lenin, üç milyon kişilik bir Kızıl Ordu kurulması çağrısı yapar.

14 Ekim: İkinci Baltık Filosu Müfrezesi ayaklanması başarısızlıkla sonuçlanır.

30 Ekim: Almanya'nın ana donanma üssü Kiel'de denizciler ayaklanır.

16 Ekim: Lenin, Ukrayna KP(B) İkinci Kongre delegeleriyle bir görüşme yapar.

24 Ekim: Dışişleri Halk Komitesi, ABD Başkanı Wilson'a bir barış önerisinde bulunur.

Kasım: Karşı-devrimci General Kolçak, Omsk'ta iktidarı ele geçirir.

2 Kasım: Kiel denizcileri, işçiler ve askerlerle birleşerek Sovyetler oluşturur. Hareket diğer donanma üslerinin çoğuna ve başlıca Alman kentlerine sıçar.

6-9 Kasım: Altıncı Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi toplanır. Kongre düşman devletlere barış çağrısı yapar ve Lenin'in kaleme aldığı tezlerin temel alındığı devrimci meşruiyete ilişkin bir karar alır.

7-9 Kasım: Ekim Devrimi'nin birinci yıldönümü Petrograd'da toplanır.

8-9 Kasım: Berlin'de kitlesel protesto gösterileri yapılır; İşçiler ve Köylüler Sovyeti kurulur.

9-10 Kasım: Kayzer Wilhelm tahttan çekilir, Almanya Cumhuriyeti ilan edilir.

13 Kasım: Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Kurulu, Brest-Litovsk Antlaşması'nın feshine karar verir.

1919

Minsk'te toplanan Belorusya SSC'nin Birinci Kongresi, RSFSC ile bir federasyon oluşturmaya karar verir.

4 Şubat: Sovyet hükümeti, barış önerileri içeren bir notayı itilaf devletleri hükümetlerine gönderir.

18-23 Mart: RKP (B) Sekizinci Kongresi toplanır. Kongre yeni bir parti programını kabul eder ve tüm parti örgütlerine, Sovyet iktidarının düşmanlarına karşı savunulması için bütün güçlerini seferber etmeleri çağrısını yapar.

Mayıs-Ekim: Karşı-devrimci *Beyaz Ordu*'nun, güneyde Denikin, Baltık bölgesinde Yudenic'in liderliğinde taarruzları.

7 Mayıs: Sovyet hükümeti, itilaf devletlerinin koşullarını Rusya'ya dayatmaya çalıştığına işaret eder.

31 Mayıs: Lenin ve Cerjinski tarafından imzalanan *Ajanlara Karşı Uyamk Olun* başlıklı çağrı Pravda'da yayınlanır.

Mayıs: Menşevik liderler için tutuklama kararı çıkarılır.

14 Ekim: Lenin, Muhammed Valis Han'ın başkanlığındaki Afganistan heyetini kabul eder.

Ekim 1919-Ocak 1920: Kızıl kuvvetler Denikin ve Yudenic'in ordularını mağlup eder.

27 Kasım: Sovyet hükümeti, Afganistan Emiri Emanullah Han'ın mektubunu yanıtlar.

2-4 Aralık: RKP(B) Sekizinci Tüm Rusya Konferansı, bütün halklarla barış içinde yaşama isteğinde olduğunu karar altına alır; Halk Komiserleri Kurulu ve Dışişleri Halk Komiserliği'ni barış politikasını sistematik bir şekilde sürdürmekle görevlendirir.

Konferans Ukrayna'daki Sovyet iktidarı üzerine bir karar alır; Ukrayna'nın devlet olarak bağımsızlığı doğrultusunda fikir belirtilir ve Sovyet Cumhuriyetleri arasında sağlam bir birliğin gerekli olduğunu açıklar.

5-9 Aralık: Yedinci Tüm Rusya Konferansı Moskova'da toplanır. RSFSC Anayasası'nın kabulünden sonra pratikte ortaya çıkan değişiklikler dikkate alınarak hazırlanan, Bolşevik grubun sosyalist inşa üzerine karar tasarısı kabul edilir.

1920

16 Ocak: İtilaf devletleri hükümetleri, Sovyetler'e karşı uygulananı ambargoyu kaldırıp, ticaret ilişkilerinin kurulmasını kararlaştırır.

2 Şubat: RSFSC ile Estonya arasında barış antlaşması imzalanır. Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Sovyet hükümetinin, Polonya halkına barış ve iyi komşuluk ilişkilerine yönelik çabaların öne çıkarıldığı çağrısını kabul eder.

22 Mart: Lenin, Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu temsilcileriyle özerk bir Tatar cumhuriyetinin kurulması üzerine görüşür.

Nisan: Polonya'nın RSFSC'yi işgal harekatı başlar.

Azerbaycan'da Sovyet hakimiyeti kurulur.

27 Mayıs: Tatar Özerk Sovyet Cumhuriyeti kurulur ve federatif zeminde RSFSC'ye katılır.

Haziran-Ağustos: Kızıl Ordu, Polonya ordusunun işgalini püs-

kürtür; Polonya'yı işgal ve Varşova'yı ele geçirme girişimi başarısız olur.

12 Temmuz: RSFSC ile Litvanya arasında barış antlaşması imzalanır.

9-10 Ağustos: Lenin, Kırgız bölgesi yönetimi üzerine Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi Başkanlığındaki toplantıya başkanlık eder.

11 Ağustos: RSFSC ile Letonya arasında barış antlaşması imzalanır.

26 Ağustos: Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi ve Halk Komiserleri Kurulu, federatif zeminde RSFSC'ye katılan Kırgız Özerk Cumhuriyeti'nin kuruluşu üzerine kararnamayı çıkarır. (Bu Cumhuriyet, 1924 yılında Kazak SSC'sine dönüştürülür.)

21 Eylül: Menşevik liderlerden Martov [Lenin'in izni ile] Batı'ya gitmek üzere Sovyetler'den ayrılır.

22-25 Eylül: Moskova'da RKP(B) Dokuzuncu Tüm Rusya Konferansı toplanır. "*Parti inşasının yeni görevleri*" üzerine başlıklı kararı alır. (Kararda parti içi demokrasinin yayılmasına), parti birliğinin güçlendirilmesine ve devlet ile ekonomik kuruluşlardaki bürokratizme karşı mücadele üzerine bir dizi pratik önlem sıralanır.) Konferans, "*Demokratik Merkezizetçilik*" grubunu mahkûm eder.

Ekim: Polonya-Sovyetler ateşkes anlaşması yapılır.

Kasım: Ermenistan'da Sovyet iktidarı kurulur.

22-29 Aralık: Sekizinci Tüm Rusya Sovyet Kongresi Moskova'da toplanır; ülkenin elektrik ağıyla donatılmasına ilişkin planı (*GO-EL-RO Planı*) ve Sovyet inşasına ilişkin bir karar kabul eder. Karar, RSFSC ile Ukrayna SSC arasındaki birlik anlaşmasını onaylar.

1921

Şubat: Gürcistan'da Sovyet iktidarı kurulur.

Şubat-Mart: Petrograd'da grevler. Kronstadt'ta isyan.

17 Şubat: Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, açlık çekenlere yardım için merkezi bir komisyon kurar.

8- 18 Şubat: RKP(B) X. Kongresi Moskova'da toplanır; parti içi hizipler yasaklanır. Kongre, teslim zorunluluğu yerine doğal vergiyi getirir ve böylece *Yeni Ekonomi Politika*'ya (*NEP*) geçiş kararı alır. Kongre, partinin yeni süreçteki görevlerinin saptandığı parti inşa-

sıyla ilgili bir karar alır ve sendikaların proletarya diktatörlüğündeki rolünü sosyalizm okulu olarak niteler.

16 Mart: RSFSC ile İngiltere arasında bir ticaret antlaşması imzalanır.

18 Mart: Riga'da, RSFSC ile Ukrayna ve Polonya arasında barış anlaşmaları imzalanır. Batı Ukrayna ile Batı Belorusya Polonya'ya verilir.

Mart: Menşeviklere yönelik tutuklamalar yapılır. 10 Menşevik öndere Rusya'yı terk etme izni verilir.

9 Temmuz: Halk Komiserleri Kurulu, açıklıkla karşı karşıya kalan bölgelere yardım önlemlerini görüşür.

27 Ağustos: Açlık Çekenlere Yardım İçin Tüm Rusya Komitesi, yönetici üyelerinin karşıdevrimci faaliyetleri nedeniyle dağıtılır.

Eylül: Fridjof Nansen, Uluslararası Kızıl Haç örgütünün görevlendirmesiyle, Milletler Cemiyeti'nde, Sovyet hükümetine açıklıkla mücadele için kredilerin açılmasını önerir.

28 Ekim: Sovyet hükümeti, İtilaf devletleri hükümetlerine, bir uluslararası ekonomi konferansı çağrısının yapılmasını önerir.

5 Kasım: Lenin, Moğolistan Halk Hükümeti delegasyonunu kabul eder; Sovyet hükümeti ile Moğolistan Halk Hükümeti dostluk antlaşması imzalar.

19-22 Aralık: RKP(B) On Birinci Tüm Rusya Konferansı Moskova'da toplanır; halk ekonomisinin yeniden inşası üzerine bir karar alır.

1921-1922: Volga havzasında kıtlık.

1922

27 Ocak: Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Cenova'da yapılacak Uluslararası Ekonomi Konferansı'na katılacak Sovyet Delegasyonunun başkanlığına Lenin'i, vekilliğine Çiçerin'i getirir.

Şubat: Lenin, Cenova Konferansı'nın Sovyet delegasyon için ayrıntılı direktler hazırlar; RKP(B) Merkez Komitesi onaylar.

Kıtlığa karşı yardım kampanyası için Kilisenin mallarına al koymaya yetki veren bildiri yayınlanır.

10 Mart: RKP(B) MK Politbürosu, Dış Ticaret Halk Komiserliği'nin hazırladığı *Dış Ticaret Üzerine Tezler*'i onaylar, Tezler, dış ticaret tekelinin korunmasının zorunluluğu ve mal ithalat-ihracatının koşullarını saptar.

27 Mart-2 Nisan: RKP(B) On Birinci Kongresi Moskova'da toplanır; NEP koşulları altında sendikaların rolü ve görevleri, partinin sağlamaştırılması ve görevleri üzerine kararlar alır.

10 Nisan-19 Mayıs: 29 ülkenin temsil edildiği Uluslararası Ekonomi Konferansı Cenova'da toplanır; 16 Nisan'da, konferans sırasında Almanya ile RSFSC arasında Rapollo Antlaşması imzalanır.

15 Mayıs: Lenin felç olur, konuşma yeteneğini kaybeder. (Lenin'in sağlık durumu Temmuz ortasında düzelir.)

17 Mayıs: Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Lenin'in önerdiği bir kararla, Cenova Konferansı'na katılan Sovyet delegasyonunun raporunu onaylar.

22 Mayıs: RKP(B) MK Politbürosu, Lenin'in dış ticaret tekeli üzerine hazırladığı kararı onaylar.

10 Ağustos: Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için bir komisyon kurulur.

26 Eylül: Lenin, Cumhuriyetlerin birleştirilmesini konuşmak için Stalin'i çağırır. Lenin Kamanev'e, kendi tasarısını sunduğu bir mektup gönderir: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurulması.

3 Kasım: Komintern 4. Kongresi Moskova'da toplanır; Lenin 13 Kasım'daki oturumda konuşur.

20 Kasım: Lenin, Moskova Sovyeti'nde son konuşmasını yapar.

22-23 Aralık Gecesi: Lenin yeniden felç olur.

23 Aralık: Lenin doktorlardan bazı notlar yazdırma izni ister.

24 Aralık: Lenin, doktorlara, "günlük"ünü [notlar] yazdırmasına izin vermedikleri takdirde, tedavilerini kabul etmeyeceğini belirtir. Politbüro izni verir.

23-31 Aralık: Lenin vasiyeti diye bilinen notlarını yazdırıyor [Kongreye Notlar]. 30, 31 Aralık'ta yazdırdığı ulusal sorun ve Gürcistan sorunu üzerine notası ve daha sonra buna yazdığı ek, bu notların sonuncusu olur.

23-27 Aralık: Onuncu Tüm Rusya Sovyet Kongresi Moskova'da toplanır; Kongre, diğer Sovyet Cumhuriyetlerin Sovyet kongreleri gibi oybirliğiyle SSCB'nin kurulması yönünde fikir belirtir.

30 Aralık: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Birinci Sovyet Kongresi Moskova'da toplanır. Kongre, SSCB'nin kurulmasına ve Birlik antlaşması üzerine deklarasyonu kabul eder ve SSCB Merkez Yürütme Komitesi'ni seçer. Kongreye hastalığı nedeniyle katılamayan Lenin, MYK tarafından SSCB Halk komiserleri Kurulu başkanlığına atanır.

Notlar

1. Rusya'da Şubat 1918'e kadar kullanılan Ortodoks-Jülyen takvimi ile Batı-Gregoryen takvimi arasında 13 gün fark bulunmaktadır. Devrim, şimdi kullanılan takvime göre 7 Kasım'da, eski takvime göre 25 Ekim'de gerçekleşir ve bu nedenle Ekim Devrimi olarak anılır. Aşağıdaki kronoloji, yeni takvim esas alınarak hazırlanmıştır. 1917 Şubat Devriminden önce Rusya'daki genel atmosfer, Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla 10 milyon askerden 3,5 milyonunun ölümü, sanayi ve tarımdaki yıkım ile cephede, şehirlerde ve kırsal alanlardaki açlık ile belirlenmekteydi. Lenin'in önemle belirttiği 1905 Devriminin hafızalardaki canlılığı, 1905 Devriminin 12. Yıldönümünde, 22 Ocak 1917

tarihinde başlayan eylemler ve Sovyetlerin yeniden kurulmasıyla kendini göstermişti. Kronoloji bu nedenle 22 Ocak 1917 tarihinden başlatılmış ve SSCB'nin kurulduğu 30 Aralık 1922 tarihine kadarki devrim sonrası bazı önemli gelişmeler de kapsamıştır.

Kronolojinin hazırlığında yararlanılan kaynaklar:

- Lev Troçki, 1917 Yılı (çev. E. Sağlamer) (İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1995);
- Kolektif, Yönetmeyi Nasıl Öğrendik? (çev. O. Geridönmez) (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2010)
- Moshe Levin, Lenin'in Son Mücadelesi (çev. A. Muhittin) (İstanbul: Yöcel Yayınları, 1976)

- Tony Clif, Lenin Cilt 2 (çev. Tank Kaya, Bernar Kutluğ) (İstanbul: Z Yayınları, 1994)
- Abraham Ascher, Kendi Belgeleriyle Rus Devriminde Menşevikler (çev. Celal Kanat) (İstanbul: Metis Yayınları, 1992)
- Alexander Rabinowitch, Bolşevikler İktidarda, Petrograd'da Sovyet Yönetiminin İlk Yılı (çev. Can Saday, Hakkı Başgüneş, Nihan Elmas) (İstanbul: Yordam Kitap, 2016)
- Georey Hosking, Rusya ve Ruslar, Erken Dönemden 21. Yüzyıla (çev. Kezban Acar) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011)
- Jean Elleinstein, Devrimlerin Devrimi (çev. Kerem Kurtgöz) (Ankara: Başak Yayınları, 1986)

